

INFORMATĪVAIS ZIŅOJUMS
PAR DARBA TIRGUS VIDĒJA UN
ILGTERMIŅA PROGNOZĒM

2024

IEVADS

Izpildot Ministru kabineta 2009. gada 14. jūlija protokollēmumu Nr. 48 24. § un 2016. gada 8. novembra protokollēmumu Nr. 60 11. §, Ekonomikas ministrija ir sagatavojusi Informatīvo ziņojumu *par darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēm* (turpmāk – Ziņojums).

Ziņojumā ir raksturota esošā situācija darba tirgū, kā arī iekļautas Ekonomikas ministrijas aktualizētās vidēja termiņa darba tirgus prognozes laika periodam līdz 2030. gadam un ilgtermiņa darba tirgus prognozes līdz 2040. gadam. Darba tirgus prognozes balstās uz Ekonomikas ministrijas izstrādātajiem tautsaimniecības attīstības un demogrāfijas scenārijiem.

Ekonomikas ministrijas darba tirgus prognozes ir viens no instrumentiem, kas ļauj priekšlaicīgi paredzēt darba tirgus neatbilstību veidošanos nākotnē. Tās parāda iespējamās darba tirgus attīstības tendences un iespējamos riskus, saglabājoties esošai izglītības sistēmai un izglītības piedāvājuma struktūrai.

Prognozes ir tikai viens no posmiem darbaspēka piedāvājuma pielāgošanas procesā. Tā ir kvantitatīva bāze tālākām diskusijām starp nodarbinātības, izglītības un struktūrpolicies veidotājiem, sociālajiem partneriem, zinātniekiem un citām iesaistītām pusēm, lai savlaicīgi sagatavotos un pielāgotos sagaidāmajām strukturālajām izmaiņām tautsaimniecībā.

Informācija izklāstīta 5 nodaļās un pielikumā. Ziņojums sastāv no tautsaimniecības un darba tirgus tendenču raksturojuma, tautsaimniecības un demogrāfijas attīstības scenāriju apraksta, darba tirgus vidēja termiņa un ilgtermiņa prognozēm, īstenoto un plānoto izglītības un nodarbinātības pasākumu pārskata, kā arī kopsavilkuma ar rekomendācijām par darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma uzlabošanas virzieniem un pielikuma.

Visa statistiskā informācija, izņemot īpaši norādītos gadījumus, ir ņemta no Centrālās statistikas pārvaldes datu bāzes. Ziņojumā ir izmantoti arī Eiropas Savienības statistikas biroja (*Eurostat*), Izglītības un zinātnes ministrijas, Nodarbinātības valsts aģentūras un Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centra (*Cedefop*) dati.

Detalizēti ar EM darba tirgus prognozēm, ekonomikas izaugsmes scenārijiem un demogrāfijas prognozēm iespējams iepazīties vietnē: <https://prognozes.em.gov.lv>.

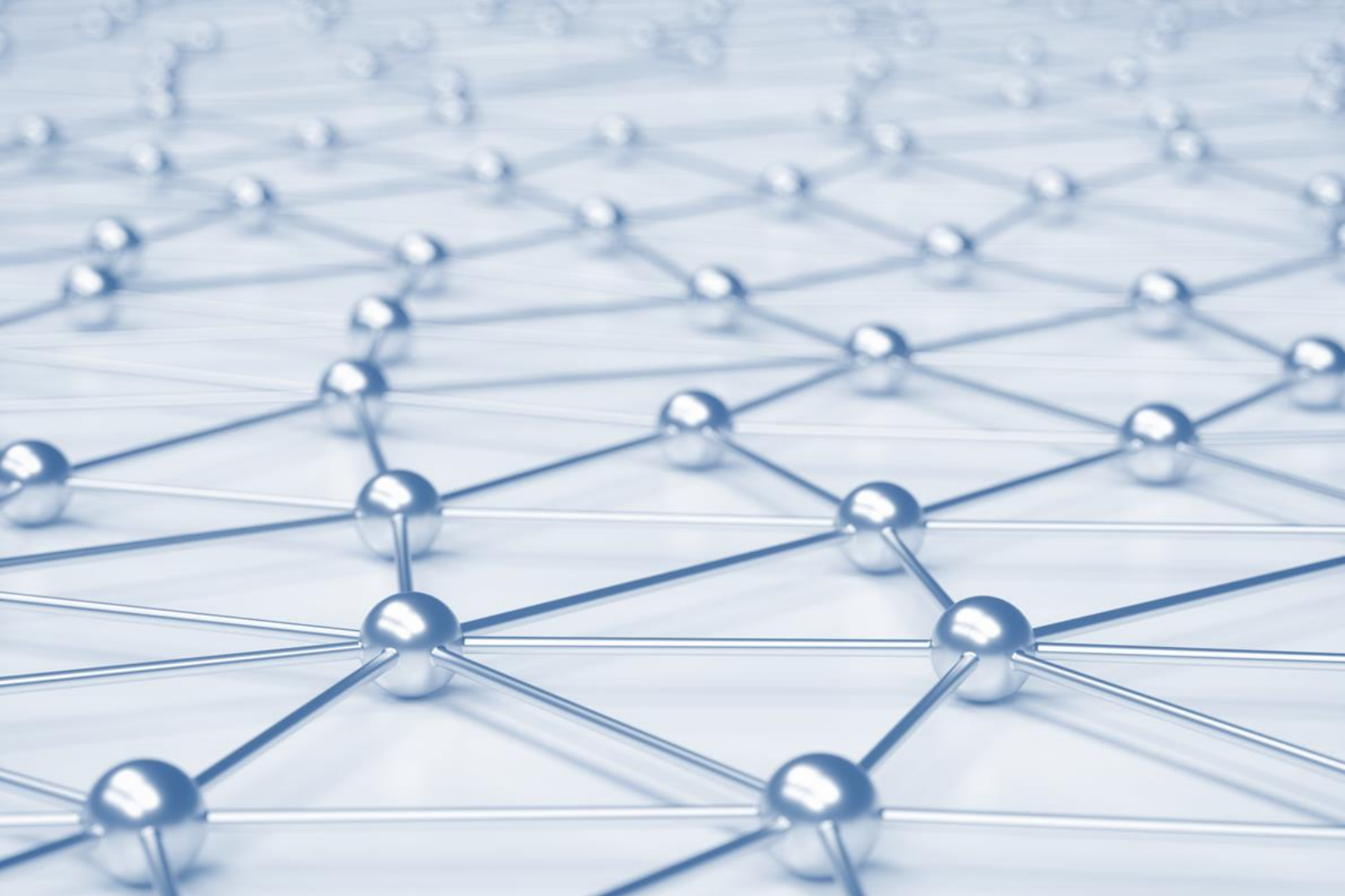
SAĪSINĀJUMI

ADTP	aktīvā darba tirgus politika
ANM	Atveseļošanas un noturības mehānisms
CEDEFOP	Eiropas Profesionālās izglītības attīstības centrs
COVID-19	koronavīrusa SARS-CoV-2 izraisīta infekcijas slimība
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
DOM	dinamiskais optimizācijas modelis
DSA	Darbspēka izlasveida apsekojums
DVB	darba vidē balstīts
EK	Eiropas Komisija
EM	Ekonomikas ministrija
ERAF	Eiropas Reģionālās attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
ESF/ ESF+	Eiropas Sociālais fonds (ESF+ 2021.-2027.g. periodā)
IKP	iekšzemes kopprodukts
IKT	informācijas un komunikācijas tehnoloģijas
ISCED	Starptautiskā standartizētā izglītības klasifikācija
ISCO	Standartizētais profesiju klasifikators
IT	informācijas tehnoloģijas
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
LM	Labklājības ministrija
MI	mākslīgais intelekts
MK	Ministru kabinets
MVU	mazie un vidējie uzņēmumi
NEP	Nozaru ekspertu padome
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>The Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
P&A	pētniecība un attīstība
PIAAC	OECD Starptautiskā Pieaugušo kompetenču novērtēšanas programma
PPS	Pirktpējas paritātes standarts
REACT-EU	Atveseļošanas palīdzība kohēzijai un Eiropas teritorijām
STEM	Zinātnes, tehnoloģiju, inženierzinātņu un matemātikas virzieni (<i>Science, technology, engineering and mathematics</i>)
SDO	Starptautiskā darba organizācija
ULC	produkcijas vienības darbaspēka izmaksas

SATURS

1. TAUTSAIMNIECĪBAS UN DARBA TIRGUS ATTĪSTĪBA	5
1.1. MAKROEKONOMISKĀ SITUĀCIJA UN NOZARU ATTĪSTĪBA	6
1.2. IEDZĪVOTĀJU NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS	10
1.3. DARBA ALGAS UN PRODUKTIVITĀTE	15
2. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMS UN PIEDĀVĀJUMS	22
2.1. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMA IZMAIŅAS UN STRUKTŪRA	23
2.2. DEMOGRĀFISKĀ SITUĀCIJA UN DARBASPĒKA PIEDĀVĀJUMS	30
2.2.1. Demogrāfijas tendences	30
2.2.2. Iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū un darbaspēka piedāvājums	32
2.3. DARBA TIRGUS PIEPRASĪJUMA UN PIEDĀVĀJUMA ATBILSTĪBA	36
2.4. IZGLĪTĪBAS PIEDĀVĀJUMA IZMAIŅAS	40
3. DARBA TIRGUS VIDĒJĀ UN ILGTERMIŅA PROGNOZES	48
3.1. EKONOMIKAS MINISTRIJAS DARBA TIRGUS PROGNOŽU IZSTRĀDES METODOLOĢIJA	49
3.2. EKONOMIKAS IZAUGSMES PIENĒMUMI UN DEMOGRĀFIJAS PROGNOZES	52
3.2.1. Ekonomikas izaugsmes mērķa scenārijs	52
3.2.2. Demogrāfijas prognozes	59
3.3. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMS UN PIEDĀVĀJUMS	64
3.3.1. Darbaspēka pieprasījuma prognozes	64
3.3.2. Darbaspēka piedāvājuma prognozes	73
3.3.3. Darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstība	77
4. PĀRSKATS PAR ĪSTENOTAJIEM UN PLĀNOTAJIEM IZGLĪTĪBAS UN NODARBINĀTĪBAS PASĀKUMIEM	92
4.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAS PĀRVALDĪBA	93
4.2. IZGLĪTĪBAS PIEDĀVĀJUMA UZLABOŠANAS VIRZIENI	96
4.2.1. Aktuālie pasākumi vispārējā izglītībā	96
4.2.2. Aktuālie pasākumi profesionālajā vidējā izglītībā	99
4.2.3. Aktuālie pasākumi augstākajā izglītībā	99
4.2.4. Aktuālie pasākumi pieaugušo izglītībā	101
4.3. AKTĪVĀ DARBA TIRGUS POLITIKA UN IEKŠĒJĀS MOBILITĀTES VEICINĀŠANA	104
4.4. DARBASPĒKA MIGRĀCIJAS PASĀKUMI	107
5. KOPSAVILKUMS UN PRIEKŠLIKUMI	108

PIELIKUMS. DETALIZĒTAS DARBA TIRGUS VIDĒJA UN ILGTERMIŅA PROGNOZES

1. TAUTSAIMNIECĪBAS UN DARBA TIRGUS ATTĪSTĪBA

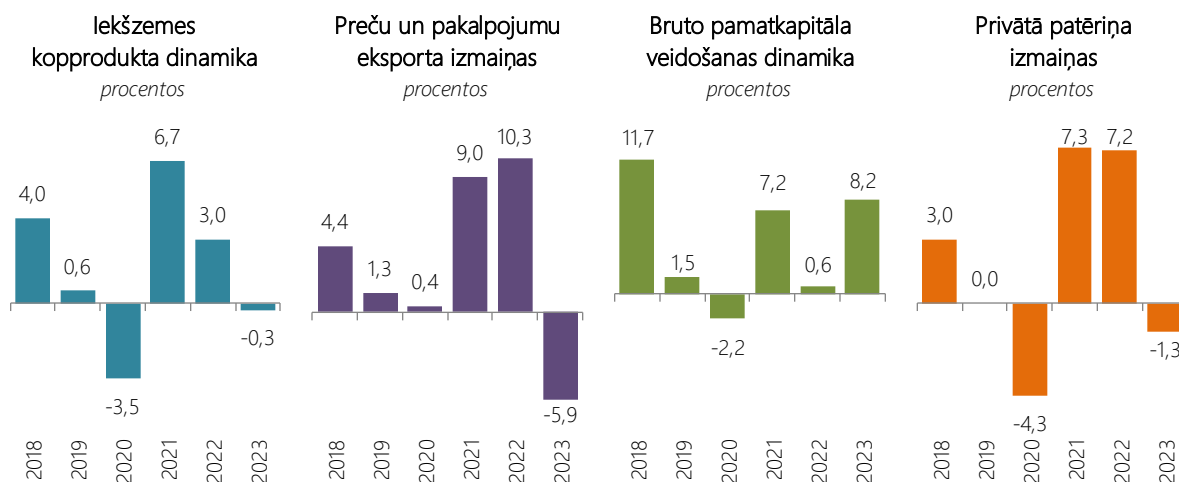
1.1. MAKROEKONOMISKĀ SITUĀCIJA UN NOZARU ATTĪSTĪBA

Latvijā līdz Covid-19 pandēmijai saglabājās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedza ES vidējos rādītājus. No 2013. gada līdz 2019. gadam IKP vidēji pieauga par 2,9% ik gadu. Covid-19 pandēmija būtiski ietekmēja ekonomikas attīstību globālā mērogā un arī Latvijā. IKP 2020. gadā Latvijā saruka par 3,5%. Apjomīgie valdības un ES fondu atbalsta pasākumi, kā arī epidemioloģiskās situācijas uzlabošanās 2021. gadā veicināja Latvijas ekonomikas atveseļošanu, un IKP pieauga par 6,7%.

Pēc ekonomikas straujas atkopšanās no Covid-19 pandēmijas krīzes 2021. gadā izaugsme Latvijā 2022. gadā palēninājās līdz 3%. Ekonomikas attīstību 2022. gadā būtiski ietekmēja Krievijas iebrukuma Ukrainā izraisītie piegāžu ķēžu pārrāvumi, energoresursu un pārtikas dārdzības izraisītais inflācijas kāpums, kā arī globālā pieprasījuma samazināšanās. 2022. gada 1. pusgadā vēl pilnā apmērā nebija jūtamas kara sekas. Ekonomika pieauga par 5,4%, salīdzinot ar 2021. gada 1. pusgadu. Kāpumu ietekmēja zemā bāze 2021. gada sākumā un pakāpeniska Covid-19 ierobežojumu atcelšana. Tomēr 2. pusgadā izaugsme gada griezumā samazinājās līdz 0,8%, pasliktinoties eksporta-importa saldo bilancei un samazinoties privātā patēriņa un investīciju pieauguma tempiem.

2023. gadā ekonomikas attīstību turpināja ietekmēt ģeopolitiskā situācija un nenoteiktība, augstās cenas un starpbanku aizdevumu procentu likmju celšanās. Nelabvēlīga situācijā ārējā vidē un vājais pieprasījums galvenajos mērķa tirgos ietekmēja Latvijas eksporta rādītājus. Augstā inflācija negatīvi ietekmēja mājāsaimniecību patēriņu un iedzīvotāju reālos ienākumus. Ģeopolitiskā situācija reģionā un vājā kreditēšana kavēja straujāku investīciju kāpumu. Kopumā 2023. gadā IKP saruka par 0,3%.

1.1. attēls

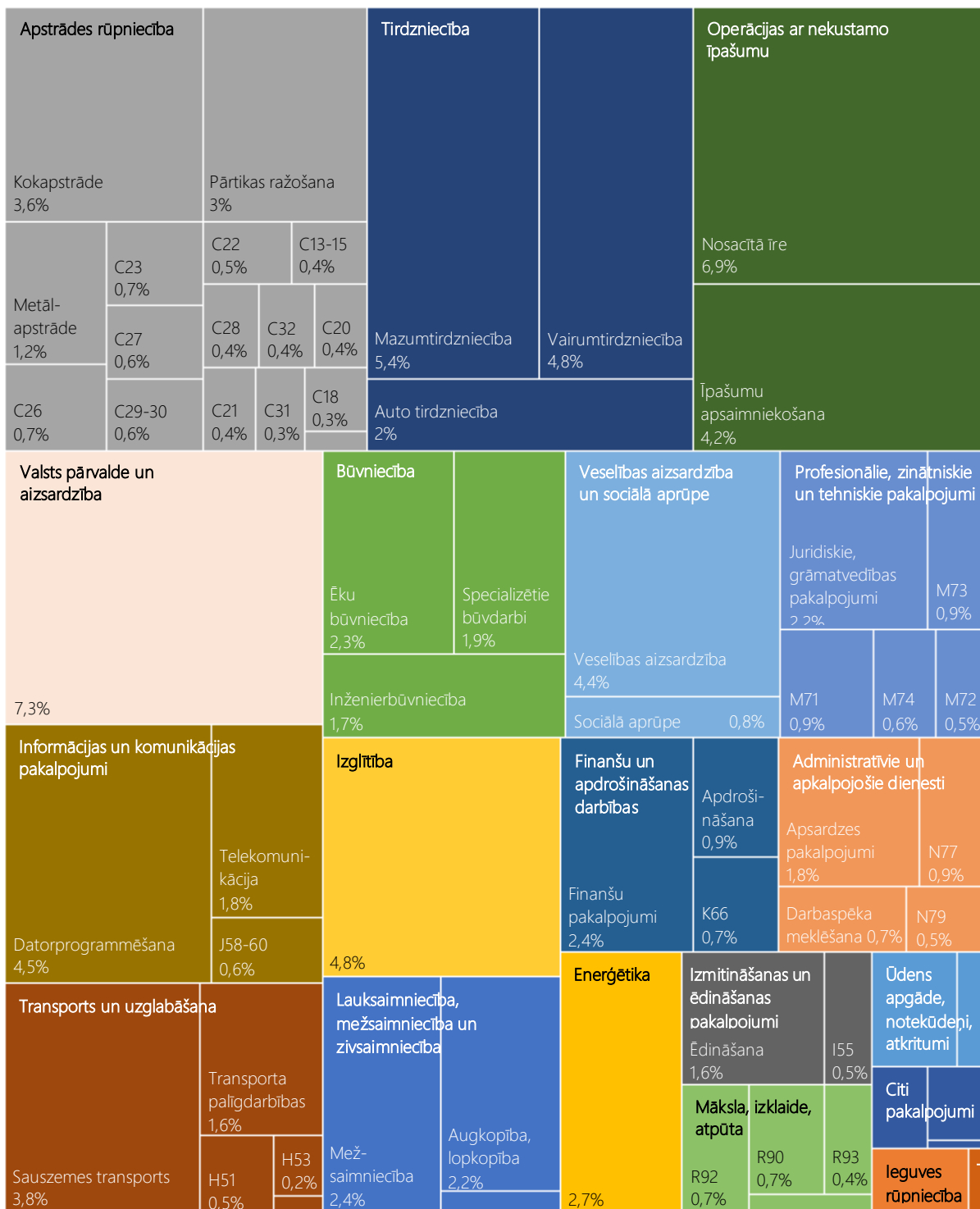

Avots: CSP

2010. gadā ražojošās nozares (lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības, rūpniecības, kā arī būvniecības nozares) sastādīja 27,6%, bet 2023. gadā – 28,4% no kopējās pievienotās vērtības. 2023. gadā, salīdzinot ar 2010. gadu, īpatsvars ir pieaudzis būvniecībā, komercpakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, bet samazinājies pārējā rūpniecībā, transportā, tirdzniecībā un izmitināšanā, savukārt lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā un apstrādes rūpniecībā tas praktiski saglabājies nemainīgs.

Tautsaimniecības struktūra

2023. gadā*, procentos

C13-15 – Viegļā rūpniecība; C18 – Poligrāfija; C20 – Ķīmiskā rūpniecība; C21 – Farmaceitisko preparātu ražošana; C22 – Gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana; C23 – Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana; C26 – Datoru un elektronisko iekārtu ražošana; C27 – Elektrisko iekārtu ražošana; C28 – Iekārtu, mehānismu un mašīnu ražošana; C29-30 – Transportlīdzekļu ražošana; C31 – Mēbeļu ražošana; H51 – Gaisa transports; H53 – Pasta un kurjeru darbība; I55 – Izmitināšana; J58-60 – Izdevējdarbība, kino, radio, TV programmu izstrāde; K66 – Finanšu palīgdarbības; M71 – Arhitektūras un inženiertehniskie pakalpojumi; M72 – Zinātniski pētnieciskais darbs; M73 – Reklāma un tirgus izpēte; M74 – Citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; M77 – Izmomāšana un līzings; M79 – Ceļojumu biroju darbība; R90 – Radošas, mākslinieciskas darbības; R92 – Azartspēles un derības; R93 – Sports un izklaide; T – Mājsaimniecību darbība

* – EM novērtējums

2015.-2019. gados izaugsme bija visās nozarēs, izņemot elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes un gaisa kondicionēšanas nozari, finanšu darbības un operācijas ar nekustamo īpašumu. Tirdzniecības un apstrādes rūpniecības apjomu kāpumam bija lielākā ietekme izaugsmē. 2020. gadā Covid-19 krīze negatīvi ietekmēja praktiski visas nozares un lielākā ietekme bija apjomu kritumam lielā daļā pakalpojumu nozaru un būvniecībā. Ekonomikai atlabstot, 2021.-2022. gadā izaugsme bija vērojama visās nozarēs, izņemot būvniecību un pārējo rūpniecību. Lielākā ietekme bija apjomu kāpumam tirdzniecībā un apstrādes rūpniecībā. 2023. gadā, ekonomikai sabremzējoties, apjomi samazinājās visās ražojošajās nozarēs, izņemot būvniecību, bet pieauga visās pakalpojumu nozarēs, izņemot tirdzniecību, transportu un veselības aprūpi. Lielākā ietekme bija apjomu kāpumam būvniecībā un valsts pārvaldē un aizsardzībā un kritumam tirdzniecībā, apstrādes rūpniecībā un transportā.

Lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē kopumā vērojama nevienmērīga izaugsme, jo nozares darbība ir cieši saistīta ar laika apstākļiem. 2022. gadā nozaru apjomi pieauga būtiski, ko veicināja straujš apjomu kāpums mežsaimniecībā un mežsaimniecībā, būtiski pieaugot pieprasījumam pēc koksnes resursiem. Savukārt 2023. gadā kopumā nozaru apjomi samazinājās, ko veicināja nelabvēlīgie laikaapstākļi. Produkcijas apjomi samazinājās augkopībā un lopkopībā, mežsaimniecībā un mežsaimniecībā, bet pieauga zivsaimniecības nozarē.

Apstrādes rūpniecības attīstību veicina Latvijas ražotāju konkurētspējas uzlabošanās, kā arī pieprasījuma dinamika lielākajos eksporta tirgos. 2022. gada sākumā saglabājas salīdzinoši strauji nozares izaugsmes tempi. To veicināja strauja metālapstrādes un ķīmiskās rūpniecības ražošanas apjomu palielināšanās. Savukārt gada otrajā pusē pa mēnešiem arvien iezīmējās rūpniecības ražošanas apjomu sarukumi. Kopumā 2022. gadā apstrādes rūpniecības izaugsmi par 2,7% sekmēja metālapstrādes, ķīmiskās rūpniecības, transportlīdzekļu un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas apjomu pieaugums. Līdzīga aina, kāda bija 2022. gada otrajā pusē, ir vērojama arī 2023. gadā un kopumā gada laikā apstrādes rūpniecības apjomi saruka par 5,2%. Apakšnozaru izlaides apjomu samazinājumu būtiski ietekmēja kokapstrādes apjomu samazinājums, mērenāk – gatavo metālizstrādājumu, nemetālisko minerālu ražošanas, mēbeļu ražošanas un farmaceitisko pamatvielu un preparātu ražošanas izlaides apjomu kritumi. Savukārt pozitīvas tendences šajā laika posmā bija vērojamas pārtikas rūpniecības, elektrisko un datoru, elektronisko un optisko iekārtu ražošanas apakšnozarēs. 2023. gadā par 2,6% samazinājās arī apstrādes rūpniecības apgrozījums faktiskajās cenās. Nedaudz auga vietējā tirgū realizētās produkcijas apjomi, savukārt eksportētās produkcijas apjomi samazinājās.

Pārējās rūpniecības (ieguves rūpniecība, elektroenerģija un gāzes apgāde) nozaru apjomi 2022.-2023. gadā strauji samazinājās, ko noteica kritums elektroenerģijas un gāzes apgādes nozarē, jo tika pārtrauktas dabasgāzes piegādes no Krievijas, būtiski samazinājās arī elektroenerģijas izstrāde un saražotais siltumenerģijas apjoms koģenerācijas stacijās, ko noteica augstāka vidējā gaisa temperatūra apkures periodā, kā arī taupības pasākumi saistībā ar augstajām energoresursu cenām. Straujš kritums bija vērojams arī ieguves rūpniecības un karjeru izstrādes nozarē, ko noteica gan apjomu samazinājums grants un smilts karjeru izstrādē, gan kūdras ieguvē un pārstrādē.

Būvniecības nozares attīstība ir ļoti cikliska un lielā mērā ir saistīta ar publiskajiem pasūtījumiem un ES fondu projektiem. 2022. gadā, mazinoties investīcijām būvniecībā un pieaugot būvizmaksām, nozarē bija vērojama lejupslīde par 11,3%. Augošās cenas bremzēja gan esošos būvniecības projektus, gan jaunu projektu uzsākšanu. 2022. gadā spiedienu uz būvniecības izmaksām pastiprināja Krievijas iebrukums Ukrainā, kā rezultātā būtiski ievērojami samazinājās atsevišķu būvmateriālu pieejamība, kā arī ievērojami sadārdzinājās energoresursi. Savukārt 2023. gadā būvniecības nozarē bija vērojama strauja atgūšanās pēc vairāku gadu lejupslīdes un bija galvenais pozitīvi ietekmējošais faktors IKP attīstībā. Ēku būvniecība un specializētie būvdarbi bija nozares galvenie attīstības dzinuli.

Tirdzniecības nozari pozitīvi ietekmē privātā patēriņa kāpums, ņemot vērā pakāpenisku iedzīvotāju ienākumu pieaugumu. 2022. gadā tirdzniecības nozari negatīvi ietekmēja preču apgrozījuma samazinājums ar Krievijas un Baltkrievijas tirgiem ES noteikto sankciju dēļ, kā rezultātā strauji saruka vairumtirdzniecības apjomi (salīdzināmajās cenās). Kopumā tirdzniecības apjomi samazinājās par 6,1%. 2023. gadā tirdzniecības nozari turpināja negatīvi ietekmēt nelabvēlīgā situācija ārējā vidē un tirdzniecības apjomi samazinājās par 5,1%. Savukārt patēriņa cenu kāpums pārsniedza ienākumu palielinājumu, iedzīvotāju reālie ienākumi saruka un negatīvi ietekmēja mājsaimniecību patēriņu. Mazumtirdzniecības apgrozījums 2023. gadā saruka par 1,9%. Visstraujāk samazinājās pārtikas preču mazumtirdzniecības apgrozījums, nepārtikas precēm tas saruka mērenāk, bet degvielai pieauga.

Transporta un uzglabāšanas nozare ir cieši saistīta ar starptautiskajiem pārvadājumiem. Pēc izaugsmes 2021.-2022. gadā 2023. gadā transporta nozares apjomi saruka, ko noteica samazinājums visās transporta apakšnozarēs, izņemot gaisa transportu. Visstraujāk samazinājās pakalpojumu apjomi sauszemes un cauruļvadu transporta nozarē, kā arī uzglabāšanas un transporta palīgdarbībās. Pārvadāto kravu apjomi samazinājās visiem transporta veidiem, ko noteica starptautiskajos pārvadājumos pārvadāto kravu apjomu kritums. Pasažieru pārvadājumi 2023. gadā visstraujāk pieauga aviopārvadājumos – par 23,2%, sauszemes pārvadājumos tie pieauga par 15,4% un ostās – par 2,5%.

Komercpakalpojumu nozarēs 2021.-2022. gadā, atveseļojoties pēc Covid-19 krīzes, komercpakalpojumu apjomi pieauga. Pakalpojumu apjomi pieauga visās nozarēs, vienīgi 2022. gadā kritums bija vērojams finanšu un apdrošināšanas darbībās pēc strauja kāpuma 2021. gadā, kad palielinājās ieņēmumi no komisijas naudām, finanšu instrumentu darījumiem un apdrošināšanas darbībām. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam informācijas un komunikācijas pakalpojumos. 2022. gadā strauji pieauguma tempi bija arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarē, kas bija viena no nozarēm, kuru vissmagāk skāra Covid-19 ierobežojumi. Savukārt 2023. gadā komercpakalpojumu jomā vērojams mērens kāpums. Apjomi pieauga visās komercpakalpojumu nozarēs. Lielākā ietekme bija pakalpojumu apjomu kāpumam operācijās ar nekustamo īpašumu, mākslas, izklaides un atpūtas nozarē un informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

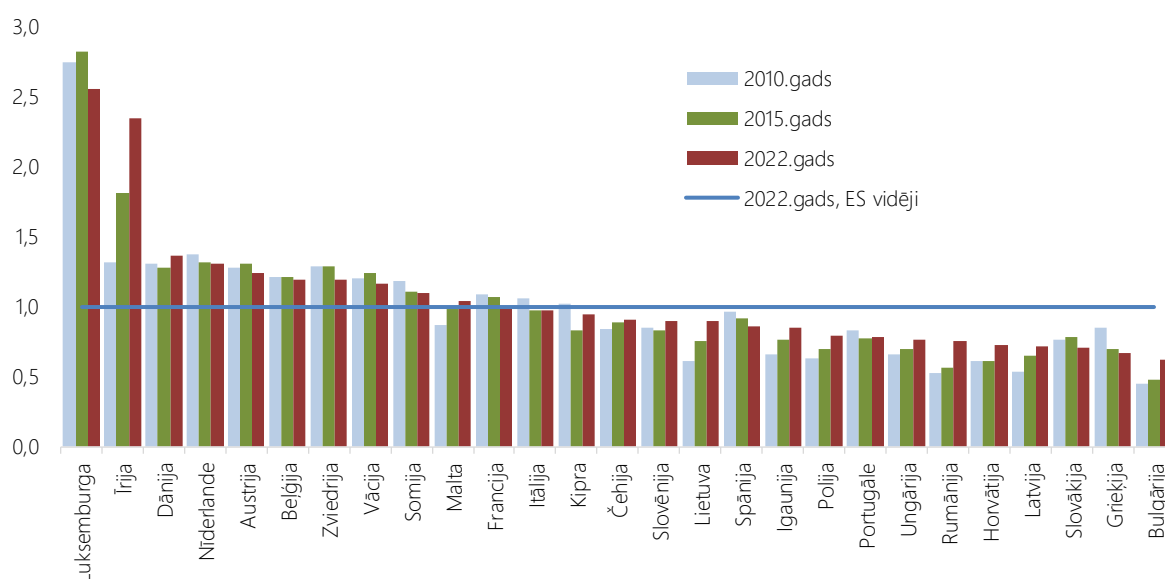
Sabiedrisko pakalpojumu nozarēs sniegto pakalpojumu apjomi palielinās atbilstoši valsts kopbudžeta izdevumu kāpumam. 2020.-2021. gadā kopējiem pakalpojumu apjomiem bija vērojams mērens kāpums, savukārt 2022. gadā kopējie pakalpojumu apjomi pieauga strauji. Šis process noritēja straujāk izglītības pakalpojumu jomā un valsts pārvaldes un aizsardzības jomā, tikmēr veselības un sociālās aprūpes jomā tie pieauga mēreni. Pēdējos gados pieaug valdības patērētā valsts aizsardzības spēju palielināšanai, izglītībai un veselībai. Arī 2023. gadā kopējie pakalpojumu apjomi turpināja strauji pieaugt. Strauji turpināja pieaugt apjomi izglītībā, valsts pārvaldē un aizsardzībā, bet veselībai un sociālai aprūpei tie saruka.

Latvija salīdzinājumā ar ES

1.3. attēls

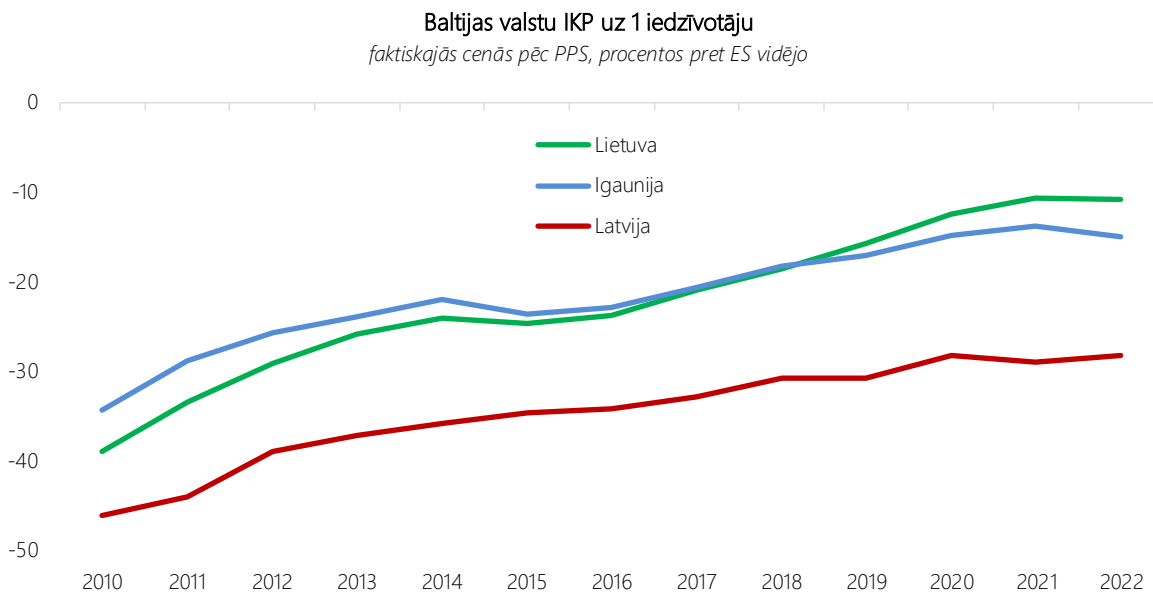
IKP uz vienu iedzīvotāju pēc PPS Eiropas Savienības dalībvalstīs

2022. gadā, procentos no ES vidēja

Avots: Eurostat

Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju (rēķinot faktiskajās cenās pēc PPS) 2022. gadā veidoja 72% no ES vidējā līmeņa. ES valstu starpā pēc šī rādītāja Latvija ierindojās 24. vietā, atpaliekot no Igaunijas (18.vieta) un Lietuvas (16. vieta). Latvijas atpalicība no ES vidējā IKP uz vienu iedzīvotāju rādītāja laika periodā no 2010. gada līdz 2022. gadam samazinājās gandrīz par 18 procentpunktiem. Galvenokārt konvergenci noteica IKP straujāks pieauguma temps, nekā vidēji ES.

Avots: Eurostat

Covid-19 pandēmijas laikā Latvijas un Igaunijas konverģences tempi palēninājās un līdz 2022. gada beigām saglabājās gandrīz nemainīgi, kamēr Lietuvas konverģences tempi ir palikuši nemainīgi kopš 2016. gada (aptuveni 2% gadā). Jāatzīmē, ka kopumā Lietuvas un Igaunijas atpalicība no ES vidējā ir krietni mazāka, nekā Latvijai (attiecīgi – 10% un 15%, kamēr Latvija atpaliek par 28%). Straujākie pieauguma tempi no 2010. gada starp Baltijas valstīm ir Lietuvai un Igaunijai (vidēji 2% gadā, kamēr Latvijas pieauguma temps ir vidēji 1% gadā).

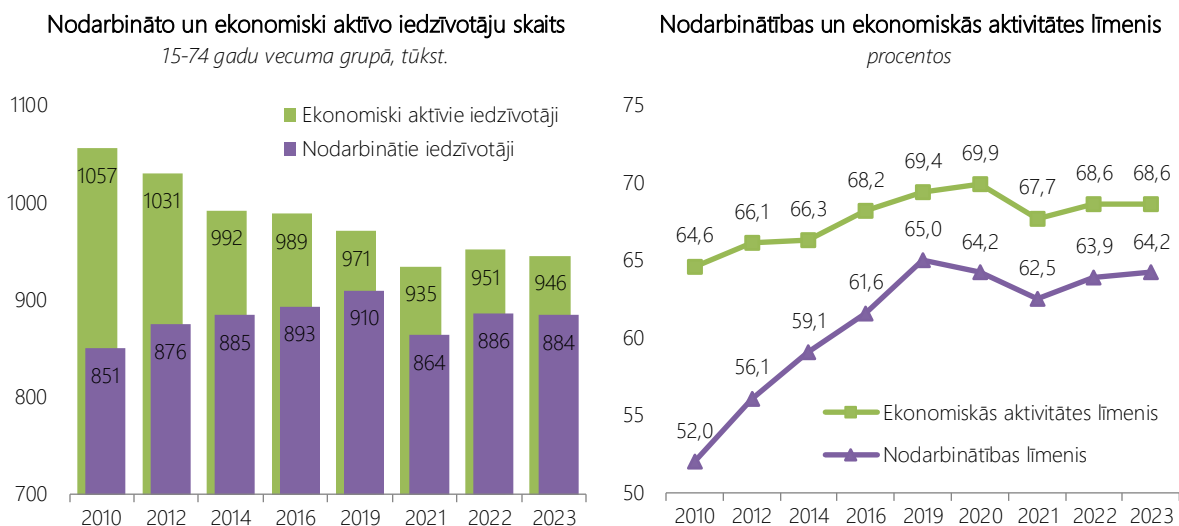
1.2. IEDZĪVOTĀJU NODARBINĀTĪBA UN BEZDARBS

Atkopjoties no Covid-19 pandēmijas 2022. gadā atsāka palielināties nodarbinātība, kā arī turpināja mazināties bezdarbs. Pieaugot darbaspēka pieprasījumam, arvien jūtamāks kļūst darba roku trūkums, par ko liecina gan bezdarba rādītāju atgriešanās pirmskrīzes (2019. gada) līmenī, gan vakanču skaita un darba vietu noslodzes pieaugums. Covid-19 pandēmija kopumā ir atstājusi negatīvu ietekmi uz iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti, kas līdztekus demogrāfiskiem procesiem sašaurina darbaspēka piedāvājumu darba tirgū un paaugstina darbaspēka nepietiekamības riskus.

Tomēr, lai gan nodarbinātības līmenis palielinās, kopējais pieprasījums pēc darbaspēka saglabājas ierobežots un joprojām vērojams neliels samazinājums aizņemto darba vietu skaitā. Pieaugot spiedienam no darbaspēka piedāvājuma puses – gan no cilvēkresursu pieejamības viedokļa, gan atalgojumā izteiksmē – darba devējiem arvien grūtāk ir izveidot jaunas darba vietas un piesaistīt darbiniekus.

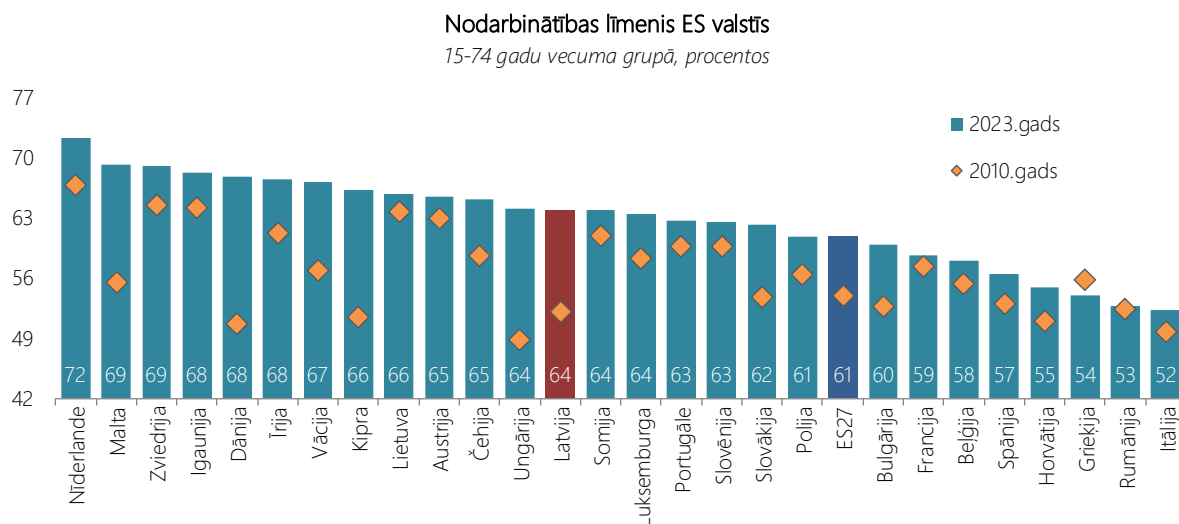
2023. gadā kopumā nodarbināto iedzīvotāju skaits bija par 2 tūkst. jeb 0,2% mazāks nekā 2022. gadā. Nodarbināto skaita samazinājumu lielā mērā ir ietekmējusi gan ekonomikas izaugsmes tempu palēnināšanās, gan arī darba tirgus piedāvājuma puses faktori – iedzīvotāju skaita samazinājums darbaspējas vecumā, kā arī kopējā darbaspēka piedāvājuma kritums. Tāpat arvien vairāk vajadzību pēc darbaspēka aizstāj produktivitātes pieaugums, līdz ar to noteiktu darbu veikšanai ir nepieciešams mazāks nodarbināto skaits. Kopumā 2023. gadā bija nodarbināti 884,2 tūkst. iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Savukārt aizņemto darbavietu skaits samazinājās vien par 0,1 procentu.

Nodarbināto īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā 2023. gadā bija 64,2%, kas bija par 0,3 procentpunktiem augstāks nekā 2022. gadā, bet no pirmskrīzes līmeņa (2019. gada) tas atpaliek par 0,8 procentpunktiem. Pēc strauja iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes krituma 2021. gadā, 2022. gadā iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū palielinājās, savukārt 2023. gadā tā saglabājās nemainīga. 2023. gadā iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem bija tāds pats kā 2022. gadā un par 0,9 procentpunktiem augstāks nekā 2021. gadā.

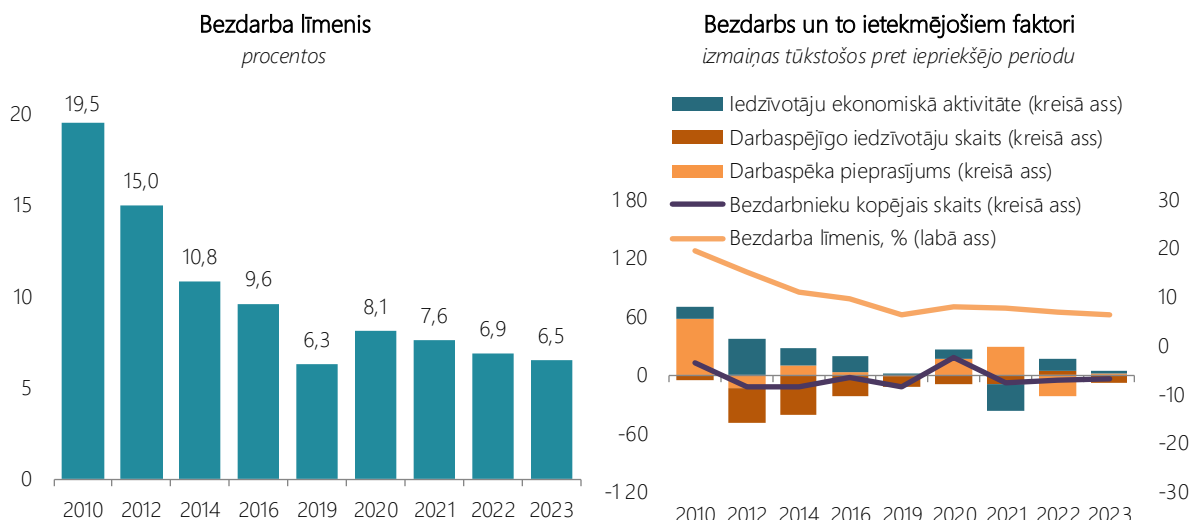
Avots: CSP

Kopumā nodarbinātības līmenis 2023. gadā Latvijā starp iedzīvotājiem vecumā no 15 līdz 74 gadiem bija par 3,1 procentpunktu augstāks nekā vidēji ES. Kopš 2010. gada nodarbinātības līmeņa pieaugums Latvijā ir bijis viens no straujākiem ES, tomēr jāņem vērā, ka 2010. gadā nodarbinātības līmenis Latvijā, līdzīgi kā citās valstīs, sasniedza savu zemāko punktu pēc 2008. gada finanšu krīzes, līdz ar to izmaiņas rādītājā daļēji ir saistītas ar nodarbinātības līmeņa zemās bāzes efektu 2010. gadā.

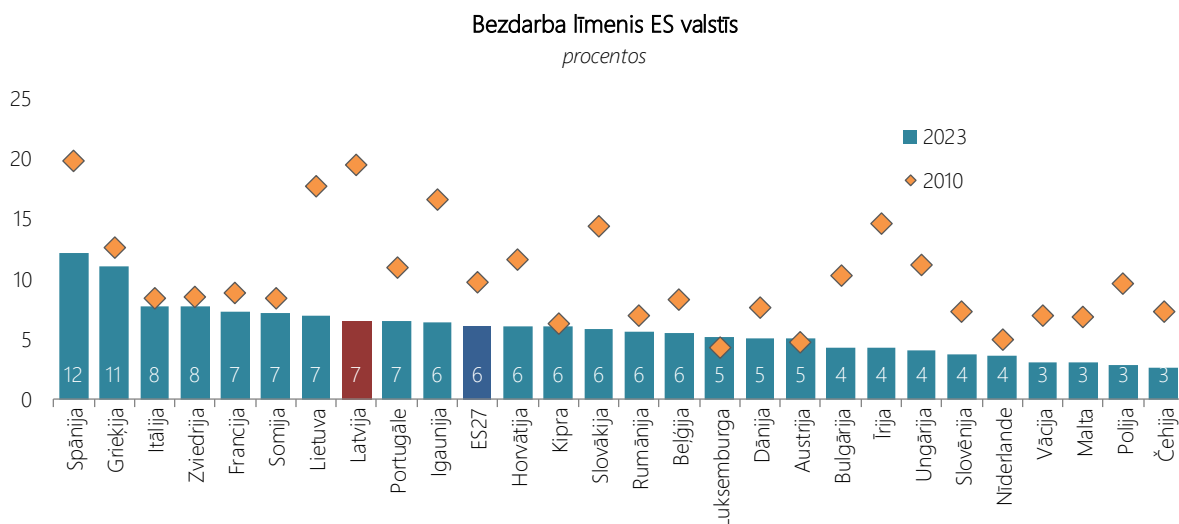
Avots: Eurostat

Ņemot vērā darbaspēka piedāvājuma samazināšanos, kopumā arī bezdarba samazinājums kļūst lēnāks. Tomēr, neskatoties uz to, bezdarba rādītāji joprojām saglabājas zemā līmenī un ir tuvu pirms pandēmijas (2019. gada) rādītājiem. Bezdarba līmenis 2023. gadā samazinājās līdz vidēji 6,5%, kas bija par 0,4 procentpunktiem mazāks nekā 2022. gadā un par 13 procentpunktiem mazāks nekā 2010. gadā. Kopumā 2023. gadā bezdarbnieku skaits samazinājās līdz 61,5 tūkst., kas ir par 3,7 tūkst. mazāk nekā gadu iepriekš. Bezdarba samazinājumu galvenokārt ietekmēja iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes mazināšanās, kā arī būtisku ietekmi joprojām turpina uzturēt demogrāfiskie procesi – darbaspējīgo iedzīvotāju skaita absolūtais samazinājums un izmaiņas iedzīvotāju vecumstruktūrā.

Avots: CSP

2023. gadā vidējais bezdarba līmenis ES dalībvalstīs bija 6,1%. Salīdzinot ar 2010. gadu, bezdarba līmenis strauji samazinājās visās trīs Baltijas valstīs, tomēr 2023. gadā visās Baltijas valstīs bija augstāks nekā vidēji ES.

Avots: Eurostat

Neskatoties uz bezdarba samazināšanos, joprojām saglabājas risks, ka daļai no esošiem bezdarbniekiem varētu būt problēmas atrast savām prasmēm atbilstošu darbu, jo pilnīga atgūšanās nozarēs, kurās iepriekšējos gados zaudēts visvairāk darba vietu, varētu būt ilgstoša, bet nozarēs, kurās veidojas jaunas darba iespējas, iepriekš apgūtās prasmes var nebūt pieprasītas. Tāpat jāņem vērā, ka ilgstoša atrašanās ārpus nodarbinātības rada strukturālā bezdarba riskus, proti, jo ilgāk cilvēks ir bez darba, jo lielāks risks tam ir zaudēt iepriekšējās darba iemaņas un prasmes, kā arī ir grūtāk pielāgoties jaunām darba tirgus prasībām. Tāpat strukturālās problēmas padziļina darba tirgus reģionālās atšķirības, kas kopumā kavē darba tirgus atlabšanu. Lai gan reģionālās disproporcijas pakāpeniski izlīdzinās, tomēr process ir lēns. Izteiktas problēmas ilgstoši vērojamas Latgales reģionā, kur bezdarba līmenis joprojām saglabājas gandrīz divreiz augstāks nekā vidēji valstī, kas kopā ar zemu darbaspēka ģeogrāfisko mobilitāti palielina strukturālā bezdarba riskus.

NVA reģistrētie darba meklētāji un vakances

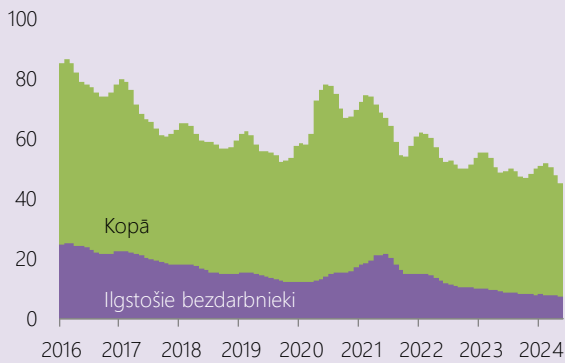
Līdz arī kopējā bezdarba samazināšanos, turpina sarukt arī NVA reģistrēto darba meklētāju skaits. Reģistrētais bezdarba līmenis 2024.gada jūnija vidū samazinājās līdz 5,1%, savukārt kopējais reģistrēto bezdarbnieku skaits šajā periodā samazinājās līdz 44.8 tūkstošiem.

Positīvas tendences vērojamas arī ilgstošo bezdarbnieku dinamikā. Gan ilgstošo bezdarbnieku skaits, gan arī to īpatsvars attiecībā uz kopējo darba meklētāju skaitu pakāpeniski samazinās. Gada laikā reģistrēto ilgstošo bezdarbnieku skaits samazinājies par vairāk nekā 18% jeb aptuveni 1,7 tūkst., bet, salīdzinot ar pēdējos gados augstāko ilgstošo bezdarbnieku skaitu 2021.gada jūnijā, tas samazinājies par 6,5% jeb aptuveni 14 tūkst., kas kopumā norāda uz arvien izteiktāku darbaspēka rezervju samazināšanos. 2024.gada maija beigās bez darba ilgāk par vienu gadu bija 7,5 tūkst. reģistrēto darba meklētāju jeb aptuveni 16,4% no visiem reģistrētiem bezdarbniekiem.

Salīdzinoši augstā līmenī saglabājās arī NVA reģistrēto vakancu skaits. Lai gan vakancu skaitam pēdējos gados ir bijusi sarūkoša tendence un kopš 2022. gada vidus vakancu skaits ir sarucis par vairāk nekā 1/3, tomēr jāņem vērā, ka arī darba meklētāju skaits ir būtiski krities un liela daļa no vakancēm ir bijušas aizpildītas. Būtiskākais vakancu skaits 2024. gada jūnijā bija būvniecībā, rūpniecībā un transporta nozarē. Savukārt skaitliski lielākais vakancu skaits bija reģistrēts palīgstrādnieku, būvstrādnieku, kā arī kravas automobiļu profesijās.

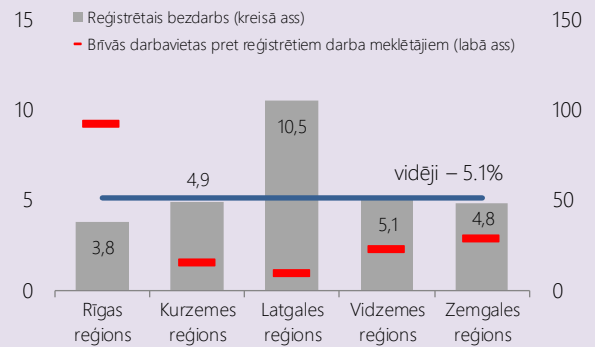
Reģistrēto darba meklētāju skaits

tūkstošos

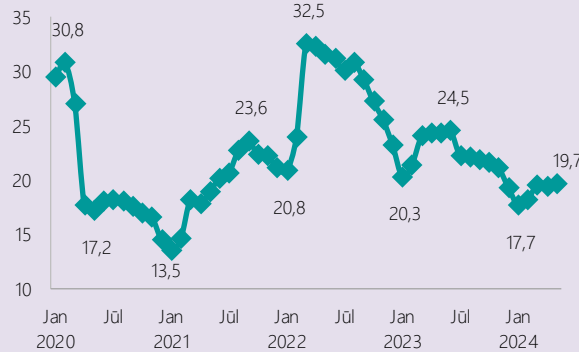
Reģistrētais bezdarba līmenis un vakancu/darba meklētāju attiecība

pa reģioniem 2024. gada 17. jūnijā, procentos

Aktuālo vakancu skaits mēneša beigās

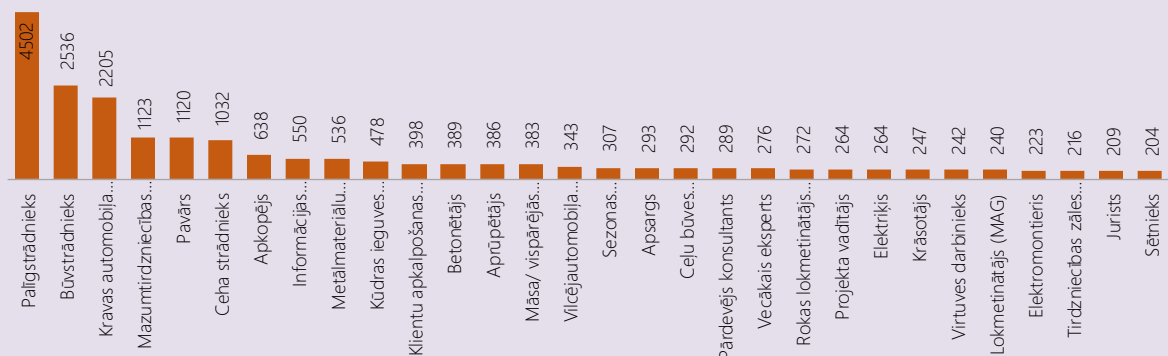
tūkstošos

Brīvo darba vietu skaits pa nozarēm 2024. gada 17. jūnijā

TOP 30 pieprasītākās profesijas no 2024.gada 1. janvāra – 17. jūnijam **

** Profesijas ar visvairāk NVA reģistrētām vakancēm periodā no 2024.gada 1. janvāra – 17. jūnijam

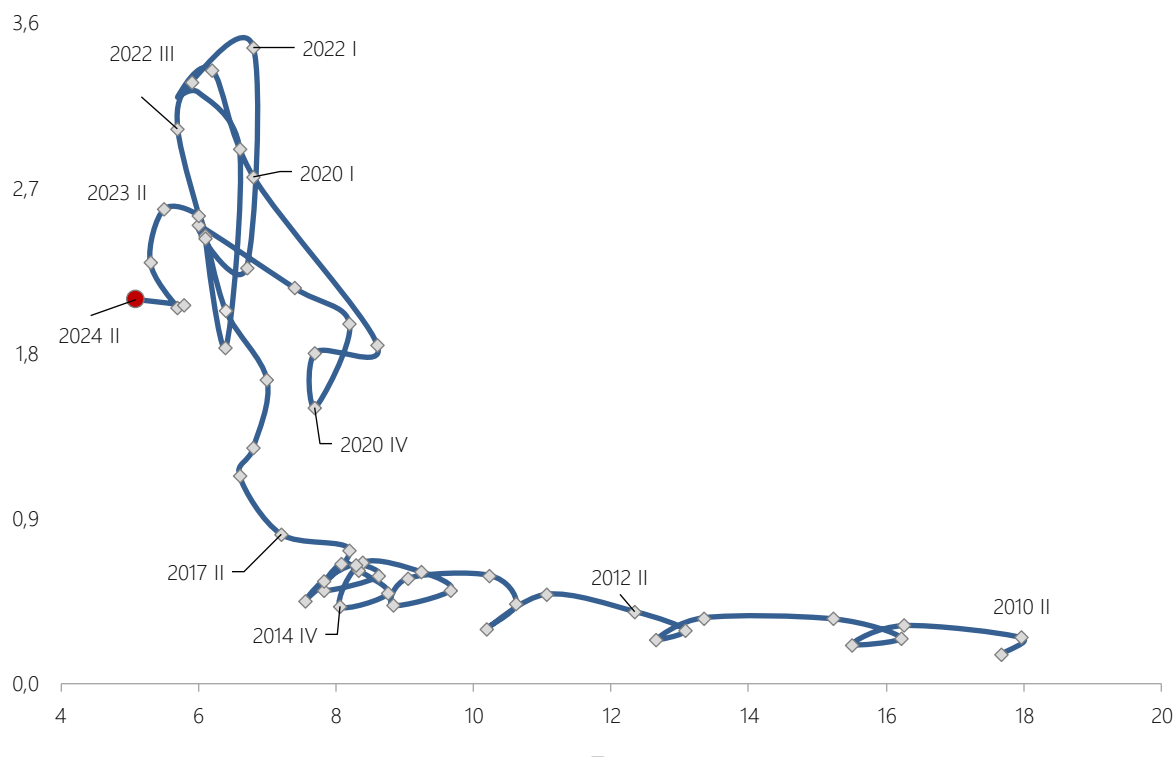
Avots: NVA, EM aprēķini

Dažus pierādījumus par strukturālā bezdarba veidošanos iespējams iegūt izmantojot Beveridža līkni, kas grafiski parāda bezdarba un brīvo darba vietu savstarpējo dinamiku. Finanšu krīzes laikā – 2009. un 2010.gada sākumā, bezdarbs pieauga, vakanču skaitam praktiski saglabājoties nemainīgam. Bezdarba augstākais punkts tika sasniegts 2010.gada 2.ceturksnī. Kopš 2010.gada 3. ceturkšņa līdz 2016.gada beigām tika novērota augšupvērsta Beveridža līknes virzības maiņa, kas liecina par ekonomiskā cikla fāzes maiņu un situācijas uzlabošanos darba tirgū. Nodarbinātība pakāpeniski pieauga, mazinoties gan darba meklētāju, gan neaktīvo personu skaitam. Pārbīde pa līkni ir tāda pati kā darba vietu samazinājums krīzes laikā, kas norāda uz cikliskā bezdarba samazināšanos. Bezdarba līmeņa samazinājums bija saistīts ar ekonomisko aktivitāšu pieaugumu.

1.9. attēls

Beveridža līkne Latvijā

2010.-2023.gads, vertikālā ass – vakanču skaits pret ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem; horizontālā ass – bezdarba līmenis

Avots: CSP, NVA

No 2017.-2022. gadam vakanču skaits aug straujāk nekā samazinājies bezdarba līmenis, kas kopumā iezīmēja strukturālo problēmu pieaugumu darba tirgū – neskatoties uz bezdarbu, palielinājās neizpildīto vakanču skaits darba tirgū. Jāatzīmē, ka Covid-19 pandēmijas krīze kopumā ir paātrinājusi darbaspēka pieprasījuma strukturālās pārmaiņas, paātrinot darbavietu automatizāciju darbaspēka intensīvajās nozarēs – galvenokārt samazinot pieprasījumu pēc zemas un vidējas kvalifikācijas darbaspēka bez profesionālām prasmēm, savukārt palielinot augstākās kvalifikācijas darbavietu īpatsvaru, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos.

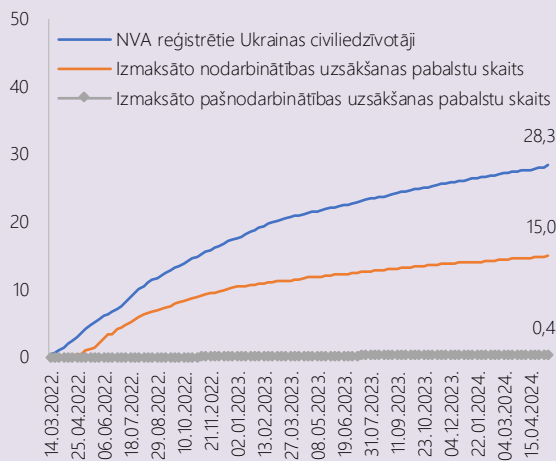
Kopš 2022. gada vakanču skaits darba tirgū ir samazinājies, tāpat turpina mazināties bezdarbs, līdz ar to kopumā situācija Latvija darba tirgū ir kļuvusi sabalansētāka - darba devēji ar vien vairāk izmanto iespējas piesaistīt darbiniekus pat ja to kvalifikācija pilnībā neatbilst darba specifikai vai arī darbinieka dzīvesvieta atrodas citā reģionā nekā darbavieta.

Tāpat darbaspēka nepietiekamību ir mazinājis Ukrainas iedzīvotāju iesaiste darba tirgū. Tomēr jāņem vērā, ka līdz ar Ukrainas kara bēgļu ieņākošās plūsmas samazināšanos, arī šīs plūsmas pozitīvais efekts uz darbaspēka piedāvājuma dinamiku pakāpeniski izsīkst. Daļa kara bēgļu atgriežas mājās, tādējādi demogrāfisko faktoru negatīvā ietekme uz darbaspēka piedāvājuma dinamiku turpmākajos gados atkal varētu kļūt izteiktāka.

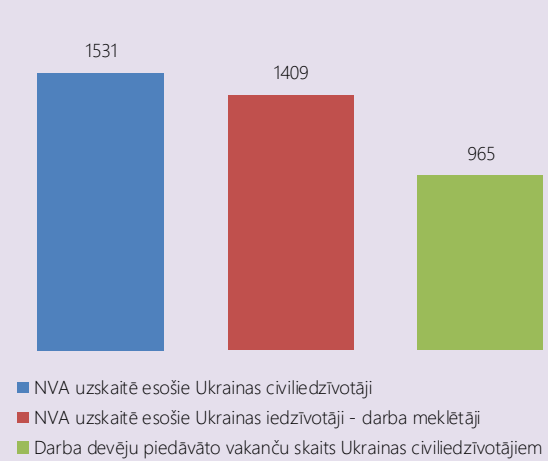
2022.gada 24. februārī sākās Krievijas agresija pret Ukrainu, kas piespieda doties bēgļu gaitās 4,2 miljonus Ukrainas civiliedzīvotāju. Lai sniegtu tūlītēju un kolektīvu aizsardzību, 2022.gada martā ES aktivizēja Pağaidu aizsardzības direktīvu. Tiesības saskaņā ar pağaidu aizsardzības mehānismu ietver uzturēšanās atļauju, piekļuvi darba tirgum un mājoklim, medicīnisko palīdzību un izglītības pieejamību bērniem. Atbilstoši Eurostat datiem Latvijā kā personas, uz kurām attiecināta pağaidu aizsardzība, līdz 2024.gada aprīļa beigām bija uzņemti 44 960 Ukrainas civiliedzīvotāji.

Lai veicinātu Ukrainas civiliedzīvotāju iekļaušanos Latvijas darba tirgū, jau no 2022.gada 7. marta tika noteikts nodarbinātības uzsākšanas pabalsts 500 EUR apmērā, bet no 2022.gada 3. oktobra šādā apmērā arī pašnodarbinātības uzsākšanas pabalsts. 2023.gadā abu pabalstu apmērs tika palielināts līdz 620 EUR, bet 2024.gadā – līdz 700 EUR. No 2022.gada 7. marta līdz 2024.gada 3. jūnijam NVA bija reģistrējušies 28 347 Ukrainas civiliedzīvotāji, no kuriem pēc nodarbinātības uzsākšanas pabalstu bija saņēmuši 14 965 cilvēki, bet pašnodarbinātības uzsākšanas – 391 cilvēks. Tā kā bēgļu plūsma no Ukrainas ir samērā stabila, tad vienlaikus NVA uzskaitē ir vidēji 1600-1800 Ukrainas civiliedzīvotāji, no kuriem aptuveni 70% ir sievietes un 30% vīrieši. Aptuveni ¼ daļa šo cilvēku ir vecāka par 50 gadiem. NVA piedāvātajos aktīvās nodarbinātības pasākumos līdz 2024.gada 3. jūnijam bija iesaistīti 3 667 cilvēki, tajā skaitā valsts valodas apguvē – 697 cilvēki. Kopumā 2024. gada 3. jūnijā NVA reģistrēti bija 1531 Ukrainas iedzīvotāji, no tiem darba meklējumos bija 1409 personas. Vienlaikus vakancu skaits, ko darba devēji piedāvāja Ukrainas iedzīvotājiem 2024. gada 3. jūnijā bija 965 vakances.

NVA reģistrētie Ukrainas iedzīvotāji un tiem izmaksāto nodarbinātības uzsākšanas pabalstu skaits tūkstoši

NVA reģistrētie Ukrainas iedzīvotāji – darba meklētāji un piedāvātās vakances uz 03.06.2024

Analizējot NVA un Valsts ieņēmumu dienesta informāciju par Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātību, secināms, ka uz 2023. gada decembra beigām 53% nodarbinātības pabalstu saņēmušo turpināja strādāt pie tā paša vai cita darba devēja Latvijā, bet 35% strādāja pie tā paša darba devēja. Aktuāls jautājums ir Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātības veicināšana augstas kvalifikācijas profesijās, jo daudziem bezdarbniekiem ir augstākā izglītība. Valsts ieņēmumu dienesta dati liecina, ka 2023.gada 31. decembrī aktuālas darba tiesiskās attiecības ar 8 721 Ukrainas civiliedzīvotāju 9 185 darba vietās bija deklarējuši 3 073 darba devēji. Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātības līmenis (nodarbināto īpatsvars iedzīvotāju darbības vecumā (18-65 gadi) kopskaitā) 2023.gada beigās sastādīja 43%. 2023.gada beigās Latvijā uzturējās 630 Ukrainas civiliedzīvotāji – saimnieciskās darbības veicēji.

Avots: NVA

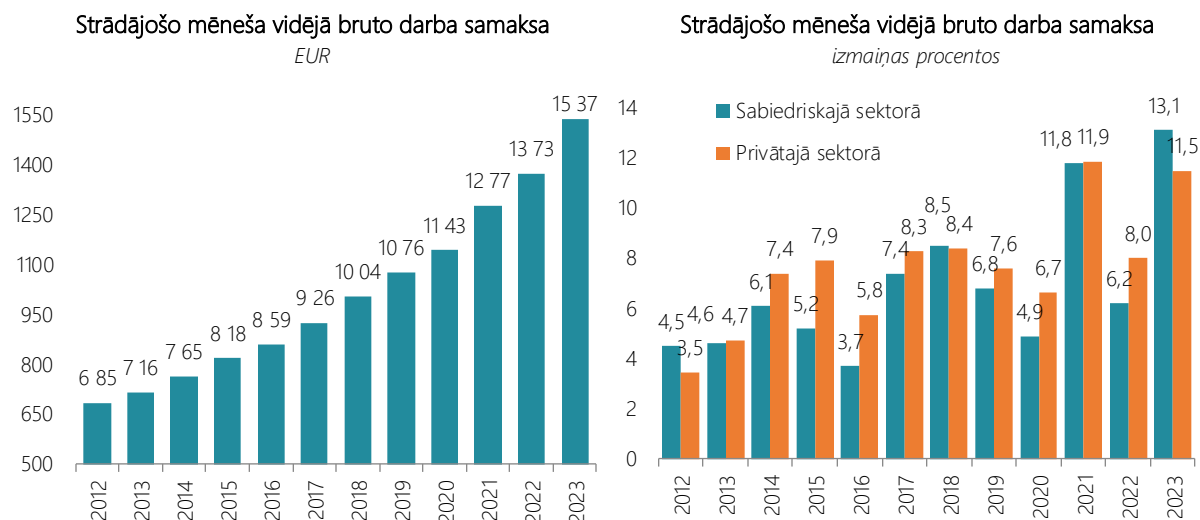
1.3. DARBA ALGAS UN PRODUKTIVĀTE

Nemot vērā uzlabojumus darba tirgū, kā arī pieaugošo darbaspēka nepietiekamību, kopš 2013.gada bruto darba algas pieaugums saglabājies stabili virs 4,5% gadā un 2023.gadā sasniedza straujāko pieaugumu pēdējos gados – bruto algai palielinoties par 11,9%. 2023.gadā vidējā bruto darba samaksa sasniedza 1 537 EUR. Tās pieaugumu lielā mērā ietekmēja darbaspēka pieprasījuma pieaugums, darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazinājums, kā arī iedzīvotāju pirkspējas samazināšanās, kas radīja spiedienu uz darba algām. Salīdzinot ar pirms pandēmijas līmeni 2019.gadā, bruto darba samaksa ir pieaugusi par 18,7 procentiem.

Pēdējos gados strauji ir samazinājusies darba samaksas starpība starp atalgojumu privātajā un sabiedriskajā sektorā. Ja 2008.gadā darba samaksa privātajā sektorā (623 EUR) bija par 183 EUR mazāka nekā sabiedriskajā

sektorā (806 EUR), tad 2023.gadā vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā bija 1 553 EUR un privātajā sektorā – 1 533 EUR.

1.10. attēls

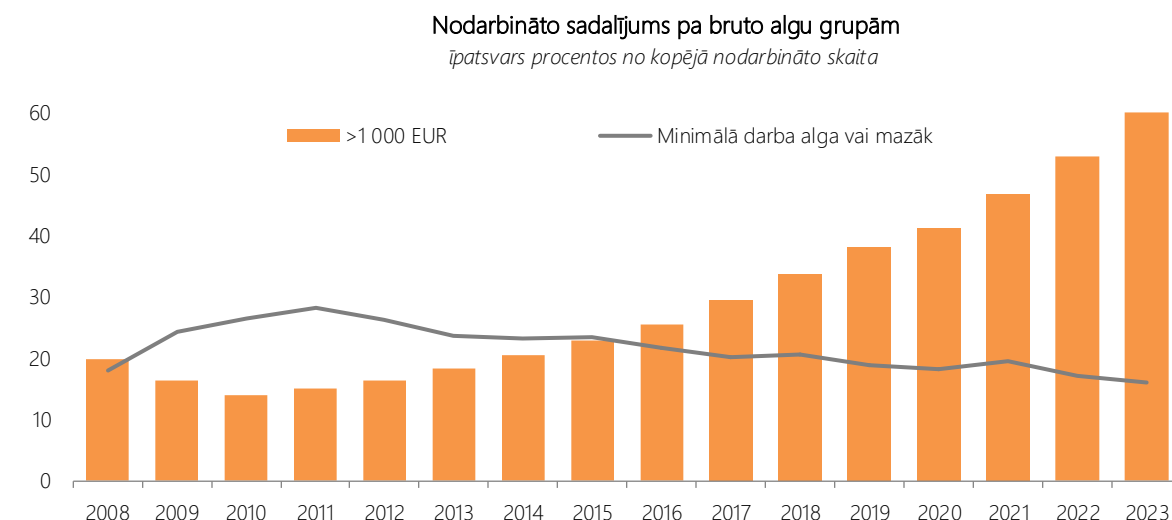
Avots: CSP

Līdz ar nominālā atalgojuma pieaugumu pakāpeniski palielinājās reālā darba alga. 2013.-2016.gadā reālās algas pieaugums kļuva straujāks. To pamatā noteica straujš nominālās algas kāpums, kā arī mērenās patēriņa cenu izmaiņas. Strauji pieaugot inflācijai, 2022.gadā reālā darba alga samazinājās par 8,7%, savukārt stabilizējoties inflācijai 2023.gadā bija novērojams neliels reālās darba samaksas pieaugums – par 2,2 procentiem.

Pēdējos gados pakāpeniski samazinās minimālās darba algas saņēmēju īpatsvars un pieaug nodarbināto skaits, kas saņem darba algu lielāku par 1 000 EUR mēnesī. 1 000 EUR un vairāk algu grupas saņēmēju īpatsvars 2023.gadā sasniedza jau 60% no kopējā nodarbināto skaita.

Kopš 2013.gada darba samaksa būtībā pieaug visās tautsaimniecības nozarēs, tomēr to dinamika ir atšķirīga. 2023.gadā straujākais atalgojuma pieaugums bija vērojams lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības nozarē – par 18,2%. Tāpat 2023.gadā salīdzinoši straujš bruto darba samaksas pieaugums bija vērojams elektroenerģijas, gāzes apgādes un siltumapgādes jomā (17,5%), transportā un uzglabāšanā (15,6%), kā arī valsts pārvaldē un aizsardzībā (15%).

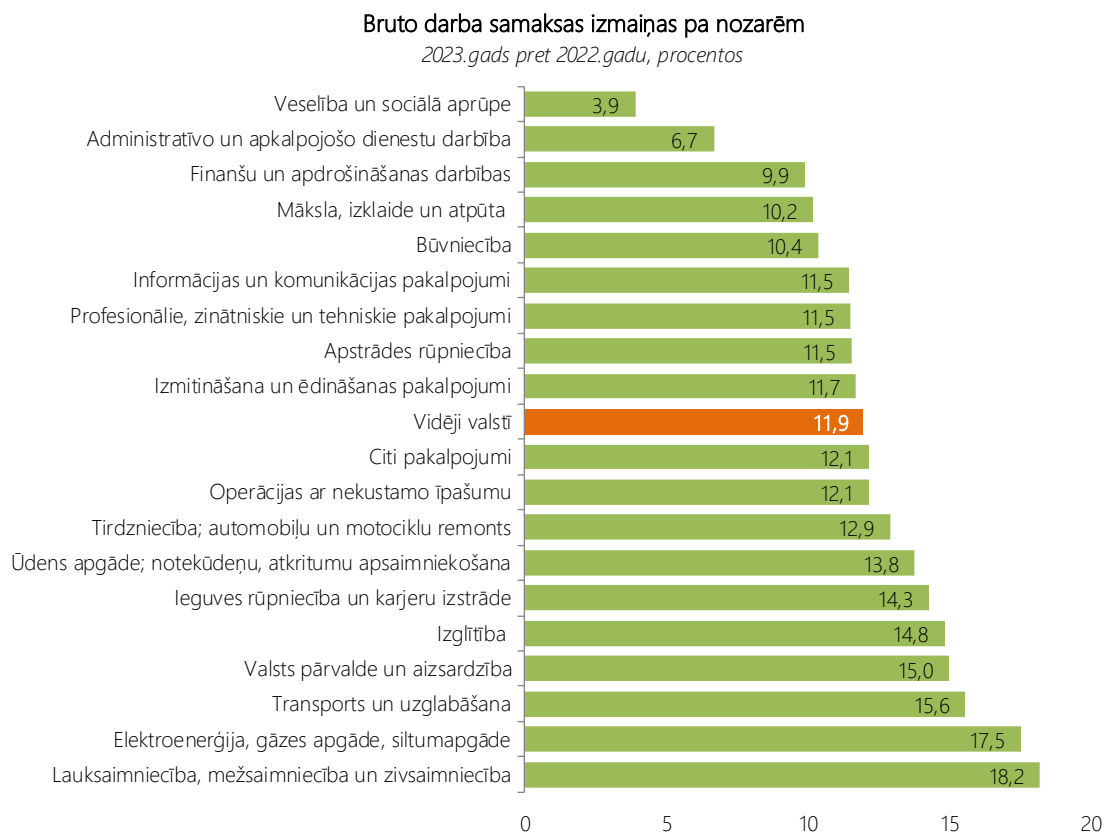
1.11. attēls

Avots: CSP

Vislielākā bruto darba samaksa joprojām ir finanšu un apdrošināšanas darbību jomā – 2678 EUR, kas ir gandrīz divas reizes lielāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Tajā pašā laikā mazākā darba samaksa 2023.gadā bija izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu jomā – 993 EUR.

1.12. attēls

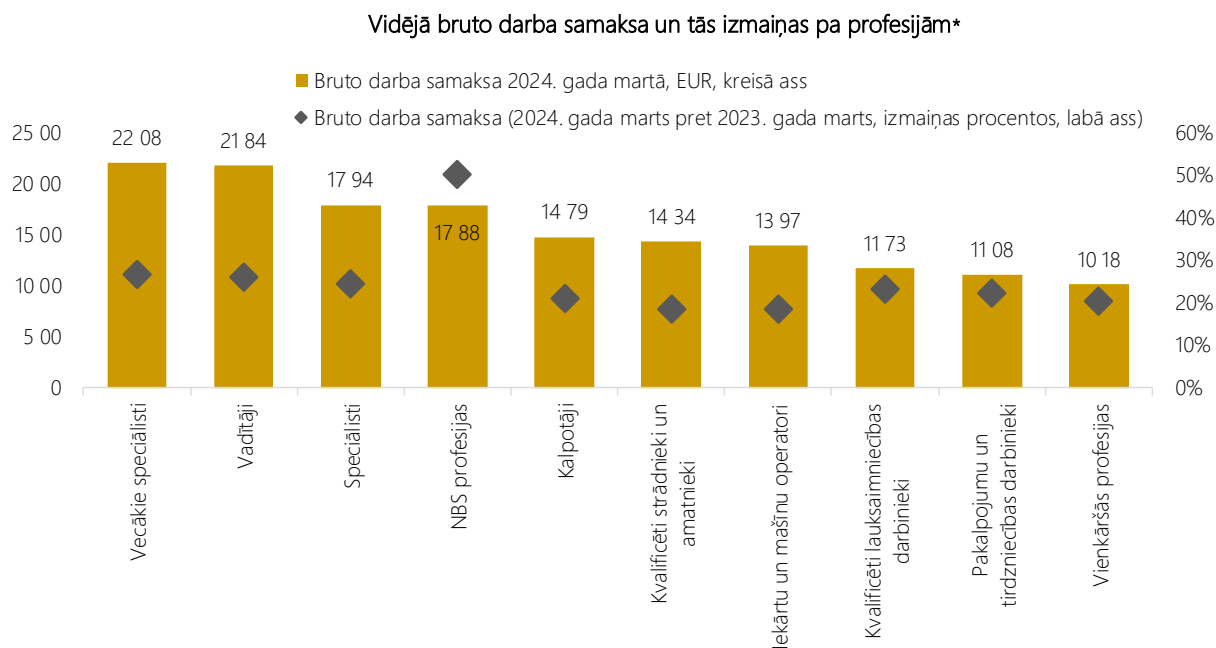
Avots: CSP

2023. gadā, salīdzinot ar 2022. gadu, vidējā bruto darba samaksa veselības un sociālās aprūpes un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā pieauga par attiecīgi 3,9% un 6,7%, kas, ņemot vērā straujo darba samaksas pieaugumu, ir krietni zem vidējā algas pieauguma valstī. Visstraujākais bruto darba samaksas kāpums bija vērojams lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā, kā arī elektroenerģijas, gāzes apgādes, siltumapgādes nozarē.

2024.gada sākumā, salīdzinot ar attiecīgo periodu iepriekšējā gadā, darba samaksa strauji auga arī profesiju griezumā. Darba samaksa ir augusi visās profesiju pamatgrupās. Visstraujākais darba samaksas pieaugums vērojams NBS profesijās – par 50,1%. Strauji darba samaksa pieauga arī vecāko speciālistu (26,5%), vadītāju (26%) un speciālistu (24,3%) profesiju pamatgrupās. Augsts darba samaksas pieaugums bija vērojams arī pārējās profesiju pamatgrupās (aptuveni 20% pieaugums).

Darbaspēka izmaksas ir nozīmīgs konkurētspējas faktors, tāpēc darba samaksas pieaugumam ir jābūt sabalansētam ar produktivitātes kāpumu. Pēc produktivitātes pieauguma tempiem Latvija ieņem vienu no līderpozīcijām ES dalībvalstīs, tomēr darbaspēka izmaksas ir augušas straujāk nekā produktivitāte, tādējādi vājinot Latvijas uzņēmēju konkurētspēju izmaksu jomā. Par izmaksu konkurētspējas mazināšanās risku kāpumu liecina arī nominālās darbaspēka vienības izmaksu (ULC) pieaugums.

Ilgtermiņa skatījumā produktivitātes pieauguma tempiem ir tendence sarukt, kamēr darbaspēka izmaksu pieauguma tempi saglabājās noturīgi augsti. Straujāks produktivitātes pieaugums bija vērojams līdz 2008.gadam, it īpaši pēc Latvijas pievienošanās ES, kas kļuva par nozīmīgu stimulu ārvalstu investīciju ieplūdei. Laika periodā no 1996. līdz 2007.gadam paātrinājās arī konverģences process – produktivitātes plaista ar ES-15 valstīm samazinājās par gandrīz 26 procentpunktiem.

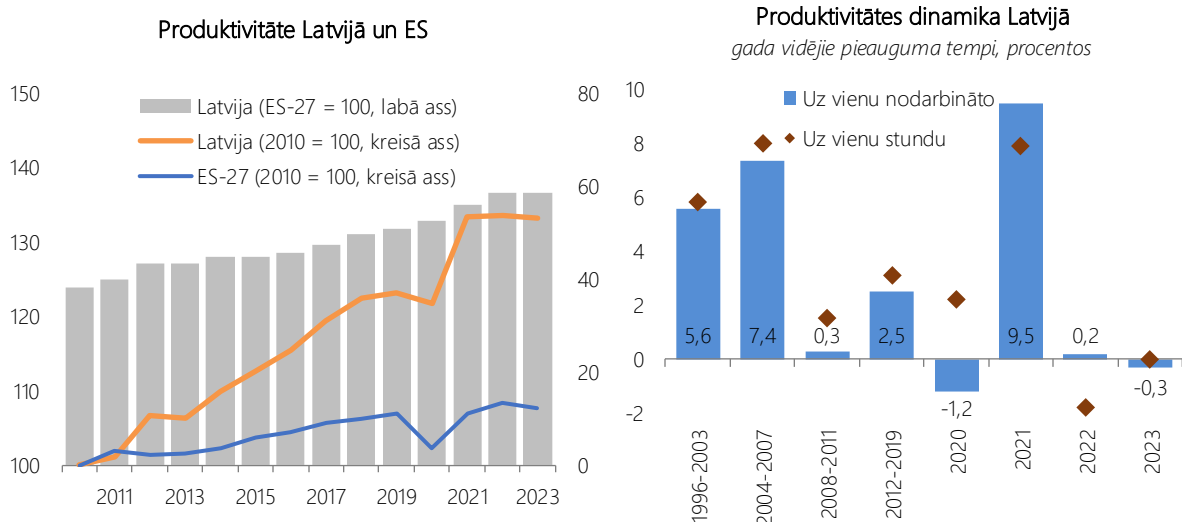
Avots: Valsts ieņēmumu dienests

* Vidējā bruto darba samaksa aprēķināta pēc pilnas slodzes ekvivalenta (160 stundu noslodze mēnesī)

Globālā finanšu krīze ietekmēja ne tikai ekonomisko aktivitāšu samazinājumu, bet arī produktivitātes dinamiku. Ekonomikas recesijas gados (2008.-2010.gadā) tā samazinājās par gandrīz 3% kas bija visai mērens, salīdzinājumā ar IKP apjoma kritumu (par 17,4%). Galvenokārt to noteica darba tirgus ātrā pielāgošanās ekonomisko aktivitāšu kritumam. Darba dēvēji optimizējot resursu piesaisti, uzņēmēji samazināja darbaspēka pieprasījumu, un nodarbināto skaits saruka gandrīz par 15%, kas daļēji kompensēja produktivitātes kritumu.

Globālā finanšu krīze ir vājinājusi Latvijas ražošanas kapacitāti, kas atspoguļojās mērenā produktivitātes dinamikā. Laika periodā no 2012. līdz 2019.gadam produktivitāte ik gadu vidēji pieauga par 2,5%, t.i. gandrīz divas reizes lēnāk nekā pirms krīzes. Finanšu krīze ir pasliktinājusi kredītu pieejamību, kavējot darbaspēka un kapitāla transformāciju uz zinātnesietilpīgām darbībām.

Produktivitātes dinamika pēdējos gados ir svārstīga. To nosaka korekcijas produktu un darba tirgos, reaģējot uz ārējiem satricinājumiem.

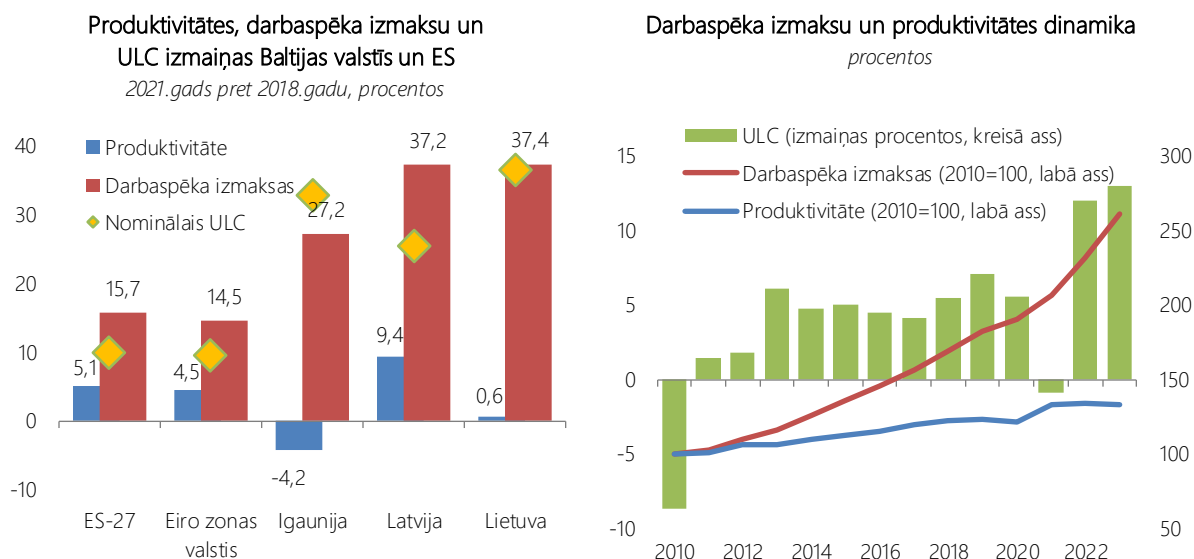

Avots: Eurostat

2020.gadā Covid-19 pandēmija ir globālā mērogā spēcīgi un paliekoši ietekmējusi ekonomisko situāciju. Tāpat kā gandrīz visās pasaules valstīs, arī Latvijā Covid-19 pandēmijas dēļ ekonomika 2020.gadā bija nonākusi recesijā. Tomēr tās ietekme uz produktivitāti ir neskaidra. Rēķinot pēc nodarbināto skaita, tā ir samazinājusies par 1,2%. Savukārt, rēķinot pēc nostrādāto stundu skaita, produktivitāte ir augusi par 2,2%, kas ir nedaudz zemāks rādītājs par pēdējās desmitgades tendenci. Produktivitātes rādītāju izteikti atšķirīgās svārstības Covid-19 pandēmijas pirmajā gadā lielā mērā ietekmēja valsts atbalsts darba vietu saglabāšanai, galvenokārt subsidēto darba algu shēmu veidā, kas sekmēja darba vietu saglabāšanu, samazinoties nostrādātajām stundām. 2021.gadā, mazinoties ierobežojumiem un atjaunojoties ekonomiskām aktivitātēm, produktivitāte pieauga par 9,5%, kas daļēji ir skaidrojams ar zemās bāzes efektu. 2022.gadā, ģeopolitiskās situācijas pasliktināšanās dēļ, produktivitāte tikai par 0,2% pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. Arī 2023.gadā ekonomikas izaugsme bija vājā un produktivitāte, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 0,3%. IKP uz vienu nodarbināto Latvijas tautsaimniecībā kopumā 2023.gadā sasniedza 58,6% (72,8% pēc PPS) no vidējā ES līmeņa. Kopš 2019.gada produktivitātes plaisa ar ES vidējo līmeni (pēc PPS) ir samazinājusies par gandrīz 4 procentpunktiem.

Latvijai ilgstoši bija raksturīgi, ka ekonomikas izaugsmes gados produktivitātes un darbaspēka izmaksu plaisa palielinās, kamēr recesijā tā kļūst mazāka. Tomēr kopš 2021.gada, neskatoties uz ekonomisko aktivitāšu mazināšanos un produktivitātes lēno kāpumu, darbaspēka izmaksas turpināja strauji pieaugt. Tas liecina par augsto darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību.

1.15. attēls

Avots: Eurostat

Pēdējos gados pirms Covid-19 pandēmijas bija vērojama īpaši spēcīga nominālā ULC dinamika. 2019.gadā, salīdzinot ar 2015.gadu, ULC palielinājās par 4,3%, ko noteica gandrīz četras reizes straujāks darbaspēka izmaksu (nominālā izteiksmē) kāpums iepretim produktivitātes pieaugumam. Darbaspēka izmaksu kāpumu līdz 2019.gadam ietekmēja gan algu konverģences procesi ES darba tirgū, gan arī kopumā saspīlētā situācija Latvijas darba tirgū, kas veidojās pieaugošās darbaspēka nepietiekamības dēļ.

ULC turpināja pieaugt arī Covid-19 pandēmijas gados. Ekonomisko aktivitāšu samazināšanās dēļ darbaspēka izmaksas 2020.gadā palielinājās lēnāk nekā pirms gada – par 4,3% (2019.gadā – par 7,8%). Lai gan darbaspēka izmaksu kāpums bija mērenāks, tomēr produktivitātes krituma (par 1,2%) dēļ ULC palielinājās par 5,6%. 2021.gadā darbaspēka izmaksas turpināja strauji augt, par 8,5% pārsniedzot iepriekšējā gada līmeni. Tas neradīja spiedienu uz darbaspēka vienības izmaksām, jo produktivitātes kāpums bija straujāks, un ULC samazinājās par gandrīz 1%.

2022.gadā darbaspēka izmaksu pieauguma tempi paātrinājās vēl vairāk. Darba ņēmēju atalgojums palielinājās par 12,2%, un, produktivitātei saglabājoties iepriekšējā gada līmenī, tas būtiski pasliktināja izmaksu konkurētspējas rādītāju. Nominālais ULC palielinājās par 12%. Arī 2023.gadā darbaspēka izmaksas strauji aug, būtiski pārsniedzot produktivitātes dinamiku. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, darbaspēka izmaksas pieauga par 13%, kas bija straujākais kāpums pēdējos desmit gados.

Izmaksu konkurētspējas mazināšanas riski vērojami gan ražošanas, gan tirgus pakalpojumu nozarēs. Darbaspēka izmaksu dinamika pirms Covid-19 pandēmijas pēdējos piecos gados (2015.-2019.gadā) abās minētajās nozaru grupās bija ļoti līdzīga – ik gadu vidēji par gandrīz 7,2% un 7,9%, tomēr produktivitāte ražošanas nozarēs pieauga

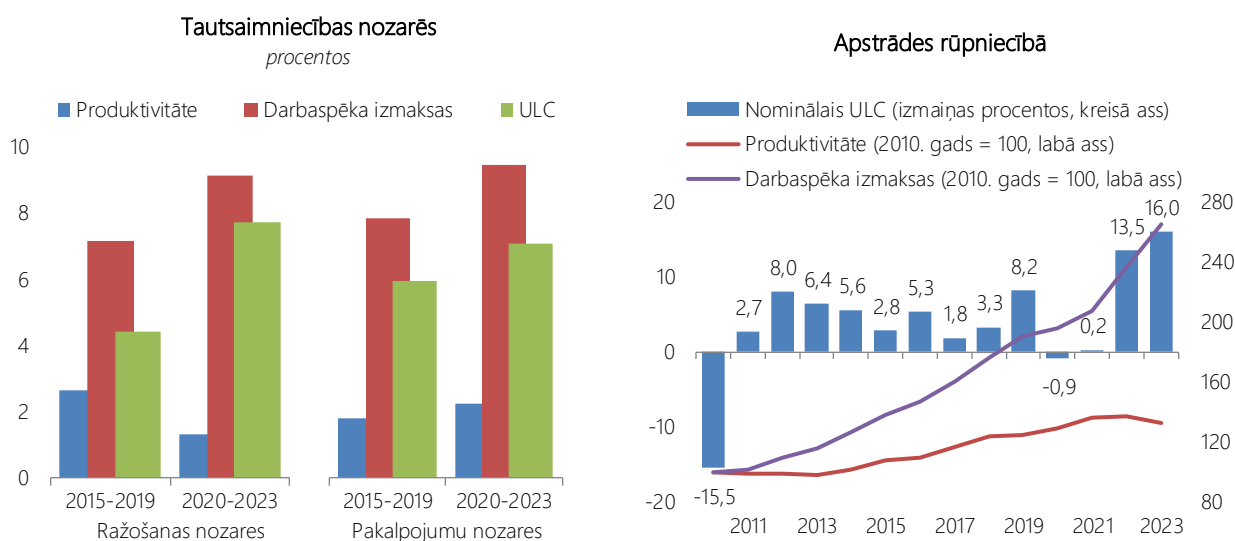
nedaudz straujāk nekā pakalpojumu nozarēs – attiecīgi par 2,6% un 1,8%. Tāpēc arī nominālais ULC pieaugums ražošanas nozarēs bija mērenāks.

Ar Covid-19 pandēmiju saistītais šoks spēcīgāk ietekmē korekcijas produktu tirgū nekā darba tirgū. Pēdējo četrus gadus laikā (2020.-2023.gads) darbaspēka izmaksas gan ražošanas, gan pakalpojumu nozarēs pieauga, – attiecīgi par 41,9% un 43,6%. Produktivitātes kāpums preču ražošanas nozarēs, gan arī pakalpojumu nozarēs pieauga daudz mērenāk un nespēja nosegt darbaspēka izmaksu kāpumu. Periodā no 2020.gada līdz 2023.gadam ULC ražošanas nozarēs palielinājās par 34,6% un pakalpojumu nozarēs – par 31,4%. Lielākais nominālais ULC kāpums pēdējos četros gados bija lauksaimniecības nozarē, kā arī būvniecības nozarē. Savukārt finanšu pakalpojumos produkcijas vienības darbaspēka izmaksas bija tikai par 5,7% augstākā līmenī nekā 2019.gadā, kas ir viszemākais ULC kāpums.

Apstrādes rūpniecībā produktivitātes un darbaspēka izmaksu pieauguma tempu plaisa ir nedaudz mērenāka nekā vidēji tautsaimniecībā. Tomēr nominālais ULC ikgadējās izmaiņas ir visai svārstīgas, ko lielā mērā ietekmē preču tirgus konjunktūras faktori, kamēr darbaspēka izmaksām ir noturīga augšup vērsta dinamika. Pēdējo piecu gadu laikā pirms Covid-19 pandēmijas (2015.-2019.gads) darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecībā auga gandrīz trīsreiz straujāk nekā produktivitāte.

1.16. attēls

ULC, darbaspēka izmaksas un produktivitāte

Avots: Eurostat

2020.gadā produktivitāte pieauga straujāk nekā darbaspēka izmaksas – attiecīgi par 3,6% un 2,6%, samazinot produkcijas vienības nominālās darbaspēka izmaksas par gandrīz 1%. Tas liecina, ka Covid-19 pandēmijas ierobežojošo pasākumu ietekmē nodarbināto skaita izmaiņas bija spēcīgākas nekā ražošanas apjomu samazinājums, bet darbaspēka izmaksas apstrādes rūpniecības nozares uzņēmumos turpināja palielināties.

2021.gadā apstrādes rūpniecībā produktivitātes dinamika bija nedaudz mērenāka par darbaspēka izmaksu dinamiku. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, produktivitāte nozarē pieauga par 5,4%, bet darbaspēka izmaksas – par 5,7%. Salīdzinoši vienmērīgs produktivitātes un darbaspēka izmaksu kāpums noturēja nozares izmaksu konkurētspēju iepriekšējā gada līmenī – nominālais ULC palielinājās tikai par 0,2%. Savukārt 2021.gadā un 2022.gadā tendences ir krasi mainījušās – nominālais ULC apstrādes rūpniecībā pieauga attiecīgi par 13,5% un 16%, ko galvenokārt noteica straujā darbaspēka izmaksu kāpums.

Darbaspēka izmaksu dinamika Latvijas apstrādes rūpniecībā būtiski pārsniedz ES vidējos darbaspēka izmaksu un nominālo ULC pieauguma tempus. Ņemot vērā to, ka ES valstis ir mūsu galvenie tirdzniecības partneri, šādas tendences mazina Latvijas ražotāju konkurētspēju izmaksu jomā.

Ilgtermiņā darbaspēka izmaksu pieaugums, kas netiks kompensēts ar atbilstošu produktivitātes kāpumu, var negatīvi ietekmēt uzņēmumu konkurētspēju un samazināt peļņas daļu, ko uzņēmēji būs spiesti koriģēt, lai saglabātu cenu konkurētspēju ārējos tirgos.

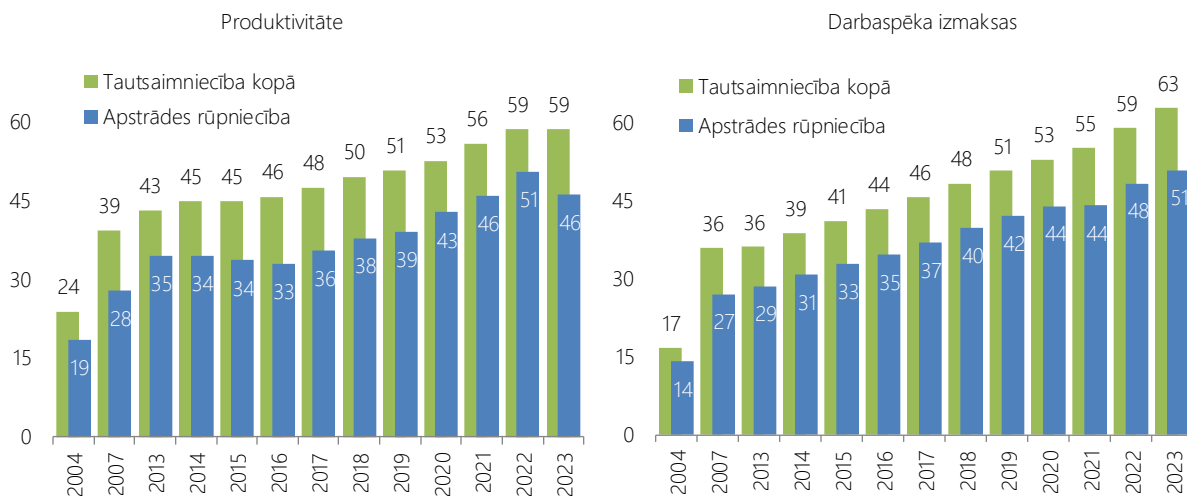
Darbaspēka izmaksas Latvijā ir vienas no zemākajām ES dalībvalstīs. 2023.gadā darbaspēka izmaksas uz vienu nodarbināto tautsaimniecībā kopumā Latvijā bija gandrīz 59% no ES vidējā līmeņa, tostarp apstrādes rūpniecībā – 46,2%. Salīdzinot ar 2019.gadu, 2023.gadā darbaspēka izmaksu plaisa ir samazinājusies par 12,1 procentpunktiem

(apstrādes rūpniecībā – par 8,7 procentpunktiem), savukārt pēc produktivitātes rādītāja tautsaimniecībā kopumā tā samazinājās par 7,7 procentpunktiem (apstrādes rūpniecībā – par 7,1 procentpunktiem). Tas nozīmē, ka pēdējos gados darbaspēka izmaksu (algu) konverģences temps ir straujāks nekā produktivitātes.

1.17. attēls

Produktivitātes un darbaspēka izmaksu konverģence ar ES vidējo līmeni

procentos no ES-27 vidējā līmeņa

Avots: Eurostat

Produktivitātes lēnās dinamikas apstākļos darbaspēka izmaksu kāpums rada būtisku spiedienu uz Latvijas uzņēmēju izmaksu konkurētspēju. Ekonomisko aktivitāšu vājināšanās ir maz ietekmējusi stāvokli darba tirgū. Tas liecina, ka darbaspēka trūkuma problēma ir aktuāla uzņēmējiem un, neraugoties uz ekonomisko aktivitāšu palēnināšanos, tiek saglabātas darba vietas. Savukārt augstās inflācijas spiediena rezultātā algas turpina pieaugt. Šīs tendences arvien vairāk palielina plaisu starp produktivitātes un darbaspēka izmaksām. Produktivitātes palielināšana ir galvenais konkurētspēju noteicošais faktors, un tās noturīgi pozitīvo dinamiku lielā mērā noteiks strukturālās izmaiņas Latvijas tautsaimniecībā virzībā uz augstākas pievienotās vērtības aktivitātēm un zināšanu ietilpīgām nozarēm.

2. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMS UN PIEDĀVĀJUMS

2.1. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMA IZMAIŅAS UN STRUKTŪRA

Laika posmā no 2011. līdz 2019. gadam (pēc 2008. gada finanšu krīzes), kad Latvijā atgriezās izaugsme, gandrīz visās tautsaimniecības pamatnozārēs nodarbināto skaits pieauga. Tomēr 2020. gads, līdzīgi kā lielākajā daļā pasaules valstu, arī Latvijā atnāca ar jauniem izaicinājumiem, ko izraisīja Covid-19 globālā pandēmija. Kopumā Latvijas ekonomika un darba tirgus nebija izteikti atkarīgi no Covid-19 krīzes primāri skartajās nozarēs (izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumi, starptautiskie pasažieru pārvadājumi). Tomēr jāņem vērā, ka ieviestie pandēmijas izplatīšanās ierobežojumi un globālais pieprasījuma kritums 2020.-2021. gadā tieši vai netieši ietekmēja lielāko daļu tautsaimniecības nozaru Latvijā, jo īpaši darbaspēka intensīvās nozares. 2022. gadā, neraugoties uz ekonomikas satricinājumiem, darba tirgus saglabājās stabils. Nodarbināto skaits Latvijā 2022. gadā palielinājās par 2,6%. Tas ir bijis straujākais nodarbināto skaita pieaugums kopš 2007. gada, ko daļēji noteica gan darba tirgus atgūšanās no Covid-19 pandēmijas, gan arī Ukrainas civiliedzīvotāju nodarbinātība Latvijā. Arī 2023. gadā, neraugoties uz saspringto ģeopolitisko situāciju un ekonomikas izaugsmes tempu samazināšanos, situācija darba tirgū būtiski nepasliktinājās, jo pieprasījums pēc darbaspēka bija augsts.

2.1. tabula

Nodarbināto skaits tautsaimniecības nozarēs
tūkstošos

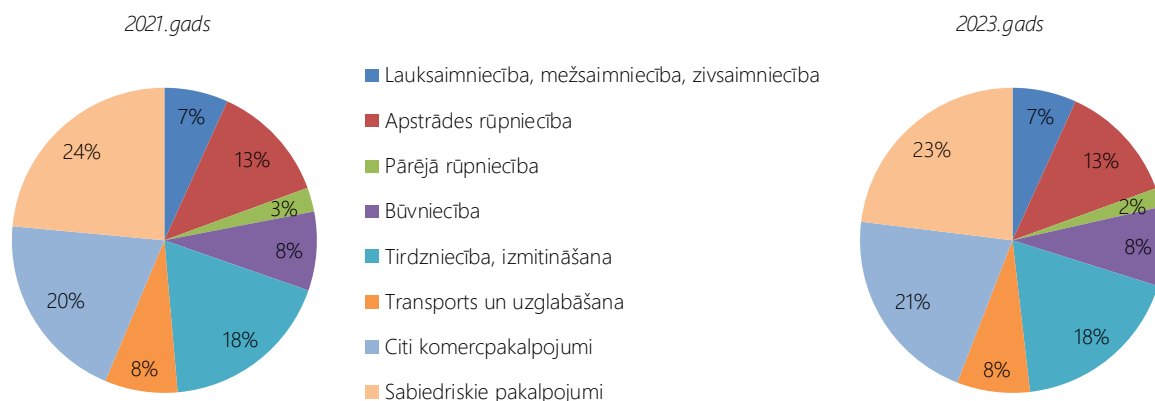
	2010	2012	2014	2016	2019	2020	2021	2022	2023
Pavisam	850,7	875,6	884,6	893,3	910,0	893,0	864,0	886,2	884,2
Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība	73,3	73,3	66,4	68,7	66,3	64,3	58,5	59,9	59,3
Apstrādes rūpniecība	112,2	122,5	118,8	123,5	115,1	114,5	109,2	114,4	111,7
Pārējā rūpniecība	26,5	20,6	18,9	25,7	19,3	19,6	22,1	23,4	20,8
Būvniecība	57,6	62,3	73,2	66,1	81,1	76,5	72,3	72,1	70,3
Tirdzniecība, izmitināšana	162	155,6	161,6	154,7	169,6	160,2	157,9	166,2	156,6
Transports un uzglabāšana	71,4	75,1	84,8	83,3	74,3	69,3	66,7	65,9	73,2
Citi komercpakalpojumi	154	163,9	165,2	173,8	179,7	187,2	174	179,5	188,1
Sabiedriskie pakalpojumi	193,7	202,3	195,7	197,5	204,6	201,4	203,3	204,8	204,2

Avots: CSP

Sākot ar 2014. gadu izmaiņas darbaspēka apsekojuma (DSA) metodoloģijā – ceturkšņa datu vispārināšanai tiek izmantots ceturkšņa vidējais privātajās māsaimniecībās dzīvojošo iedzīvotāju skaits (iepriekš – iedzīvotāju skaits gada sākumā)

2023. gadā, pēc DSA datiem, nodarbināto skaits bija 884 tūkst., kas bija par 2,2% jeb 20 tūkst. lielāks nekā 2021. gadā un pietuvinājās 2019. gada (pirms Covid-19 pandēmijas) nodarbinātības līmenim. Nodarbināto skaits attiecībā pret 2021. gadu visstraujāk samazinājās pārējā rūpniecībā, būvniecībā un tirdzniecībā un izmitināšanā, bet pieauga – transports un uzglabāšana, citi komercpakalpojumi un apstrādes rūpniecībā.

Nodarbināto struktūra tautsaimniecības nozarēs procentos

Avots: CSP

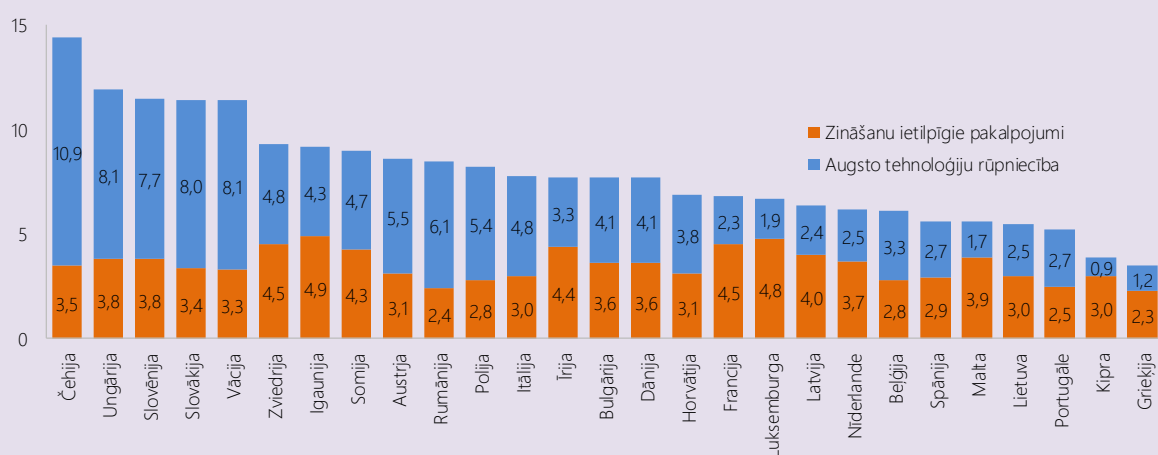
Vislielākais nodarbināto īpatsvars 2023.gadā bija sabiedrisko pakalpojumu nozarēs (23%), komercpakalpojumos (21%), tirdzniecībā un izmitināšanā (18%), kā arī apstrādes rūpniecībā (13%). Salīdzinot ar 2021.gadu, struktūra būtiski nav mainījies, nodarbināto īpatsvars nedaudz sarucis pārējā rūpniecībā. Transportā, apstrādes un būvniecībā, tirdzniecībā un izmitināšanā, apstrādes rūpniecībā un lauksaimniecībā nodarbināto īpatsvars saglabājas nemainīgs.

Darbspēka pieprasījums augsto tehnoloģiju un zināšanu ietilpīgo pakalpojumu nozarēs ES valstīs

EK specializēšanos augstajās tehnoloģijās un zināšanu ietilpīgās jomās ir nosaukusi kā vienu no galvenajām ES konkurētspējas priekšrocībām pasaules tirgos. No ES valstīm lielākais nodarbināto īpatsvars augsto tehnoloģiju ekonomikā 2022.gadā bija Čehijā (14,4% no kopējā nodarbināto skaita), Ungārijā (11,9%), Slovēnijā (11,5%), Slovākijā (11,5%) un Vācijā (11,4%), savukārt viszemākais Grieķijā (3,5%), Kiprā (3,9%) un Portugālē (5,2%). Latvijā nodarbināto īpatsvars augsto tehnoloģiju nozarēs kopumā veido 6,4%, tādējādi pēc nodarbināto īpatsvara augsto tehnoloģiju nozarēs ierindojoties vien 19. vietā no 27 Eiropas valstīm.

Nodarbinātība augsto tehnoloģiju ekonomikā ES-27 valstīs

2022.gads, procentos no kopējās nodarbinātības

Avots: Cedefop, Skills Panorama, <https://skillspanorama.cedefop.europa.eu/en/skills-themes/future-jobs#>

Profesiju pieprasījums

2.2. tabula

Nodarbināto skaits tautsaimniecības nozarēs sadalījumā pa profesiju grupām
2023.gads, tūkstošos

	Lauksaimniecība	Apstrādes rūpniecība	Pārējā rūpniecība	Būvniecība	Tirdzniecība, izmitināšana	Transports un uzglabāšana	Citi komercpakalpojumi	Sabiedriskie pakalpojumi	Kopā
Augstas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	10,0	32,0	9,0	19,1	44,4	21,5	116,3	139,9	392,1
Vadītāji	4,0	10,2	2,1	9,7	19,1	7,5	23,7	16,7	93,0
Vecākie speciālisti	2,6	9,0	3,6	4,9	8,8	3,6	57,2	95,6	185,3
Speciālisti	3,4	12,7	3,3	4,5	16,4	10,5	35,3	27,6	113,8
Vidējas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	38,4	61,1	9,4	37,8	93,9	45,8	47,1	46,5	380,0
Iestāžu kalpotāji	0,9	5,9	1,5	1,1	10,4	7,9	14,9	5,7	48,2
Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	1,1	1,1	0,2	0,2	63,9	2,8	21,9	37,8	129,1
Kvalificēti lauksaimniecības darbinieki	26,4	0,7	0,0	0,0	0,1	0,0	0,8	0,0	28,1
Kvalificēti strādnieki	0,9	34,7	3,6	31,7	15,4	4,3	6,2	0,8	97,7
Iekārtu un mašīnu operatori	9,1	18,8	4,0	4,8	4,0	30,9	3,4	2,3	77,0
Zemas kvalifikācijas profesijas	10,9	18,7	2,4	13,4	18,3	5,9	24,7	17,8	112,1
Kopā	59,3	111,7	20,8	70,3	156,6	73,2	188,1	204,2	884,2

Avots: CSP

2023.gadā vislielākais nodarbināto skaits bija sabiedrisko pakalpojumu nozarē (204,2 tūkst.), komercpakalpojumos (188,1 tūkst.), tirdzniecībā un izmitināšanā (156,6 tūkst.) un apstrādes rūpniecībā (111,7 tūkst.), kopumā sastādot 63% no visiem nodarbinātiem. Sadalījumā pēc profesiju kvalifikācijas augstas kvalifikācijas profesiju nodarbināto skaits ir 392 tūkst. (44% no kopējā nodarbināto skaita), vidējas kvalifikācijas profesiju nodarbinātie – 380 tūkst. (42% no kopējā) un zemo kvalifikācijas profesiju – 112,1 tūkst. nodarbināto (14% no kopējā).

Lielākais augstās kvalifikācijas profesiju nodarbināto skaits ir vecākie speciālisti sabiedrības pakalpojumu nozarē (95,6 tūkst. jeb gandrīz 11% no visiem nodarbinātiem). Vidējo profesiju lielākais nodarbināto skaits ir pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki tirdzniecības nozarē (63,9 tūkst. jeb 7,2% no kopējā nodarbināto skaita).

Salīdzinot ar 2021.gadu, augstākās kvalifikācijas profesijās 2023.gadā bija par 3,7 tūkst. vairāk nodarbināto (pieaugums par 1,4%). Vecāko speciālistu profesijā ir novērojams nodarbināto pieaugums (par 14,6 tūkst.), savukārt speciālistu profesijā novērojams gandrīz tik pat liels samazinājums (-11,5 tūkst.). Apjomīgākais nodarbināto skaita pieaugums ir vidējās kvalifikācijas profesijās (+13,3 tūkst.), tai skaitā pakalpojumu tirdzniecības darbinieku skaits pieauga par 11,9 tūkstošiem, iestāžu kalpotāji par 4,2 tūkstošiem, bet samazinājums kvalificēto strādnieku skaitā (-2,8 tūkst. un iekārtu un mašīnu operatori (-0,7 tūkst.). Apjomīgākais nodarbināto skaita pieaugums ir apstrādes rūpniecībā (par 2,5 tūkst.) būvniecībā (1,3 tūkst.), komercpakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozarē (kopā par 2,1 tūkst.), savukārt samazinājums pārējā rūpniecībā (-1,3 tūkst.) un tirdzniecībā un izmitināšanā (-0,6 tūkst.). Kopumā nodarbināto skaits salīdzinājumā ar 2021.gadu ir pieaudzis par 20,2 tūkstošiem jeb par 2,3%.

Nodarbināto skaits izmaiņas tautsaimniecības nozarēs sadalījumā pa profesiju grupām
2023.gads salīdzinājumā ar 2021.gadu, tūkstošos

	Lauksaimniecība	Apstrādes rūpniecība	Parējā rūpniecība	Būvniecība	Tirdzniecība, izmitināšana	Transports un uzglabāšana	Citi komercpakalpojumi	Sabiedriskie pakalpojumi	Kopā
Augstas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	0,9	1,0	0,5	0,0	-4,2	1,3	7,6	-3,4	3,7
Vadītāji	0,0	0,8	0,1	0,1	0,2	0,9	-0,1	-1,5	0,6
Vecākie speciālisti	1,0	-0,8	0,3	1,2	1,0	0,0	8,5	3,4	14,6
Speciālisti	-0,1	1,1	0,1	-1,3	-5,5	0,4	-0,8	-5,3	-11,5
Vidējas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	-0,6	1,2	-0,5	-3,3	3,6	4,7	5,3	3,3	13,3
Iestāžu kalpotāji	0,6	1,4	0,1	-0,8	0,0	0,4	2,8	-0,3	4,2
Pakalpojumu un tirdzniecības darbinieki	0,5	-0,1	0,0	-0,2	2,6	0,6	1,9	6,6	11,9
Kvalificēti lauksaimniecības darbinieki	0,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	1,1
Kvalificēti strādnieki	-0,9	-1,2	-0,2	-1,2	0,4	0,4	1,0	-1,1	-2,8
Iekārtu un mašīnu operatori	-1,2	0,6	-0,4	-1,2	0,6	3,4	-0,7	-1,9	-0,7
Zemas kvalifikācijas profesijas	0,5	0,3	-1,3	1,3	-0,6	0,5	1,1	1,0	2,8
Kopā	0,8	2,5	-1,3	1,3	-0,6	0,5	1,1	1,0	20,2

Avots: CSP

2023.gada darbaspēka pieprasījuma salīdzinājums ar 2021.gada darbaspēka pieprasījumu Latvijā

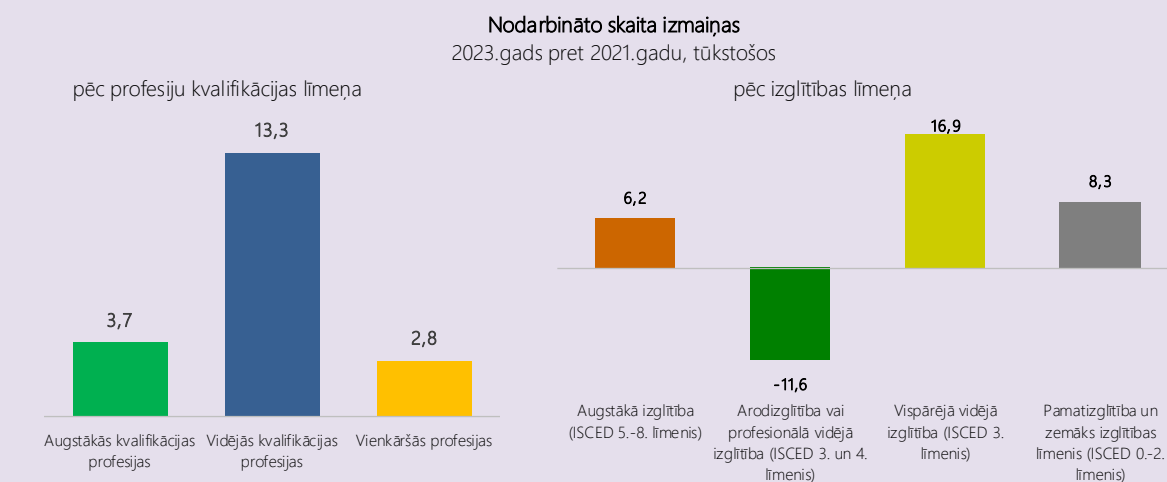
2023.gada lielākais darbavietu pieprasījuma samazinājums vērojams apstrādes rūpniecībā, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumos, mazumtirdzniecībā, izņemot automobiļus un motociklus, būvniecībā un vairumtirdzniecībā. Savukārt vislielākais darbaspēka pieprasījums ir vērojams veselības un sociālā aprūpē, sociālā aprūpe bez izmitināšanas, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi. Tāpat darbaspēka pieprasījums ir vērojams dator programmēšanā, IT pakalpojumu un gaisa transporta nozarēs. Covid-19 pandēmija ietekmēja izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu, kā arī gaisa transporta un atpūtas nozares, un 2023.gada beigās ir vērojama šo nozaru atkopšanās.

Aizņemto darbavietu izmaiņas pa nozarēm
2023.gada 4.ceturksnis pret 2021.gada 4.ceturksni, tūkstošos

Avots: CSP

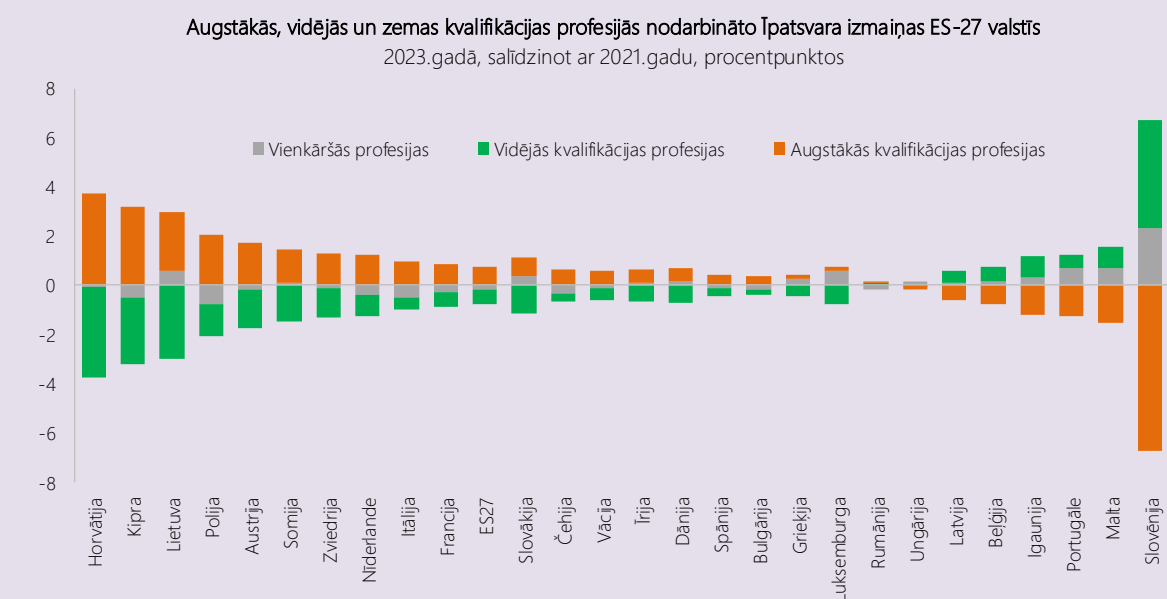
2023.gadā salīdzinājumā ar 2021.gadu būtiski ir pieaudzis vidējās kvalifikācijas profesiju nodarbināto skaits (par 13,3 tūkst.), kā arī nodarbināto skaits ir audzis gan augstākās kvalifikācijas profesijās (par 3,7 tūkst.), gan arī vienkāršās profesijās (par 2,8 tūkst.).

Avots: Eurostat

2023.gadā, salīdzinājumā ar 2021.gadu, nodarbināto skaits audzis gan ar augstāko izglītību, gan vidējo vispārējo izglītību, gan arī pamatizglītību un zemāku izglītības līmeni. Vienlaikus nodarbināto skaits samazinājies ar profesionālo izglītību, ko galvenokārt ietekmē kopējā darbaspēka piedāvājuma samazināšanās ar profesionālo izglītību. Būtiskākais nodarbināto skaita pieaugums bija novērojams iedzīvotājiem ar vidējo vispārējo izglītību un pamatizglītību, ko lielā mērā ir ietekmējis zemas bāzes efekts pēc Covid-19 pandēmijas periodā, Jāņem vērā, ka Covid-19 pandēmijas laikā (no 2020.-2021. gadam) lielākais darbaspēka pieprasījuma kritums bija vērojams starp iedzīvotājiem ar vidējo vispārējo izglītību un pamatizglītību, kamēr nodarbināto skaits ar augstāko un profesionālo izglītību pieauga.

Jāatzīmē, ka lielākā daļā Eiropas valstu arī pēc pandēmijas periodā saglabājusies tendence darbaspēka pieprasījumam pārstruktūrīties par labu augstākās kvalifikācijas profesijām. 2023.gadā, salīdzinot ar 2021.gadu, vidēji ES-27 augstākās kvalifikācijas profesijās nodarbināto īpatsvars pieaudzis par aptuveni 0,8 procentpunktiem. Tajā pašā laikā vidējās kvalifikācijas profesijās nodarbināto īpatsvars samazinājies par 0,6 procentpunktiem. ES-27 visstraujākais kāpums augstākās kvalifikācijas profesiju īpatsvarā vērojams Horvātijā (+3,7pp), Kiprā (+3,2pp), Lietuvā (+2,4pp) un Polijā (+2,1pp). Vienlaikus straujākais augstākās kvalifikācijas darbavietu īpatsvara samazinājums vērojams Slovēnijā (-6,7pp), Maltā (-1,5pp) un Portugālē (-1,2pp). Tāpat dažās valstīs pieaudzis nodarbināto skaita īpatsvars zemas un vidējās kvalifikācijas profesijās. Straujākais zemo un vidējo profesiju nodarbināto pieaugums ir vērojams Slovēnijā (+4,4 vidējās un 2,3 zemas). Latvijā augsto kvalifikācijas profesiju nodarbināto skaits ir samazinājies par 0,8 procentpunktiem, bet vidējās un zemas kvalifikācijas profesiju nodarbināto īpatsvars pieaudzis par attiecīgi 0,7 un 0,1 procentpunktu.

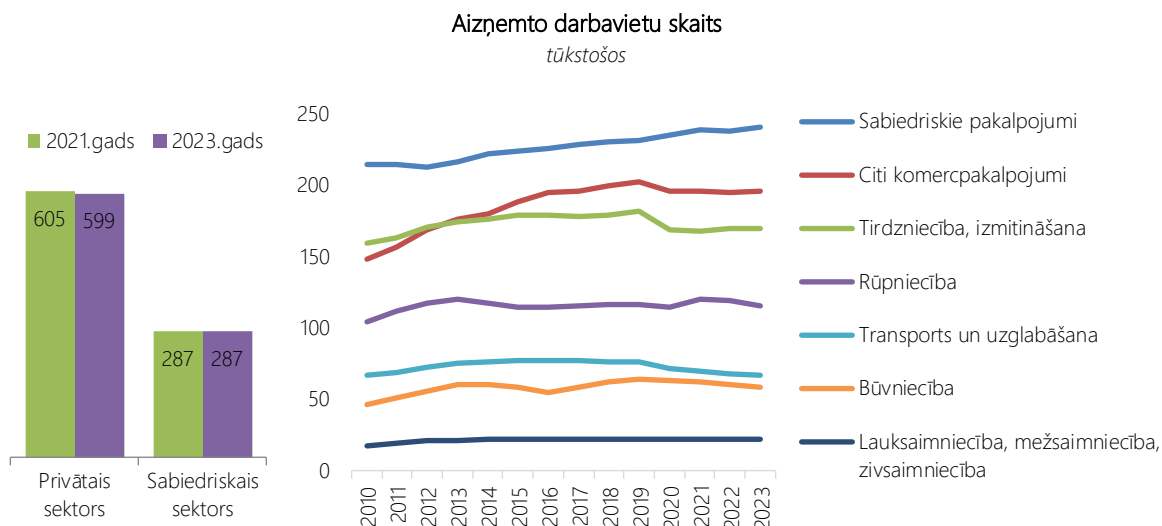

Avots: Eurostat

Aizņemto darbavietu izmaiņas

2010.-2023.gados gandrīz visās tautsaimniecības pamatnozārēs pieauga arī **aizņemto darbavietu** skaits (izņemot transportu un uzglabāšanu, kurā aizņemto darba vietu skaits nemainījās). Salīdzinājumā ar 2021.gadu aizņemto darba vietu samazinājās par 6,2 tūkstošiem (samazinājums bija privātajā sektorā). Straujākais pieaugums bija lauksaimniecībā (par 3,2%), savukārt straujākais samazinājums – būvniecībā (-6,12%), rūpniecībā (-3,45%) un transports un uzglabāšana (-3,4%).

2.2. attēls

Avots: CSP

Nodarbināto iedzīvotāju un aizņemto darba vietu jēdzienu skaidrojums

Nodarbinātie iedzīvotāji

Saskaņā ar Starptautiskās Darba organizācijas (SDO) izveidotajām definīcijām nodarbinātie iedzīvotāji ir visas tās personas, kuras pārskata nedēļā veica jebkādu darbu par samaksu naudā vai par atlīdzību precēs vai pakalpojumos.

Par nodarbinātajiem uzskata arī pašnodarbinātās personas uzņēmējdarbībā, lauku saimniecībā vai profesionālajā praksē. Personas, kuras atrodas pagaidu prombūtnē no darba grūtniecības vai dzemdību atvaļinājuma dēļ, kā arī bērna kopšanas atvaļinājumā, uzskata par nodarbinātajām, ja pēc atvaļinājuma beigām personai ir garantija atgriezties iepriekšējā darba vietā. Nodarbināto skaitā ietver arī tās personas, kuras strādā savā lauku saimniecībā (zemnieku vai piemājas), lai saražotu produkciju pašu patēriņam vai pārdošanai.

Informācija par Latvijas iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti (nodarbinātību un bezdarbu) iegūta no Latvijas nepārtrauktā DSA.

Latvijas DSA informācija par ekonomisko aktivitāti (tai skaitā nodarbinātību) saskaņā ar metodoloģiju tiek jautāta personām vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Datu starptautiskai salīdzināmībai daļa nodarbinātības rādītāju tiek aprēķināti arī par vecuma grupu 15-64 gadi. Starptautiski vecuma grupa 15-64 gadi ir pieņemta kā darbības vecums, ko datu publicēšanai izmanto gan Eurostat, gan SDO, līdz ar to arī Latvijā galvenie ekonomisko aktivitāti raksturojošie rādītāji ir publicēti par divām vecuma grupām: 15-64 g.v. un 15-74 g.v.

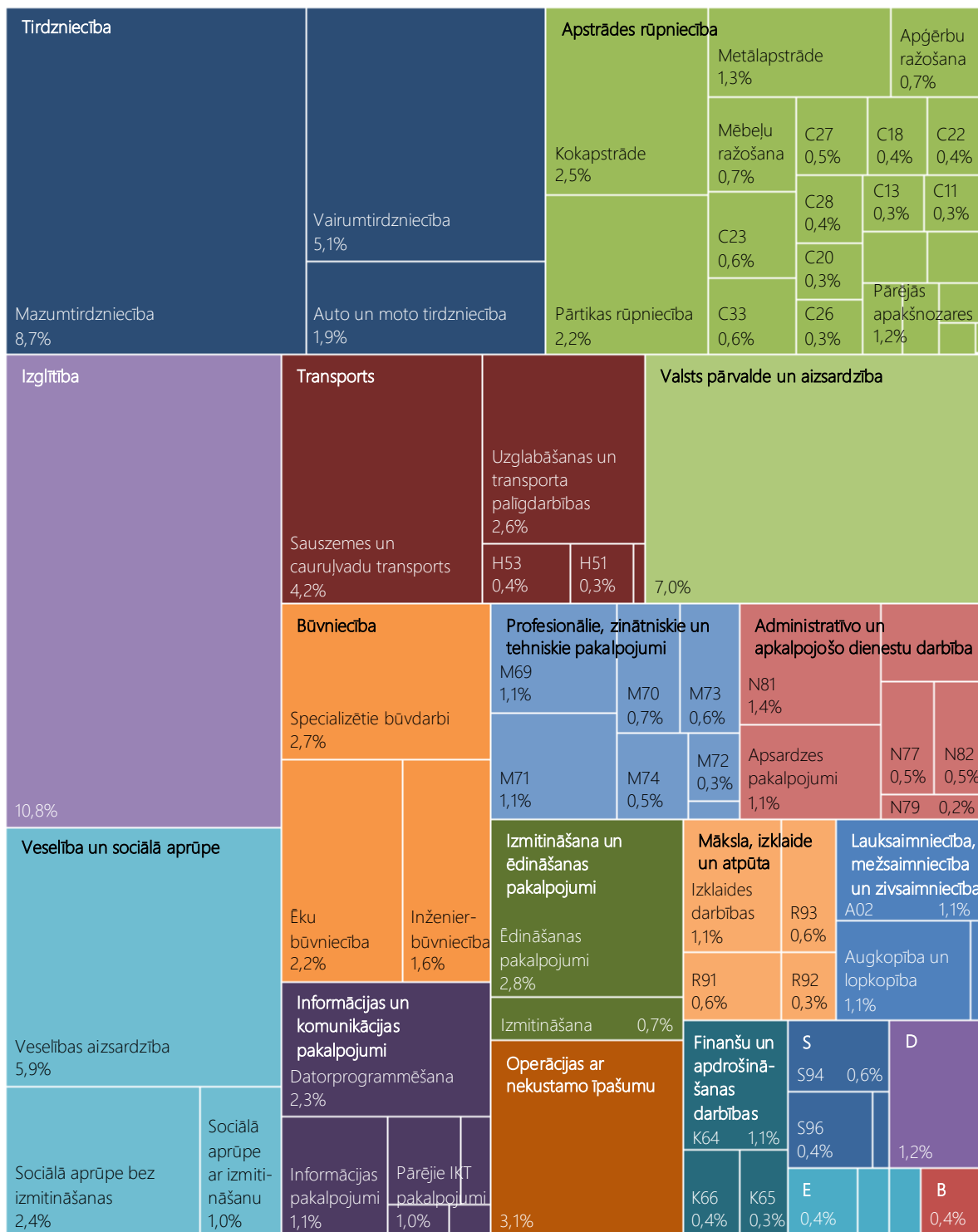
Aizņemtās darba vietas

Algota darbvieta, kurā darbinieks ir pieņemts darbā. Aizņemto darbavietu skaitā tiek ietverti gan pilna un nepilna darba laika darbinieki, par kuriem saskaņā ar Darba likumu ir jāveic darba laika uzskaitē, gan tie darbinieki, kuriem darba laika uzskaitē netiek veikta. ¹ Viens cilvēks var būt nodarbināts vairākās darbavietās.

Aizņemto darba vietu dati tiek iegūti, veicot uzņēmumu, centrālo valdības institūciju, pašvaldību un to institūciju un institucionālo vienību apsekojumu. Informācija tiek iegūta, apkopojot CSP izstrādātās ceturkšņa statistikas pārskata veidlapas par komersantu, iestāžu, nodibinājumu, biedrību un fondu darbību datus un administratīvos datus. Administratīvie dati tiek iegūti CSP aprēķinu rezultātā no Valsts ieņēmuma dienesta datiem.

¹ CSP definīcija: <https://stat.gov.lv/lv/metadati/2878-aiznemas-un-brivas-darbavietas>

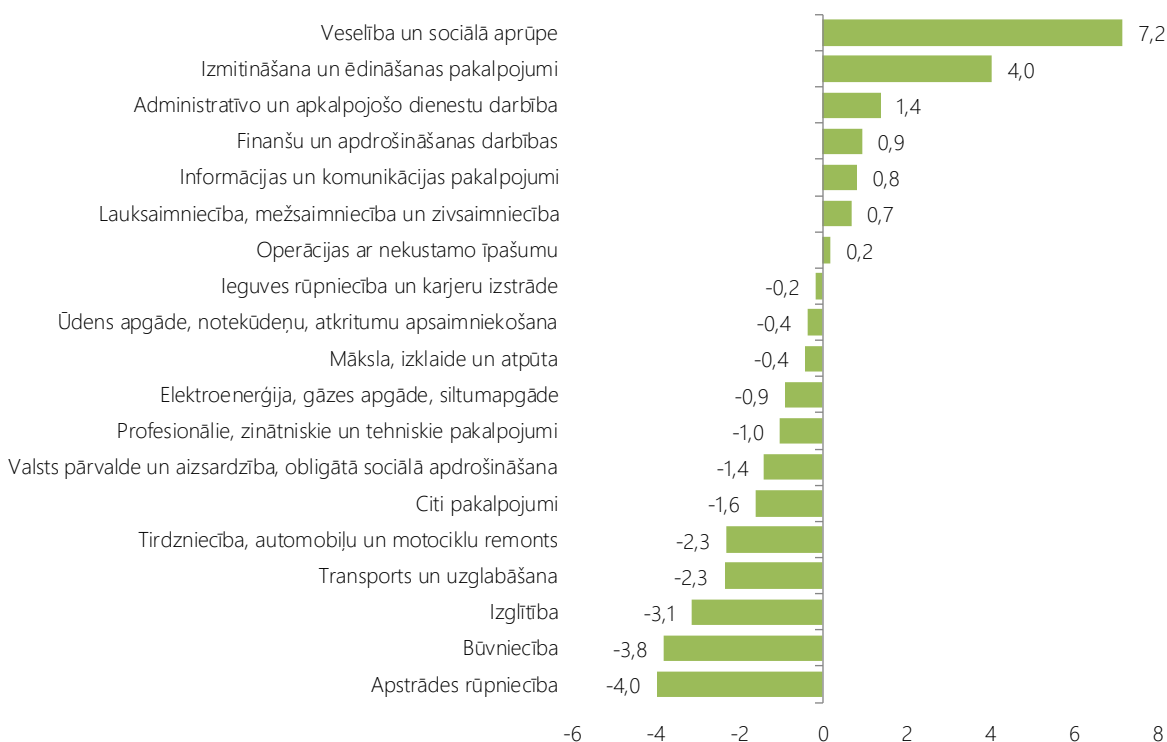
Aizņemtās darbvietas pa nozarēm
struktūra 2023.gadā, procentos

A02 – Mežsaimniecība; A03 – Zivsaimniecība; B – Ieguves rūpniecība, karjeri; C11 – Dzērienu ražošana; C13 – Tekstilzstrādājumu ražošana; C18 – Poligrāfija; C20 – Ķīmiskā rūpniecība; C22 – Gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana; C23 – Nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana; C26 – Datoru, elektronisko iekārtu ražošana; C27 – Elektrisko iekārtu ražošana; C28 – Iekārtu, mehānismu un mašīnu ražošana; C33 – Iekārtu remonts; D – Elektroenerģija, gāzes, siltumapgāde; E – Ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana; H51 – Gaisa transports; H53 – Pasta un kurjeru darbība; K64 – Finanšu pakalpojumi; K65 – Apdrošināšana; K66 – Finanšu palīgdarbības; M69 – Juridiskie, grāmatvedības pakalpojumi; M70 – Centrālo biroju darbība, konsultēšana; M71 – Arhitektūras, inženiertehniskie pakalpojumi; M72 – Zinātniskās pētniecības darbs; M73 – Reklāmas, tirgus izpēte; M74 – Citi profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi; N77 – Iznomāšana un līzings; N79 – Ceļojumu biroju darbība; N81 – Ēku uzturēšana; N82 – Biroju darbība; R91 – Kultūras iestāžu darbība; R92 – Azartspēles un derības; R93 – Sporta, atpūtas darbības; S94 – Sabiedrisko, politisko organizāciju darbība; S96 – Individuālie pakalpojumi

Avots: CSP

Aizņemto darbavietu skaita izmaiņas
2023.gads salīdzinājumā ar 2021.gadu, tūkstošos

Avots: CSP

Aizņemto darbavietu skaits 2023.gadā salīdzinājumā ar 2021.gadu kopumā samazinājās par 6,2 tūkstošiem. Lielākais darba vietu samazinājums ir bijis apstrādes rūpniecībā, būvniecībā izglītībā, savukārt lielākais pieaugums – veselības un sociālās aprūpes nozarē, izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarē un administratīvo un apkalpojošo dienestu darbībā.

2.2. DEMOGRĀFISKĀ SITUĀCIJA UN DARBASPĒKA PIEDĀVĀJUMS

2.2.1. DEMOGRĀFIJAS TENDENCES

Ilgtermiņa tendences rāda, ka iedzīvotāju skaits Latvijā turpina sarukt. Kopējais iedzīvotāju skaita samazinājums Latvijā kopš 2000.gada pārsniedz 500 tūkst., kas ir aptuveni 1/5 no iedzīvotāju skaita 2000.gada sākumā. Demogrāfisko tendenču būtiskākie ietekmējošie faktori ir sabiedrības novecošanās, zems dzimstības līmenis un iedzīvotāju emigrācija.

2023.gada sākumā Latvijā dzīvoja 1 883 tūkst. iedzīvotāju, to skaits palielinājies par 7,3 tūkst. salīdzinājumā ar 2022.gada sākumu.

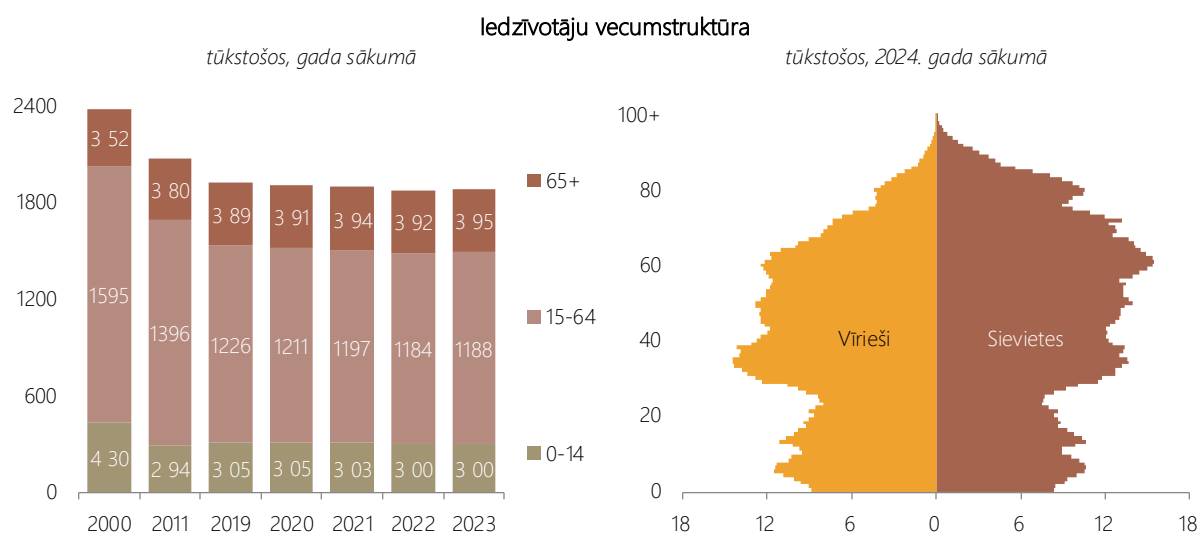
Dzimstības rādītāji Latvijā ilgstoši saglabājas zemā līmenī un nav pietiekami esošā iedzīvotāju skaita atražošanai. Pēc straujas dzimstības samazinājuma pagājušā gadsimta 90-tos gados, sākot ar 1999.gadu, uzlabojoties gan sociālekonomiskajai situācijai valstī, gan arī reprodūktīvajā vecumā ienākot 80-to gados dzimušajiem (no 1980.-1990.gadam Latvijā augstas dzimstības periods), dzimstības rādītājiem kopumā Latvijā bija novērojama pieaugoša tendence (palielinājās gan dzimušo skaits, gan dzimstības koeficients), kas saglabājās līdz pat 2008.gadam. Ekonomiskās krīzes ietekmē no 2009.gada dzimušo skaits samazinājās un dzimstības pieaugums atsākās tikai 2012.gadā – 2015. un 2016.gadā sasniedzot pēdējā desmitgadē lielāko dzimušo skaitu. Kopš 2017.gada vērojama dzimstības rādītāju samazināšanās un kopumā šāda tendence saglabājās arī 2021.gadā – dzimstības koeficientam

nokrītot līdz zemākajam līmenim kopš 2011.gada. Pēdējo gadu negatīvā dzimstības dinamika norāda uz mērķtiecīgu dzimstības stimulēšanas pasākumu aktivizēšanas nepieciešamību.

Mirušo skaits pakāpeniski samazinās kopš 2007.gada. Kopš 2014.gada rādītājs bija nostabilizējies. Covid-19 pandēmijas ietekmē mirstības rādītāji kopš 2020.gada ir krasi pasliktinājušies. 2021.gadā mirušo skaits pieauga par gandrīz 1/4, salīdzinot ar pirms pandēmijas periodu 2019.gadā.

Iedzīvotāju dabisko kustību raksturo dabiskā pieauguma koeficients, kas uzlabojās kopš 2011.gada. Pēdējo gadu dzimstības rādītāju negatīvās attīstības rezultātā tas izteikti pasliktinās kopš 2017.gada. Apvienojumā ar pēdējo gadu mirstības tendencēm, dabiskā pieauguma koeficients 2021.gadā ir nokritis līdz vēsturiski zemākajam negatīvajam līmenim -9,0 uz 1000 iedzīvotājiem.

2.5. attēls

Avots: CSP

Turpinās sabiedrības novecošanās process – pieaug Latvijas sabiedrības vidējais vecums. Periodā no 2000. līdz 2023.gadam tas ir palielinājies par 4,6 gadiem un 2020.gada sākumā sasniedza 42,9 gadus. Novecošanās ietekmē darba tirgu, palielinot iedzīvotāju skaitu virs darbības vecuma. Samazinoties iedzīvotāju skaitam darbības vecumā, iedzīvotāju virs darbības vecuma attiecība pret iedzīvotājiem darbības vecumā kļūst lielāka. Nelielā dzimstības pieauguma rezultātā no 2012.gada bija apstājies iedzīvotāju skaita samazinājums līdz darbības vecumam.

2021.gadā darbības vecuma iedzīvotāju skaits turpināja samazināties. Iedzīvotāju skaits 15-74 gadu vecumā 2023.gada sākumā veidoja 1,4 milj., palielinoties par 7,3 tūkst. salīdzinājumā ar 2022.gada sākumu. Ievērojamākais iedzīvotāju skaita sarukums bija šādās darbības vecuma grupās: 25-29 gadi (par 7,1 tūkst. jeb 7,3%), 30-34 gadi (par 2,7 tūkst. jeb 2,1%), un 55-59 gadi (par 2,3 tūkst. jeb 1,7%).

Apskatot laika periodu no 2000.gada, kopumā ievērojamāko ietekmi uz iedzīvotāju skaita dinamiku ir atstājuši negatīvā starptautiskās migrācijas bilance. Pieaugot iedzīvotāju labklājībai, tikai pēdējos gados migrācijas plūsmu intensitāte ir mazinājusies. Iedzīvotāju skaits laika periodā no 2000. līdz 2022.gada sākumam ir sarucis kopumā par 509 tūkst., no kuriem uz migrāciju attiecas 292 tūkst. jeb gandrīz 3/5 no kopējā samazinājuma.

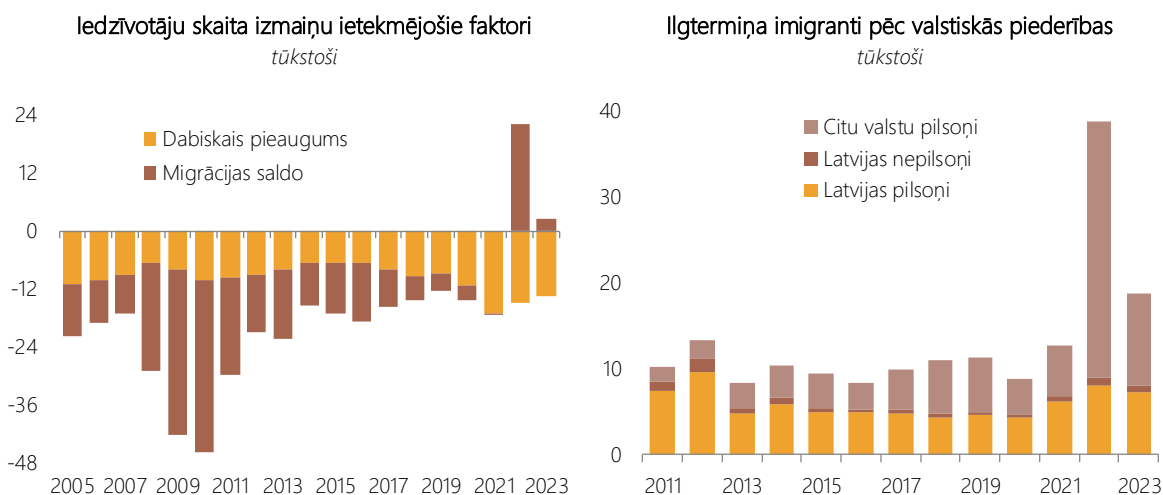
2023.gadā darbības vecuma iedzīvotāju skaits turpināja samazināties. Iedzīvotāju skaits 15-74 gadu vecumā 2024.gada sākumā veidoja 1 395 tūkst., samazinoties par 5,4 tūkst. salīdzinājumā ar 2023.gada sākumu. Ievērojamākais iedzīvotāju skaita sarukums bija šādās darbības vecuma grupās: 25-29 gadi (par 5,3 tūkst. jeb 5,9%), 30-34 gadi (par 7,4 tūkst. jeb 5,6%), un 55-59 gadi (par 1,9 tūkst. jeb 1,5%).

Latvijā migrācijas plūsmas uz ārvalstīm strauji pieauga globālās finanšu krīzes ietekmē, pasliktinoties ekonomiskajai situācijai. Negatīvā migrācijas saldo kulminācija tika sasniegta 2009. un 2010.gadā. Galvenais izbraukšanas mērķis šajā laikā bija darba meklējumi ārvalstīs – no valsts emigrēja galvenokārt darbības vecuma iedzīvotāji, izteikti mobilāki ir jaunāko vecuma grupu iedzīvotāji.

Kopš 2011.gada migrācijas rādītāji pakāpeniski uzlabojas. Negatīvo migrācijas saldo mazināja ne tikai izbraukušo skaita samazinājums, bet arī imigrējušo iedzīvotāju skaita pieaugums. Taču kopš 2014.gada ir vērojama neliela imigrējušo skaita samazināšanās un izbraukušo skaita pieauguma tendence. Situācija uzlabojās 2017.gadā,

palielinoties imigrējušo iedzīvotāju skaitam un samazinoties emigrējušo skaitam. Līdz ar ekonomikas izaugsmi, paplašinoties darba iespējām un pieaugot darba samaksai, kopumā mazinās arī iedzīvotāju ekonomiskās emigrācijas stimuli un negatīvais migrācijas saldo pēdējos gados ir būtiski sarucis. Iedzīvotāju skaits 2022.gadā migrācijas dēļ ir būtiski pieaudzis. Salīdzinot ar 2021.gadu, ilgtermiņa imigrantu skaits ir palielinājies par 26 tūkst.

2.6. attēls

Avots: CSP

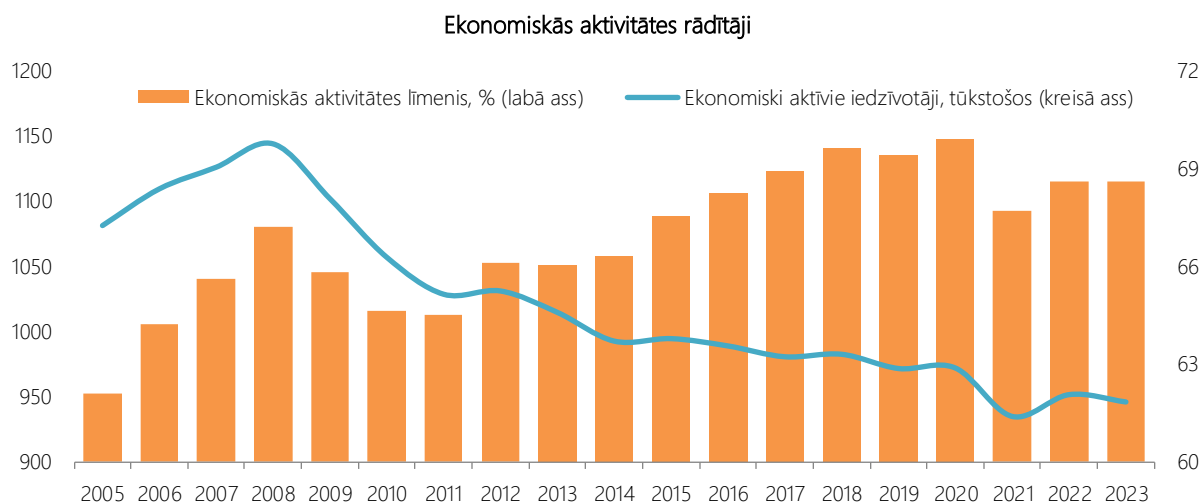
Darbaspēka nepietiekamības pieaugums, kā arī atvērtā migrācijas politika, kopumā ir mainījusi imigrējušo nacionālo sastāvu. Līdz 2017.gadam kopumā imigrējušo iedzīvotāju plūsmā galvenokārt dominēja Latvijas valstspiederīgie – Latvijas pilsoņi un nepilsoņi. 2018.-2019.gadā to skaits bija mazāks par pusi, taču kopš 2020.gada Latvijas un nepilsoņu īpatsvars kopējā ilgtermiņa imigrantu skaitā atkal pārsniedz pusi.

Jāatzīmē, ka, ņemot vērā brīvo darbaspēka kustību ES, emigrācijas plūsmas nav iespējams uztvert pilnīgi precīzi. Ne tikai Latvija, bet arī citas ES dalībvalstis saskaras ar problēmām precīzi raksturot iedzīvotāju struktūru, kas izbraukuši no valsts darba meklējumu dēļ.

2.2.2. IEDZĪVOTĀJU LĪDZDALĪBA DARBA TIRGŪ UN DARBASPĒKA PIEDĀVĀJUMS

Darba tirgus piedāvājuma pusi pārstāv ekonomiski aktīvie iedzīvotāji, kurus veido nodarbinātie iedzīvotāji un darba meklētāji.

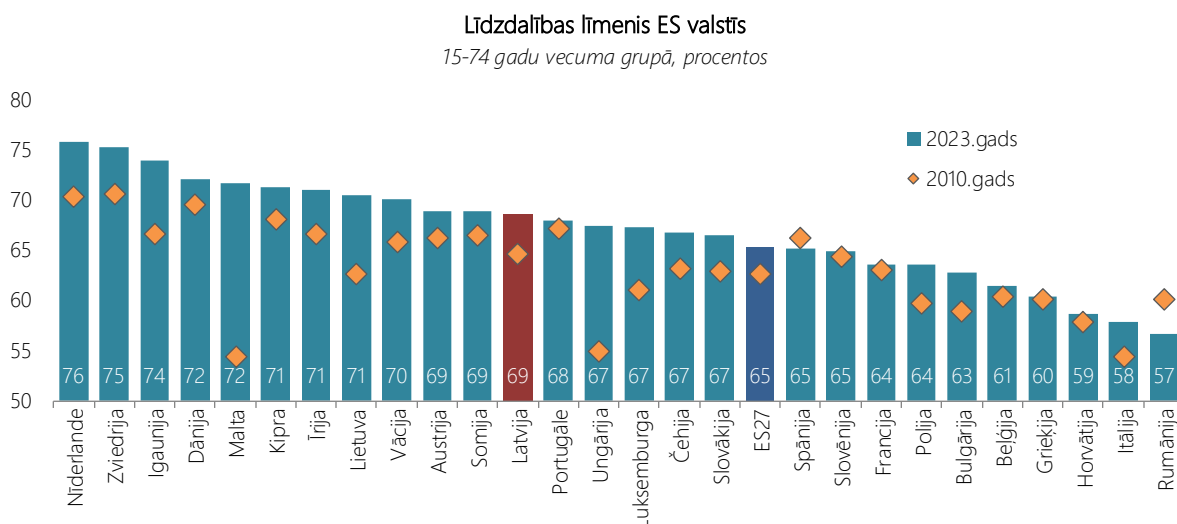
2.7. attēls

Avots: CSP

Valstī notiekošie demogrāfiskie procesi tieši atspoguļojas darbaspēka piedāvājuma tendencēs. Iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā sarūk gan novecošanās, gan emigrācijas rezultātā, negatīvi ietekmējot arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu. Laika posmā no 2008. līdz 2021.gadam ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits samazinājies par aptuveni 209 tūkst. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits Latvijā samazinās jau kopš 2008.gada globālās finanšu krīzes. Periodā no 2015. līdz 2020.gadam negatīvā tendence kopumā palēninājās, ņemot vērā iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugumu, tomēr līdz ar Covid-19 pandēmijas atnākšanu arī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita samazinājuma temps ir pieaudzis. 2021.gadā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits saruka par 37,1 tūkst., ko galvenokārt ietekmēja iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes samazināšanās Covid-19 pandēmijas laikā. 2023.gadā, salīdzinot ar pirms-pandēmijas līmeni 2019.gadā, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits ir samazinājies par 36,5 tūkst. Iedzīvotāju līdzdalības līmenis darba tirgū 2023.gadā, salīdzinot ar 2022.gadu, nav mainījies vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem, sasniedzot 68,6%.

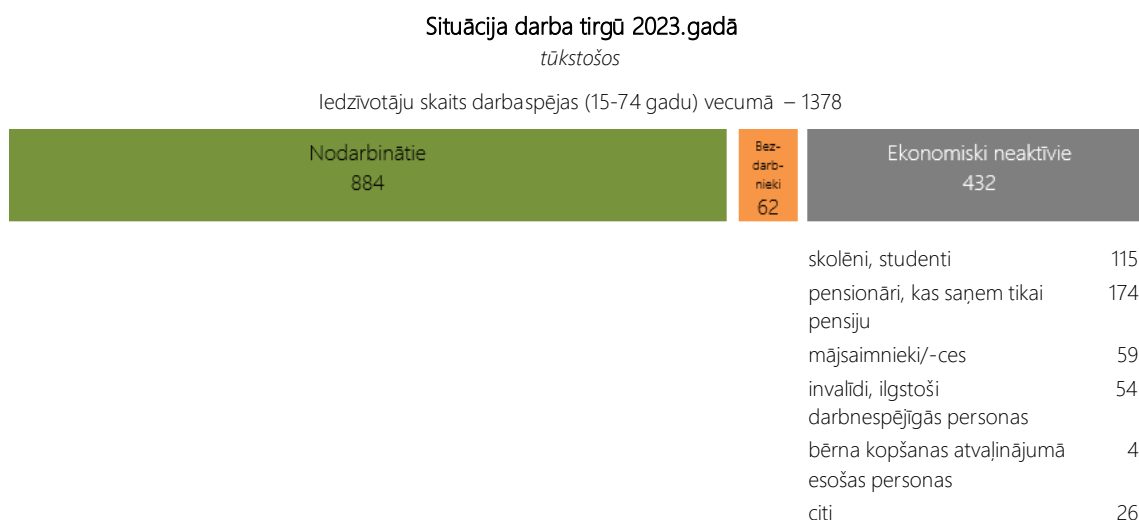
2.8. attēls

Avots: Eurostat

Kopumā Latvijā iedzīvotāju līdzdalība darba saglabājās augstākā līmenī nekā vidēji ES valstīs. 2023.gadā iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte bija par 3,3 procentpunktiem augstāka nekā vidēji ES27 (65,3%).

2.9. attēls

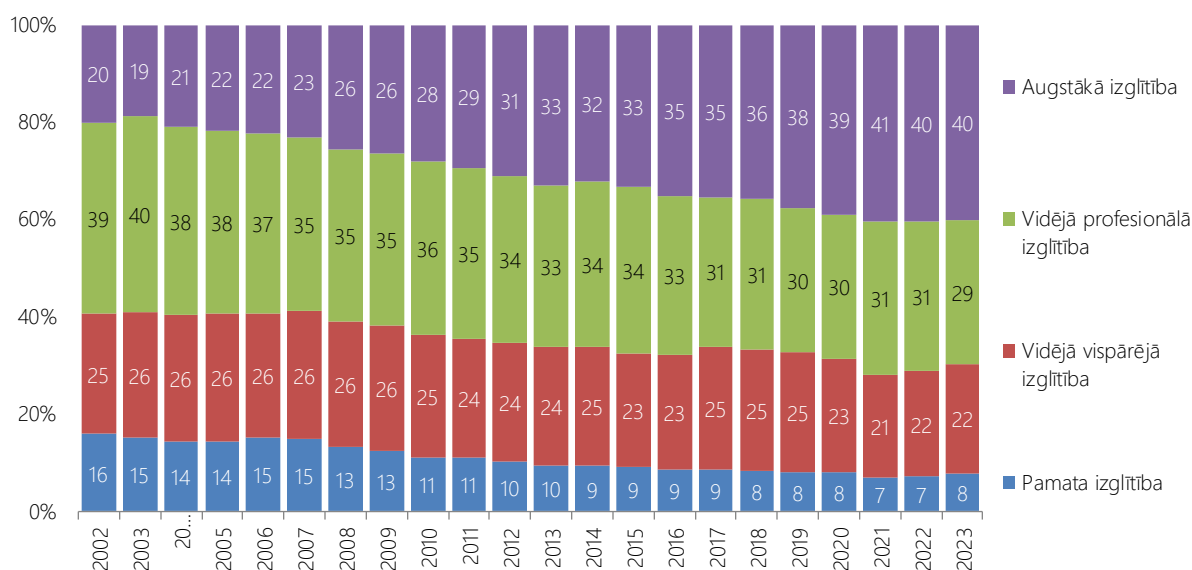

Avots: CSP

Ekonomiskās aktivitātes līmenis ir relatīvi stabils gandrīz visās vecuma grupās. Lielākās izmaiņas ir skārušas vecākā gadagājuma iedzīvotāju iesaisti darba tirgū. Ekonomiskās situācijas uzlabošanās un pensionēšanās vecuma palielināšanās nosaka straujāku ekonomiskās aktivitātes līmeņa pieaugumu vecumā virs 60 gadiem. 2023.gadā vērojams neliels ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita pieaugums pamata un vidējās vispārējās izglītības grupās.

33

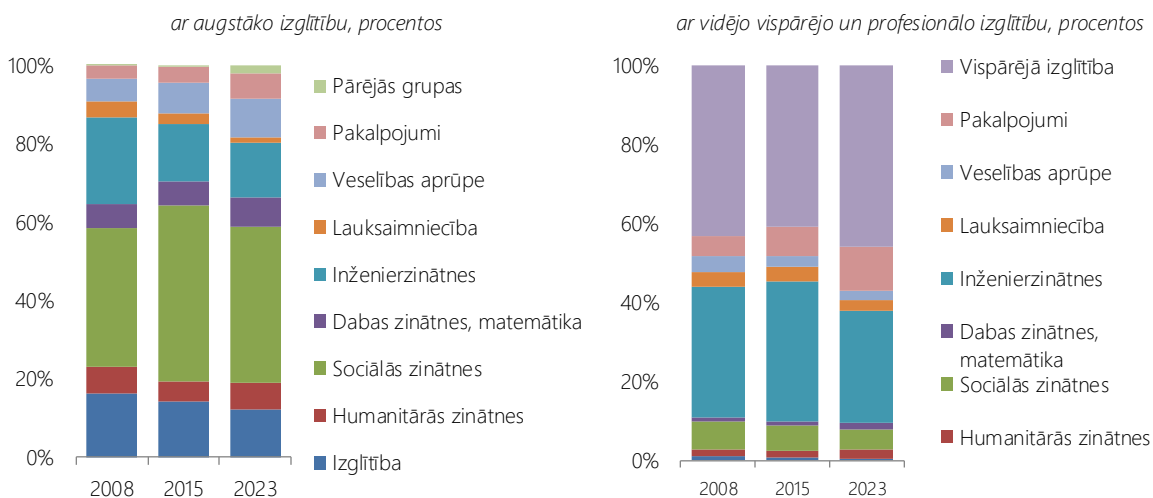
Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju sadalījums pēc izglītības līmeņa
15-74 gadu vecumā, procentos

Avots: CSP

Iedzīvotāji aizvien vairāk apzinās izglītības nozīmi daļībai darba tirgū. Pakāpeniski turpina palielināties ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību – 2023.gadā 2/5 no visiem ekonomiski aktīviem iedzīvotājiem bija augstākā izglītība. Jāatzīmē, ka pēc Covid-19 pandēmijas palielinājās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ar vidējo profesionālo izglītību, tomēr 2022. un 2023.gadā tas ir samazinājies līdz pirms-pandēmijas līmenim.

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji sadalījumā pa izglītības tematiskajām grupām

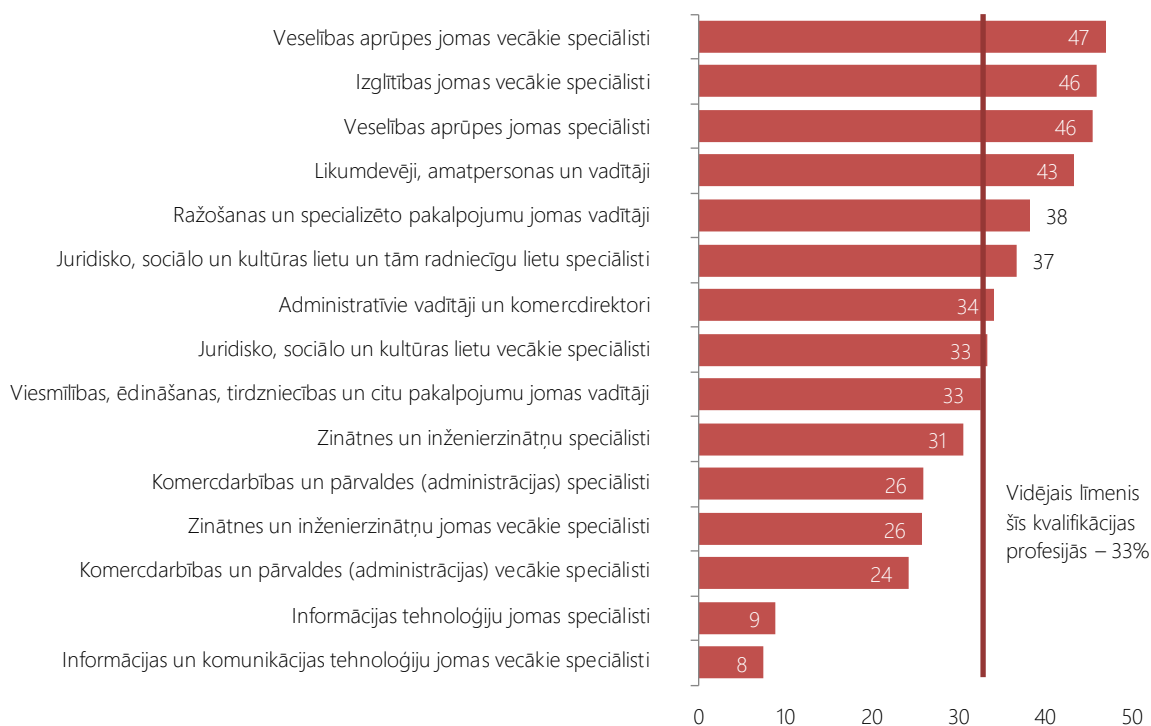

Avots: CSP

Lielākais darbaspēka piedāvājums saglabājās ar augstāko izglītību sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību izglītības tematiskajā grupā. Kopš 2008.gada šajā grupā vērojams skaitliski nozīmīgākais ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izteiktākais skaits pieaugums. To lielā mērā nosaka iepriekšējo gadu studējošo izvēle iegūt augstāko izglītību šajā tematiskajā grupā. Vienlaikus jāņem vērā, ka lielāka daļa studējošo sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību izglītības tematiskajā grupā studē par personīgiem līdzekļiem.

Nākamās lielākās ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izglītības tematiskās grupas ir inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskā grupa un izglītības tematiskā grupa.

Nodarbināto iedzīvotāju vecumā virs 50 gadiem īpatsvars augstākās kvalifikācijas profesiju apakšgrupās
2023.gads, procentos no attiecīgajā profesiju apakšgrupā nodarbinātajiem

Avots: CSP, EM aprēķini

Kopš 2008.gada vidējās izglītības līmenī ekonomiski aktīvo iedzīvotāju struktūra izglītības tematisko grupu griezumā ir relatīvi stabila ar dažiem izņēmumiem. Ievērojamai daļai – vairāk kā 2/5 – ekonomiski aktīvo iedzīvotāju ir vispārējā vidējā izglītība. Šie iedzīvotāji ir darba tirgū bez iegūtas profesionālās kvalifikācijas. Lielākais darbaspēka piedāvājums ar profesionālo vidējo izglītību ir inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskā grupā. Tomēr ņemot vērā darbaspēka novecošanās tendences, pēdējos gados ir vērojama atbilstošās tematiskās grupas īpatsvara samazināšanās. Straujākais pieaugums vērojams pakalpojumu izglītības tematiskajā grupā – kopš 2008.gada ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars ar atbilstošu izglītību ir vairāk kā dubultojies.

Latvijā pastāv pastiprināta darbaspēka novecošanās atsevišķās nozarēs un profesiju grupās, kas var izraisīt piedāvājuma samazināšanos nākotnē. Šīs tendences gadu gaitā pastiprinās.

Nozaru vidū lielākais nodarbināto īpatsvars vecumā virs 50 gadiem ilgāku laika periodu ir pārējās rūpniecības nozarēs (it īpaši ūdens apgādes, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošanas un sanācijas nozarē) un sabiedriskajos pakalpojumos (it īpaši izglītības nozarē un veselības un sociālās aprūpes nozarē), kā arī lauksaimniecībā.

Nodarbināto īpatsvars vecumā virs 50 gadiem augstākās kvalifikācijas profesijās ir 37%. Nodarbināto struktūras analīze profesiju grupu griezumā liecina, ka darbaspēka novecošanās augstākās kvalifikācijas profesijas skar ļoti nevienmērīgi. Ilgāku laika periodu novecošanās problemātika īpaši skar veselības aprūpes jomas speciālistus un vecākos speciālistus, kā arī izglītības jomas vecākos speciālistus.

Nodarbināto īpatsvars vecumā virs 50 gadiem vidējās kvalifikācijas profesijās veido 40%. Darbaspēka vecumstruktūras negatīvās attīstības tendences skar virkni vidējās kvalifikācijas profesiju grupu. Šī tendence vairāk skar individuālās aprūpes darbiniekus, kvalificētus tirgus lauksaimniecības darbiniekus, apsardzes pakalpojumu jomas darbiniekus, kā arī pašgājēju mašīnu un iekārtu vadītājus un celšanas iekārtu un mašīnu operatorus.

Nodarbināto iedzīvotāju vecumā virs 50 gadiem īpatsvars vidējās kvalifikācijas profesiju apakšgrupās
2023.gads, procentos no attiecīgajā profesiju apakšgrupā nodarbinātajiem

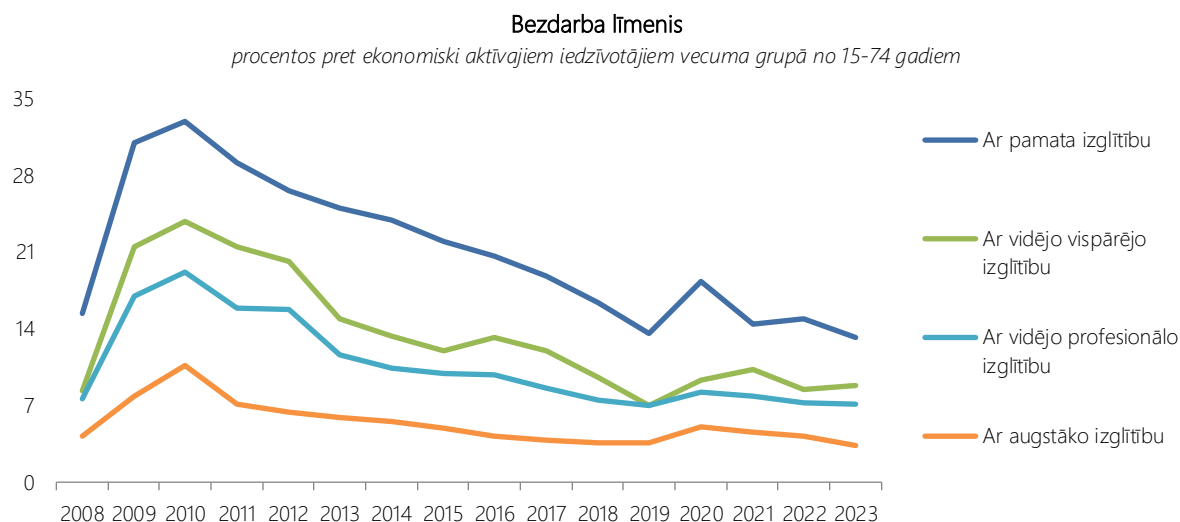

Avots: CSP, EM aprēķini

Darbaspēka vecumstruktūru dažādu profesiju griezumā ietekmē vairāki iemesli. Jaunieši dažādu iemeslu dēļ nedod priekšroku attiecīgajiem studiju/mācību virzieniem vai pēc mācību pabeigšanas izvēlas strādāt citā profesijā. Atsevišķās profesijās kā viens no iemesliem ir zems atalgojuma līmenis.

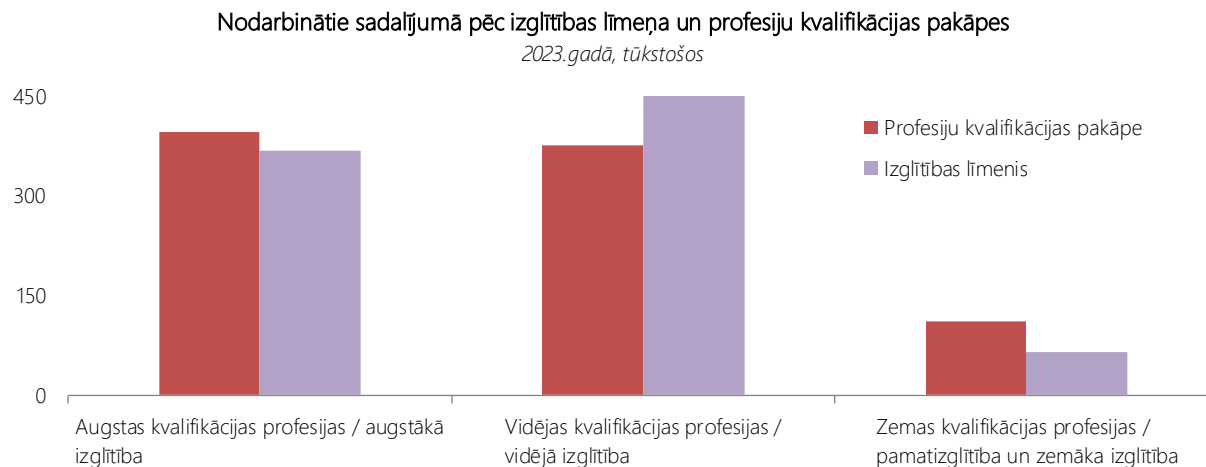
2.3. DARBA TIRGUS PIEPRAŠĪJUMA UN PIEDĀVĀJUMA ATBILSTĪBA

Covid-19 pandēmijas krīze kopumā ir samazinājusi darbaspēka pieprasījumu tautsaimniecībā, kas ir veicinājis arī kopējā bezdarba/darbaspēka pārpalikuma pieaugumu krīzes laikā. Lielākais darba meklētāju skaita pieaugums bija vērojams 2020. gadā, strauji samazinoties darbaspēka pieprasījumam. 2023. gadā darbaspēka pieprasījums kopumā turpināja kristies, tomēr, ņemot vērā iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes/līdzdalības līmeņa darba tirgū samazināšanos, kā arī darbaspējīgo iedzīvotāju skaita samazināšanos, arī darbaspēka piedāvājums darba tirgū samazinājās, tādējādi kopumā sašaurinot brīvos darba resursus/ darba meklētājus darba tirgū. Kopumā 2023. gadā darba meklējumos bija 61,5 tūkst. iedzīvotāju, kas bija par 3,7 tūkst. mazāk nekā 2022. gadā. Bezdarba līmenis 2023. gadā saruka līdz vidēji 6,5% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, pirmskrīzes (2019. gada) līmeni pārsniedzot par 0,2 procentpunktiem.

Avots: CSP

Kopumā iedzīvotāji ar augstāku izglītības līmeni ir mazāk pakļauti bezdarba riskam. 2023. gadā iedzīvotāju ar augstāko izglītību bezdarba līmenis veidoja 3,3%, savukārt iedzīvotājiem ar vidējo izglītības pakāpi bezdarba līmenis bija gandrīz trīsreiz augstāks (8,8%), bet ar pamatzglītību un zemāku izglītības līmeni 4 reizes augstāks (13,2%). Tāpat jāatzīmē, ka bezdarba riskus kopumā mazina profesijas apguve – 2023. gadā bezdarba līmenis starp iedzīvotājiem ar vidējo profesionālo izglītību bija par 1,6 procentpunktiem zemāks nekā ar vidējo vispārējo izglītību. Jo īpaši šī tendence pastiprinājās krīzes laikā – darba devēji, izskatot darbinieku samazināšanas iespējas, prioritāri izvēlās paturēt darbiniekus ar profesionālām prasmēm.

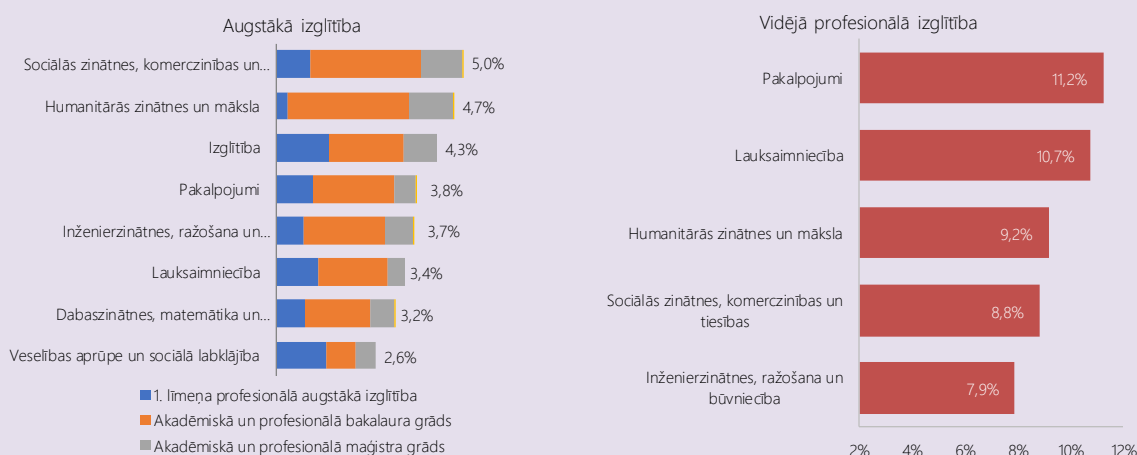
Avots: CSP, EM aprēķini

Aplūkojot **nodarbināto izglītības atbilstību profesiju kvalifikācijas līmenim** (profesiju agregāciju sk. ziņojuma pielikuma 6. tabulu) var novērot vairākas būtiskas strukturālas disproporcijas. Salīdzinot nodarbināto iedzīvotāju sadalījumu pēc iegūtās izglītības līmeņiem pa profesiju kvalifikācijas grupām, redzams, ka nodarbināto skaits ar augstāko izglītību ir mazāks nekā nodarbināto skaits augstas kvalifikācijas profesijās, kurās pēc būtības jābūt cilvēkiem ar augstāko izglītību. Tikmēr vidējās kvalifikācijas līmenī 2023. gadā ir redzams, ka nodarbināto skaits ar vidējo izglītību pārsniedz vidējās kvalifikācijas profesijās nodarbināto skaitu. Tas ļauj secināt, ka daļu no augstas kvalifikācijas profesijām aizņem nodarbinātie ar vidējo izglītību, un tam ir ietekme uz produktivitātes pieauguma potenciālo attīstību ilgtermiņā.

Studējošo un absolventu reģistrā tiek uzkrāti dati par augstākās izglītības studiju programmās studējošajiem. Tiek apkopoti un publicēti nepersonificēti dati par absolventu nodarbinātību un atalgojumu. Augstākās izglītības iestāžu absolventu monitorings Latvijā uzsākts 2017.gadā, un šobrīd ir pieejami dati par 2017., 2018. un 2019.gada absolventu darba gaitām gadu pēc studiju beigšanas. Paredzēts, ka katra gada absolventu grupa tiks monitorēta 10 gadu ilgā periodā. 2020.gadā tika uzsākts profesionālās izglītības absolventu monitorings un sagatavoti pirmie dati. Profesionālās izglītības iestāžu absolventu monitorings tiek veidots uz augstākās izglītības absolventu monitoringa bāzes, un likumsakarīgi papildina augstākās izglītības absolventu monitoringu, tādējādi sniedzot visaptverošāku informāciju par izglītības sistēmas rezultātiem, ņemot vērā absolventu turpmākās gaitas pēc izglītības ieguves attiecīgajā pakāpē. Absolventu monitorings ir neatņemama izglītības kvalitātes monitoringa sistēmas sastāvdaļa, kas sniedz vairāku gadu garumā uzkrātos datus balstītu informāciju ilgtermiņa lēmumu pieņemšanai, kas saistīti ar izglītības politikas veidošanu un tās atbilstību tautsaimniecības vajadzībām.

Saskaņā ar absolventu monitoringa rezultātiem, aptuveni 82% no visiem 2019.gada augstākās izglītības iestāžu absolventiem, par kuriem pieejama informācija, 2020.gadā bija nodarbināti, bet vidējais bezdarba līmenis starp ekonomiski aktīvajiem absolventiem bija – 4,8%, kas kopumā ir zemāks rādītājs nekā vidēji tautsaimniecībā starp iedzīvotājiem ar augstāko izglītību. Aptuveni 78% no visiem nodarbinātajiem absolventiem bija nodarbināti augstākās kvalifikācijas profesijās (1.-3. profesiju pamatgrupas).

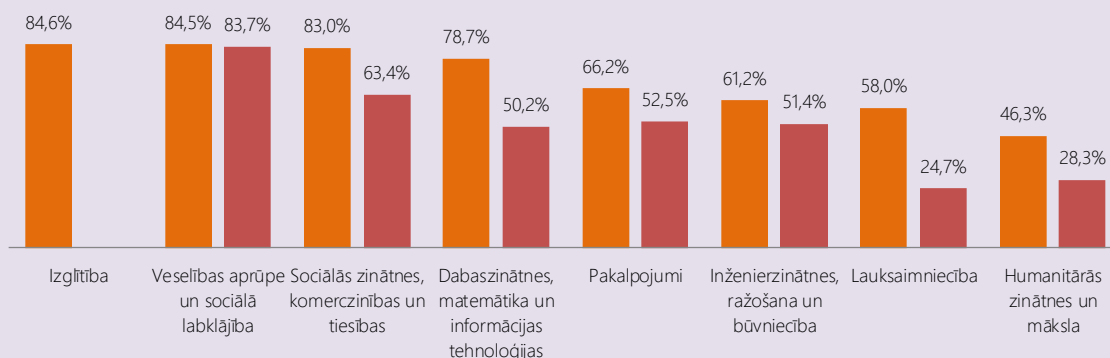
2017.-2021. gada izglītības iestāžu absolventu bezdarba līmenis pēc izglītības līmeņa un izglītības tematiskās grupas
2022. gada dati, procentos

Avots: Absolventu monitoringa dati; EM aprēķini.

Augstākais bezdarba līmenis vērojams starp sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību zinātņu absolventiem, kā arī humanitāro un mākslas zinātņu un lauksaimniecības programmu absolventiem. Vienlaikus zemākais bezdarbs pēc absolvēšanas vērojams starp veselības aprūpes un sociālās labklājības jomu beidzējiem.

Izglītības iestāžu augstākās izglītības absolventu profesijas atbilstība izglītības tematiskajai jomai 2022. gadā
2017.-2021. gada absolventi, īpatsvars procentos

Avots: Absolventu monitoringa dati; EM aprēķini, balstoties uz profesiju - izglītības atbilstības matricu (skatīt informatīvā ziņojuma 3.1 apakšnodaļu) profesiju klasifikācijas profesiju apakšgrupu griezumā.

Visaugstākais profesijas atbilstības līmenis augstākajā izglītībā, ņemot vērā absolvēto izglītības tematisko jomu, vērojams veselības aprūpē un sociālajā labklājībā (83%) un izglītībā (80%). Zemāka profesijas atbilstība ir vērojama lauksaimniecībā un humanitārajās zinātnēs un mākslā, kas galvenokārt saistīts ar to, ka šīs izglītības tematiskās jomas absolventi darbojas arī daudzās citās profesijās, kas atbilstoši profesiju klasifikatoram pēc pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām netiek vērtētas kā atbilstošas.

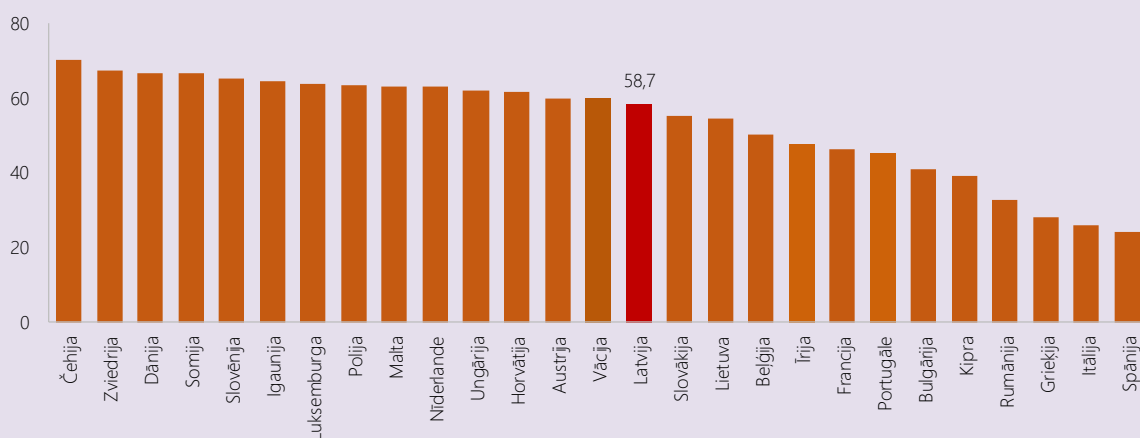
Vienlaikus jāatzīmē, ka būtiskas strukturālas neatbilstības ir vērojamas arī profesiju grupu ietvaros. Visizteiktākā prasmju līmeņa nepietiekamība ir vērojama augstākās kvalifikācijas profesijās, kur tikai gandrīz 3/4 no nodarbinātajiem 2022. gadā bija augstākā izglītība. Daļēji tas skaidrojams ar to, ka augstas kvalifikācijas profesijas grupā ir iekļauti visa veida iestāžu un to apakšvienību vadītāji, kā arī cita veida uzņēmumu un organizāciju amati, kur nodarbinātība bieži vien nav tiešā veidā saistīta ar iegūto izglītību/kvalifikāciju, bet drīzāk ar līdzdalību/īpašumtiesībām konkrētajā uzņēmumā vai organizācijā.

Eiropas Prasmju indekss 2024 – prasmju atbilstība

Saskaņā ar Eiropas prasmju indeksa prasmju atbilstības pilāru starp ES valstīm joprojām pastāv lielas atšķirības prasmju neatbilstības ziņā. Saskaņā ar indeksu, vismazākās neatbilstības ir vērojamas tādās valstīs kā Čehija, Zviedrija un Dānija, kas ir vistuvāk ideālajam izpildījumam, savukārt izteiktākas disproporcijas ir Spānijā, Itālijā un Grieķijā. Latvija kopumā prasmju atbilstības ziņā atrodas virs vidējā rādītāja (59%, 17.vieta no ES27 valstīm), uzreiz zem Vācijas (60%), kā arī atpaliekot no Igaunijas (65%). Tomēr jāatzīmē, ka Latvija apsteidz arī tādās augsti attīstītas valstīs kā Beļģiju, Franciju un Īriju, kuras prasmju attīstības un aktivizācijas ziņā ir soli priekšā Latvijai.

Eiropas prasmju indekss 2024.gads – prasmju atbilstība*

2024.gads, ideālais indikatora vērtējums – 100, augstāks vērtējums norāda uz labāku sniegumu

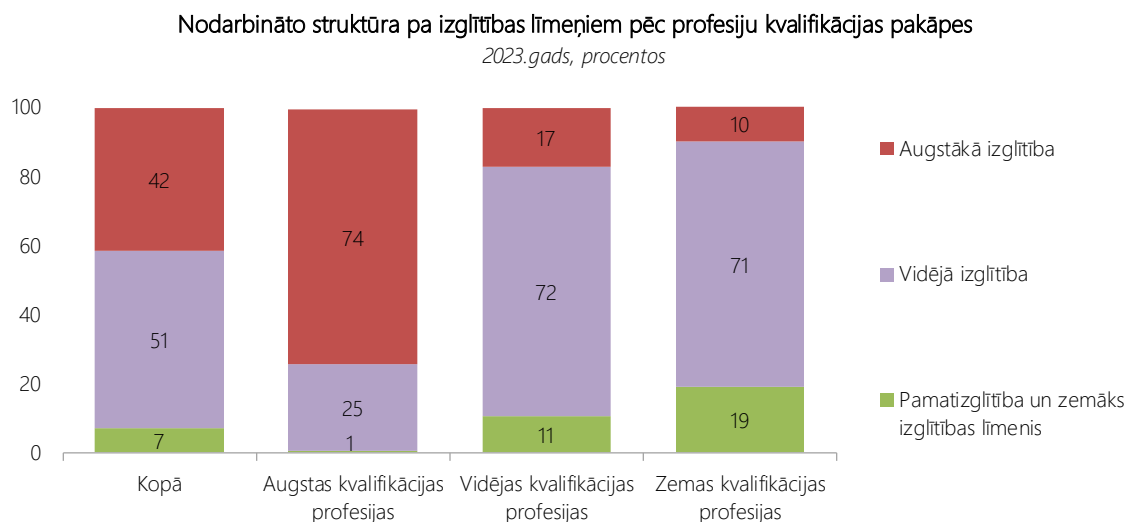
Avots: Cedefop

* **Eiropas Prasmju indekss (European Skills Index) mēra ES prasmju sistēmas sniegumu – attālumu līdz ideālam sniegumam (100 punkti), kas ir augstākais sasniegtais pēdējo 7 gadu laikā. Prasmju atbilstības pilāru veido 3 rādītāji, kuru mērķis ir izmērīt dažādos prasmju izmantošanas līmeņus (darbaspēka piedāvājums ar augstāku vai zemāku prasmju līmeni nekā nepieciešams darba tirgū): augstākās izglītības neatbilstības (cilvēki ar augstāko izglītību, kas strādā darbā, kurā nav nepieciešama attiecīgā izglītība), zemo algu saņēmēji (cilvēki ar augstāko izglītību, kas saņem zemu algu) un kvalifikācijas neatbilstības (līmenis, kurš norāda, cik lielā mērā nodarbinātā iegūtās izglītības līmenis atbilst katrai profesijai katrā nozarē)**

Indivīdiem prasmju neatbilstība rada negatīvu ietekmi uz apmierinātību ar darbu un algām, piemēram, augstākas kvalifikācijas speciālists, strādājot zemāka līmeņa darbos, saņems savām prasmēm neatbilstošu atalgojumu, tikmēr darbiniekiem ar profesijai nepietiekamām prasmēm, var rasties problēmas veikt savus tiešos darba pienākumus. Firmām, tā samazina produktivitāti, kamēr prasmju iztrūkums palielina darbā pieņemšanas izmaksas un kavē jaunu tehnoloģiju apgūšanu. Makroekonomikas līmenī, neatbilstības palielina bezdarbu un samazina IKP pieaugumu caur neatbilstošu cilvēkkapitāla sadali un/vai produktivitātes sarukumu, ko tas rada, kamēr prasmju iztrūkums rada negatīvu ietekmi uz darbaspēka produktivitāti.

Lai mazināta prasmju piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstības svarīgi ir nodrošināt kvalitatīvas izglītības un apmācību programmas, kurās iespējams gan paaugstināt savas prasmes, gan pārkvalificēties. Tiek uzsvērtā arī darba vidē balstītu (DVB) mācību nozīmība. Prasmju iztrūkuma mazināšanā var palīdzēt arī efektīva imigrācijas politikas īstenošana. Savukārt nepietiekamu kvalifikāciju var mazināt, samazinot zemu kvalificētu darbinieku īpatsvaru, novēršot priekšlaicīgu skolas pamešanu un nodrošinot kvalifikācijas celšanas iespējas. Līdz ar tehnoloģisko progresu, svarīgi ir arī jaunu darba vietu radīšana un darba devēju un izglītības sistēmas sadarbība atbilstošu prasmju nodrošināšanai. Lai palīdzētu darbiniekiem karjeras laikā pielāgot un atjaunināt savas prasmes, būtiski būs attīstīt modernu mūžizglītības sistēmu. Tāpat svarīga būs arī kvalitatīva prasmju novērtēšana un darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas izveide.

Vienlaikus visizteiktākais prasmju pārpalikums ir vērojams zemākās kvalifikācijas/vienkāršās profesijās, kur gandrīz 3/4 no visiem nodarbinātajiem iegūtais izglītības līmenis ir augstāks nekā būtu nepieciešams darba pienākumu veikšanai.

Avots: CSP, EM aprēķini

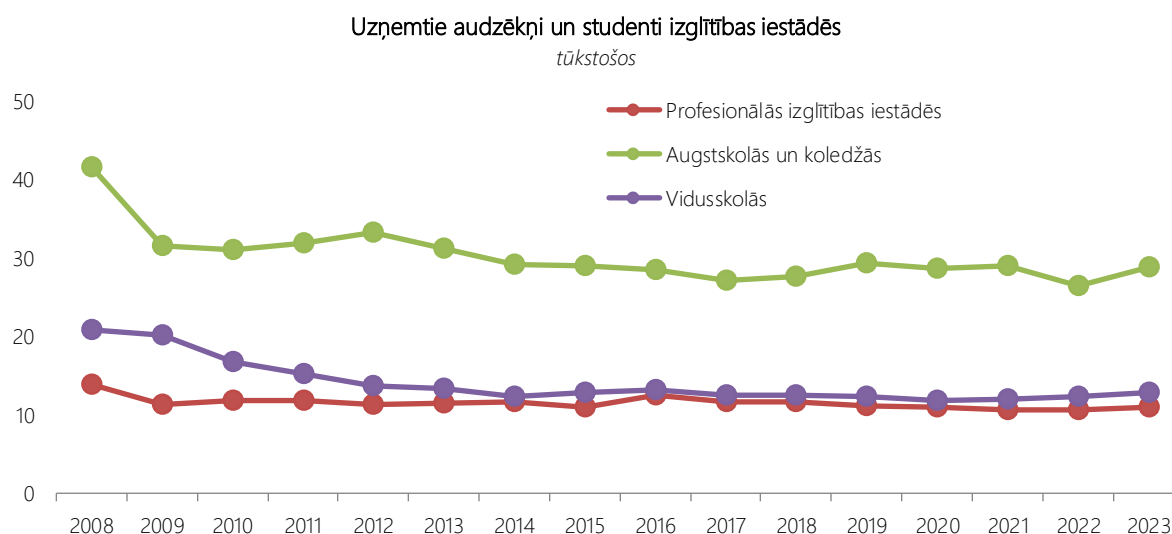
2.4. IZGLĪTĪBAS PIEDĀVĀJUMA IZMAIŅAS

Demogrāfijas tendenču ietekme uz audzēkņu un studentu skaitu

Vispārējās izglītības skolēnu skaits aizvadīto 10 gadu laikā kopumā ir samazinājies gan pamatskolas, gan vidusskolas līmenī. Tāpat lejupslidoša tendence vērojama arī profesionālās vidējās izglītības audzēkņu skaitā. Galvenie iemesli audzēkņu skaita samazinājumam ir ilgstoši zems dzimstības līmenis un iedzīvotāju emigrācija. Pateicoties dzimstības rādītāju uzlabojumiem periodā no 2004. līdz 2008. gadam, pēdējos gados vispārējās un profesionālās vidējās izglītības izglītojamo skaita kritums ir kļuvis lēnāks, tomēr neskatoties uz to izglītojamo skaita tendence joprojām saglabājas negatīva.

Vidējās izglītības struktūra ir atkarīga no pamatskolu beidzēju izvēles par turpmāko izglītošanos. Jāatzīmē, ka būtiskākā problēma profesionālajā izglītībā joprojām ir tās zemā pievilcība, kas lielā mērā saistīta ar sabiedrības aizspriedumiem un novecojušiem stereotipiem – joprojām vairāk kā puse (57%) no jauniešiem pēc pamatzglītības beigšanas izvēlas turpināt mācības vispārējā vidējā izglītībā. Lai arī pēdējo gadu pamatskolu absolventi vairāk pievēršas profesionālai izglītībai, tomēr ar to nepietiek, lai nodrošinātu vidējās kvalifikācijas speciālistu aizvietošanu darba tirgū dēļ sabiedrības novecošanās.

2.17. attēls

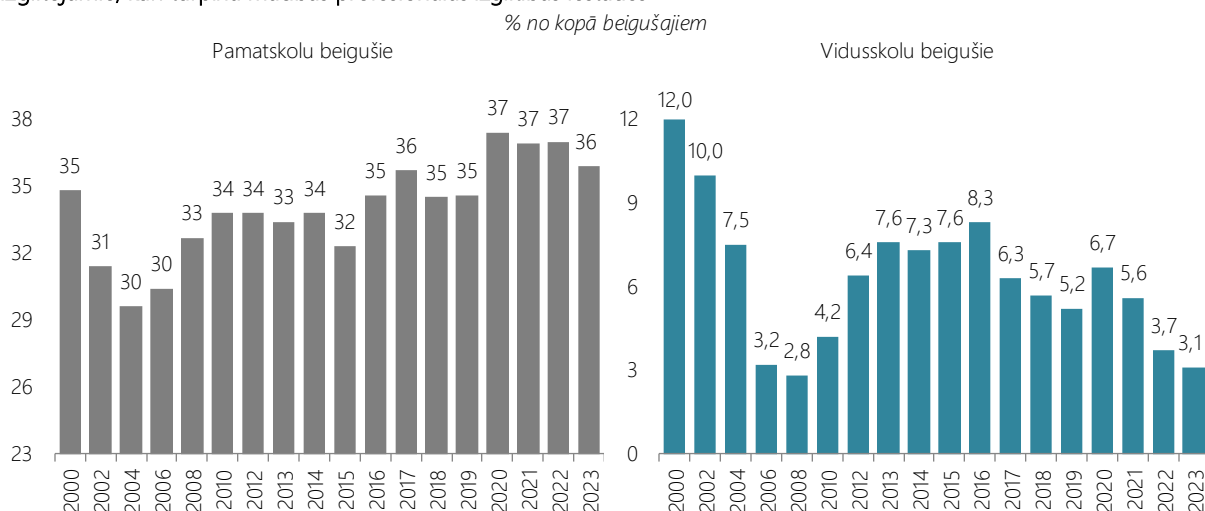

Avots: CSP, IZM

Pēdējos gados profesionālās izglītības iestādēs uzņemto izglītojamo skaits saglabājas aptuveni vienā līmenī. Jauniešu īpatsvars, kas pēc vispārējās vidējās izglītības turpina mācības profesionālajā izglītībā 2022. gadā ir samazinājies par 1,9 procentpunktiem.

2.18. attēls

Izglītojamie, kuri turpina mācības profesionālās izglītības iestādēs

Avots: CSP

Latvija ir noteikusi mērķi līdz 2024. gadam sasniegt, ka profesionālajā vidējā izglītībā mācās vismaz 39% (2027. gadā – 45%) no kopējā vidējā izglītības pakāpē esošo skolēnu skaita. Pēdējos gados profesionālās izglītības izglītojamo skaita īpatsvars nedaudz pieaudzis, 2021./2022. mācību gadā visu izglītojamo skaita proporcija profesionālajā vidējā izglītībā sasniedza 37,0%. Nepieciešams turpināt pasākumus profesionālās izglītības pievilcības veicināšanai, tostarp īstenot sabiedrības informēšanas kampaņas, lai kļiedētu mītus un mainītu attieksmi pret profesionālo izglītību un popularizētu kvalitatīva darba un izaugsmes iespējas absolventiem ar attiecīgu profesionālo vidējo izglītību, tādējādi palielinātu jauniešu interesi par profesionālās kvalifikācijas iegūšanu profesionālās vidējās izglītības iestādēs. Tāpat jāveicina nozaru un darba devēju aktīvāka komunikācija par nodarbinātības iespējām attiecīgajās kvalifikācijās.

Izglītības piedāvājuma strukturālās izmaiņas

Attiecībā uz studējošo īpatsvaru dabas un inženierzinātnēs (dabaszinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju tematiskā grupa un inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskā grupa) tika izvirzīts mērķis 2020. gadā sasniegt 27% no kopējā absolventu skaita. Tomēr mērķgrupas absolventi 2020. gadā sastādīja vien 18,7% no visiem absolventiem. Pēdējo gadu laikā šis rādītājs nav būtiski mainījies, 2023. gadā tam sasniedzot 19,6%. Mērķa sasniegšanai ir nepieciešams aktīvāk īstenot mērķtiecīgus pasākumus vidējās izglītības absolventu piesaistei šiem studiju virzieniem. Jāatzīmē arī, ka nepietiekamo absolventu skaitu eksaktajos studiju virzienos būtiski ietekmē arī lielais studējošo atbirums studiju laikā.

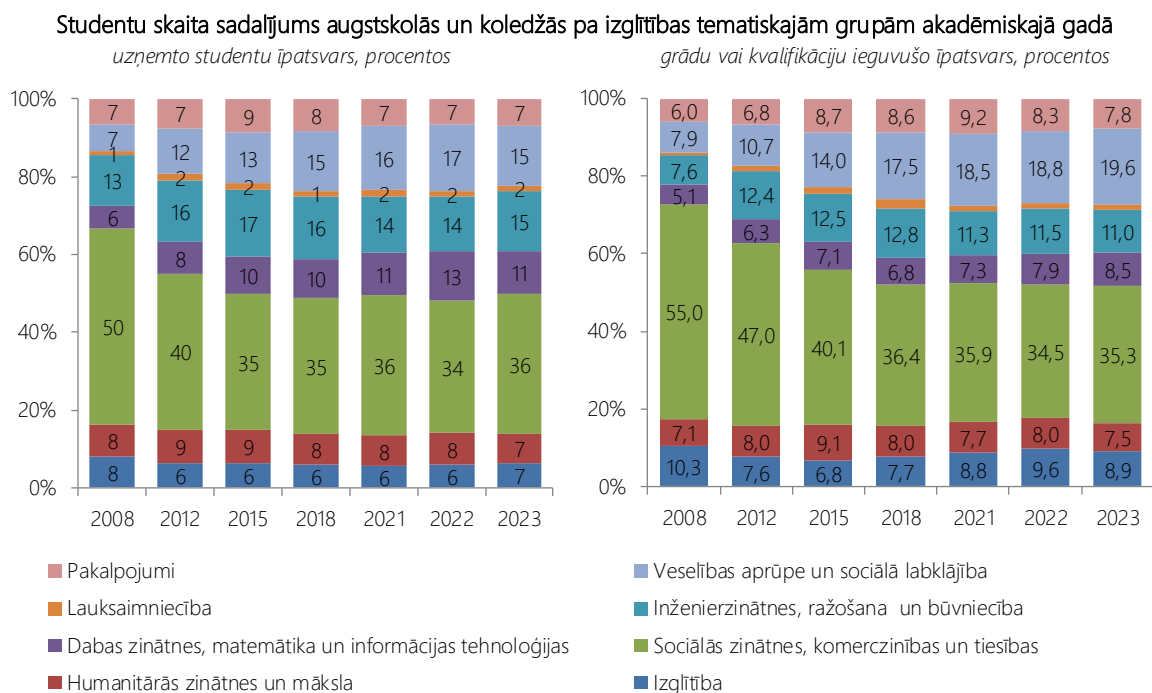
Pēdējos gados imatrikulēto studentu skaits samazinās, kas skaidrojams gan ar demogrāfiskiem, gan ekonomiskiem iemesliem. Samazinājumu nekompensē arī ārzemju studentu pieplūdums. Līdz 2019. gadam salīdzinoši strauji pieauga ārzemju studentu skaits, kas vēlas studēt Latvijā. Pēdējos trīs gados ārvalstu studentu skaits Latvijā gan nav būtiski mainījies, un 2023. gadā ārzemju studenti veidoja gandrīz 14% no imatrikulēto studentu skaita.

Pasliktinoties ekonomiskajai situācijai 2009. gadā, lielāku nozīmi sāka iegūt iespēja studēt par valsts budžeta līdzekļiem, līdz ar to strauji samazinājās studentu īpatsvars sociālo zinātņu tematiskajā jomā, kur lielāko daļu veido maksas studiju vietas. 2023. gadā uzņemto studentu skaits sociālo zinātņu tematiskajā jomā sastādīja 36,1% no kopējā studentu skaita.

Vienlaikus kopš 2008. gada ievērojami samazinājies tematiskajā grupā „Izglītība” uzņemto studentu īpatsvars, kas pēdējos gados nav būtiski mainījies. Kopš 2015. gada uzņemto studentu skaits dabaszinātņu, matemātikas, IT kā arī inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības izglītības tematiskajās jomās kopumā ir samazinājies. Jāatzīmē, ka pēdējos divos gados uzņemto studentu skaits eksaktajās zinātnēs ir mazliet palielinājies, 2023. gadā tam atpaliekot

vien par 2,1% no augstākā 2015. gada līmeņa. Savukārt uzņemto studentu īpatsvars 2023. gadā veselības aprūpes un sociālās labklājības tematiskajā grupā sasniedza 15% (2015. gadā – 12,9%).

2.19. attēls

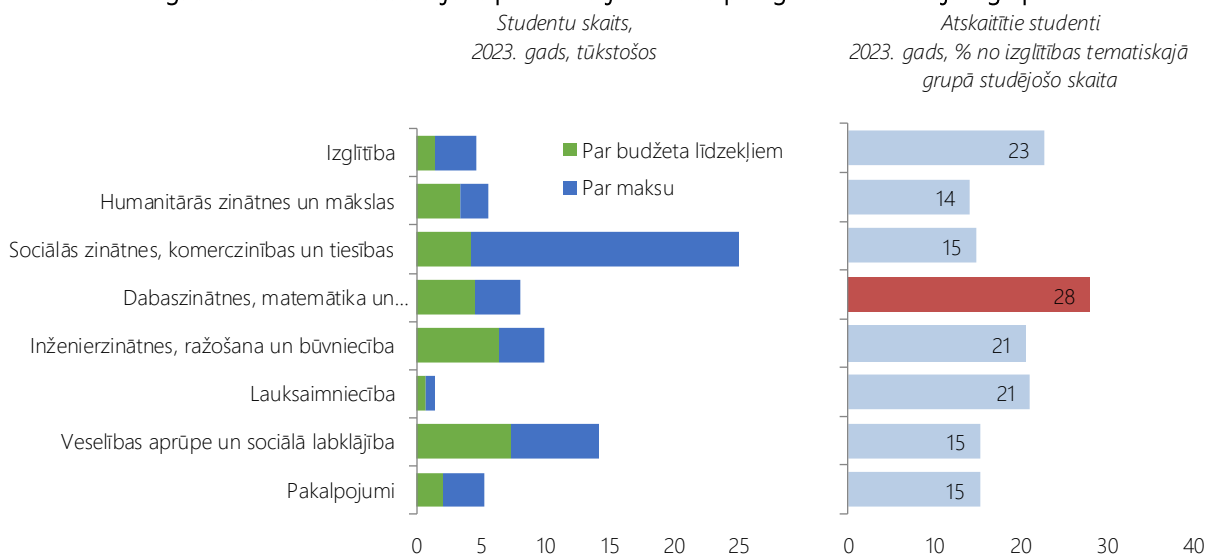
Avots: CSP

Pozitīvi vērtējams fakts, ka pakāpeniski palielinās dabas zinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju tematiskā grupā un veselības aprūpes un sociālās labklājības tematiskā grupā studijas uzsākušo īpatsvars. Kritums pēdējos gados savukārt vērojams inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības izglītības tematiskajā jomā.

Iepriekšējos gados notikušās izmaiņas izglītības politikā atspoguļojas ar laika nobīdi. 2009. gadā notikušās straujās uzņemto studentu struktūras izmaiņas augstskolas absolvējušo struktūrā ir redzamas tikai pēc vairākiem gadiem. Šo gadu laikā vērojams būtisks sociālo zinātņu tematisko grupu absolvējušo īpatsvara sarukums, reaģējot uz izmaiņām uzņemto studentu struktūrā.

2.20. attēls

Augstskolās un koledžās studējošie pēc finansējuma veida pa izglītības tematiskajām grupām

Avots: CSP

Salīdzinoši nelielais absolvējušo skaita īpatsvaram pieaugums dabas zinātņu, matemātikas un informācijas tehnoloģiju tematiskajā grupā, kā arī kritums inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskajā grupā skaidrojams ar salīdzinoši lielu studentu atbirumu studiju laikā.

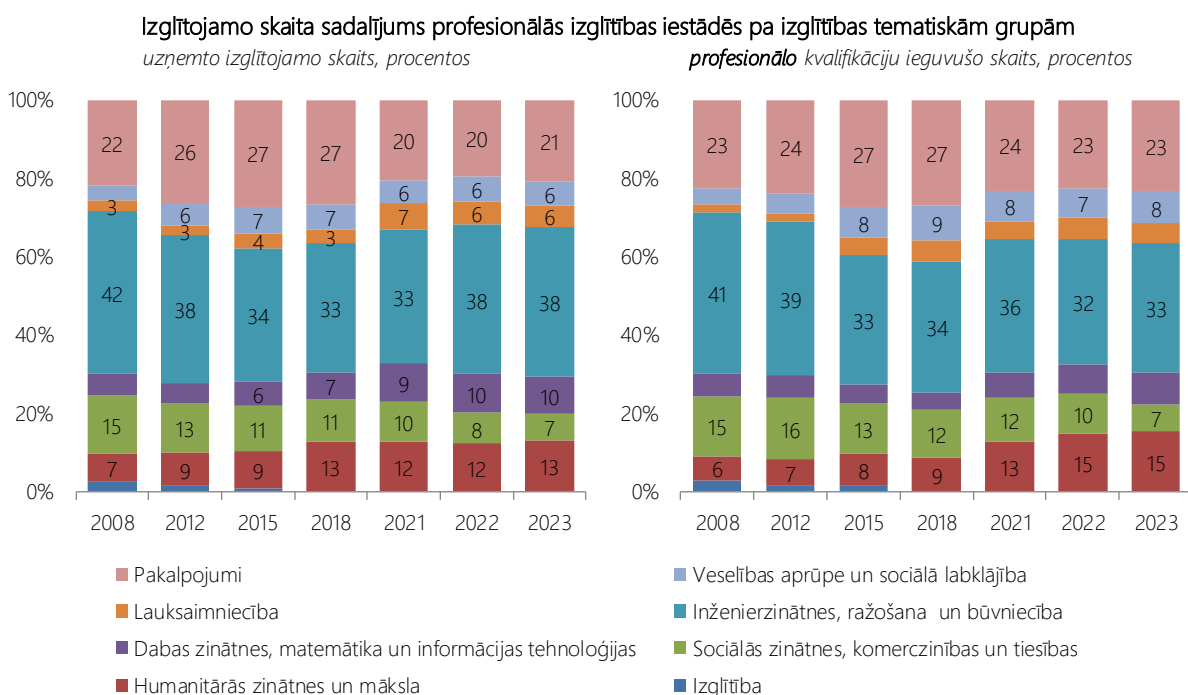
Viens no izglītības politikas vidēja termiņa mērķiem ir pārstrukturēt valsts atbalstu augstākās izglītības studiju virzieniem. 2022. gadā uzņemto studentu skaits par budžeta līdzekļiem STEM (dabaszinātnes, matemātikas un informācijas tehnoloģijas, kā arī inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības izglītības tematiskās grupas) programmās veidoja 65% no kopējā uzņemto studentu skaita budžeta vietās (2020. gada mērķis – 55%¹). Ir jāturpina īstenot pasākumus vidusskolu absolventu piesaistei valstij nozīmīgiem studiju virzieniem. Vienlaikus būtiski ir mazināt arī studentu atbirumu STEM virzienos, kas joprojām ir ievērojami augstāks nekā citos virzienos.

Jāatzīmē, ka joprojām būtiska nozīme jauniešu izvēlei par labu studijām STEM jomās ir valsts atbalsts un budžeta vietu pieejamība. Uzņemto studentu īpatsvars par budžeta līdzekļiem inženierzinātnes, ražošanas un būvniecības izglītības tematiskajā jomā 2023. gadā veidoja aptuveni 65% no visiem uzņemtajiem studentiem attiecīgajās programmās. Tāpat augsts uzņemto studentu īpatsvars valsts finansētās studiju vietās vērojams dabaszinātnes, matemātikas un informācijas tehnoloģijas tematiskajās jomās – 57% no visiem studējošajiem uzņemti studijās par valsts budžeta līdzekļiem.

Lai gan pēdējo gadu laikā proporcionāli palielinās to jauniešu īpatsvars, kas studē par budžeta līdzekļiem, tomēr joprojām lielākā daļa studijas uzsāk par saviem līdzekļiem. 2023. gadā aptuveni 41% no kopējā studijas uzsākušo skaita studijas sāka par budžeta līdzekļiem.

Profesionālās vidējās izglītības iestādēs jaunieši visvairāk izvēlas mācīties inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskajā grupā (2023. gadā 38% no kopējā studentu skaita). Šī grupa skaitliski ir vislielākā. Kopš 2008. gada tās īpatsvars bija samazinājies, tomēr 2023. gadā ir atgriezies 2012. gada līmenī. Kopš 2018. gada būtiski ir samazinājies izglītības tematiskās grupas “pakalpojumi” uzņemto audzēkņu skaita īpatsvars (2018. gadā – 27% no uzņemto audzēkņu skaita; 2023. gadā –21%). Vienlaikus šajā periodā ir pieaudzis studentu īpatsvars lauksaimniecības izglītības tematiskajā grupā (2023. gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, par 3 procentpunktiem).

2.21. attēls

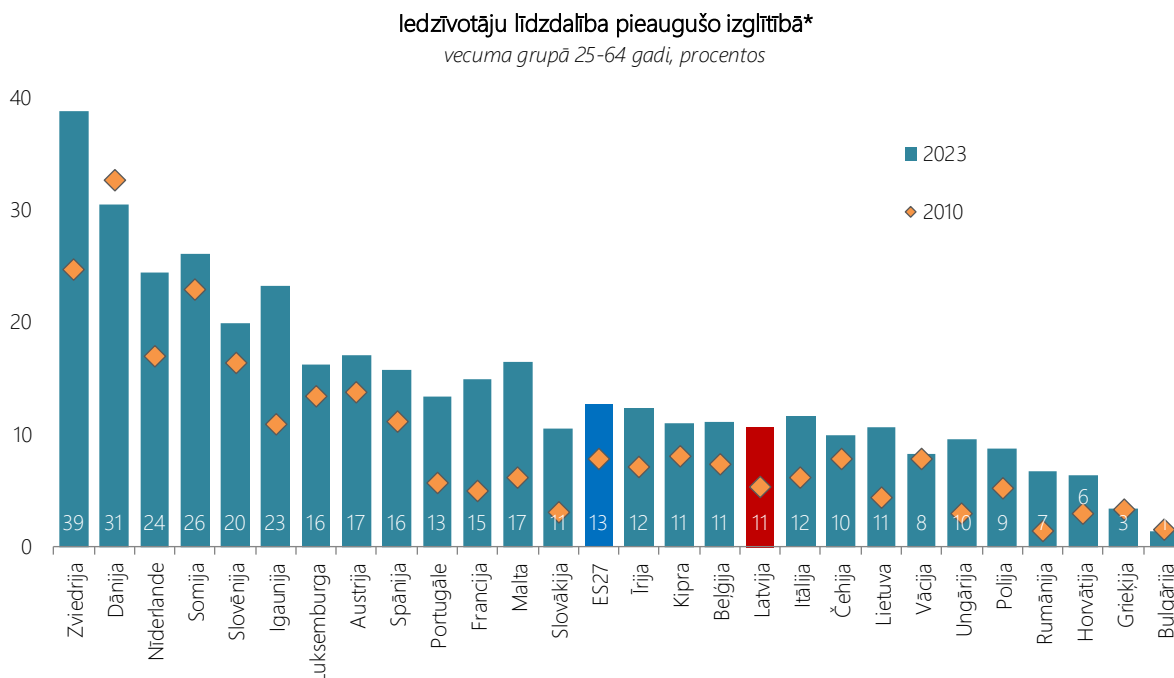
Avots: CSP

¹ Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020. gadam pieejamas: <https://likumi.lv/ta/id/266406-par-izglitiba-attitiba-pamatnostadnu-20142020gamam-apstiprinasanu>

Pieaugušo izglītība

2023. gadā 10,7% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem bija iesaistīti pieaugušo izglītības aktivitātēs, kamēr Ziemeļvalstīs šis rādītājs bija trīs un pat četras reizes augstāks. Lai arī kopš 2020. gada pieaugušo dalība izglītības procesā ir pieaugusi (2023. gadā, salīdzinot ar 2020. gadu, par 4,1 procentpunktu), tā saglabājas zem ES vidējā līmeņa. Politikas mērķis paredz līdz 2024. gadam sasniegt vismaz 10% pieaugušo iedzīvotāju iesaisti pieaugušo izglītībā.

2.22. attēls

Avots: Eurostat (EU Labour force survey)

* Četru nedēļu laikā pirms apsekojuma

Nepietiekamai iesaiste par pamatu ir vairāki iemesli un fundamentālas problēmas visās trīs pieaugušo izglītības procesā iesaistītajās pusēs - darba devēji, darba ņēmēji un izglītības pakalpojumu sniedzēji. Sabiedrībā kopumā joprojām par pieaugušo izglītību ir zema interese. Arī zemais atalgojums virknē profesiju un nozaru ir viens no būtiskiem šķēršļiem personu iesaistei ilgākos mācības kursus. Iedzīvotāji pārsvarā sagaida mācību piedāvājumu individuālo kompetenču celšanai, un pieaugušo izglītība netiek aplūkota kā karjeras izaugsmes iespēja. Kavējošs faktors ir arī vājā reģionālā mobilitāte un iespēja apvienot mācības ar darbu. Saskaņā ar CSP datiem 2020. gadā 30,7 % darbinieku piedalījās darba devēja organizētās mācībās Latvijā, vidēji ES šis rādītājs bija 42,4%. Izmaksas viena dalībnieka mācībās 2020. gadā Latvijā veidoja vidēji 297 eiro un bija mazākas starp Baltijas valstīm. Latvijā darba devēji salīdzinoši mazāk nekā citās ES valstīs atbalsta savu darbinieku mācības. 2023. gadā par 1,1 procentpunktu samazinājās nodarbināto pieaugušo dalība mācībās, kas tiek organizētas apmaksāto darba stundu laikā no 47,9% (2022) līdz 46,8% (2023), atpaliekot no plānotā mērķa – 55% (2027). Darba devēju izdevumi savu darbinieku izglītošanai no kopējām darbaspēka izmaksām ir vieni no zemākajiem ES¹. Lietuvā šīs izmaksas bija 432 eiro, Igaunijā – 892 eiro, vidēji ES – 1441 eiro¹. Tāpat uzņēmumu pusē ir virkne citu iemeslu, kāpēc esošā sistēma nedarbojas pilnvērtīgi. Savukārt izglītības iestāžu pusē nav skaidrs, precīzs uzņēmumu un nozaru pieprasījums. Tirgū konkurē lēti, mazāk kvalitatīvi piedāvājumi, bet esošie administrēšanas un finansēšanas mehānismi nav atbalstoši un motivējoši.

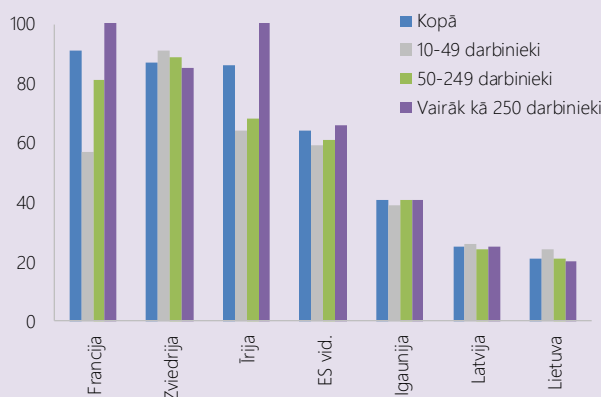
¹ CSP apsekojums "Arodizglītība uzņēmumos" - 2020.gada apsekojuma dati

Mūžizglītības kultūras veidošanās Latvijas uzņēmumos

Daudzas nozarei, uzņēmumam vajadzīgas zināšanas, prasmes un iemaņas ir specifiskas, tās nevar apgūt tikai ar formālās izglītības palīdzību skolā (un tas arī nav formālās izglītības uzdevums). Turklāt arī iegūtās prasmes noveco arvien straujāk. Darba tirgū atrast darbinieku ar atbilstošām zināšanām un prasmēm, lai veicinātu uzņēmuma izaugsmi un ieviestu jauninājumus, ierobežota pieejamā darbaspēka apstākļos, kļūst arvien sarežģītāk un izmaksā dārgāk. Tam risinājums ir ieguldīt savu darbinieku mācībās un attīstībā. Izglītības sistēma nekad nespēs nodrošināt specifiskas prasmes un iemaņas uzņēmumu līmenī. Izglītības sistēmas uzdevums ir nodrošināt plašu zināšanu bāzi. Nozaru uzdevums sniegt signālus formālajai izglītībai kā arī investēt darbinieku zināšanu, prasmju un iemaņu paaugstināšanā.

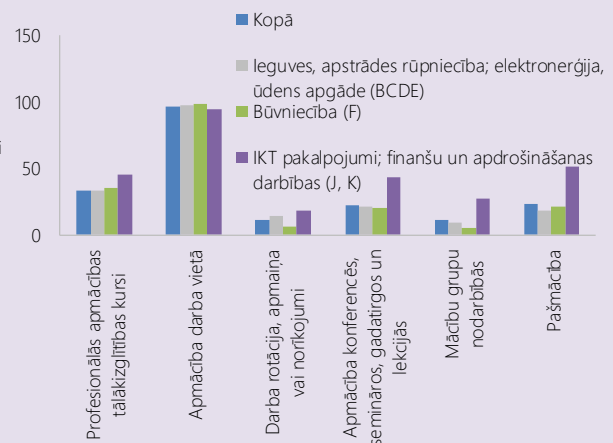
Šajā ielikumā izmantotie dati nāk no piecgadīgās profesionālās tālākizglītības apmācības aptaujas (CVT – continuous vocational training), kas vāc informāciju par uzņēmumu ieguldījumiem savu darbinieku apmācībā. Jaunākie pieejamie dati ir par 2020. gadu, aptverot uzņēmumus ar 10 vai vairāk darbiniekiem NACE 2 B-N, R un S nozarēs (izņemot lauksaimniecību, mežsaimniecību un zvejniecību, valsts pārvaldi un aizsardzību, obligāto sociālo apdrošināšanu, izglītību, veselības aprūpi un sociālo darbu). CVT ietver plānotas apmācības, ko finansē uzņēmums un kas notiek klātienē, tiešsaistē vai hibrīdformātā, neskaitot sākotnējo profesionālo apmācību (IVT – initial vocational training). CVT kursi ir organizēti un notiek noteiktās mācību vietās, kamēr citi CVT veidi var būt saistīti ar aktīvo darbu, ietverot konferences, darba rotāciju un pašmācību. CVT arī apkopo informāciju par sākotnējo profesionālo izglītību uzņēmumos, kas aptver ISCED 2-5 līmeņus ar mācību ilgumu no sešiem mēnešiem līdz sešiem gadiem.

Profesionālās tālākizglītības kursu izmaksas pēc uzņēmuma lieluma
2020. gads, izmaksas par vienu mācību stundu, EUR

Avots: EUROSTAT; CSP

Mūžizglītības kultūra uzņēmumos
2020. gads, procentos

Līdzīgi kā citās ES valstīs, arī Latvijā lielie uzņēmumi mācībām tērē lielāku daļu no savām kopējām darbaspēka izmaksām nekā MVU. Tā kā MVU darbinieku dalības līmenis pieaugušo izglītības aktivitātēs ierasti ir zemāks, un lielākā daļa darbinieku Latvijā strādā mazajos un vidējos uzņēmumos, nozīmīga loma ir valsts politikai, lai atbalstītu MVU finansiālo kapacitāti nodrošināt pieaugušo izglītību. Kopumā izdevumu līmenis mācībām Latvijas uzņēmumos neatkarīgi no to lieluma ir ievērojami zemāks nekā līdzīga lieluma uzņēmumos ES. Ir atšķirības arī starp nozarēm. Latvijā visvairāk no savām darbaspēka izmaksām mācībām tērē IKT, finanšu un apdrošināšanas nozares uzņēmumi (vidēji 35 EUR par mācību stundu). Tam seko uzņēmumi apstādes rūpniecībā, zinātniskajā un pakalpojumu jomā; būvniecībā; tirdzniecībā, transportā un uzglabāšanā, izmitināšana un ēdināšanas pakalpojums. Tomēr neatkarīgi no nozares, kurā darbojas Latvijas uzņēmumi, tie visi tērē mazāk nekā uzņēmumi ES. Turklāt Latvijas uzņēmumi visbiežāk izvēlas īsas, neformālas izglītības programmas, kas ir lētākas, bet parasti tajās var iegūt tikai neformālu apmeklējumu apliecināšanu dokumentu, kas nozīmē, ka darba ņēmēju iegūtās prasmes ne vienmēr tiek atzītas darba tirgū, vājinot viņu spēju pilnībā izmantot ieguvumus, ko sniedz viņu dalība mācībā, un samazinot viņu motivāciju izmantot mācīšanās iespējas.¹

Uzņēmēji var tikt motivēti veikt ieguldījumus darbinieku zināšanu, prasmju un iemaņu attīstībā, lai nodrošinātu uzņēmuma produktivitāti, taču tas arī samazinās izmaksas saistībā ar jaunu darbinieku pieņemšanu darbā, sekmēs darbinieku motivāciju un pozitīvo attieksmi pret darba devēju, lojalitāti, paaugstinās uzņēmuma reputāciju, palīdzēs noturēt darbiniekus un, iespējams, nākotnē uzņēmumam būs vieglāk piesaistīt labus darbiniekus un talantus. Iegūstot jaunas zināšanas un prasmes, darbinieki kļūst daudzpusīgāki, spēj pildīt dažādākus pienākumus, uzdevumus. Nodrošinot un vai ieguldot mācībās, lai tās būtu efektīvas, tas liek arī uzņēmējam domāt par nākotnes tendencēm un plānot uzņēmuma attīstību, kā arī sekot līdzi mācību kvalitātei.

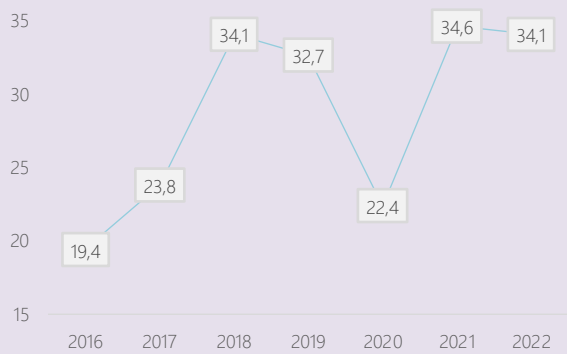
Nemot vērā, ka darba tirgus kļūst aizvien mainīgāks, jau tuvākajā nākotnē nepieciešams virzīties uz funkcionālas pieaugušo izglītības sistēmas izveidi nepārtrauktai prasmju, iemaņu un kompetenču attīstībai, kas nodrošinātu darba tirgu ar nepieciešamajiem cilvēkresursiem.

¹ Supporting employers in promoting skills development in Latvia, OECD, 2022: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/programmes/dg-reform/latvia/latvia-employers-report-2022.pdf>

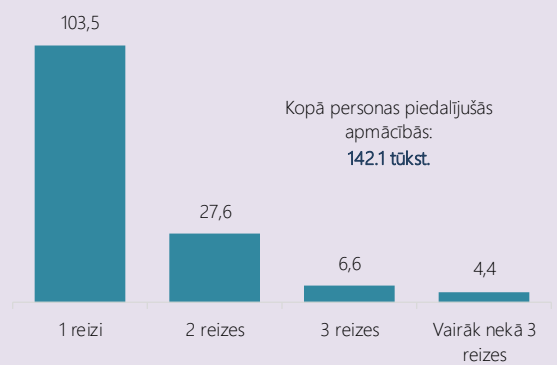
Valsts finansēto tālākizglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas programmu absolventi

Lai nodrošinātu mūžizglītības politikas atbilstību nākotnes darba tirgus prasībām, EM un CSP, sadarbībā ar IZM, VIAA, LM, NVA un LIAA ir uzsākusi darbu pie absolventu monitoringa sistēmas izveides attiecībā uz valsts finansētām tālākizglītības un kvalifikācijas paaugstināšanas programmām. Esošais monitoringa datu apkopojums ietver NVA, Valsts izglītības attīstības aģentūras (VIAA) un Centrālās finanšu un līguma aģentūras (CFLA) datus par izglītības iestādi, kas īstenojusi izglītības programmu, mācību nozari, izglītības programmas veidu, kā arī sociāli demogrāfiskos un ekonomiskos rādītājus par absolventiem, piemēram, vecumu, dzimumu, izglītību un nodarbinātību. Periodā no 2016. – 2022. gadam kopumā mācībās piedalījušies 142,1 tūkst. personu. 28,1 tūkst. absolventu (aptuveni 1/5 no kopējā absolventu skaita) ir apguvuši izglītības programmas elektronisko un optisko iekārtu ražošanā; informācijas un komunikācijas tehnoloģijās. Tāpat 12,1 tūkst. (jeb 8,5% no kopējo absolventu skaita) absolventu beiguši kursus uzņēmējdarbības, finanšu, grāmatvedības (tirdzniecība, komerczinības) jomās. Aptuveni 70% no izglītības programmām sastāda neformālās izglītības programmas, ko absolvējuši 98,9 tūkst. personu.

Absolventu skaits pa gadiem
tūkst.

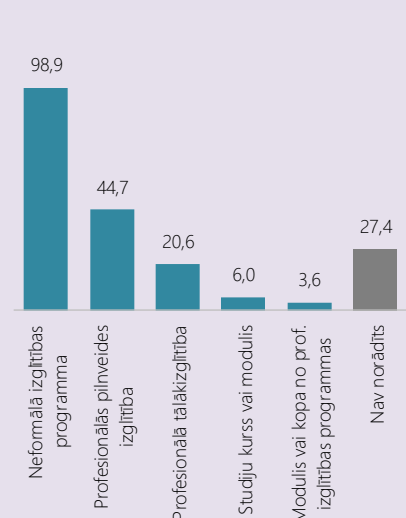
Absolventu skaits pēc dalības reizēm apmācībās
tūkst., kopā par periodu no 2016.-2022. gadam

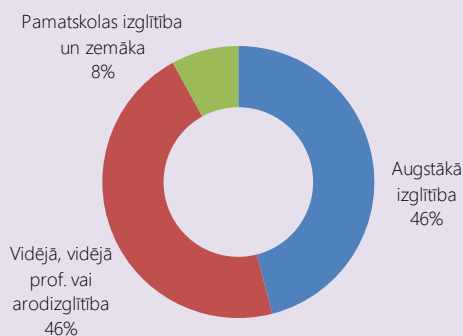
Absolventi pēc mācību nozares
tūkst., kopā par periodu no 2016.-2022. gadam

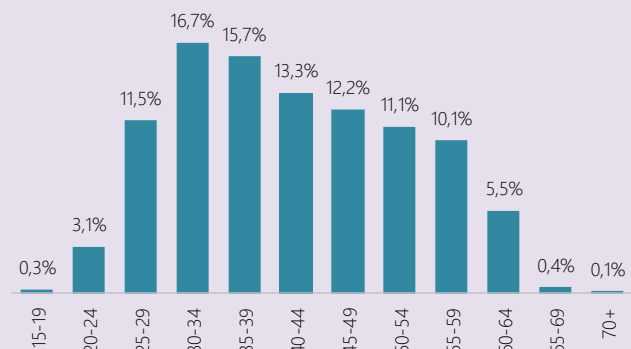
Absolventu skaits pēc izglītības programmas veida
tūkst., kopā par periodu no 2016.-2022. gadam

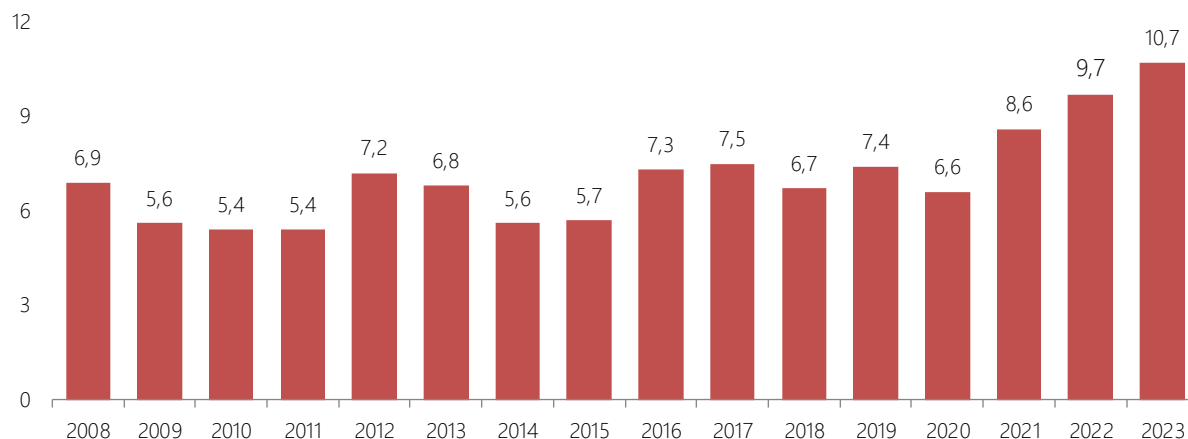
Absolventu izglītības līmenis
procentos

Absolventu vecuma sadalījums
procentos no visiem absolventiem

iedzīvotāju iesaistīšanās līmenis mūžizglītībā
procentos no iedzīvotājiem vecuma grupā 25-64 gadi

Avots: CSP, Eurostat

Iedzīvotāji ar augstāko izglītību aktīvāk izvēlas piedalīties pieaugušo izglītības pasākumos, kas ir pamatojams tostarp ar augsti kvalificētās vai reglamentētās profesijas prasībām regulāri pilnveidot zināšanas un prasmes. 2023. gadā pieaugušo izglītības pasākumos iesaistījās 18,4% no iedzīvotājiem ar augstāko izglītību, t.i., par 7,2 procentpunktiem vairāk nekā 2020. gadā (11,2%). Krietni zemāka iesaiste ir iedzīvotājiem ar vispārējo vidējo izglītību (2023. gadā – 8,1%) un arodizglītību vai profesionālo vidējo izglītību (2023. gadā – 5,0%). Sievietēm iesaistes rādītāji ir krietni augstāki nekā vīriešiem. Sieviešu iesaistes īpatsvars bija 13,5%, kas par 5,7 procentpunktiem pārsniedza vīriešu iesaistes īpatsvaru (7,8%).

3. DARBA TIRGUS VIDĒJĀ UN ILGTERMIŅA PROGNOZES

3.1. EKONOMIKAS MINISTRIJAS DARBA TIRGUS PROGNOŽU IZSTRĀDES METODOLOĢIJA

EM darba tirgus prognozes

EM sagatavo un aktualizē vidēja termiņa darba tirgus prognozes kopš 2008.gada. Sākot ar 2011.gadu, tiek sagatavotas arī ilgtermiņa prognozes. Darba tirgus prognozes balstās uz EM izstrādātajiem tautsaimniecības attīstības un demogrāfijas scenārijiem, kuru pamatā ir Latvijas vidēja un ilgtermiņa izaugsmes mērķi, kas noteikti Latvijas stratēģiskos plānošanas dokumentos – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā „Latvija 2030” un Latvijas Nacionālajā attīstības plāns 2021.-2027.gadam.

Prognožu izpildīšanās priekšnosacījumi ir cieši saistīti ar Latvijas spēju realizēt nospraustos mērķos un ieviest nepieciešamās strukturālās reformas, kas būtu vērstas uz izaugsmes potenciāla stiprināšanu. Tāpēc prognozes būtu jāaplūko tiešā kontekstā ar reformu progresu un jāņem vērā iespējamās politikas uzsvāru izmaiņas.

Darba tirgus prognozes ir viens no instrumentiem, kas ļauj priekšlaicīgi paredzēt darba tirgus neatbilstību veidošanos nākotnē un ļauj nodrošināt efektīvāku darba resursu sadalījumu tautsaimniecībā. Tās parāda iespējamās darba tirgus attīstības tendences un iespējamos riskus, ņemot vērā paredzamās izmaiņas izglītības piedāvājuma struktūrā.

EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozes ir tikai viens no posmiem darbaspēka piedāvājuma pielāgošanas procesā. Tā ir kvantitatīva bāze tālākām diskusijām starp nodarbinātības, izglītības un strukturālās politikas veidotājiem, sociālajiem partneriem, zinātniekiem un citām iesaistītām pusēm, lai savlaicīgi sagatavotos un pielāgotos sagaidāmajām strukturālajām izmaiņām tautsaimniecībā.

Darba tirgus prognozēšanas modelis

EM darba tirgus prognozēšanas metodoloģijas pamati izriet no 2007.gadā ESF projekta „Darba tirgus pieprasījuma ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izpēte un pilnveidošanas iespēju analīze” ietvaros izveidotā darba tirgus prognozēšanas dinamiskā optimizācijas modeļa (DOM)¹. Laika gaitā darba tirgus prognozēšanas metodoloģija un DOM modelis ir būtiski pilnveidoti. No 2011. līdz 2013.gadam, īstenojot ESF projekta aktivitāti „Darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēšanas instrumentārija pilnveide”, EM sadarbībā ar Rīgas Tehnisko universitāti ir pilnveidojusi sākotnējo darba tirgus prognozēšanas metodoloģiju un modeli.² Savukārt no 2017.-2019.gadam sadarbībā ar SIA „AC Konsultācijas” pētījuma „Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas izveides iespējas un vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu sasaiste ar rīcībpolitiku”³ aktualizēti darba tirgus prognozēšanas modeļa pieņēmumi par profesiju standartiem atbilstošo izglītību (profesiju-izglītības atbilstības pieņēmumi). Jaunie profesiju-izglītības atbilstības pieņēmumi integrēti modelī un darba tirgus prognozēs sākot ar 2020.gadu. Profesiju-izglītības atbilstības pieņēmumus EM regulāri pārskata, ņemot vērā gan izmaiņas profesiju standartus, gan izglītības saturā, kā arī konsultējoties ar nozaru ekspertiem.

Darba tirgus modelēšanā tiek izmantota sistēmdinamikas pieeja. Prognozēšanas metodoloģija balstīta uz daļēja līdzsvara principiem, kur darba tirgus pieprasījuma stimuli ir determinēti un izriet no nospraustiem ekonomikas izaugsmes mērķiem, bet darbaspēka piedāvājums ilgtermiņā pielāgojās darba tirgus pieprasījumam un relatīvā atalgojumā izmaiņām.

Darba tirgus prognozēšanas modelis sastāv no trīs pamatblokiem: pieprasījuma bloka, piedāvājuma bloka un darba tirgus bloka. Visi bloki ir savstarpēji saistīti un viens otru papildinoši (skatīt 3.1. attēlu). Modeļa darbības pamatprincipi un loģika ir balstīta uz darba tirgus līdzsvara konceptu, t.i., ilgākā laika periodā dažādos darba tirgus segmentos darbaspēka pieprasījums un piedāvājums līdzsvarojas.

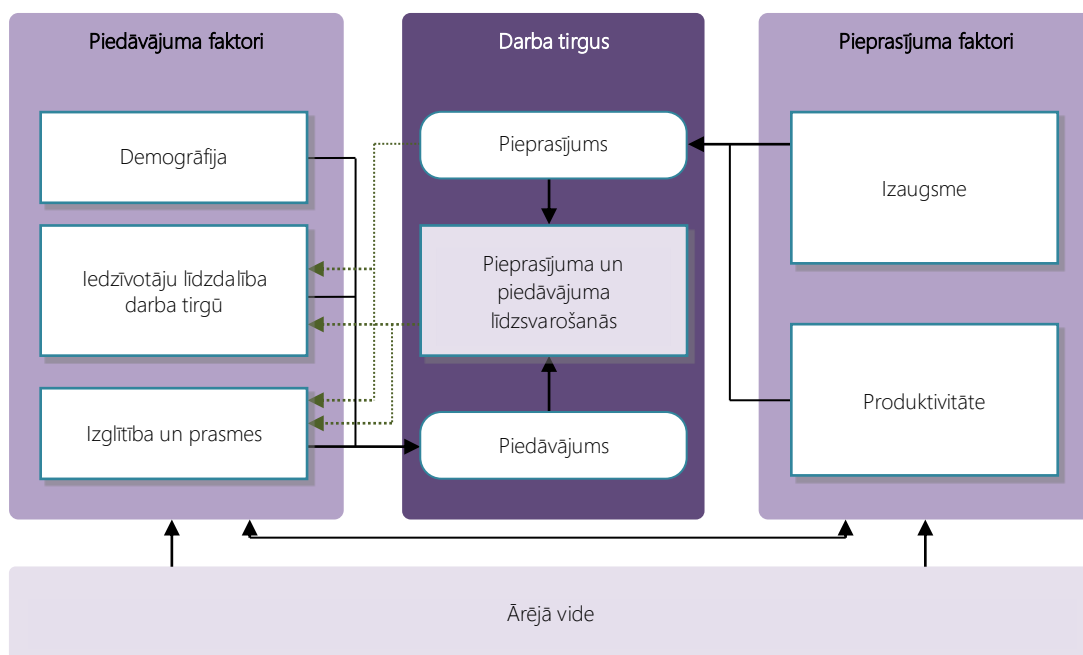
Darbaspēka pieprasījumu nozaru griezumā nosaka tautsaimniecības attīstības scenāriji – tautsaimniecības nozaru izaugsme un sagaidāmās produktivitātes izmaiņas. Profesiju pieprasījums izriet no nozares darbaspēka pieprasījuma un sagaidāmām nozares profesiju struktūras izmaiņām. Savukārt izglītības pieprasījumu nosaka pieprasīto profesiju pienākumu veikšanai nepieciešamās prasmes/izglītība.

¹ Darba tirgus pieprasījuma ilgtermiņa prognozēšanas sistēmas izpēte un pilnveidošanas iespēju analīze. LR LM: Rīga, 2007, http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/petijumi/ilgtermiņa_prognozēšana.pdf

² Plašāk ar darba tirgus prognozēšanas modeli var iepazīties Latvijas darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēšanas un politikas analīzes modeļa tehniskajā dokumentācijā. https://www.em.gov.lv/files/tautsaimniecibas_attistiba/Dokumentacija_Lat.pdf

³ Pētījuma „Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas izveides iespējas un vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu sasaiste ar rīcībpolitiku” gala ziņojums: https://em.gov.lv/files/attachments/DarbaTirgus_Gala%20ziņojums.pdf

Darba tirgus prognozēšanas modeļa loģiskā struktūra

Darba tirgus piedāvājuma prognozes izriet no:

- detalizētām demogrāfijas prognozēm;
- līdzdalības līmeņu prognozēm dažādās iedzīvotāju vecuma grupās;
- esošā darbaspēka sadalījuma pēc vecuma, profesionālās pieredzes (esošās vai iepriekšējās profesijas), iegūtās izglītības;
- esošās izglītības sistēmas un izglītības piedāvājuma (studējošo skaita, kopējo un budžeta vietu sadalījuma pa izglītības līmeņiem un jomām).

Vienlaikus darbaspēka piedāvājuma prognozes nosaka darba tirgus vispārēja tiekšanās uz līdzsvaru un piedāvājuma pakāpeniska pielāgošanās pieprasījumam. Izglītības preferences galvenokārt izriet no darba tirgus pieprasījuma un piedāvājuma attiecības, t.i., mācīties gribētāju nākotnes izglītības izvēle būs vērsta uz tām jomām, kuras lēmuma pieņemšanas brīdī būs visperspektīvākās – relatīvi lielākas darba iespējas un augstāka sagaidāmā atdeve no individuāliem ieguldījumiem izglītībā. Tāpat bāzes scenārijā tiek pieņemts, ka izglītības sistēma un izglītības piedāvājums (budžetu un studiju vietu sadalījums) prognožu pārskata periodā būtiski nemainās. Tas nozīmē, ka darbaspēka piedāvājuma prognozes atspoguļo izglītības politikas izmaiņu neitrālu situāciju darba tirgū.

Jāatzīmē, ka prognozes balstītas uz ideāla darba tirgus piemēra, t.i., noteiktu līmeņu un jomu profesiju pieprasījums darba tirgū, nosaka atbilstoša līmeņa un jomas izglītības pieprasījumu. Tas nozīmē, ka paplašinošais un aizvietojošais darbaspēka pieprasījums nākotnē noteiktās profesijās var tikt apmierināts tikai ar profesijai atbilstošas kvalifikācijas (izglītības) darbaspēka piedāvājumu.

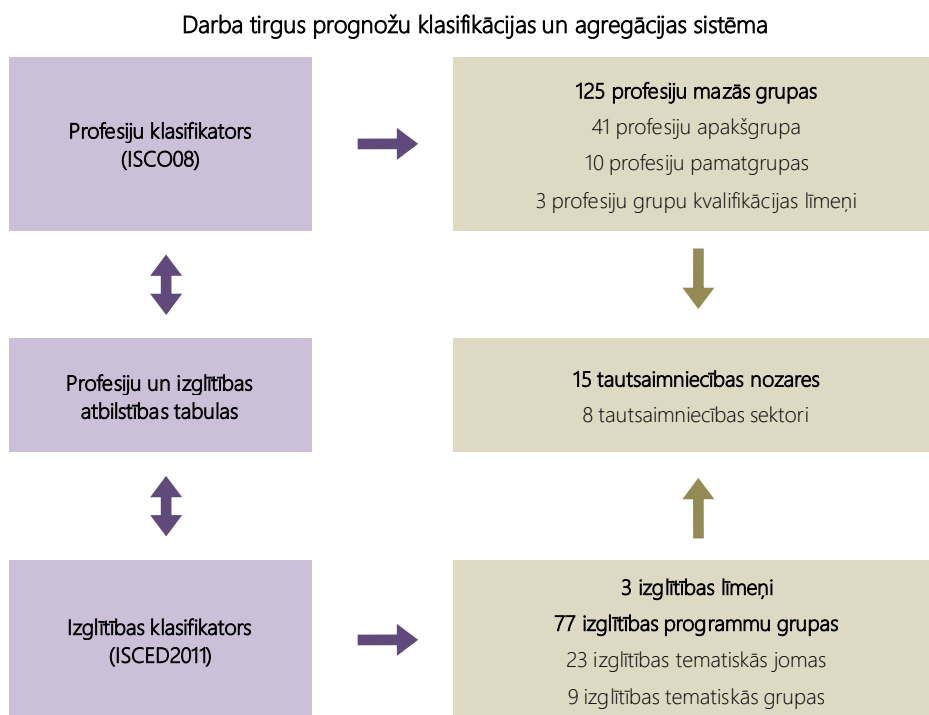
Darbaspēka piedāvājuma prognozēs tiek ņemtas vērā darbaspēka novecošanās tendences, kā arī darbaspēka profesionālā mobilitāte, ko nosaka prasmju un kompetenču līdzība profesiju šķērsgrīzumā.

Prognožu klasifikācijas un agregācija

EM darba tirgus prognozes tiek sagatavotas tautsaimniecības nozaru, profesiju grupu un izglītības griezumā. Prognozes balstītas uz Latvijā adaptētām starptautiskām klasifikāciju sistēmām un ir starptautiski salīdzināmas. Tautsaimniecības nozaru prognožu pamatā ir Eiropas Kopienas saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija *NACE 2.red.* Tautsaimniecības nozares tiek agregētas 8 tautsaimniecības sektoros.

Profesiju prognožu agregācija balstīta uz Latvijas profesiju klasifikāciju, kas veidota, piemērojot Starptautisko standartizēto profesiju klasifikāciju (ISCO-08). Darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma prognozes tiek sagatavotas 125 profesiju klasifikatora profesiju mazo grupu griezumā, kas tiek apkopotas 41 profesiju apakšgrupa, 10 profesiju pamatgrupās, 10 profesiju pamatgrupās, kā arī trijos profesiju kvalifikācijas līmeņos.

3.2. attēls

Profesiju prognozes ir cieši saistītas ar darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma prognozēm sadalījumā pēc iegūtās izglītības. Izglītības prognožu agregācijas pamatā ir Latvijas izglītības klasifikators, kas balstīts uz starptautisko standartizēto izglītības klasifikāciju (ISCED2011). Izglītības pieprasījuma un piedāvājuma prognozes tiek sniegtas trīs izglītības līmeņu (pamata, vidējā un augstākā) un 23 izglītības tematisko jomu dalījumā katrā no izglītības līmeņiem.

Darba tirgus prognozes profesiju un izglītības griezumā tiek sinhronizētas izmantojot profesiju-izglītības atbilstības matricu, ko 2011.gadā EM, sadarbībā ar IZM un LM, izveidoja darba tirgus vidēja un ilgtermiņa prognozēšanas vajadzībām. Matricas pamatā ir Latvijas profesiju standarti un Starptautiskās standartizēto profesiju klasifikācijas (ISCO08) ietvars un tajā izmantotie pieņēmumi par profesiju prasmju līmeņiem un tiem atbilstošo izglītību. No 2017. līdz 2019.gadam ESF projekta Nr. 7.1.2.2./16/I/001 „Darba tirgus prognozēšanas sistēmas pilnveide” pētījuma „Darba tirgus apsteidzošo pārkārtojumu sistēmas izveides iespējas un vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognožu sasaiste ar rīcībpolitiku” ietvaros, sadarbībā ar SIA „AC Konsultācijas”, ir aktualizēta profesiju-izglītības atbilstības matrica. Profesiju-izglītības atbilstības pieņēmumus EM regulāri pārskata, ņemot vērā gan izmaiņas profesiju standartus, gan izglītības saturā, kā arī konsultējoties ar nozaru ekspertiem.

Prognožu izstrādē izmantotā informācija un datu avoti

Darba tirgus prognožu izstrādē izmantoti galvenokārt valsts statistikas programmā iekļautie un regulāri CSP apkopotie dati. Nozīmīgākais informācijas avots ir Darbaspēka izlasveida apsekojums (DSA). Uz DSA balstīti galvenie prognožu pieņēmumi par darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma struktūru. 2024.gada EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēs izmantoti 2023.gada DSA anonimizētie mikrodati.

EM demogrāfijas prognozes balstītas uz CSP sniegto informāciju par iedzīvotāju skaitu un sastāvu 2023.gadā un 2024.gada sākumā, kā arī demogrāfijas tendencēm iepriekšējos gados. Pieņēmumi par dzimstības un mirstības rādītāju ilgtermiņa tendencēm daļēji balstīti uz ES Statistikas biroja (*Eurostat*) demogrāfijas prognožu EUROPOP2023 bāzes scenāriju. Iedzīvotāju starptautiskās migrācijas scenāriji ir cieši saistīti ar Latvijas izaugsmes mērķiem un turpmāko situācijas attīstību darba tirgū.

Izglītības sistēmas struktūras un darba tirgū ienākošā darbaspēka modelēšanā tiek izmantoti izglītības statistikas dati. Izglītības statistikas galvenie avoti ir CSP Pārskats par profesionālās izglītības iestādēm (prof-1) un Pārskats par augstskolām, koledžām (1-augstskola, koledža), kā arī vispārējās izglītības statistika.

3.2. EKONOMIKAS IZAUGSMES PIENĒMUMI UN DEMOGRĀFIJAS PROGNOZES

3.2.1. EKONOMIKAS IZAUGSMES MĒRĶA SCENĀRIJS

EM ir sagatavojusi tautsaimniecības izaugsmes Mērķa scenāriju un tam atbilstošu makroekonomisko prognozi. Lai arī ģeopolitiskā situācija reģionā negatīvi ietekmē ekonomiku, tomēr tautsaimniecības attīstības ilgtermiņa mērķi, kas jau ir noteikti politikas plānošanas dokumentos, kā nepieciešamība palielināt Latvijas preču un pakalpojumu eksportu un produktivitāti, nemainās. Tāpat joprojām aktuālas ir arī ES uzsāktās iniciatīvas kā, piemēram, zaļais kurss un digitalizācija.

Mērķa scenārijs izstrādāts atbilstoši EM Informatīvajā ziņojumā par Latvijas ekonomikas attīstību¹ izvirzītam mērķim – līdz 2035.gadam panākt, lai Latvijas IKP apjomi dubultotos (sasniegt 83 mljrd. EUR faktiskajās cenās), salīdzinājumā ar šodienas situāciju. Tāpat mērķa scenārijā ņemti vērā esošie struktūrpolitikas uzstādījumi, kas noteikti politikas dokumentos – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija „Latvija 2030”², Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2021.-2027.gadam³, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādņēs 2021.-2027.gadam⁴.

Lai to panāktu, tuvāko gadu laikā ir jāsasniegt 4-5% vidējie ekonomikas pieauguma tempi ik gadu, pie nosacījuma, ka inflācija saglabājas stabila 2% robežās. Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, nepieciešams nodrošināt darbaspēka resursus – vismaz 900 tūkst. nodarbināto gadā, jāpanāk eksporta īpatsvara pieaugums līdz vismaz 80% no IKP, jānodrošina ikgadējs privāto investīciju apjoms vismaz 25% apmērā no IKP. Produktivitātē balstīta izaugsme nākamo 10 gadu laikā var nodrošināt vidējās mēneša bruto darba algas pieaugumu līdz vismaz 3 200 EUR.

¹ https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/3ee763e4-6022-41f5-a3d9-3055fdf261cb

² <https://pkc.gov.lv/lv/valsts-attistibas-planosana/latvijas-ilgtspējigas-attistibas-strategija>

³ <https://pkc.gov.lv/lv/nap2027>

⁴ <https://www.em.gov.lv/lv/industriala-politika>

Ekonomikas izaugsmes mērķis

MĒRĶIS – LĪDZ 2035.GADAM DUBULTOT IKP APJOMU

SASNIEDZAMIE REZULTĀTI

IZAUGSMES MODELIS – EKSPORTĀ BALSTĪTA ATTĪSTĪBA

Vidēja un ilgtermiņa makroekonomiskais ietvars

Sagaidāmo demogrāfijas tendenču dēļ ekonomiskās izaugsmes noteicošais priekšnosacījums ir produktivitātes līmeņa paaugstināšana. Viens no galvenajiem izaicinājumiem ir jauno konkurētspējas priekšrocību veidošana, kas ir saistīts ar investīcijām cilvēkkapitālā, tehnoloģijās, inovācijā, pētniecībā, digitalizācijā. Jaunu konkurētspējas priekšrocību veidošana ir svarīgs nosacījums eksporta noietu tirgus paplašināšanai un eksporta apjomu pieaugumam, kam ir jāklūst par galveno izaugsmes dzinuli. Latvijas konkurētspēju ārējos un iekšējos tirgos noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar tehnoloģiski attīstītajām valstīm. Produktivitātes paaugstināšanas pamatā ir ne tikai tehnoloģiskās novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošana, bet arī esošo resursu pārdale augstākās pievienotās vērtības produktu ražošanai.

Mērķa scenārijā vidējā termiņā paredzēta IKP izaugsme par vidēji 4,1% ik gadu, kam fundamentāls priekšnosacījums ir ekonomikas konkurētspējas priekšrocību balstīšana uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitāti, inovācijām, kā arī spējai pielāgoties un izmantot globālo pārmaiņu radītās iespējas. Ilgtermiņā (no 2031. līdz 2040.gadam), ekonomikas ikgadējie izaugsmes tempi kļūs lēnāki un var būt 3,7% robežās.

3.1. tabula

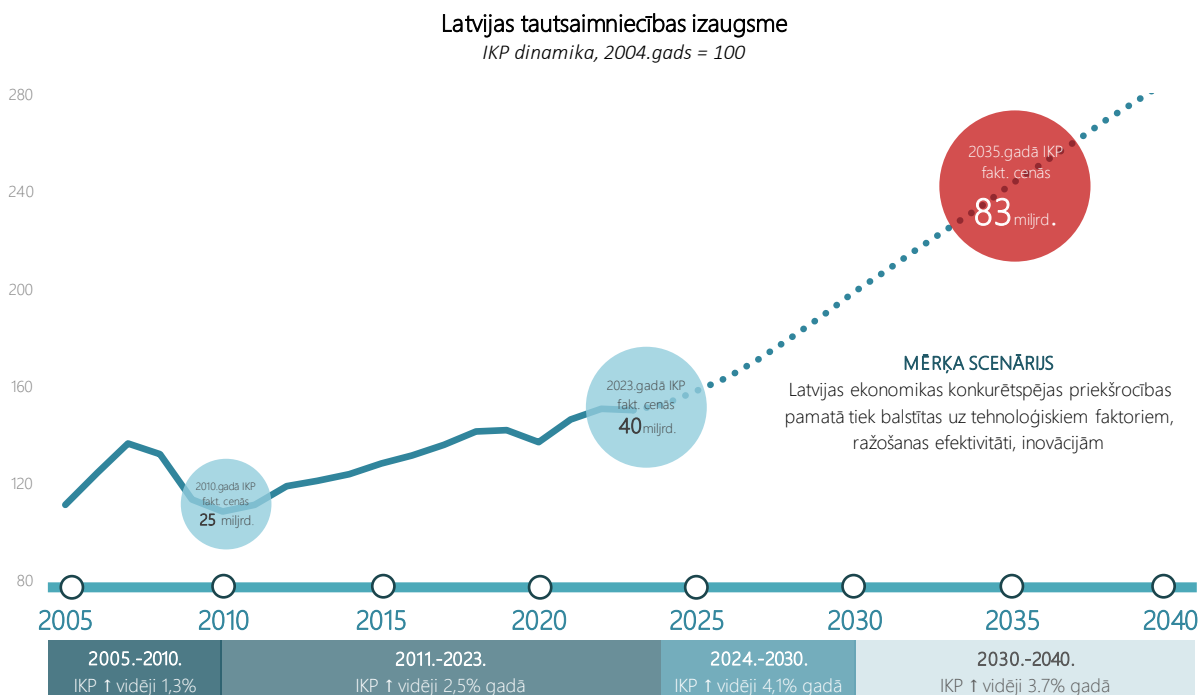
Mērķa scenārija ietvars
izmaiņas procentos, vidēji gadā

	2011-2019	2020-2023	2022-2030	2031-2040
	Fakts		Prognoze	
Iedzīvotāju skaits	-1,1	-0,5	-0,7	-0,2
IKP faktiskajās cenās	6,0	7,2	6,3	5,6
IKP salīdzināmās cenās	3,3	1,4	4,1	3,7

Avots: CSP dati periodā no 2011.-2023.gadam, EM prognozes sākot ar 2024.gadu

Atvērta darba tirgus apstākļos turpināsies algu konverģence, kas negatīvi ietekmēs uzņēmumu konkurētspēju zemas pievienotās vērtības segmentos. Iedzīvotāju skaita samazināšanās un paaugstinoties bāzei lēnāki ienākuma pieauguma tempi ilgtermiņā ietekmēs privātā patēriņa pieaugumu.

3.4. attēls

Mērķa scenārija pamatpieņēmumi

Vidēja un ilgtermiņa pieņēmumi mērķu sasniegšanai:	
 ĀRĒJĀ VIDE	<p>Ģeopolitiskā situācija stabilizējas. Uzņēmumi atrod risinājumus darbības pārorientācijai uz jaunām uzņēmējdarbības nišām un jauniem preču noieta tirgiem. Piegāžu ķēdes relatīvi ātri pielāgojas jaunajiem apstākļiem.</p>
 INVESTĪCIJAS, TEHNOLOĢIJAS	<p>Pieejamie finanšu līdzekļi pārsvarā tiek ieguldīti augstas produktivitātes uzņēmumos. Ieguldījumi ne tikai tehnoloģiskās novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošanai, bet arī esošo resursu pārdalei augstākās pievienotās vērtības produktu ražošanai. Būtisks privāto investīciju pieaugums.</p>
 INOVĀCIJAS, PĒTNIECĪBA	<p>Būtiski palielinās finansējums P&A, 2027. gadā sasniedzot 1,5% no IKP. Pieaug privātie ieguldījumi pētniecībā un inovācijās.</p>
 DIGITALIZĀCIJA UN MĀKSLĪGAIS INTELEKTS (MI)	<p>Pastiprinās pašreizējā tendence pieaugt digitālo pakalpojumu izplatībai. Atbilstoši katra uzņēmuma digitālā brieduma pakāpei notiek nepārtraukts digitālo tehnoloģiju, tai skaitā MI ieviešanas process. Veidojas jauni produkti un tirgus nišas. Būtiski palielinās uzņēmumu īpatsvars, kuri ikdienā izmanto mākoņdatošanas pakalpojumus, kā arī ir apguvuši un lieto lielo datu analīzes metodes.</p>
 ZAĻAIS KURSŠ	<p>Savlaicīga pārorientācija un sagatavošanās pārmaiņām. Jaunu biznesa nišu meklēšana zaļo tehnoloģiju izstrādei un eksportam.</p>
 CILVĒKKAPITĀLS	<p>Papildus publiskie un privātie ieguldījumi prasmju pilnveidei, darbaspēka pārkvalificēšana uz nozarēm ar lielāko izaugsmes potenciālu. Pieaugušo izglītības piedāvājums jauno digitālo tehnoloģiju kontekstā visām sabiedrības grupām, tādējādi mazinot nevienlīdzības pieauguma riskus. Darba devēju aktīva iesaiste esošo darbinieku kompetenču paaugstināšanā, kā arī jaunu prasmju kopu izveide, lai cilvēki varētu kvalificēties jaunām profesijām ekonomikas transformācijas un robotizācijas apstākļos. Vienkāršota kārtība ārvalstu darbaspēka piesaistei uzņēmumiem, kas veic ieguldījumus vai nespēj piesaistīt darbiniekus ar nepieciešamo kvalifikāciju.</p>

Globālās tehnoloģiju pārmaiņas un to ietekme uz tautsaimniecību

Pēdējos gados pasaulē notiek straujas un visaptverošas pārmaiņas, paātrinās tehnoloģisko jauninājumu un Galvenās globālās tehnoloģiju tendences pamatā ir saistītas ar IT attīstību, digitalizāciju – MI un mašīnmācīšanās, lietu internets (IoT), lielle dati un paplašinātā analīze, viedās pilsētas, blokķēžu tehnoloģijas, mākoņskaitļošana, digitāli paplašināta realitāte, valodas digitalizācija un apstrāde, balss saskarne, datora redze un sejas atpazīšana, roboti, autonomie transportlīdzekļi, 5G tehnoloģijas, ģenētika un gēnu sekvencēšana, mašīnu radošums un dizains, digitālās platformas, bezpilota lidaparāti, 3D un 4D printeri, kibernetika, kvantu skaitļošana. Teju visas apkārtējās lietas un ierīces būs savienotas, kas viennozīmīgi maina gan biznesu modeļus, gan cilvēku dzīvesveidu. Mainīsies arī pieprasījuma struktūra, piemēram, cilvēki aizvien vairāk izmantos sev saistošus/piemērotus pakalpojumus, balstoties uz liela apjoma datu analīzi.

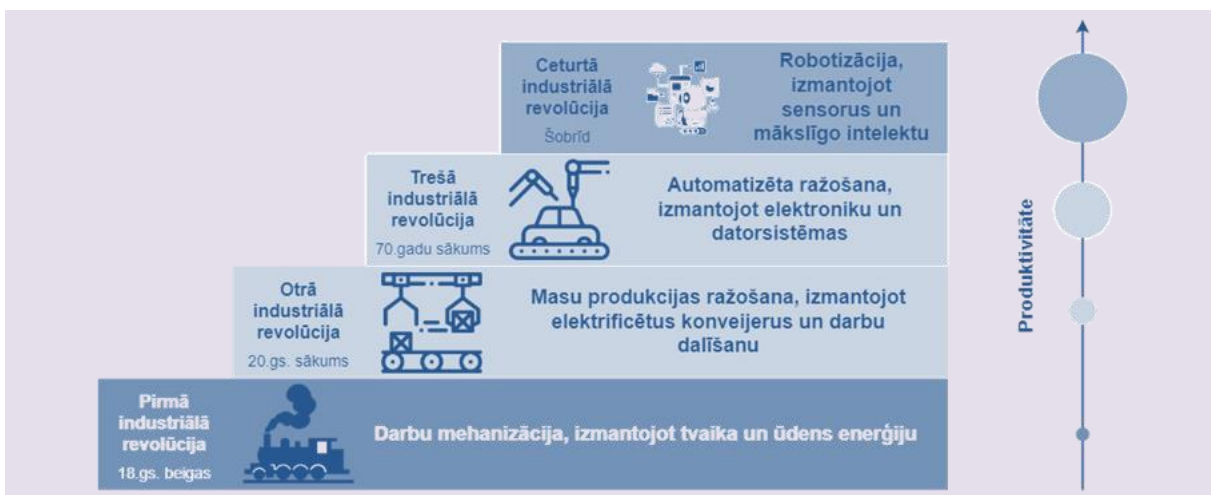
Arī Latvijā jaunās tehnoloģijas ietekmēs praktiski visas tautsaimniecības nozares. Tas izpaudīsies kā jauno tehnoloģiju izmantošana esošo biznesa procesu uzlabošanā, fiziska roku darba aizstāšana ar viedajām iekārtām, lielo datu izmantošanu lēmumu pieņemšanā un pieprasījuma apmierināšanā. Papildus digitālo tehnoloģiju attīstība rada jaunas produktu un pakalpojumu nišas. Mūsdienās viedie materiāli ir ar dažādām dzīves situācijām un vajadzībām pielāgotas dinamiskas funkcijas, kas ļauj tiem pielāgoties videi. Viedie materiāli sastopami gan sensoros, izpildmehānismos, t.sk. tie nākotnē ieņems ar vien būtiskāku lomu dažādos veselības aprūpes tehnoloģiskos risinājumos.¹ Nākotnē mēs, iespējams, varēsim ražot nanodaļiņas, kuras var iestrādāt krāsās, lai efektīvi uztvertu saules gaismu un ar zemām izmaksām to pārveidotu elektroenerģijā; vai nanomateriāli, kas var radīt jaunas iespējas akumulatoriem ar lielu enerģijas ietilpību un mazu svaru. Nanoelektroniskās ierīces,

¹ https://www.researchgate.net/publication/273515631_The_Grand_Challenges_in_Smart_Materials_Research

piemēram, nanodatori, kurus var iestrādāt tekstilizstrādājumos un apģērbā un, kas triecienu rezultātā nodrošina funkciju dažādību – piemēram, cietības izmaiņas. Viedajiem nanomateriāliem vislielākā ietekme ir veselības aprūpē un medicīnā – implantī, protēzes, kas izgatavotas no materiāliem, kas var mainīt to virsmas un biofunkcionalitāti, lai palielinātu bioloģisko savietojamību; vai sintētiskas šūnas, kas var radīt olbaltumvielu zāles, kad tās iedarbina ar gaismu utt.¹ Atsevišķās tehnoloģiju jomās Latvijā jau ir vērā ņemami sasniegumi, piemēram, 5G, bezpilota lidaparāti, viedā pilsēta, gēnu sekvencēšana, valodas digitalizācija, lielle dati. Savukārt MI un kvantu skaitļošanas jomā ir iestrādes un zinātnes bāze.

3.6. attēls

Industrializācijas cikli un produktivitāte

Strauja tehnoloģiskā attīstība palielinās pārmaiņu tempu un radīs jaunas iespējas, bet saasinās sašķeltību starp uzvarētājiem un zaudētājiem. Automatizācija un MI draud mainīt nozares ātrāk, nekā ekonomika spēj pielāgoties, potenciāli pārvietojot darbiniekus un ierobežojot nabadzīgo valstu ierasto attīstības ceļu.

Latvijas ekonomikas attīstību ietekmēs Eiropas kopējā klimata politika. ES mērķis ir panākt, ka līdz 2050. gadam Eiropa kļūst klimatneitrāla – ka tās ekonomika sasniedz siltumnīcefekta gāzu neto emisiju nulles līmeni. Zaļais kurss paredz darbības resursu efektīvas izmantošanas veicināšanai, pārejot uz tīru, aprītes ekonomiku, un klimata pārmaiņu, bioloģiskās daudzveidības zuduma un piesārņošanas mazināšanu². Eiropas zaļais kurss ietekmēs **visas ekonomikas nozares**, jo sevišķi transportu, enerģētiku, lauksaimniecību un rūpniecību.

Enerģētikas sektorā lielākais izaicinājums ir saistīts ar dekarbonizāciju. Enerģijas ražošanā daudz lielāks uzsvars būs jāliek uz atjaunojamiem un alternatīvajiem energoresursiem. Savukārt fosilo resursu aizstāšana Zaļā kursa konceptā nozīmēs būtisku naftas, dabasgāzes un akmeņogļu patēriņa ierobežošanu visā ES. Esošā ģeopolitiskā situācija to tikai paātrinās.

Piesārņojuma ziņā tīrāku privātā un sabiedriskā transporta veidu ieviešana ietekmēs pastāvošās piegāžu ķēdes iekšdedzes dzinēju automobiļu ražotājiem. Tajā pašā laikā šāda pāreja var veidot jaunas uzņēmējdarbības nišas alternatīvo degvielu transportlīdzekļu ražošanas ķēdēs. Transporta sektora transformācija radīs nepieciešamību pēc alternatīvo degvielu viedās infrastruktūras izveides, piemēram, viedos tīklus, ūdeņraža tīklus vai oglekļa uztveršanu, glabāšanu un izmantošanu, kā arī enerģijas uzglabāšanas risinājumu izstrādes.

Lai mazinātu enerģijas patēriņu un izmaksas, būtisks virziens ir ēku renovācija un siltināšana. Ēku renovācija nozīmē gan celtniecības materiālu ražošanas pieaugumu, inovatīvu produktu izstrādes iespējas, gan papildus pieprasījumu būvniecības nozarē.

Būtiska pārorientācija sagaida lauksaimniecības nozari, kas ietver tādas aktivitātes kā oglekļa pārvaldību un uzglabāšanu augsnē, minerālmēslu labāku pārvaldību, novatoriskus veidus, lai aizvietotu līdzšinējos augu aizsardzībā izmantotos ķīmijas līdzekļus.

Pāreja uz klimata neitralitāti cieši skar arī rūpniecības nozari. Būs nepieciešams aizvien lielāku uzmanību pievērēt inovācijām, lai palīdzētu uzņēmumiem transformēt esošās darbības un palīdzētu veikt veco iekārtu nomaiņu ar jaunākām, energoefektīvākām iekārtām, kas, savukārt pozitīvi ietekmēs produktivitāti. Jo īpaši tas skar cementa

¹ <http://www.jscholaronline.org/full-text/JNSM/e101/Smart-materials-from-nanotechnology-for-global-challenges.php>
² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lv

ražošanu, kam augstās energoietilpības dēļ pievērsta īpaša uzmanība. Vienas rūpniecības nozares un visu tās vērtības ķēžu pārveidei vajadzīgi 25 gadi¹. Tāpēc jau tagad nozarēm, plānojot savu ilgtermiņa attīstību, jāņem vērā klimata pārmaiņu iespējamie efekti. Zaļais kurss prasīs lielus finansiālus ieguldījumus un tas būs darbietilpīgs process, vienlaikus tas var radīt jaunas uzņēmējdarbības iespējas.

Ņemot vērā tehnoloģiju straujo attīstību un jaunās iniciatīvas klimata jomā, nepieciešams gudri ieguldīt publiskos līdzekļus ekonomikas kapacitātes noturēšanai īstermiņā un ekonomikas transformācijas pasākumiem vidējā un ilgtermiņā. Lai panāktu straujāku produktivitātes pieaugumu un nodrošinātu stabilu ekonomikas izaugsmi, ir vitāli svarīgi ir ne vien ilgtspējīgi ieguldīt pieejamos publiskos finanšu līdzekļus, bet arī veicināt privāto investīciju apjoma pieaugumu, stimulējot kreditēšanas pieaugumu, kapitāla tirgus attīstību un finanšu instrumentu izmantošanu.

Mākslīgais intelekts maina ekonomikas izaugsmes paradigmu

MI pēdējos gados ir kļuvis par vienu no visstraujāk augošajām ietekmīgākajām tehnoloģijām pasaulē, radot būtiskas pārmaiņas gan ekonomikā, gan darba tirgū. Ar spēju automatizēt kompleksus uzdevumus, analizēt milzīgus datu apjomus un pat veikt lēmumu pieņemšanu, MI ir radījis jaunas iespējas uzņēmumu efektivitātes un inovāciju veicināšanai.

Pasaules Ekonomikas foruma ziņojums par 2023. gadu attiecībā uz darba tirgus nākotni atklāj, ka aptuveni trīs ceturtdaļas aptaujāto organizāciju plāno ieviest MI savā darbībā, un katrs otrais no tiem uzskata, ka MI lietošana nākotnē sekmēs jaunu darbvietu radīšanu. MI izmantojums galvenokārt uzlabos cilvēku produktivitāti, nevis aizstās cilvēku darbu. Tas neizstums cilvēkus no darba vietām, bet gan uzlabos viņu sniegumu, aizpildot zināšanu trūkumus un paplašinot piekļuvi informācijai. Pasaules Ekonomikas forums paredz, ka MI līdz 2027. gadam kļūs par neto darbvietu radītāju.

MI mainīs prasības darba vietās, radot vajadzību pēc jaunām prasmēm. Piemēram, kognitīvās prasmes kļūst arvien svarīgākas, liecinot par sarežģītu problēmu risināšanas nozīmes pieaugumu darbavietā. Gan darba devējiem, gan darbiniekiem bus jāiegulda prasmju attīstībā un pārkvalifikācijā, lai saglabātu konkurētspēju darba tirgū.

Automatizācijas iespējas nākamajos gados turpinās pieaugt, jo MI metodes kļūst attīstītākas un iegūst plašu pielietojumu dažādās nozarēs. Tehnoloģijas, kas piedzīvo straujākās izmaiņas, piemēram, ģeneratīvā MI tehnoloģija, turpmāk varētu mainīt automatizējamo uzdevumu struktūru 2023.–2027. gada laikā, ņemot vērā nesenas pētījumu atziņas, ka Lielie Valodu Modeļi jau šobrīd spēj automatizēt 15% uzdevumu. Apvienojot tos ar aplikācijām, kas var novērst zināmas esošo Lielo Valodu Modeļu problēmas, šī daļa varētu pieaugt līdz pat 50%, ievērojami paaugstinot produktivitāti.

McKinsey tiešsaistes seminārā ar partneriem Lareina Yee un Michael Chui apsprieda jaunā pētījuma "Ģeneratīvā MI ekonomiskais potenciāls: nākamā produktivitātes robeža" secinājumus par to, kā uzņēmumiem vajadzētu sagatavoties, lai gūtu labumu un mazinātu ar ģeneratīvo MI saistītos riskus. Ģeneratīvā MI ietekmēs visas nozares, taču lielākās ieguvējas būs mazumtirdzniecība un patērētājiem paredzēto preču ražošanas nozares, finanšu pakalpojumu sektors, kā arī medicīnas nozare.

MI ir paredzams plašs pielietojuma potenciāls visās ekonomikas nozarēs, taču precīzu ietekmi uz ekonomiku šajā stadijā ar augstu ticamības pakāpi ir grūti prognozēt.

Ģeneratīvais MI ietekmēs visas nozares, taču lielākās ieguvējas būs mazumtirdzniecība un plašam patēriņam paredzēto preču ražošanas nozares, finanšu pakalpojumu sektors

Vienā no jaunākajiem pētījumiem McKinsey Globālajā Institutā par ģeneratīvo MI, izpētot 63 dažādus pielietojumus, tika prognozēts, ka MI uzlabos produktivitāti dažādos veidos. Balstoties uz dabiskām valodu komandām MI spēš uzlabot produktivitāti klientu apkalpošanā, radot mārketinga saturu un izstrādājot programmatūras kodus. Šāda veida uzlabojumi palielinās MI un datu analīzes radīto produktivitātes vērtību par 15% līdz 40% salīdzinot ar iepriekšējām tehnoloģiju paaudzēm. Lai ģeneratīvais MI veicinātu produktivitātes pieaugumu, darbiniekiem, kuri darba vidē strādā ar tehnoloģijām, būs nepieciešams pārorientēties un apgūt jaunas prasmes. Institūts prognozēja, ka MI var palielināt produktivitāti par 0,1% līdz 0,6% ik gadu līdz 2040. gadam. Kopā ar citām tehnoloģijām darba automatizācija varētu pievienot papildus 0,2 līdz 3,3 procentpunktus produktivitātes izaugsmei.

Nozaru attīstības tendences

Atbilstoši Mērķa scenārija pieņēmumiem līdz 2040. gadam, pamazām mainīsies tautsaimniecības nozaru struktūra salīdzinājumā ar pašreizējo situāciju par labu nozarēm ar augstāku pievienoto vērtību. Pamatnozaru griezumā komercpakalpojumu nozaru īpatsvars līdz 2040. gadam varētu palielināties. Pieaugs arī IT, rūpniecības un būvniecības nozaru īpatsvars tautsaimniecībā. Savukārt lauksaimniecības, transporta, finanšu pakalpojumu un sabiedrisko pakalpojumu nozaru īpatsvars varētu nedaudz samazināties.

Lauksaimniecības nozarē vidējā un ilgtermiņā lielāka loma būs lielajiem uzņēmumiem, kuru izaugsmi pamatā noteiks produktivitātes pieaugums.

¹ EK paziņojums. Eiropas zaļais kurss. COM(2019) 640 final. Briselē, 11.12.2019 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:52019DC0640>

Mērķa scenārijā vidējā un ilgtermiņā apstrādes rūpniecībai saglabājas straujāki pieauguma tempi nekā vidēji tautsaimniecībā. Vienlaikus izaugsme ne tik daudz būs saistīta ar ekstensīvu materiālietilpīgu ražošanas apjomu kāpināšanu, cik jaunāko tehnoloģisko procesu izmantošanu, digitalizāciju, procesu optimizēšanu utt. Straujāka attīstība iepriekšminēto faktoru dēļ ir sagaidāma augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēs, piemēram, transportlīdzekļu ražošanā, kā arī datoru, elektronisko un elektrisko iekārtu ražošanā. Salīdzinoši strauji izaugsmes tempi tiek prognozēti arī lielākajā apstrādes rūpniecības nozarē – kokapstrādē. Vairāk uz iekšējo tirgu orientēto nozaru (piemēram, pārtikas rūpniecība) attīstību galvenokārt ietekmēs iekšzemes pieprasījuma dinamika. Nemetālisko minerālu ražošanas nozare būs cieši saistīta ar būvniecības tendencēm.

3.2.tabula

Nozaru attīstības tendences

izmaiņas procentos, vidēji gadā

		2011-2019	2020-2021	2022-2030	2031-2040
		Fakts	Prognoze		
A	Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība	3,4	-0,4	3,4	3,5
BDE	Pārējā rūpniecība	-4,1	4,6	4,2	4,0
B	Ieguves rūpniecība	1,3	-5,7	1,8	1,4
D	Elektroenerģija, gāze, siltumapgāde	-7,2	11,1	4,7	4,7
E	Ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana	0,8	-3,4	3,8	3,0
C	Apstrādes rūpniecība	2,9	1,8	4,5	4,2
c10-12	Pārtika, dzērieni	-0,6	4,7	4,0	3,7
c13-15	Vieglā rūpniecība	-1,0	-0,1	3,4	3,0
c16	Kokapstrāde	4,2	-3,7	5,0	4,7
c17-19	Papīra ražošana, poligrāfija	3,7	-5,5	3,8	3,4
c20-21	Ķīmija, farmācija	1,2	4,0	4,8	4,5
c22	Gumija un plastmasa	3,2	-0,1	3,6	3,2
c23	Nemetāliskie minerāli	5,3	-0,8	4,2	3,9
c25	Gatavie metālizstrādājumi	8,8	1,4	4,5	4,2
c26-28	Elektriskās ierīces, mašīnas un iekārtas	10,4	12,8	5,2	4,8
c29-30	Transportlīdzekļu ražošana	5,3	1,4	5,6	5,2
c31-32	Mēbeļu ražošana u.c.	3,4	3,1	2,8	2,2
c33	Iekārtu remonts	2,9	1,8	4,5	4,2
F	Būvniecība	6,3	-3,8	6,0	4,2
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība	3,4	0,6	4,2	3,8
H	Transports un uzglabāšana	3,2	-4,7	3,0	4,1
I	Izmitināšanas un ēdināšanas apkalpojumi	4,2	2,7	5,0	2,6
J	Informācijas un komunikācijas pakalpojumi	4,5	6,9	5,7	4,1
K	Finanšu un apdrošināšanas darbības	-2,3	2,0	3,2	3,1
L	Operācijas ar nekustamo īpašumu	1,7	1,7	3,6	2,5
MNS	Komercpakalpojumi	3,4	5,1	5,1	3,9
O	Valsts pārvalde	1,6	3,3	2,5	3,6
P	Izglītība	1,8	3,0	2,8	3,7
Q	Veselība un sociālā aprūpe	4,8	0,5	2,6	4,0
R	Māksla, izklaide un atpūta	4,6	-0,3	4,0	3,4
B1G	IKP	3,1	1,4	4,1	3,7

No tautsaimniecības pamatnozarēm viena no straujākajām izaugsmēm Mērķa scenārijā gan vidējā, gan ilgtermiņā sagaidāma būvniecības nozarē, ko sekmēs gan lielo investīciju projektu īstenošana (piemēram, Rail Baltica), gan nepieciešamība pakāpeniski atjaunot pašreizējo dzīvojamo fondu.

Tāpat strauja izaugsme būs vērojama arī turpināsies informācijas un komunikācijas pakalpojumu nozarē. Tas ir saistīts ar aizvien pieaugošo pieprasījumu pēc ražošanas un pakalpojumu procesu digitalizācijas, kā arī globālajām IT nozares attīstības tendencēm.

Salīdzinoši strauji pieauguma tempi sagaidāmi arī izmitināšanas un ēdināšanas nozarē, ko noteiks gan tūrisma pakalpojumu eksporta paplašināšanās, gan arī izaugsme iekšzemes tūrisma pakalpojumu pieprasījumā.

Transporta un uzglabāšanas nozares izaugsmi lielā mērā sekmēs gaisa transporta un autotransporta nozaru attīstība. Savukārt tranzīta nozarē dinamika būs ievērojami lēnāka, ko noteiks nepieciešamība meklēt jaunus kravu veidus un piegādes ceļus, lai aizstātu Krievijas naftas produktu un akmeņogļu kravu apjomus. Nozīmīga loma būs RailBaltic projekta īstenošanai ilgtermiņā, tai skaitā paredzama ietekme uz dzelzceļa nozares izglītību.

Uz iekšējo pieprasījumu orientēto nozaru – tirdzniecība un citi komercpakalpojumi – attīstība būs cieši saistīta ar privātā patēriņa dinamiku un pārējo tautsaimniecības nozaru radīto pieprasījumu. Tirdzniecības nozarē izaugsme lielā mērā būs balstīta uz produktivitātes pieaugumu, ņemot vērā ar vien plašāku dažādu tirdzniecības procesu automatizācijas risinājumu izplatību. Vienlaikus sabiedrisko pakalpojumu nozaru (valsts pārvalde un aizsardzība, izglītība, veselības un sociālā aprūpe) attīstību ilgtermiņā turpinās ietekmēt demogrāfijas tendences un procesi.

Ņemot vērā ekonomikas transformācijas nepieciešamību, būtiska loma nākamajos gados būs nišas nozaru attīstībai ar augstu produktu un pakalpojumu pievienoto vērtību. Ekonomikas transformācijai būtiska loma būs uzņēmumu klasteru un piegādātāju veidošanai ap produktiem un pakalpojumiem ar augstu pievienoto vērtību. Aizvien biežāk saskarsimies ar augstas pievienotās vērtības starpnozaru produktiem, kuru radīšanai nepieciešama dažādu jomu profesionāļu sinerģiska sadarbība.

3.2.2. DEMOGRĀFIJAS PROGNOZES

Saskaņā ar EM demogrāfijas prognožu Mērķa scenāriju, iedzīvotāju skaits Latvijā līdz 2040.gadam turpinās samazināties, vienlaikus iedzīvotāju skaita negatīvā dinamika palēnināsies, ko ietekmēs uzlabojumi gan iedzīvotāju starptautiskās migrācijas plūsmās, gan dabiskā pieauguma bilancē. Galvenais iedzīvotāju skaita samazināšanās iemesls gan vidējā, gan ilgtermiņā būs sabiedrības novecošanās tendences, līdz ar to negatīvā plaisa starp dzimstības un mirstības rādītājiem saglabāsies līdz pat 2040.gadam. Būtiskākais iedzīvotāju skaita samazinājums prognozējams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā, līdz ar to demogrāfiskie procesi atstās jūtamu ietekmi uz darba tirgu. Jāatzīmē, ka pozitīvu ietekmi uz iedzīvotāju skaita dinamiku ir atstājusi arī Ukrainas kara bēgļu plūsma Latvijā. 2023.gada sākumā, salīdzinot ar 2022.gada sākumu, iedzīvotāju skaits Latvijā pieauga par 0,4%, kas ir pirmais pieaugums iedzīvotāju kopskaita pēdējo 30 gadu laikā. Lai arī ienākošā kara bēgļu plūsma kopumā atstāj pozitīvu ietekmi uz iedzīvotāju skaita dinamiku, tomēr jāņem vērā, ka šis efekts laika gaitā var mazināties, ņemot vērā bēgļu atgriešanos mājās vai dodoties tālāk uz ES valstīm. Ņemot vērā to noturīgs pozitīvs migrācijas saldo sagaidāms vien ap 2027./2028.gadu.

Iedzīvotāju skaita un vecumstruktūras izmaiņas

Kopumā sagaidāms, ka iedzīvotāju skaits 2040.gadā Latvijā varētu samazināties līdz 1,76 milj., kas ir par aptuveni 6,6% jeb 125 tūkst. mazāk nekā 2023.gada sākumā. Jāatzīmē, salīdzinot ar 2022.gada EM demogrāfijas prognožu mērķa scenāriju¹, iedzīvotāju skaita prognozes kopumā pārskatītas uz augšu (2040.gadā par 28,3 tūkst. vairāk nekā 2022.gada prognozēs), ko galvenokārt ietekmējis lielāks bēgļu pieplūdums Ukrainas nekā iepriekš prognozēts, kā arī zemāki mirstības rādītāji.

3.3. tabula

Iedzīvotāju dabiskās kustības galvenie rādītāji
tūkstošos

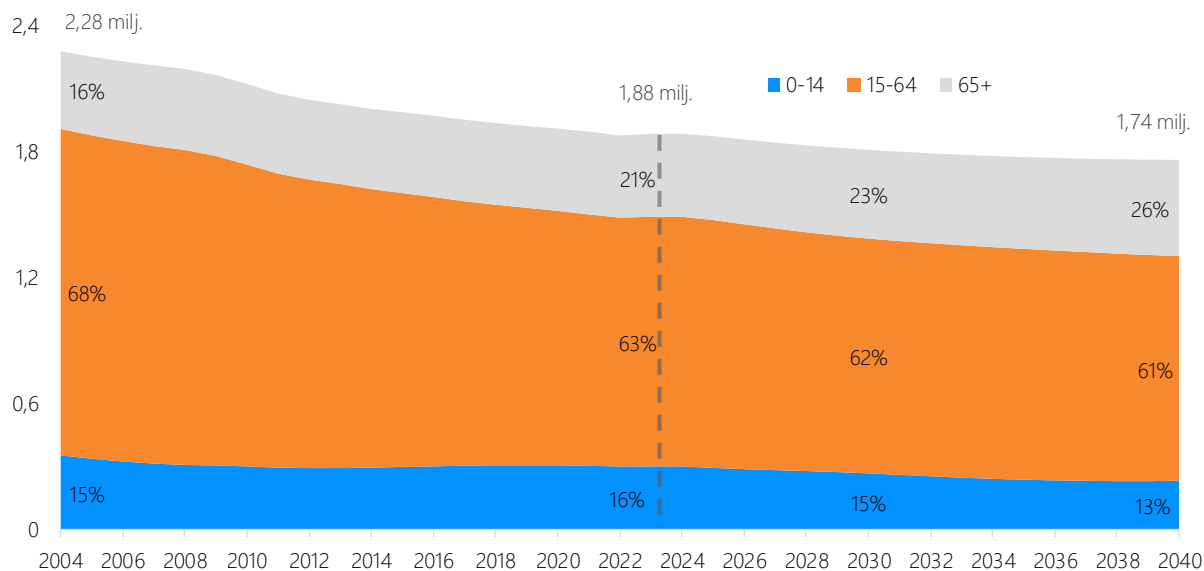
	2023	2030	2040
Iedzīvotāju skaits gada sākumā	1 883	1 798	1 758
Iedzīvotāju skaita izmaiņas, salīdzinot ar 2021.gadu	–	-84,8	-125,0
t.sk. migrācijas ietekme	–	-0,8	46,3
t.sk. dabiskā pieauguma ietekme	–	-84,0	-171,3

Avots: CSP dati 2023.gadam, EM prognozes 2030. un 2040.gadam

Jāatzīmē, ka Latvijā jau ilgstoši turpina samazināties iedzīvotāju skaits, turklāt būtiskākais iedzīvotāju skaita samazinājums vērojams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā. Iedzīvotāju skaita samazinājumu darbaspējas vecumā lielā mērā ietekmējusi iedzīvotāju ekonomiskā emigrācija, jo īpaši laikā pēc 2008.gada globālās finanšu krīzes. Jāņem vērā, ka ekonomisko emigrantu plūsmu galvenokārt veido iedzīvotāji ekonomiski aktīvākajās vecuma grupās, līdz ar to pastiprinot sabiedrības novecošanās tendences, gan arī kopumā negatīvi ietekmēju iedzīvotāju ataudzi.

3.4. attēls

Iedzīvotāju skaita sadalījums pa vecuma grupām
milj. un procentos

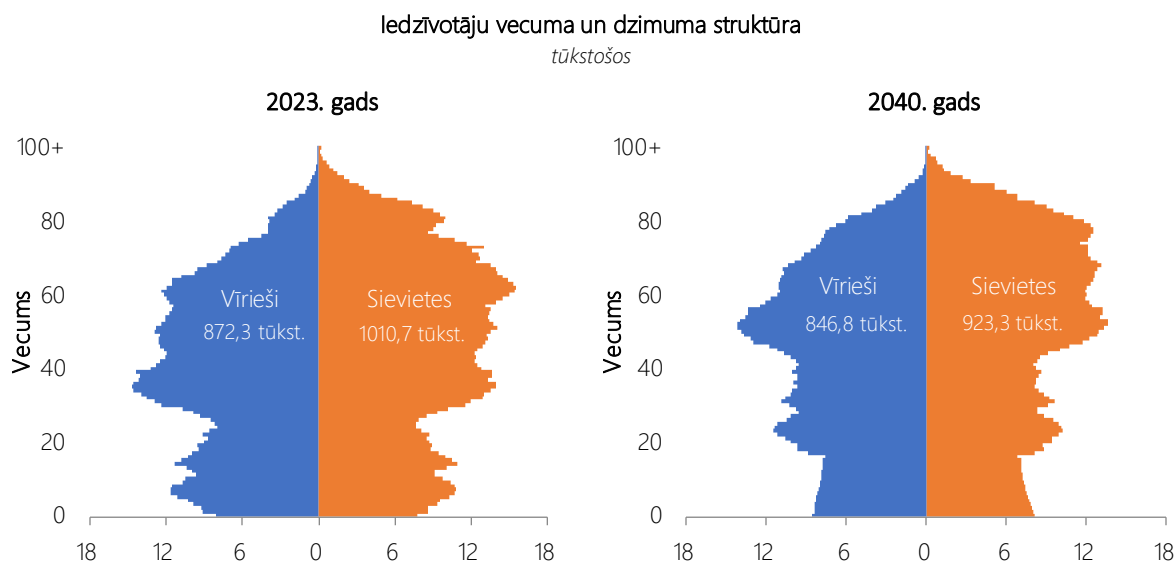
Avots: CSP dati līdz 2023.gadam, EM prognozes sākot ar 2024.gadu

Kopumā paredzamas, ka iedzīvotāju skaits vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem līdz 2040.gadam samazināsies par 126,1 tūkst. jeb 10,6%, salīdzinot ar 2023.gada sākumu, vienlaikus iedzīvotāju skaits vecumā no 65 gadiem palielināsies par gandrīz 67 tūkst. jeb 16,9%. Šīs tendences kopumā noteiks, ka iedzīvotāju īpatsvars vecumā no 15 līdz 64 gadiem iedzīvotāju kopskaitā samazināsies no 63% 2023.gadā līdz 60% 2040.gadā.

¹ 2022. gada EM Informatīvais ziņojums par vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm: <https://www.em.gov.lv/lv/media/14720/download?attachment>

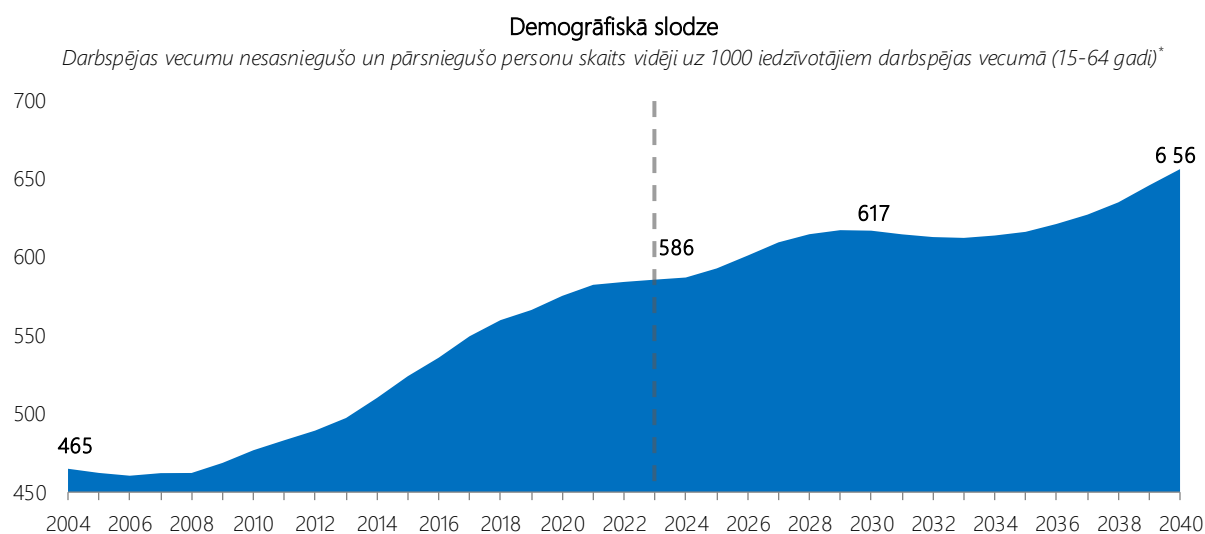
Ņemot vērā sabiedrības novecošanās tendences, sagaidāms, ka iedzīvotāju vidējais vecums līdz 2040.gada varētu pieaugt līdz 45,7 gadiem – par vidēji 2,8 gadiem, salīdzinot ar 2023.gada sākumu (42,9 gadi).

3.5. attēls

Līdz ar sabiedrības novecošanos, arī turpmāk demogrāfiskās slodzes rādītāji Latvijā pieaugs. Sagaidāms, ka demogrāfiskās slodzes līmenis līdz 2040. gadam palielināsies par gandrīz 12%, salīdzinot ar 2023.gadu, kas nozīmē, ka 2040.gadā uz katrām 1000 iedzīvotājiem darbaspējas vecumā būs 656 iedzīvotāji ārpus darbaspējas, turklāt 66% no tiem būs vecumā virs 64 gadiem.

3.6. attēls

Avots: CSP dati līdz 2023.gadam, EM prognozes sākot ar 2024.gadu

Jāatzīmē, ka negatīvās demogrāfijas tendences atstāj būtisku ietekmi uz darba tirgu. Darbaspēka rezerves Latvijā ilgstoši samazinās negatīvo demogrāfijas tendenču ietekmē. Lai mazinātu iedzīvotāju novecošanās negatīvo ietekmi uz darba tirgu un sociālo apdrošināšanas sistēmu, vidējā termiņā būtiski ir pasākumi iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veicināšanai, kā arī nepieciešams mazināt šķēršļus jauno speciālistu ātrākai ienākšanai darba tirgū. Vienlaikus ilgtermiņā jāturpina koncentrēties uz negatīvās demogrāfiskās bilances izlīdzināšanu.

Iedzīvotāju dabiskais pieaugums

Lai arī relatīvajā izteiksmē galvenās dabiskā pieauguma rādītāja pozīcijas gan dzimstības, gan mirstības pusē nākamajos gados uzlabosies, tomēr neskatoties uz to absolūtā izteiksmē negatīvā plaista starp dzimušajiem un mirušajiem saglabāsies.

Sagaidāms, ka dzimstības rādītāju bāzes tendences kopumā gan vidēja, gan ilgtermiņā uzlabosies – summārais dzimstības koeficients līdz 2040.gadam varētu palielināties par 38,2%, salīdzinot ar 2023.gadu, un sasniegt 1,880 punktu līmeni, kāds bija vērojams Latvijā pagājušā gadsimta 90-to gadu sākumā. Vienlaikus jāņem vērā, ka sieviešu skaits reprodūktīvā vecumā (no 15 līdz 49 gadiem) turpinās samazināties (līdz 2040.gadam par 18% jeb 70,8 tūkst.), tādēļ kopumā jaundzimušo skaita pieaugums absolūtā izteiksmē būs salīdzinoši lēns, jo īpaši vidējā termiņā (no 0,5-0,7% gadā). Straujāks jaundzimušo skaita pieaugums sagaidāms pēc 2030.gadā – par vidēji 0,9-1,4% gadā. Kopumā jaundzimušo skaits 2030.gadā, salīdzinot ar 2023.gadu, varētu būt par 539 jaundzimušo (3,7%) vairāk nekā 2023.gadā, bet 2040.gadā par 2393 (16,5%) jaundzimušo vairāk.

3.4. tabula

Iedzīvotāju dabiskās kustības galvenie rādītāji

	Fakts*	Prognoze	
	2023	2030	2040
Jaundzimušo skaits uz 1000 iedzīvotājiem (vispārīgais dzimstības koeficients)	7,7	8,4	9,7
Mirstība uz 1000 iedzīvotājiem (vispārīgais mirstības koeficients)	14,9	14,1	13,7
Dabiskais pieaugums uz 1000 iedzīvotājiem	-7,2	-5,8	-3,9
Summārais dzimstības koeficients	1,360	1,666	1,880
Jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums (gados)	75,5	77,7	80,1

Avots: * EM novērtējums balstoties uz CSP datiem par 2023.gadu, EM prognozes 2030. un 2040.gadam

Lai notiktu normāla paaudžu nomaiņa, summārajam dzimstības rādītājam vajadzētu būt ne mazākam par 2. Pēdējo reizi Latvijā summārais dzimstības koeficients pārsniedza šo līmeni pagājušā gadsimta 80.gadu beigās.

Līdz ar uzlabojumiem iedzīvotāju labklājības līmenī un plašākai pieejai veselības aprūpes pakalpojumiem, kopumā iedzīvotāju mirstības rādītāji gan vidējā, gan ilgtermiņā samazināsies. Sagaidāms, ka līdz 2040.gadam iedzīvotāju relatīvie mirstības rādītāji samazināsies gandrīz visās vecuma grupās, kas ietekmēs arī kopumā mirušo skaita uz 1000 iedzīvotājiem samazināšanos – sagaidāms, ka mirstība uz 1000 iedzīvotājiem līdz 2040.gadam varētu samazināties par aptuveni 8%. Tāpat pieaugs jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums no 75,5 gadiem 2023.gadā līdz vidēji 80,1 gadiem 2040.gadā.

Ņemot vērā augstāk minēto, sagaidāms, ka plaista starp jaundzimušo un mirušo skaitu nākamajos gados pakāpeniski saruks, tomēr tā joprojām saglabāsies negatīva, ņemot vērā ievērojami zemākus dzimstības rādītājus, salīdzinot ar iedzīvotāju mirstību absolūtā izteiksmē.

Starptautiskā iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija

Iedzīvotāju starptautiskās migrācijas scenārija pieņēmumu pamatā ir ekonomikas izaugsmes mērķa scenārijs, kas paredz, ka nākamajos gados Latvijas IKP uz 1 iedzīvotāju turpinās pakāpeniski pietuvoties ES vidējam līmenim, tādējādi kopumā mazinot ienākumu plaису ar ekonomiski attīstītākām ES dalībvalstīm.

Lai gan 2022. un 2023.gadā Latvijā bija vērojams būtisks imigrācijas pieaugums, kas pirmo reizi kopš Latvijas neatkarības atgūšanas ir nodrošinājis pozitīvu migrācijas bilanci, tomēr jāņem vērā, ka šāda tendence ir īslaicīga un jau 2024.gadā emigrējošo skaits varētu atkal pārsniegt imigrāciju. Jāņem vērā, ka daļa no Ukrainas bēgļiem pakāpeniski atgriežas mājās, vai arī, ņemot vērā Latvijas darba tirgus nelielos izmērus, dodas tālāk uz valstīm ar plašākām nodarbinātības iespējām.

Jāatzīmē, ka būtisks priekšnosacījums noturīgai migrācijas plūsmu maiņai ir straujāka ekonomikas izaugsme (ekonomikas izrāviens) un vairāk kvalitatīvu un labi apmaksātu darbavietu darba tirgū. Lai atturētu iedzīvotāju aizceļošanu labāku nodarbinātības iespēju meklējumos ārpus valsts robežām, kā arī radītu pamatu pārdomām par atgriešanos tiem, kas emigrējuši no Latvijas iepriekšējos gados, vidējai darba algai Latvijā būtu jābūt vismaz minimālās algas līmenī galvenajās Latvijas migrantu mērķa valstīs. 2023.gada decembrī vidējā darba alga Latvijā bija 1 692 EUR/mēnesī, kas joprojām bija par aptuveni 11% mazāk nekā minimālās darba algas likme šajā laikā Īrijā

(1 909,70 EUR/mēnesī), bet par aptuveni 15,3% mazāk nekā Vācijā (1 997 EUR/mēnesī). Lai gan aizvadītajos 5 gados atalgojuma starpība starp Latviju un Eiropas vecajām ekonomikām ir jūtami sarukusi (piemēram, starpība starp vidējo atalgojumu Latvijā un minimālās algas likmi Īrijā periodā no 2018.gada decembra līdz 2023.gada decembrim ir samazinājusies par gandrīz 24 procentpunktiem, bet starp Vāciju – gandrīz 16 procentpunkti), tomēr neskatoties uz to, saglabājoties līdzšinējiem algu konverģences tempiem, Īrijas minimālā atalgojuma līmeni Latvija varētu sasniegt vien pēc vidēji 2-3 gadiem, bet Vācijas tikai pēc aptuveni 5 gadiem. Ņemot vērā to, būtiski ir paātrināt Latvijas pietuvošanos ES attīstītāko valstu ekonomikām, kas ļautu ātrāk izlīdzināt ienākumu plaisu starp Latviju un Latvijas emigrantu mērķa valstīm.

3.5. tabula

Iedzīvotāju starptautiskās migrācijas galvenie rādītāji

	2023-2029	2030-2039
Emigrācija, tūkst.	118,7	135,3
Imigrācija tūkst.	117,9	182,3
Migrācijas saldo, tūkst.	-0,8	47,1

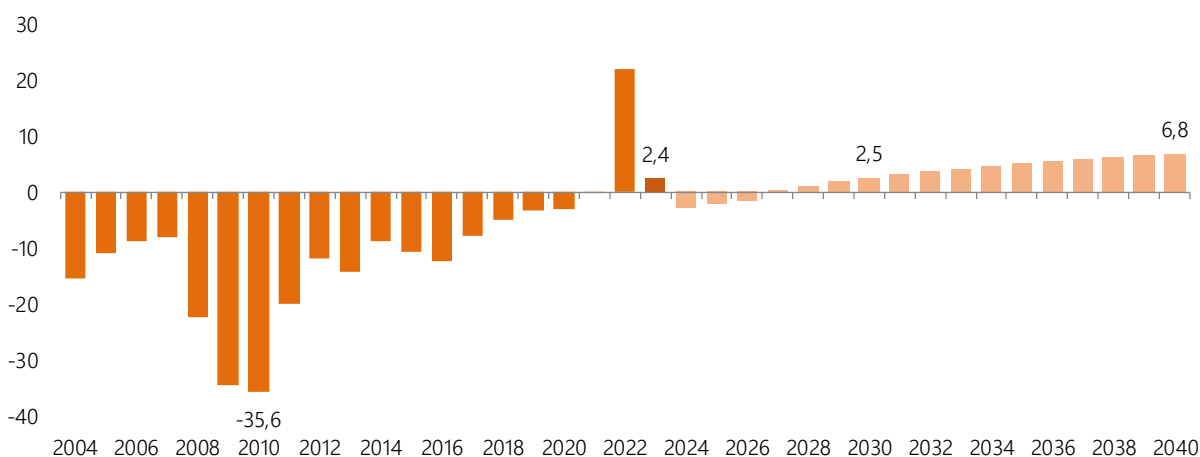
Avots: EM prognozes

Mazinoties Ukrainas kara bēgļu pieplūdumam Latvijā, kā arī daļai bēgļu pakāpeniski atgriežoties mājās, sagaidāms, ka līdz 2026.gadam imigrējošo skaits Latvijā varētu turpināt sarukt, kā arī pieaugt emigrējošo skaits. Tāpat jāņem vērā, ka Krievijas agresīvā politika reģionā visdrīzāk tuvākajos gados atturēs strauju Latvijas valstspiederīgo atgriešanos dzimtenē vai ekonomisko imigrantu ieplūšanu valstī, kā arī potenciālie konflikta eskalācijas riski reģionā kopumā palielina iedzīvotāju emigrācijas varbūtību, līdz ar to emigrējošo skaits atkal varētu uz īsu brīdi pārsniegt imigrējošo skaitu Latvijā.

Vienlaikus, stabilizējoties ģeopolitiskajai situācijai, kā arī pieaugot ekonomiskās migrācijas stimuliem, ņemot vērā saspringto situāciju darbā tirgū, iedzīvotāju imigrācija Latvijā varētu atgriezties pie pozitīvas dinamikas jau sākot ar 2027.gadu. Savukārt noturīgs pozitīvo migrācijas saldo varētu būt vērojamas ap 2028.gadu, kad politiskā situācija reģionā būtu nostabilizējusies un plaisas starp Latvijas un ES veco valstu darba tirgiem mazinājušās. Uzlabojumi starptautiskās migrācijas bilancē būs viens no noteicošiem faktoriem iedzīvotāju vecumstruktūras nesabalansētību mazināšanā ilgtermiņā, kas kopumā varētu mazināt arī demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darba tirgu.

3.7. attēls

Iedzīvotāju starptautiskās migrācijas saldo
tūkstošos

Avots: CSP dati līdz 2022.gadam, EM prognozes sākot ar 2023.gadu

Jāatzīmē, ka migrācijas mērķa scenārijs paredz, ka kopumā līdz 2040. gadam Latvijas darba tirgus turpinās tuvuoties ES attīstītāko valstu darba tirgiem, jo īpaši darba algu izteiksmē, kas mazinās ekonomisko faktoru rosinātu iedzīvotāju emigrāciju, savukārt arvien redzamāk dos pamatu darbaspēka imigrācijas pieaugumam. Vidējā termiņā darbaspēka imigrācijai būs nozīmīga loma sabalansētas darba tirgus attīstības nodrošināšanā, tāpēc migrācijas politikai jābūt pārdomātai, kas no vienas puses nodrošinātu balstu ekonomikas izaugsmei vidējā termiņā, bet

neradītu riskus valsts attīstībai ilgtermiņā. Īstermiņā un vidējā termiņā būtiski ir nodrošināt ātru Ukrainas kara bēgļu iekļaušanos Latvijas darba tirgū, jo īpaši nozarēs, kurās vērojams darbaspēka trūkums un kuras nodrošina nozīmīgu ieguldījumu ekonomikā. Ilgtermiņā jāturpina mazināt šķēršļus Latvijas valstspiederīgo remigrācijai, nodrošinot mājokļa pieejamību, prasmēm atbilstošas nodarbinātības iespējas un ātru piekļuvi izglītības un veselības sistēmai.

Vienlaikus, pieaugot trešo valstu nodarbināto skaitam Latvijā, būtiski ir mazināt riskus darba tirgū šai mērķa grupai. Kaut arī kopumā spēkā esošais regulējums paredz, ka darba algai, ko izmaksā darba devējs, ir jābūt ne mazāk par darba samaksu atbilstoši Latvijas Republikā strādājošo mēneša vidējai bruto darba samaksai nozarē saskaņā ar CSP pēdējo publicēto informāciju vai ar nozares ģenerālvienošanos noteikto minimālo algu, viens no riskiem varētu būt saistīts ar to, ka darba devēji neievēro šos nosacījumus, un tad zemākas atalgojuma likmes piemērošana viesstrādniekiem un ilgākas darba stundas kopumā var samazināt Latvijas darba tirgus konkurētspēju pret citām ES valstīm attiecībā uz darbaspēka piesaisti. Kopumā zemākas stundas atalgojuma likmes par līdzīga apjoma un satura darbu viesstrādniekiem, salīdzinot ar vietējiem nodarbinātajiem, kopumā var negatīvi ietekmēt vidējo atalgojumu tautsaimniecībā, jo īpaši nozarēs un profesijās ar augstu viesstrādnieku īpatsvaru, kas potenciāli var sekmēt vietējā darbaspēka aizplūšanu uz augstāka atalgojuma zonām citās ES valstīs.

3.3. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMS UN PIEDĀVĀJUMS

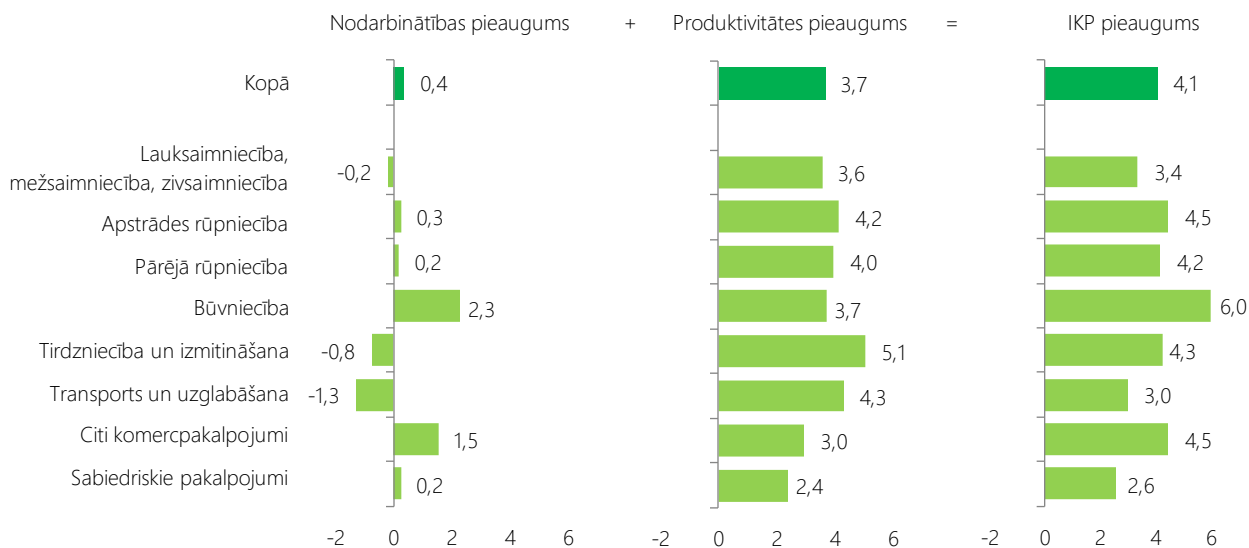
3.3.1. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMA PROGNOZES

Viens no svarīgākajiem ekonomiskās paradigmas maiņas jautājumiem ir ražošanas nozaru attīstības iespējas, kas savukārt ir atkarīgas no spējas veikt strukturālās izmaiņas nozarē. Tas ir nepieciešams priekšnosacījums, lai stiprinātu Latvijas konkurētspējīgās pozīcijas globālajos tirgos, vienlaikus palielinot eksporta groza ienesīgumu. Nozīmīgs faktors straujākas izaugsmes nodrošināšanā ir efektīviem darbaspēka pieejamības problēmas risinājumiem. Kritiski svarīgi ir nodrošināt augošās un produktīvās nozares ar izaugsmei nepieciešamo darbaspēku, veicinot darbaspēka pārkārtošanos no mazāk produktīviem darbiem uz profesijām ar augstāku produktivitāti un ienesīgumu. Tāpat būtiski ir sekmēt darbaspēka produktivitātes pieaugumu un pieejamo darbaspēka resursu efektīvāku izmantošanu tradicionālās tautsaimniecības nozarēs, līdz ar to būtiska nozīme ir ieguldījumiem cilvēkkapitālā un efektīvas pieaugušo izglītības sistēmas pieejamībai. Turpmākā izaugsme arvien lielāka nozīme būs darba tirgus kvalitatīviem uzlabojumiem, lai reaģētu uz galvenajiem tautsaimniecības attīstības izaicinājumiem – demogrāfiju, darbaspēka izmaksu kāpumu, kā arī prasmju piedāvājuma neatbilstību pieprasījumam.

Ņemot vērā joprojām augsto nenoteiktību ārējos tirgos, kā arī saspringto ģeopolitisko situāciju, sagaidāms, ka darba tirgus aktivitāte arī 2024.gadā kopumā saglabāsies nogaidoša. Būtisks jaunu darbavietu un nodarbinātības palielinājums kopumā 2024.gadā nav sagaidāms. Situāciju darba tirgū arvien vairāk turpinās ietekmēt piedāvājuma puses faktori, ņemot vērā negatīvo demogrāfijas fonu, kā arī kopējā darbaspēka piedāvājuma samazinājumu, tādejādi saglabājot bezdarbu zemā līmenī. Kopumā bezdarba līmenis 2024.gadā varētu samazināties līdz vidēji 6,3%, savukārt nodarbināto skaits saglabāties tuvu 2023.gada līmenim. Nodarbināto skaita pieaugums būs vērojams būvniecībā saistībā ar jau uzsāktu valsts infrastruktūras objektu būvniecību, komercpakalpojumos, īpaši Covid-19 krīzes visvairāk skartajās pakalpojumu nozarēs – izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu un mākslas, izklaides un atpūtas nozarēs, kā arī valsts pārvaldē un aizsardzībā. Ilgākā termiņā, lai gan izaugsmes tempi ir sagaidāmi salīdzinoši strauji, tomēr pieprasījums pēc darbaspēka paliks gandrīz nemainīgs un dažās nozarēs vēl vairāk samazināsies, jo izaugsmei galvenokārt jābalstās uz produktivitātes pieaugumu. Īpaši tas attiecas uz tirgojamajām nozarēm un galvenokārt apstrādes rūpniecību, kas darbojas atvērto preču un pakalpojumu tirgos, kur izšķiroša nozīme ir konkurētspējai. Ņemot vērā gan Covid-19 pandēmijas, gan Krievijas iebrukuma Ukrainā ietekmi, sagaidāms, ka kopumā tautsaimniecībā pieprasījums pēc darbaspēka 2030.gadā būs par 0,2% zemāks par 2019.gada līmeni, bet par 2,7% augstāks par 2023.gada līmeni. Savukārt 2040.gadā, salīdzinot ar 2019.gadu, darbaspēka pieprasījums būs samazinājies par 2,2%, bet, salīdzinot ar 2023.gadu – pieaudzis par 0,7%, kas skaidrojams ar nodarbināto skaita samazinājumu no 2031. līdz 2040.gadam. Darba iespējas veidosies galvenokārt dēļ aizvietojošā pieprasījuma, esošajam darbaspēkam pensionējoties vai atstājot darba tirgu. Demogrāfijas tendences un pensionēšanās vecums ir galvenie faktori, kas ietekmē darba tirgu pamatušo iedzīvotāju skaita izmaiņas un aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma pieaugumu.

IKP, produktivitātes un darbaspēka pieprasījuma izmaiņas

2030.gads salīdzinājumā ar 2021.gadu, vidēji gadā, procentos

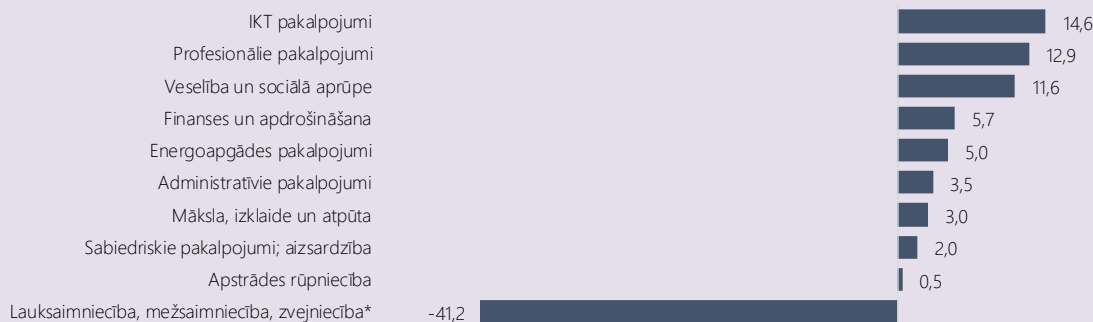
Avots: EM prognozes

Prasmju pieprasījuma prognozes Eiropā (Cedefop prognoze)

Saskaņā ar Cedefop prognozēm, turpmāko situāciju ES darba tirgū ietekmēs nenoteiktība saistībā ar esošo ģeopolitisko stāvokli, Krievijai turpinot karadarbību Ukrainā. Izmaiņas būs saistītas ar bēgļu migrāciju, piegāžu ķēžu pārrāvumiem, pārtikas pietiekamības jautājumiem un nestabilitāti enerģijas tirgū, kas ietekmēs ne tikai ekonomiku kopumā, bet arī darba tirgu. Izmaiņas veicinās arī straujā tehnoloģiju attīstība, globalizācija, demogrāfijas izmaiņas (novecošanās un iedzīvotāju izglītības līmeņa kāpums) un kurss uz pakalpojumiem balstītu ekonomiku.

Nodarbināto skaita izmaiņas ES sadalījumā pa nozarēm

2035.gads salīdzinājumā ar 2022. gadu, procentos

Avots: Cedefop

* Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zvejniecība: mazs izlases lielums

Saskaņā ar Cedefop prognozēm, 2035.gadā, salīdzinot ar 2022.gadu, nodarbinātība pieaugs par 5,6%. Paredzams, ka nākotnes nodarbinātības pieaugumu noteiks galvenokārt pakalpojumu nozares, kurās līdz 2035.gadam strādās apmēram puse no nodarbinātajiem. Pieaugums veidosies galvenokārt dēļ zaļās ekonomikas un automatizācijas. Tomēr, jāņem vērā arī piedāvājuma puses tendences – iedzīvotāju novecošanās un pieaugošais izglītības līmenis. Visstraujākais nodarbinātības pieaugums paredzams IKT pakalpojumu (14,6%), profesionālo pakalpojumu (12,9%), kā arī veselības un sociālās aprūpes jomā (11,6%).

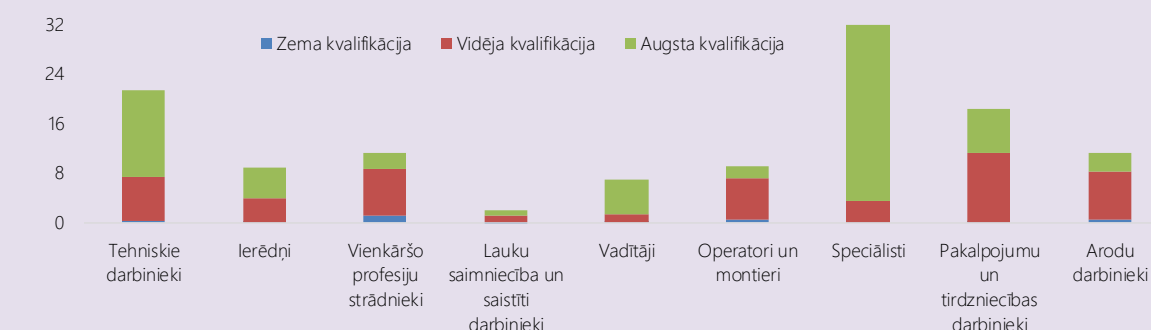
Darbaspēka pieprasījuma pieaugums tiek prognozēts arī finanšu un apdrošināšanas pakalpojumos (5,7%), energoapgādes pakalpojumos (5%) un administratīvajos pakalpojumos (3,5%).

Straujākais nodarbināto skaita sarukums ir paredzams lauksaimniecības sektorā (par 2/5 līdz 2035.gadam), tomēr situācija ir atšķirīga dažādās ES valstīs. Neliels nodarbināto skaita sarukums paredzams arī rūpniecības nozarēs, no kurām visstraujākais sarukums sagaidāms ieguves rūpniecībā un karjeru izstrādē (par 21%). Arī apstrādes rūpniecībā paredzams neliels nodarbināto skaita sarukums (par 0,5%). Rūpniecības tendences noteiks robotizācijas attīstība un investīcijas ražošanā. Pieprasījums strauji augs jomās, kas saistītas ar progresīvo rūpniecību un aktivitātēs ar augstu pievienoto vērtību (galvenokārt nanotehnoloģijās, materiālajās zinātnēs, elektronikā, IKT un biotehnoloģijās). Līdz ar to pieaugs darba devēju interese rekrutēt jaunus darbiniekus ar zināšanām digitālajās tehnoloģijās, datorzinātnēs, cilvēkus ar analītisku domāšanu.

Lielākā daļa jaunas darba iespējas veidosies dēļ aizvietojošā pieprasījuma

Iepriekšējie tehnoloģiju attīstības viļņi ir noveduši pie darba tirgus transformācijas, padarot dažus darba uzdevumus vai profesijas novecojušas un radot arī jaunas darba vietas. Summējot gan aizvietojošo pieprasījumu, gan paplašinošo pieprasījumu, līdz 2035.gadam tiks aizpildītas aptuveni 120 milj. vakances. Puse no jaunajām darba vietām veidosies augstas kvalifikācijas darbos, nedaudz mazāk (40%) vidējas kvalifikācijas darbos un tikai 9% zemas kvalifikācijas darbos. Jaunas darba vietas dēļ paplašinošā pieprasījuma galvenokārt veidosies augstas kvalifikācijas profesijās.

Nākotnes darba iespējas ES līdz 2035. gadam pa profesiju grupām
milj.

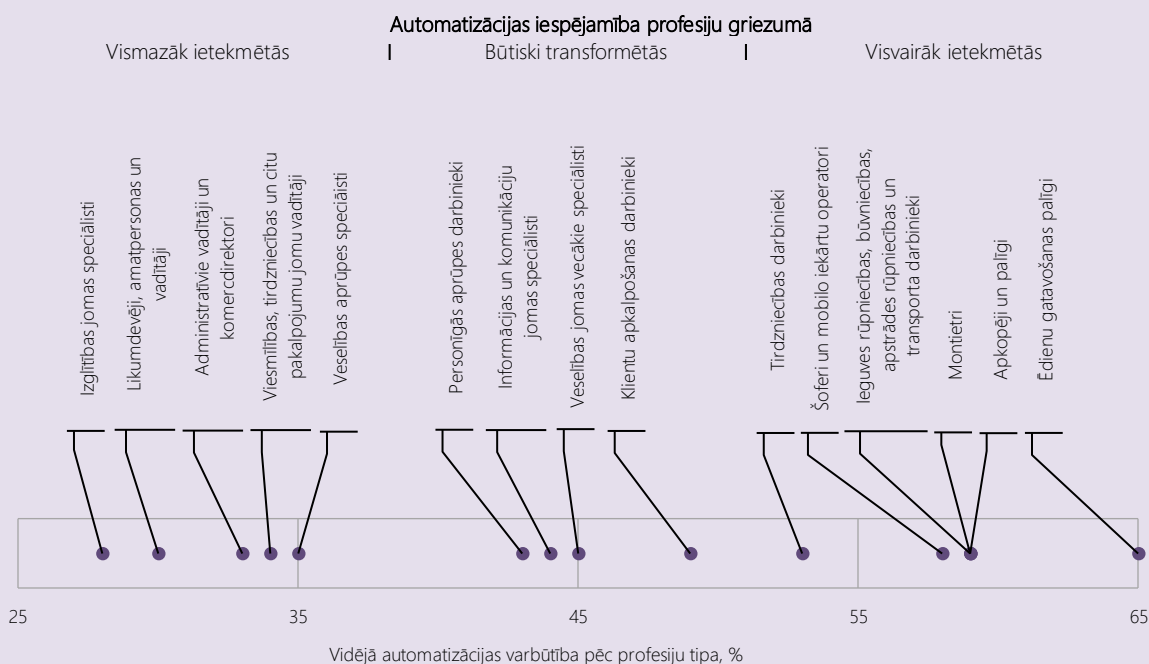

Avots: Cedefop

Lielākais jaunu darba iespēju īpatsvars veidosies dažādu vecāko speciālistu profesiju grupās (informācijas un komunikāciju tehnoloģiju vecākie speciālisti, zinātnes un inženierzinātnes vecākie speciālisti, komercdarbības un pārvaldes vecākie speciālisti, tiesību, sociālo un kultūras lietu vecākie speciālisti) un speciālistu profesiju grupās (juridisko, sociālo un kultūras lietu un tām radniecīgu lietu speciālisti un komercdarbības un pārvaldes speciālisti) un vadītāju grupā (administratīvie vadītāji un komercdirektori). Atsevišķās profesiju grupās jaunās darba vietas veidosies tikai dēļ aizvietojošā pieprasījuma – kalpotāji, kvalificēti lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieki un kvalificēti strādnieki un amatnieki.

Lieli ietekmi uz nodarbinātību atstās arī tehnoloģiskais progress, kura vēl straujāku attīstību ietekmēja Covid-19 izraisītā krīze. Jāņem vērā, ka iepriekšējos gados inovāciju cikli ir kļuvuši daudz ātrāki, lieli dati/mākoņskaitļošana, 3D printeri, autonomie transporta līdzekļi un platformu ekonomika ir tikai daļa no inovācijām, kas ir izmainījuši tradicionālos produktu un pakalpojumu tirgus, un atstāj būtisku ietekmi ne tikai uz biznesa modeļiem, bet arī darbaspēka un prasmju pieprasījumu. Paredzams, ka turpmākajos gados arvien vairāk darbavietas saskarsies ar automatizācijas tendencēm, lielākais darbavietu samazinājums sagaidāms profesijās ar lielu manuālo un atkarotāmu darbību īpatsvaru, kā arī specialitātēs, kas saistītas ar tiešo apkalpošanu, piemēram, pārdevēji un kasieri mazumtirdzniecībā, zvanu operatori un līdzīgās profesijas. Automatizācijas tendences ilgtermiņā visvairāk varētu ietekmēt vidējās kvalifikācijas darbavietu skaitu. Jāņem vērā, ka tehnoloģijas polarizē darba tirgu, radot augstas kvalifikācijas, labi apmaksātus darbus no vienas puses, atstājot zemas kvalifikācijas, zemi apmaksātus darbus no otras puses, bet no darba tirgus izstumjot vidējas kvalifikācijas darbus. Vismazāk tehnoloģiju attīstība ietekmēs tās profesijas, kurās nepieciešams augsts izglītības līmenis, augsta sociālā mijiedarbība un spējas vadīt, plānot un koordinēt sarežģīto vidi/apstākļus. Savukārt visvairāk automatizācijai ir pakļautas tās profesijas, kurās nepieciešama salīdzinoši zema līmeņa formālā izglītība vai nav nepieciešams iesaistīties kompleksās sociālās mijiedarbībās, kā arī profesijas, kurās tiek veikts rutīnas manuāls darbs.

Vēsturiski tehnoloģiju attīstībai kopumā ir bijusi pozitīva ietekme uz nodarbinātību, lai gan daudzus darbus pašlaik ir iespējams paveikt efektīvāk un ar mazāk darbaspēka ieguldījumu, tomēr tehnoloģija attīstība ir atnesusi arī daudz jaunu darba iespēju. Vienlaikus šoreiz bažas rada tas, ka inovāciju cikli ir kļuvuši daudz ātrāki, lielle dati, mākoņdatošana, 3D printēšana un platformu ekonomika maina produktu tirgus, biznesa modeļus un darbu un attiecīgi arī nepieciešamās prasmes visās nozarēs. Agrāk tehnoloģijas aizvietoja rutīnas, zemi kvalificētu darbu, bet tagad tās var izpildīt ne-rutīnas darbus, tādus kā finanšu tirgus analīzi, operācijas un juridiskie pakalpojumi u.c. Tāpat par realitāti ir kļuvuši autonomie transporta līdzekļi, kas var nākotnē ietekmēt, piemēram, taksometra vai preču pārvadājuma pakalpojumus. **Tehnoloģijas kopumā polarizē darba tirgu, radot augstas kvalifikācijas, labi apmaksātus darbus no vienas puses un zemas kvalifikācijas, zemi apmaksātus darbus no otras puses, izstumjot no darba tirgus vidējas kvalifikācijas darbus.**

Avots: European Commission (2019), *The changing nature of work and skills in the digital age*

Automatizācija visvairāk ietekmē rūpniecību. Šī nozare piedzīvo strukturālas izmaiņas darbaspēka prasībās, it īpaši virzībā uz enerģijas efektīvu automobiļu ražošanu. Elektroautomobiļu ražošana, būdama mazāk darbietilpīga, samazinās montāžas līniju darba vietu skaitu, bet pieprasījums pēc šiem transportlīdzekļiem veicinās jaunas darba vietas pētniecībā, attīstībā un augstākās vadības amatos apstrādes rūpniecībā. Augs pieprasījums pēc materiālzinātnes speciālistiem, datoranalītiķiem un inženieriem, lai atbalstītu pāreju uz digitalizētu ražošanu (Industrija 4.0), savienojot autobūves un IKT nozares. Tas novedīs pie zemas un vidējas kvalifikācijas darbavieta samazinājuma.

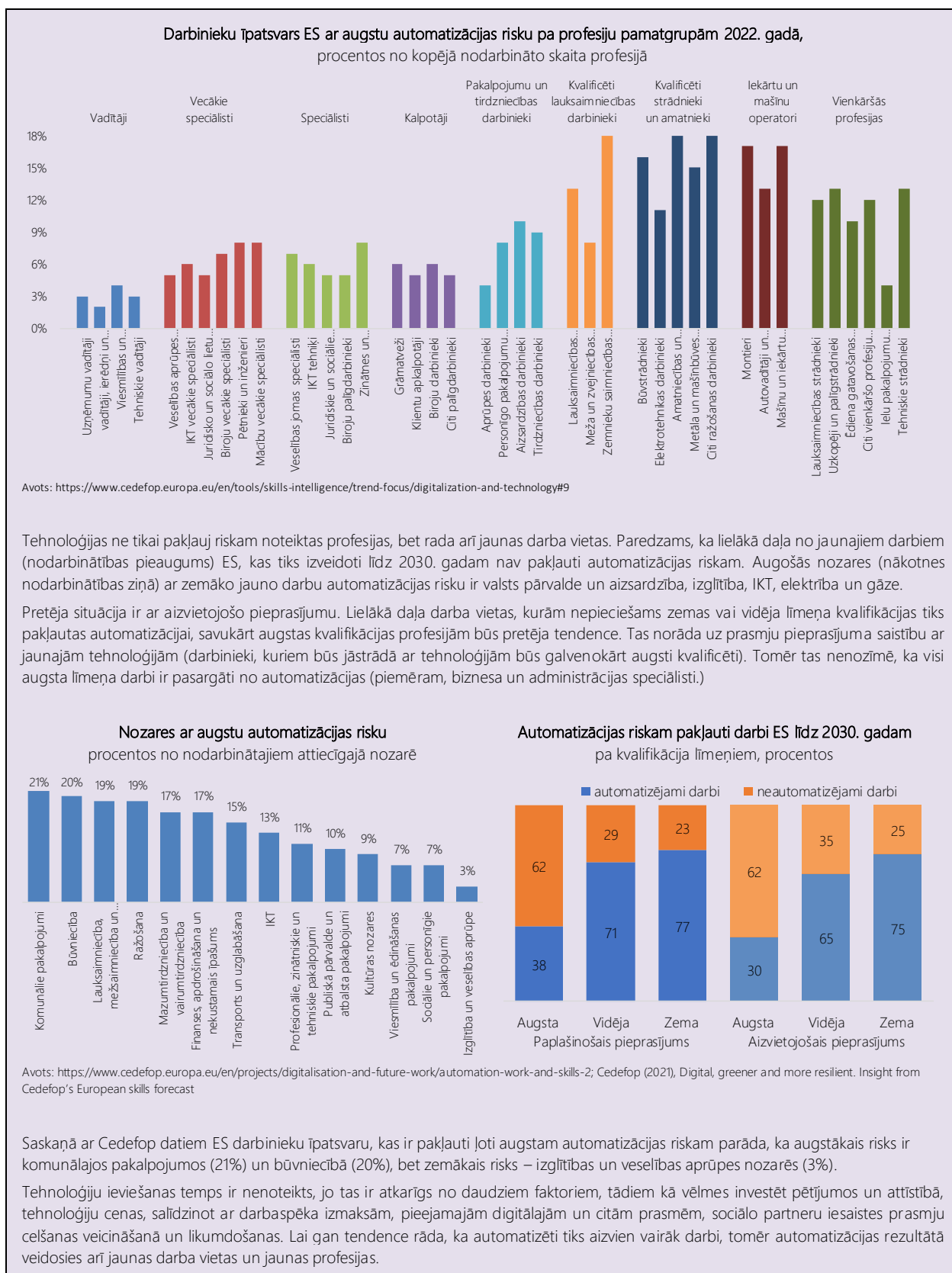
Automatizācijai vairāk pakļautas tās profesijas, kurās nepieciešama salīdzinoši zema līmeņa formālā izglītība vai nav nepieciešams iesaistīties kompleksās sociālās mijiedarbībās, tādās kā citu pārliecināšana, citu mācība, vadīšana, aprūpe, asistēšana, kā arī profesijas, kurās tiek veikts rutīnas manuāls darbs. Savukārt tehnoloģiju attīstība mazāk ietekmēs tās profesijas, kurās nepieciešams augsts izglītības līmenis, augsta sociālā mijiedarbība un spējas vadīt, plānot un koordinēt sarežģīto vidi/apstākļus.

Tehnoloģijas var iznīcināt dažas darba vietas un radīt jaunas, bet to lielākā ietekme ir uz darba saturs transformāciju. Nepieciešamība papildināt digitālās prasmes ar citām tehniskām, un kas ir ne mazāk svarīgi, arī personīgām un uzvedības prasmēm, norāda uz to, ka cilvēki un tehnoloģijas papildina viens otru. Tehnoloģijas var izpildīt uzdevumus un ātri savākt un sintezēt datus, bet cilvēkam ir jāizlemj kāds būs uzdevums un ko šie dati nozīmē.

Mainīsies ne tikai darba saturs, bet arī tā forma. Aizvien vairāk pieaugs pusslodzes darbs, gabaldarbs un pieaugs pašnodarbināto īpatsvars, savukārt samazināsies pilna laika slodze. Darbs kļūs elastīgāks, bet līdz ar to arī nedrošāks, nestabilāks.

Darbavietu automatizācija ES

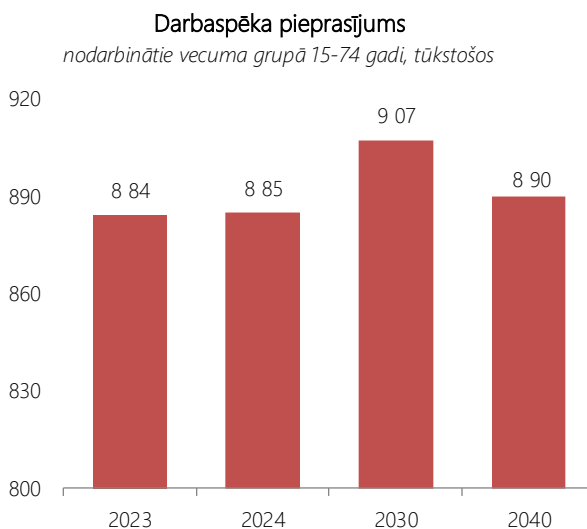
Saskaņā ar Cedefop datiem, 2022. gadā kvalificētu strādnieku un amatnieku, iekārtu un mašīnu operatoru un montieru, kā arī lauksaimniecības profesiju grupās bija vislielākais nodarbināto īpatsvars, kuru darbs ir ar augstāko automatizācijas risku. Pastāv daudz darbi, kuru izpilde tikai daļēji var tikt automatizēta. Vismazākais automatizācijas risks ir augstas kvalifikācijas profesijās, tādās kā vadītāji, apkalpotāji un speciālisti. Vadītāju profesiju grupā tikai 2-4% darbu ir uzskatāmi par automatizējamiem. Arī speciālistu profesiju grupā ir zems automatizācijas riskam pakļauto nodarbināto īpatsvars. Grūtāk aizvietot būs IKT jomā strādājošos un veselības jomas speciālistus.

Darbaspēka pieprasījums līdz 2030.gadam pieaugs visās nozarēs, izņemot transportā, tirdzniecībā un lauksaimniecībā. Savukārt ilgtermiņā pieaugums būs tikai komercpakalpojumos, būvniecībā un pārējā rūpniecībā, bet apstrādes rūpniecībā saglabāsies 2023.gada līmenī.

Apstrādes rūpniecība būs viena no straujāk augošajām nozarēm. Tomēr pieprasījums pēc darbaspēka pieaugums ļoti mēreni. Lai vidējā un ilgtermiņā nozare būtu konkurētspējīga, vairāk nekā 3/4 no kopējā nozares pieauguma ir jānodrošina produktivitātes kāpumam – tehnoloģiju pārnesei ražošanā, pētniecības attīstīšanai, inovācijai, darbinieku kvalifikācijas un prasmju celšanai. Sagaidāms, ka ilgtermiņā apstrādes rūpniecības izaugsmē lielāku devumu dos vidējo un augsto tehnoloģiju nozares (piemēram, ierīču, mehānismu, elektrisko un optisko iekārtu ražošana u.c.) un relatīvi ieguldījums samazināsies tādām tradicionālajām nozarēm kā kokapstrāde un pārtikas ražošana.

3.9. attēls

Avots: CSP dati 2023.gadam, EM prognozes sākot ar 2024.gadu

Lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē, līdzīgi kā vidēji ES, nodarbināto skaits nozarē pakāpeniski samazināsies. 2030. gadā šajā nozarē strādājošo īpatsvars būs 6,4% no kopējā nodarbināto skaita (saskaņā ar Cedefop prognozēm, ES aptuveni 2% 2035.gadā). 2023.gadā lauksaimniecības un mežsaimniecības nozare veidoja 4,7% no kopējās pievienotās vērtības. Tas nozīmē, ka salīdzinājumā ar citām nozarēm lauksaimniecībā un mežsaimniecībā ir zemāka produktivitāte, kuras pieaugumam turpmākajos gados būs izšķiroša loma nozares izaugsmē.

3.6. tabula

Darbaspēka pieprasījuma izmaiņas pa nozarēm
tūkstošos

	2022	2023	2030	2040	Izmaiņas 2030-2023	Izmaiņas 2040-2023
Lauksaimniecība, mežsaimniecība, zivsaimniecība	60	59	58	55	-1	-4
Apstrādes rūpniecība	114	112	114	112	2	0
Pārējā rūpniecība	23	21	21	22	0	1
Būvniecība	72	70	82	80	12	9
Tirdzniecība un izmitināšana	166	157	149	139	-8	-18
Transports un uzglabāšana	66	73	67	66	-6	-7
Citi komercpakalpojumi	180	187	208	218	21	32
Sabiedriskie pakalpojumi	205	205	208	198	4	-7
Kopā	886	884	908	890	24	6

Avots: CSP dati līdz 2020.gadam, EM novērtējums 2021.gadam, EM prognozes 2030. un 2040. gadam

Nākotnē strauji augs pieprasījums pēc darbaspēka būvniecības nozarē. Vidējā termiņā būvniecības nozares attīstību lielā mērā nodrošinās publiskās investīcijas un lielo investīciju projektu ("Rail Baltica") realizēšana, no otras puses papildus pieprasījumu veidos augošās nozares un nepieciešamība pēc jaunām industriālajām telpām. Ilgtermiņā nozares attīstību ietekmēs pieprasījums pēc energoefektīvās un „zaļās” būvniecības.

Straujākais nodarbināto skaita pieaugums paredzams komercpakalpojumu nozarēs. 2030.gadā pieprasījums pēc darbaspēka par 11% pārsniegs 2023.gada līmeni un veidos 23% no visā tautsaimniecībā nodarbināto skaita, savukārt ilgtermiņā pieprasījums pieaugs par 17% un veidos jau 1/4 no visā tautsaimniecībā nodarbināto skaita. Komercpakalpojumu nozares izaugsmi galvenokārt veicinās pārējo tautsaimniecības nozaru attīstība un aizvien augošais pieprasījums pēc ārpakalpojumiem.

Mākslīga intelekta ietekme uz darba tirgu

MI ir kļuvis par svarīgu inovācijas dzinēj spēku, kas ietekmē dažādas nozares, uzlabojot uzņēmumu darbību, inovācijas procesus un klientu apkalpošanu. MI spēj automatizēt rutīnas uzdevumus un radīt jaunus produktus un pakalpojumus, taču tā ieviešana rada bažas par darba tirgu, prasmju prasībām un darba vietu nākotni.

EK dokumentā "Mākslīgais intelekts: ekonomiskā ietekme, iespējas, izaicinājumi, ietekme uz politiku" tiek aplūkota MI ietekme uz darba tirgu:

- **Istermiņā** palielināsies pieprasījums pēc specifiskām prasmēm darbam ar MI.
- **Vidējā termiņā** samazināsies pieprasījums pēc prasmēm rutīnu darbu veikšanai.
- **Ilgtermiņā** MI var aizstāt augsti kvalificētus darbus, piemēram, programmēšanu, ko veic kognitīvi darbinieki.

Latvijā zemas digitālās prasmes var radīt risku zaudēt darbavietas, jo tehnoloģiju ieviešana notiek lēnāk nekā citur. DESI indekss rāda, ka Latvija ir 17. vietā starp ES valstīm digitālo prasību ziņā, kas ir zem ES vidējā līmeņa. Latvijas DESI indeksa izaugsme notiek lēnāk nekā vairumā citu ES valstu.

Ietekme uz nozarēm

Banku nozare: MI var uzlabot produktivitāti un pārveidot banku un klientu mijiedarbību, radot jaunus uzņēmējdarbības modeļus.

Finanšu nozare: MI ieviešana mainīs datu ievadi un analīzi, samazinot nepieciešamību pēc zemas vērtības zināšanām un radot jaunas darba vietas, kas prasa augstākas analītiskās un radošās spējas.

Mazumtirdzniecība: MI jau ietekmē mazumtirdzniecību, aizstājot kasierus ar pašapkalpošanās kasēm, kas uzlabo produktivitāti un risina darbinieku trūkumu.

Apdrošināšanas nozare: MI un lielo datu izmantošana apdrošināšanas nozarē prasa jaunas prasmes un var samazināt tradicionālo darbu pieprasījumu, palielinot nepieciešamību pēc datu zinātniekiem, inženieriem un IT speciālistiem.

Profesijas ar augstu automatizācijas potenciālu

Daudzas profesijas piedzīvo MI radītas pārmaiņas, kur MI paaugstina darba produktivitāti, bet neaizstāj cilvēkus konkrētā jomā. Šādas profesijas ir saistītas ar medicīnu, jurisprudenci, lauksaimniecību un IT, kur MI spēj aizstāt monotonos uzdevumus, bet nespēj aizvietot cilvēcisko faktoru.

Klientu apkalpošana: MI tiek izmantots automatizētu atbilžu sniegšanai un pašapkalpošanās kasēs, samazinot personāla izmaksas un uzlabojot klientu apkalpošanu.

Grāmatvedība: MI vadītā grāmatvedības pakalpojumi nodrošina efektīvu un drošu sistēmu darbību, kas ir izmaksu ziņā efektīvāka nekā cilvēku darbs.

Noliktavas darbinieki: MI automatizē noliktavu procesus, piemēram, preču atrašanu un iekraušanu, mazinot manuālo darbu nepieciešamību.

Administratori: MI tiek izmantots zvanu pārvaldīšanai un klientu apkalpošanai, piemēram, izmantojot sistēmu "AimeReception".

Līdz 2030. gadam līdz 30% darbu varētu tikt automatizēti. Profesijās ar zemu atalgojumu un bez augstākās izglītības darbiniekiem būs lielāka iespēja, ka viņiem nāksies mainīt profesiju. Dažas profesijas, piemēram, slimnīcas sanitāri, auklītes un durvju sargi, paliks mazāk automatizētas dēļ zemā atalgojuma un zemā stimula ieguldīt automatizācijā.

Kopumā MI ieviešana maina darba tirgus struktūru, palielinot nepieciešamību pēc prasmju atjaunošanas un pastāvīgas mācīšanās. Tas rada gan izaicinājumus, gan iespējas darbiniekiem un uzņēmumiem pielāgoties jaunajai tehnoloģiju videi.

Gan vidējā termiņā, gan ilgtermiņā pieprasījums augs galvenokārt pēc augstas kvalifikācijas profesiju speciālistiem. Vidējā termiņā to pamatā noteiks pieprasījuma pieaugums pēc darbaspēka komercpakalpojumos, sabiedriskajos pakalpojumos un būvniecībā. Ilgtermiņā straujākais pieprasījuma pieaugums sagaidāms komercpakalpojumos un tirdzniecībā, kā arī apstrādes rūpniecībā un būvniecības jomā.

Darbaspēka pieprasījuma izmaiņas profesiju grupās
procentos

	Izmaiņas pret 2023.gadu		Struktūra	
	2030	2040	2030	2040
Nacionālo bruņoto spēku profesijas	20,1	23,2	1,1	1,2
Augstas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	9,8	16,8	47,0	51,0
Vadītāji	5,9	7,1	10,7	11,0
Vecākie speciālisti	8,4	13,1	21,9	23,4
Speciālisti	15,3	30,6	14,4	16,6
Vidējas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	-1,1	-6,8	41,1	39,6
Iestāžu kalpotāji	-15,1	-41,1	4,4	3,1
Pakalpojumu darbinieki	-4,6	-13,4	13,4	12,4
Kvalificēti lauksaimniecības darbinieki	-3,6	-12,0	3,0	2,8
Kvalificēti strādnieki	11,3	17,0	12,0	12,9
Iekārtu un mašīnu operatori	-1,6	-2,9	8,3	8,4
Zemas kvalifikācijas profesijas	-10,9	-32,6	10,8	8,3
Kopā	2,7	0,7	100	100

Avots: EM prognozes

Gan vidējā termiņā, gan ilgtermiņā pieprasījums vidējas kvalifikācijas profesiju grupā samazināsies, tomēr augsts tas saglabāsies pēc kvalificētiem strādniekiem. Straujākais pieprasījuma pieaugums sagaidāms būvniecībā. Tajā pašā laikā vidējā termiņā pieprasījums saruks visās nozarēs, izņemot apstrādes rūpniecību, būvniecību un komercpakalpojumus. Ilgtermiņā pieprasījums vidējas kvalifikācijas profesiju grupā samazināsies visās nozarēs, izņemot apstrādes rūpniecību un būvniecību.

Nodarbināto skaita izmaiņas tautsaimniecības nozarēs sadalījumā pa profesiju grupām
salīdzinājumā ar 2023.gadu, tūkstošos

	Lauksaimniecība	Apstrādes rūpniecība	Pārējā rūpniecība	Būvniecība	Tirdzniecība	Transports	Citi komercpakalpojumi	Sabiedriskie pakalpojumi	Kopā
	2030.gads								
Nacionālo bruņoto spēku profesijas	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,7	1,7
Augstas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	1,3	2,8	1,0	4,3	2,3	-0,4	21,3	5,6	38,2
Vadītāji	0,2	-0,2	0,0	1,4	0,4	-0,7	3,0	1,2	5,4
Vecākie speciālisti	0,6	1,2	0,5	1,1	0,8	0,3	9,3	1,7	15,4
Speciālisti	0,5	1,8	0,6	1,8	1,1	0,0	9,0	2,7	17,3
Vidējas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	-0,8	1,6	-0,3	8,0	-8,6	-4,7	1,4	-0,9	-4,2
Iestāžu kalpotāji	-0,1	-0,8	-0,3	0,0	-1,8	-1,7	-1,8	-0,8	-7,2
Pakalpojumu darbinieki	0,1	0,0	0,0	0,0	-7,0	-0,1	1,4	-0,3	-5,8
Kvalificēti lauksaimniecības darbinieki	-1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	-1,0
Kvalificēti strādnieki	0,1	2,2	0,1	7,2	0,2	-0,1	1,3	0,0	11,0
Iekārtu un mašīnu operatori	0,2	0,3	-0,2	0,8	0,0	-2,8	0,4	0,1	-1,2
Zemas kvalifikācijas profesijas	-1,4	-2,4	-0,4	-0,3	-1,8	-1,4	-1,5	-2,8	-12,0
Kopā	-0,8	2,0	0,3	12,1	-8,1	-6,4	21,2	3,6	23,7

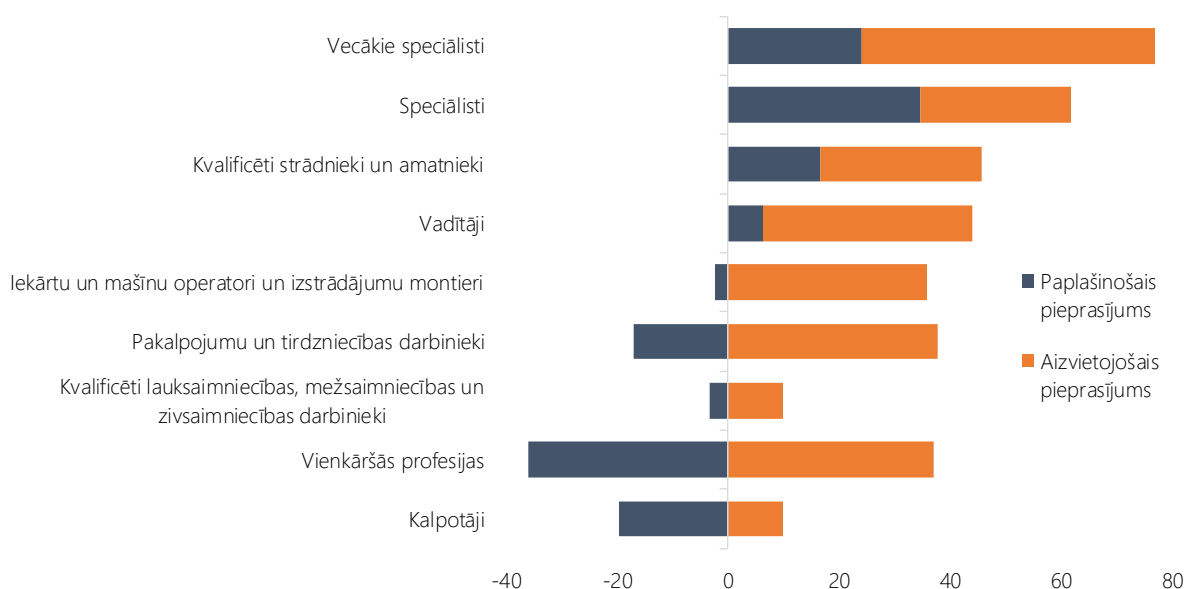
	Lauksaimniecība	Apstrādes rūpniecība	Pārējā rūpniecība	Būvniecība	Tirdzniecība	Transports	Citi komercpakalpojumi	Sabiedriskie pakalpojumi	Kopā
2040.gads									
Nacionālo bruņoto spēku profesijas	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	1,9
Augstas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	2,7	5,2	2,5	5,1	6,4	1,6	39,2	2,6	65,3
Vadītāji	0,4	-0,8	-0,1	0,8	1,3	-0,8	4,9	0,8	6,5
Vecākie speciālisti	1,3	2,4	1,2	1,4	2,1	1,2	15,7	-1,1	24,1
Speciālisti	1,0	3,7	1,4	2,9	3,0	1,2	18,6	2,8	34,6
Vidējas kvalifikācijas profesijas, tai skaitā:	-3,2	1,2	-0,8	8,7	-18,9	-6,0	-2,0	-4,6	-25,6
Iestāžu kalpotāji	-0,2	-2,2	-0,7	-0,2	-4,0	-3,2	-6,7	-2,3	-19,5
Pakalpojumu darbinieki	0,1	-0,1	0,0	0,0	-16,3	0,1	1,4	-2,4	-17,1
Kvalificēti lauksaimniecības darbinieki	-3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	-3,4
Kvalificēti strādnieki	0,2	3,7	0,3	8,4	1,2	0,2	2,6	0,0	16,6
Iekārtu un mašīnu operatori	0,1	-0,2	-0,4	0,5	0,2	-3,1	0,6	0,1	-2,2
Zemas kvalifikācijas profesijas	-3,6	-6,4	-1,0	-4,4	-5,4	-2,6	-5,4	-6,9	-35,8
Kopā	-4,2	0,0	0,7	9,4	-17,9	-7,0	31,8	-6,9	5,8

Avots: EM prognozes

Visstraujākais darbaspēka pieprasījuma kritums būs zemas kvalifikācijas profesijās. Tas skars visas nozares. Ņemot vērā demogrāfijas tendences, atbilstošās kvalifikācijas darbaspēka piedāvājums nākotnē varētu būtiski sarukt, līdz ar to profesionālās vidējās izglītības loma aizvien pieaug.

3.10. attēls

Paplašinošā un aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma izmaiņas no 2024.-2030.gadam
darbavietu samazinājums/atvēršanās, tūkstošos

Avots: EM prognozes

Nākamajos gados darba iespējas galvenokārt veidosies dēļ aizvietojošā pieprasījuma, esošajam darbaspēkam pensionējoties vai atstājot darba tirgu. Demogrāfijas tendences un pensionēšanās vecums ir galvenie faktori, kas ietekmē darba tirgu pametušo iedzīvotāju skaita izmaiņas un aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma pieaugumu.

Sagaidāms, ka līdz 2040.gadam dēļ darbaspēka novecošanās un izešanas no darba tirgus var atbrīvoties aptuveni 278 tūkst. darbavietu, no kurām 118 tūkst. vakanču veidosies augstākās kvalifikācijas profesijās, 123 tūkst. vidējās kvalifikācijas profesijās, bet 37 tūkst. vienkāršajās profesijās.

Būtiskākais aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma pieaugums augstākās kvalifikācijas profesijās sagaidāms vecāko speciālistu profesijās – gandrīz 1/3 no pašlaik nodarbinātajiem atbilstošajās profesijās līdz 2040. gadam varētu izejēt no darba tirgus. Nozīmīgākais aizvietojošais darbaspēka pieprasījums vecāko speciālistu profesijās sagaidāms izglītības un veselības aprūpes jomas vecāko speciālistu profesiju apakšgrupās. Vienlaikus vidējās kvalifikācijas profesijās visbūtiskākais aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma pieaugums sagaidāms pašgājēju mašīnu un iekārtu vadītāju un celšanas iekārtu un mašīnu operatoru profesijās, individuālās aprūpes darbinieku profesijās, rūpniecisko iekārtu operatoru profesijās, pārtikas produktu pārstrādes un kokapstrādes strādnieku profesijās, lauksaimniecības, kā arī apsardzes pakalpojumu jomas darbinieku profesijās. Kopumā aizvietojošais pieprasījums līdz 2040. gadam varētu veidot gandrīz 70% no kopējā vakanču skaita darba tirgū.

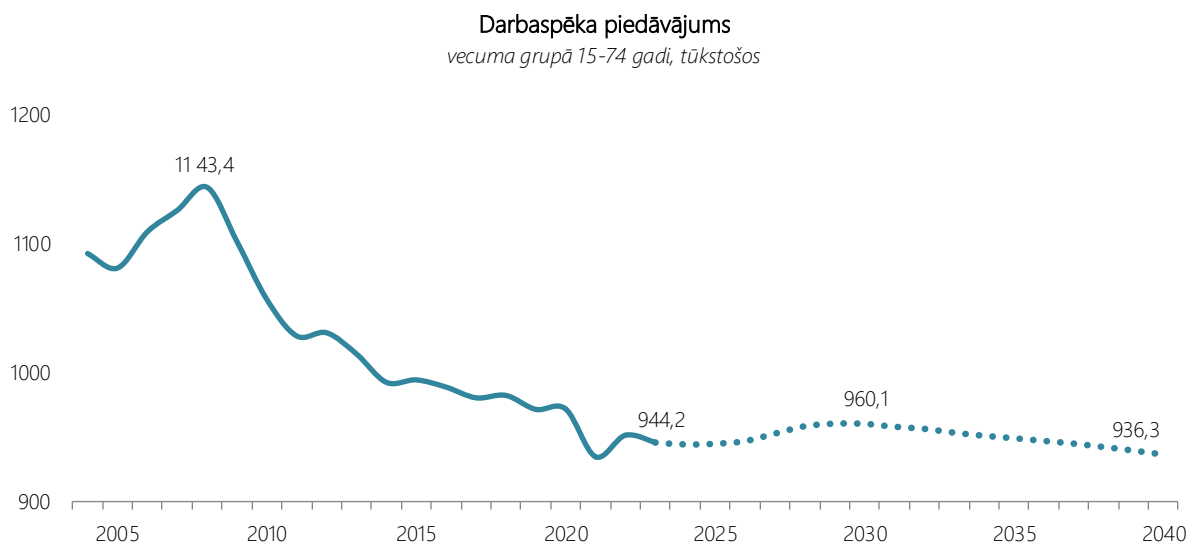
3.3.2. DARBASPĒKA PIEDĀVĀJUMA PROGNOZES

Balstoties uz tautsaimniecības izaugsmes un demogrāfijas scenārijiem, EM ir izstrādājusi darbaspēka piedāvājuma (ekonomiski aktīvo iedzīvotāju) prognozes līdz 2040.gadam. Gan vidējā, gan ilgtermiņā kopējo darbaspēka piedāvājumu Latvijas darba tirgū turpinās ietekmēt demogrāfijas procesi – gan darbaspējas vecuma iedzīvotāju skaita sarukums, gan izmaiņas iedzīvotāju vecumstruktūrā. Vienlaikus demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu visā prognožu periodā turpinās kompensēt iedzīvotāju līdzdalības (ekonomiskās aktivitātes) pieaugums.

Līdz 2030.gadam kopumā darbaspēka piedāvājums saglabāsies stabils ar nelielu pieauguma tendenci. To galvenokārt noteiks iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugums un migrācijas negatīvās ietekmes mazināšanās uz darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu. Ekonomiskā izaugsme, kā arī pieaugošā darbaspēka nepietiekamība sekmēs iedzīvotāju līdzdalības palielināšanos darba tirgū. Darbaspēka pieprasījuma pieaugums vidējā termiņā, ierobežotu darba resursu pieejamības apstākļos, pavērs plašākas darba iespējas virknei neaktīvo iedzīvotāju grupu (mājsaimniecībām, studentiem, pensijas vecuma iedzīvotājiem u.c.). Tāpat būtiska loma iedzīvotāju līdzdalības veicināšanā būs atalgojuma pieaugumam.

Vienlaikus ilgtermiņā (periodā pēc 2030. gada) iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieauguma kompensējošā ietekme uz darbaspēka piedāvājumu varētu pamazām izsīkt un demogrāfijas procesi ņems virsroku, tādejādi no 2030. līdz 2040. gadam kopumā sagaidāma darbaspēka piedāvājuma krītoša tendence. Jāņem vērā, ka iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte ir tuvu savam potenciālam, līdz ar to ilgtermiņā iedzīvotāju līdzdalības pieaugums darba tirgū būs ierobežots un jaunas darbaspēka rezerves galvenokārt nodrošinās ārējā darbaspēka piesaiste.

3.11. attēls

Avots: CSP dati līdz 2023.gadam, EM prognozes sākot ar 2024. gadu

Ņemot vērā iedzīvotāju līdzdalības līmeņa pieaugumu darba tirgū, sagaidāms, ka periodā līdz 2030. gadam darbaspēka piedāvājums kopumā varētu palielināties par 14,5 tūkst. (1,5%), salīdzinot ar 2023. gadu. Savukārt pēc 2030. gada darbaspēka piedāvājumu arvien vairāk ietekmēs demogrāfiskie procesi un tas varētu atkal sarukt. Kopumā ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits līdz 2040. gadam varētu samazināties par aptuveni 9 tūkst. jeb 1%, salīdzinot ar 2023. gadu.

3.9. tabula

Iedzīvotāju līdzdalība darba tirgū
procenti no iedzīvotāju kopskaita atbilstošajā vecuma grupā

	2023	2030	2040
Pavisam	68,6	72,5	74,3
15-24	34,9	43,0	48,6
25-34	86,8	89,8	91,1
35-44	89,4	92,6	94,0
45-54	86,5	90,7	91,8
55-64	75,5	86,4	87,4
65-74	24,5	30,0	30,4

Avots: CSP dati 2023.gadam, EM prognozes 2030.gadam un 2040.gadam

Līdz 2040. gadam iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes līmenis kopumā varētu palielināties par 5,7 procentpunktiem, salīdzinot ar 2023. gadu, un sasniegt 74,3% vecuma grupā no 15 līdz 74 gadiem. Augstākā ekonomiskā aktivitāte saglabāsies starp iedzīvotājiem vecumā no 25 līdz 54 gadiem. Turpretim nozīmīgākais ekonomiskās aktivitātes pieaugums sagaidāms starp iedzīvotājiem pirmspensijas vecuma grupā no 60 līdz 64 gadiem, kā arī jauniešu vidū (vecumā no 15-24 gadiem).

Līdz 2030. gadam nozīmīgākais darbaspēka samazinājums paredzams vecuma grupā no 25 līdz 34 gadiem. Galvenokārt tas saistāms ar 90. gadu zemās dzimstības izraisītās demogrāfiskās bedres ienākšanu atbilstošajā vecuma kohortā. Savukārt darbaspēka piedāvājums galvenokārt augs vecuma grupās 15-24 un 65-74, ko ietekmēs gan demogrāfiskās izmaiņas (iedzīvotāju skaita pieaugums attiecīgajā vecuma kohortā), gan ekonomiskās aktivitātes pieaugums.

3.10. tabula

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju izmaiņas pa vecuma grupām
tūkstošos

	Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits			Izmaiņas pret 2023.gadu		Līdzdalības līmeņa izmaiņu ietekme pret 2023.gadu		Demogrāfijas izmaiņu ietekme pret 2023.gadu	
	2023	2030	2040	2030	2040	2030	2040	2030	2040
Kopā	945,7	960,1	936,3	14,5	-9,3	81,4	86,3	-66,9	-95,6
15-24	64,3	86,0	88,5	21,8	24,2	12,9	14,6	8,9	9,6
25-34	181,9	148,6	174,7	-33,2	-7,2	3,8	8,5	-37,1	-15,7
35-44	235,2	225,9	168,8	-9,2	-66,3	16,0	8,2	-25,3	-74,6
45-54	218,7	223,6	228,7	4,9	10,0	8,5	13,5	-3,6	-3,5
55-64	194,0	207,7	209,4	13,7	15,4	25,6	27,5	-12,0	-12,1
65-74	51,7	68,3	66,3	16,6	14,6	14,5	13,9	2,1	0,7

Avots: CSP dati 2023.gadam, EM prognozes 2030. gadam un 2040.gadam.

Darbspēka piedāvājums pēc iegūtās izglītības

Kopumā gan vidējā, gan ilgtermiņā turpinās palielināties darbspēka piedāvājums ar augstāko izglītību, savukārt samazinājums sagaidāms starp ekonomiski aktīviem iedzīvotājiem ar profesionālo un vidējo vispārējo izglītību. Vienlaikus vidējā termiņā palielināsies darbspēka piedāvājums ar pamatizglītību un zemāku izglītību. Atbilstošās izmaiņas turpmākajos gados iezīmēs zināmu darbspēka piedāvājuma polarizāciju, no vienas ievērojami palielinot augstākās kvalifikācijas un arī zemākās kvalifikācijas darbspēka piedāvājumu, bet vienlaikus samazinot vidējās kvalifikācijas darbspēka piedāvājumu.

Līdz 2040. gadam darbspēka piedāvājuma īpatsvars ar augstāko izglītību kopējā darbspēka piedāvājumā varētu palielināties par gandrīz 6,2 procentpunktiem, salīdzinot ar 2023. gadu, un sasniegt gandrīz pusi (46,4%) no kopējā darbspēka piedāvājuma. Turpretim turpinās samazināties darbspēka piedāvājuma īpatsvars ar arodizglītību un profesionālo vidējo izglītību – par 9,7 procentpunktiem, salīdzinot ar 2023. gadu, nokrītoties līdz 19,7% no kopējā darbspēka piedāvājuma. Nedaudz samazināsies arī darbspēka piedāvājums ar vispārējo vidējo izglītību – par 0,3 procentpunktiem (līdz 22,2% 2040. gadā). Savukārt darbspēka piedāvājuma īpatsvars ar pamatizglītību un zemāku izglītību vidējā termiņā līdz 2030. gadam, salīdzinot ar 2023. gadu, kopējā darbspēka piedāvājumā varētu palielināties par 4,4 procentpunktiem (līdz 12,3%), bet līdz 2040. gadam par 3,8 procentpunktiem (11,7%).

Saglabājoties līdzšinējai izglītības piedāvājuma struktūrai, **vislielākais darbspēka pieaugums ar augstāko izglītību sagaidāms sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību zinību jomās**. Atbilstošās kvalifikācijas darbspēka piedāvājuma pieaugums līdz 2040. gadam veidos aptuveni 40% no kopējā darbspēka pieauguma ar augstāko izglītību.

Vienlaikus atsevišķās augstākās izglītības tematiskajās grupās sagaidāms darbspēka piedāvājuma samazinājums, ko galvenokārt nosaka zemāks atbilstošās kvalifikācijas darbspēka atražošanās līmenis – jauno darba tirgū ienākošo speciālistu skaits ir mazāks nekā tie kuri iziet no darba tirgus dēļ pensionēšanās u.c. faktoriem.

Visvairāk darbspēka novecošanās turpmākajos gados izpaudīsies tādās izglītības tematiskajās grupās kā izglītība, inženierzinātnes, ražošana un būvniecība un lauksaimniecība. Jāatzīmē, ka 2023. gadā no kopējā darbspēka piedāvājuma ar atbilstošu izglītību vairāk nekā puse bija vecumā virs 45 gadiem – tematiskajā grupā “Izglītība” (62%), inženierzinātnes, ražošana un būvniecība (56%), bet lauksaimniecībā (62%). Nākamo 10-20 gadu laikā vairums no tiem pametīs darba tirgu.

Tāpat **būtiska problēma joprojām saglabājās studējošo atbirums STEM virzienos**, kas būtiski ierobežo potenciālo darbspēka pieaugumu šajās jomās. Aptuveni 28% no studējošiem STEM izglītības programmās ik gadu izkrīt no studijām.

Gan vidējā, gan ilgtermiņā turpinās samazināties vidējās kvalifikācijas darbspēka piedāvājums. Būtiskākais samazinājums sagaidāms starp iedzīvotājiem ar arodizglītību un profesionālo vidējo izglītību – līdz 2030. gadam darbspēka piedāvājums samazināsies par aptuveni 17% jeb 47,6 tūkst., salīdzinot ar 2023. gadu, bet līdz 2040. gadam gandrīz par 94 tūkst. jeb 34%. Mērenāks darbspēka piedāvājuma samazinājums sagaidāms ar vispārējo vidējo izglītību – aptuveni par 6,7 tūkst. jeb 3,2% līdz 2030. gadam, bet līdz 2040. gadam par 4,8 tūkst. jeb 2,3 procentiem.

Darbspēka piedāvājuma samazinājums ar profesionālo vidējo izglītību sagaidāms gandrīz visās izglītības tematiskajās grupās, izņemot dabaszinātnes un informācijas tehnoloģijas, kā arī humanitārās zinātnēs un mākslā. Būtiskākais samazinājums sagaidāms inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības izglītības tematiskajā grupā, kas pašlaik veido aptuveni pusi no kopējā darbspēka piedāvājuma ar profesionālo izglītību. Jāatzīmē, ka aptuveni 55% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem ar izglītību šajā tematiskajā grupā ir vecumā virs 50 gadiem, līdz ar to līdz 2040. gadam aptuveni 62 tūkst. atbilstošās kvalifikācijas darbinieki varētu pamest darba tirgu, kas ir vidēji 3650 speciālistu gadā. Vienlaikus atbilstošo izglītības tematisko grupu pašlaik beidz aptuveni 1890 absolventi gadā, līdz ar to, lai nodrošinātu atbilstošās kvalifikācijas darbspēka piedāvājuma saglabāšanu esošā līmenī, sagatavoto jauno speciālistu skaitam būtu jābūt divreiz lielākam nekā tas ir pašreiz.

Darbaspēka piedāvājums pa izglītības tematiskajām grupām

	tūkstošos			struktūra, %			izmaiņas tūkstošos pret 2023. gadu	
	2023	2030	2040	2023	2030	2040	2030	2040
Augstākā izglītība, tai skaitā:	379,9	405,4	434,3	40,2	42,2	46,4	25,6	54,4
Izglītība	46,4	47,2	42,1	4,9	4,9	4,5	0,7	-4,4
Humanitārās zinātnes un māksla	25,7	28,3	31,3	2,7	2,9	3,3	2,6	5,6
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	150,6	163,0	175,2	15,9	17,0	18,7	12,4	24,6
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	26,4	27,8	30,9	2,8	2,9	3,3	1,4	4,6
Inženierzinātnes, ražošanas un būvniecība	54,8	55,6	58,4	5,8	5,8	6,2	0,8	3,6
Lauksaimniecība	6,1	6,3	7,0	0,6	0,7	0,7	0,2	0,9
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	35,7	41,1	50,8	3,8	4,3	5,4	5,4	15,0
Pakalpojumi	25,9	28,8	33,6	2,7	3,0	3,6	2,8	7,7
Citur neklasificētās tematiskās grupas	8,2	7,3	5,1	0,9	0,8	0,5	-0,8	-3,1
Vidējā izglītība, tai skaitā:	491,1	436,8	392,3	51,9	45,5	41,9	-54,3	-98,8
Arodizglītība un profesionālā vidējā izglītība:	278,5	230,8	184,5	29,4	24,0	19,7	-47,6	-93,9
Izglītība	2,5	1,8	0,7	0,3	0,2	0,1	-0,7	-1,9
Humanitārās zinātnes un māksla	10,7	11,3	13,1	1,1	1,2	1,4	0,7	2,4
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	24,6	19,1	15,0	2,6	2,0	1,6	-5,5	-9,6
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	7,4	8,0	9,1	0,8	0,8	1,0	0,6	1,8
Inženierzinātnes, ražošanas un būvniecība	144,7	114,8	82,5	15,3	12,0	8,8	-30,0	-62,2
Lauksaimniecība	12,2	10,1	8,1	1,3	1,1	0,9	-2,1	-4,1
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	11,9	9,5	8,6	1,3	1,0	0,9	-2,4	-3,3
Pakalpojumi	54,0	48,3	43,1	5,7	5,0	4,6	-5,7	-10,9
Citur neklasificētās tematiskās grupas	10,4	7,9	4,2	1,1	0,8	0,4	-2,5	-6,2
Vispārējā vidējā izglītība	212,7	205,9	207,8	22,5	21,4	22,2	-6,7	-4,8
Pamatizglītība vai zemāka	74,7	117,9	109,7	7,9	12,3	11,7	43,2	35,0
Kopā	945,7	960,1	936,3	100,0	100,0	100,0	14,5	-9,3

Avots: 2023. gadā – EM novērtējums, balstoties uz 2023.gada DSA datiem. EM prognozes 2030.gadam un 2040.gadam.

Kopumā audzēkņu skaits profesionālajā izglītībā joprojām ir būtiski mazāks nekā būtu nepieciešams, lai novērstu darbaspēka novecošanās tendenču negatīvo ietekmi uz vidējās kvalifikācijas darbaspēka piedāvājumu. Lai nodrošinātu vidējās kvalifikācijas darbaspēka piedāvājuma atražošanu profesionālajā izglītībā būtu jāuzņem vismaz divreiz vairāk audzēkņu nekā tas ir pašlaik, kā arī jāmazina izglītojamo skaits, kas priekšlaicīgi pārtrauc mācības. Tāpat būtiska loma vidējās kvalifikācijas darbaspēka piedāvājuma krituma mazināšanai ir pieaugušo kvalifikācijas celšanas un pārkvalifikācijas pasākumiem profesionālajā izglītībā. Joprojām aptuveni 303,4 tūkst. (31%) no iedzīvotājiem vecumā no 25 līdz 64 gadiem ir nepietiekama izglītība (vidējā vispārējā izglītība, pamatizglītība vai zemāks izglītības līmenis), lai veiksmīgi integrētos darba tirgū, līdz ar to būtiski ir nodrošināt šiem cilvēkiem iespējas atgriezties izglītības sistēmā un paplašināt profesionālās prasmes/iegūt kvalifikāciju.

Nākamajos gados var pieaugt zemas kvalifikācijas darbaspēka piedāvājums ar pamatizglītību un zemāku izglītības līmeni. 2023. gadā 10,4% no iedzīvotājiem vecumā no 20 līdz 64 gadiem iegūtais izglītības līmenis nebija augstāks par pamatizglītību. Aptuveni 71% jeb 80,3 tūkst. no tiem bija vecumā no 20 līdz 44 gadiem (aptuveni 14% no kopējā iedzīvotāju skaita attiecīgajā vecuma grupā), tādēļ būtiska daļa no atbilstošās iedzīvotāju grupas nākamajos gados tikai vel sasniegs augstākās ekonomiskās aktivitātes vecuma kohortas (augstākā iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte parasti novērojama vecumā no 30 līdz 54 gadiem), līdz ar to arī kopumā palielinot zemas kvalifikācijas darbaspēka piedāvājumu darba tirgū.

Būtiskākais darbaspēka piedāvājuma pieaugums ar pamatizglītību un zemāku izglītības līmeni varētu būt vērojams līdz 2032. gadam, savukārt sākot ar 2033. gadu tas varētu pakāpeniski samazināties. Kopumā līdz 2030. gadam darbaspēka piedāvājums ar pamatizglītību un zemāku izglītības līmeni varētu pieaugt par 43,2 tūkstošiem.

Būtisku ietekmi uz zemas kvalifikācijas darbaspēka piedāvājuma pieaugumu vidējā termiņā atstāj salīdzinoši liels pagājušā gadsimta 90-to gadu otrā pusē priekšlaicīgi izglītības sistēmu pametušo jauniešu skaits. Tāpat nozīmīga ietekme uz iedzīvotāju plūsmu ar pamatizglītību ir audzēkņu atbrūmums vidējās izglītības posmā – lai gan mācības tiek uzsāktas, tomēr liela daļa tās nepabeidz.

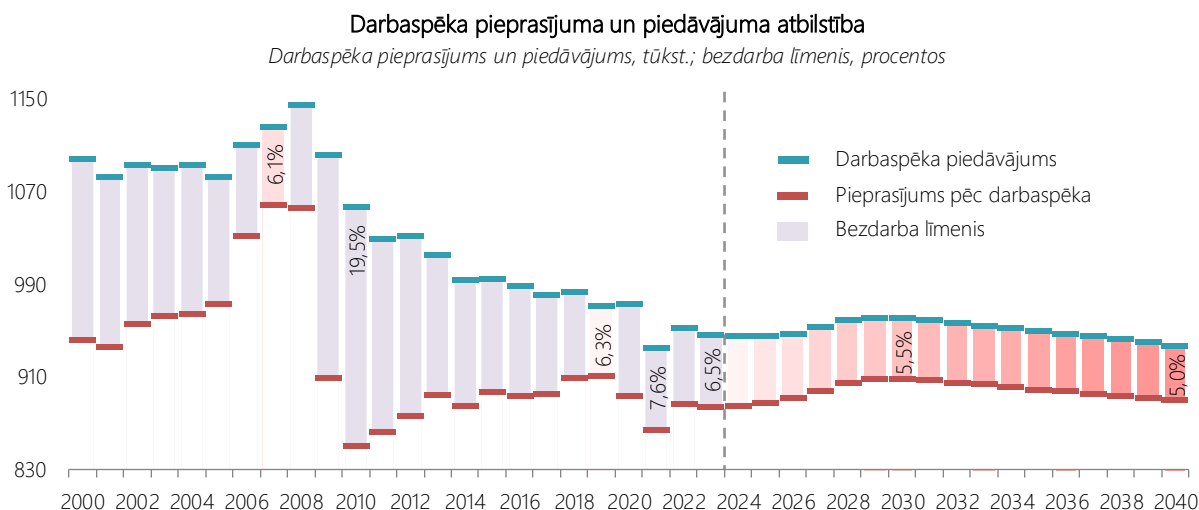
3.3.3. DARBASPĒKA PIEPRASĪJUMA UN PIEDĀVĀJUMA ATBILSTĪBA

Vidējā termiņā situācija darba tirgū uzlabosies, bet kļūs arī arvien sarežģītāka, ko no vienas puses noteiks pieaugošais darbaspēka pieprasījums (gan jaunu darbavietu, gan aizvietojošā pieprasījuma izteiksmē), kas nepieciešams, lai uzturētu ekonomikas izaugsmi, bet no otras puses – demogrāfijas tendenču ietekmē krītošais darbaspēka piedāvājums. Tādejādi darbaspēka nepietiekamība dažādās tautsaimniecības nozarēs nākamajos gados kļūs arvien izteiktāka. Tāpat darbaspēka iztrūkumu saasinās neatbilstības starp darba tirgū pieprasītām un piedāvātām prasmēm, kā arī reģionālās darba tirgus disproporcijas.

Kopumā līdz 2030.gadam brīvās darbaspēka rezerves samazināsies līdz 52 tūkst. (no pašreizējam 61 tūkst.), bet līdz 2040.gadam starpība varētu samazināties līdz 46 tūkstošiem. Kopumā darba meklētāju skaits/ bezdarbs vidējā un ilgtermiņā būs tuvu dabiskam līmenim un to pamatā veidos frīkcionālais un strukturālais bezdarbs.

Ekonomikas izaugsme turpmākajos gados būs pamatā balstīta uz produktivitātes pieaugumu. Neskatoties uz nenoteiktību saistībā ar esošo ģeopolitisko stāvokli, Krievijai turpinot karadarbību Ukrainā, kopumā līdz 2030. gadam sagaidāms darbaspēka pieprasījuma kāpums – nodarbināto skaits varētu palielināties par 2,7% jeb 24 tūkst., salīdzinot ar 2023. gadu. Vienlaikus ilgtermiņā darbaspēka pieprasījums varētu pieaugt lēnāk, ņemot vērā arvien lielāku dažāda veida darbu automatizāciju un darbaspēka aizstāšanu ar tehnoloģijām. Tādejādi **galvenās darba iespējas radīs aizvietojošais darbaspēka pieprasījums** – brīvo darbavietu pieaugums, kas atbrīvojās esošajiem nodarbinātajiem izejot no darba tirgus (pensionējoties, slimības vai citu iemeslu dēļ pametot darba tirgu).

3.12. attēls

Avots: CSP dati līdz 2023.gadam, EM prognozes sākot ar 2024.gadu

Sagaidāms, ka ekonomikai atlabstot pēc energoresursu un pārtikas dārdzības izraisītā inflācijas kāpuma saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, bezdarbs 2024. gadā samazināsies, arī nākamajos gados tas pamazām samazināsies, pietuvojoties savam dabiskam līmenim. Līdz 2030. gadam bezdarba līmenis varētu noslīdēt līdz 5,5% robežai, savukārt darba meklētāju skaits līdz 52 tūkstošiem. Pēc 2030. gada bezdarba rādītāji nostabilizēsies ap 5%, savukārt demogrāfijas tendenču negatīvā ietekme uz darbaspēka piedāvājumu lielā mērā tiks kompensēta ar iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieaugumu, kā arī darbaspēka migrācijas plūsmu izlīdzināšanos.

3.12. tabula

Nodarbinātības un bezdarba galveno rādītāju prognozes 15-74 gadu vecuma grupā

	2023	2030	2040
Iedzīvotāju skaits privātajās mājāsaimniecībās, gada sākumā, tūkstošos	1377,7	1324,1	1260,0
Nodarbināto iedzīvotāju skaits, tūkstošos	884,2	907,8	889,9
nodarbināto iedzīvotāju skaita izmaiņas, tūkstošos pret 2023. gadu	–	23,7	5,8
nodarbināto iedzīvotāju skaita izmaiņas, procentos pret 2023. gadu	–	2,7	0,7
Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, tūkstošos	945,7	960,1	936,3
Darba meklētāju skaits, tūkstošos	61,5	52,3	46,4
Nodarbinātības līmenis, nodarbināto skaits pret kopējo iedzīvotāju skaitu	64,2	68,6	70,6
Līdzdalības līmenis, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits pret kopējo iedzīvotāju skaitu	68,6	72,5	74,3
Bezdarba līmenis, bezdarbnieku (darba meklētāju) īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitā	6,5	5,5	5,0

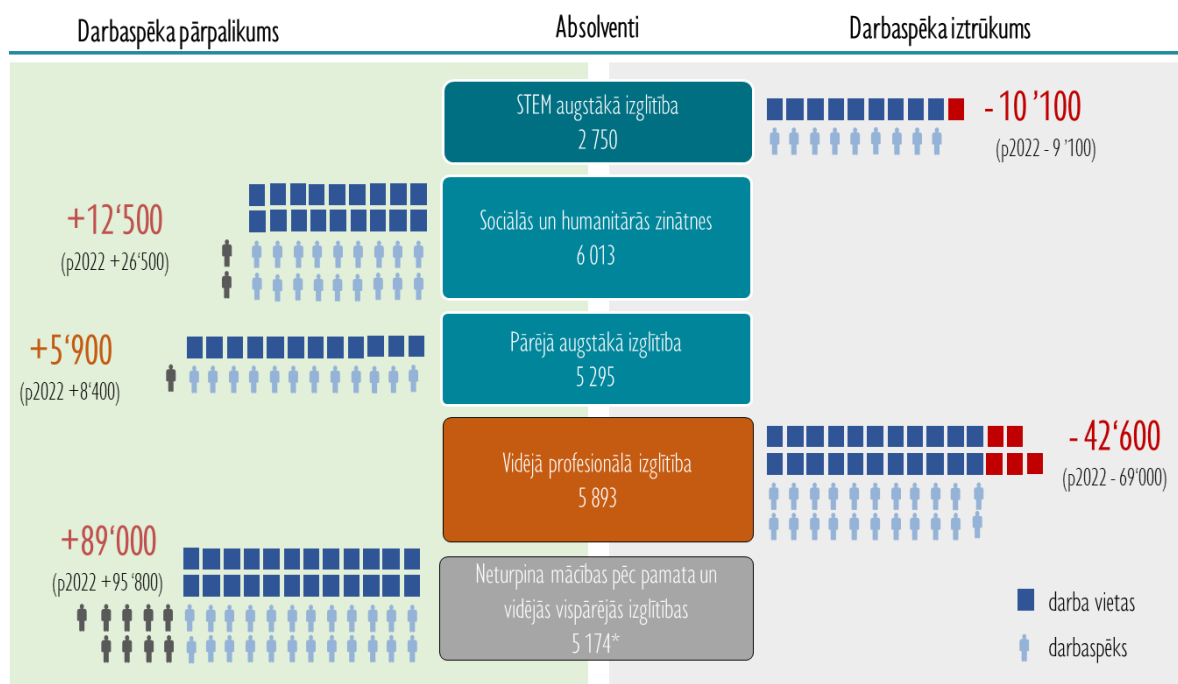
Avots: CSP dati 2023. gadam, EM prognozes 2030. un 2040. gadam

Atbilstība pa izglītības tematiskajām grupām

Līdz 2040. gadam darbaspēka pieprasījums turpinās pārkārtoties par labu pieprasījumam pēc speciālistiem ar augstāko izglītību. Līdzīgas tendences būs vērojamas arī piedāvājuma pusē. Vienlaikus darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma attiecība nebūs vienlīdz vienāda visos izglītības segmentos.

3.13. attēls

Prognozējamais darbaspēka pārpalikums/iztrūkums un absolventu skaits pa izglītības posmiem un jomām *piedāvājuma un pieprasījuma starpība 2030.gadā, absolventu skaits 2023.gadā*

* EM novērtējums, no 2023. gadā beigušu skaita.

Avots: CSP dati 2023. gadam, EM prognozes 2030. gadam. p2022 – 2022. gada EM vidēja un ilgtermiņa prognozes.

Kopumā gan vidējā, gan ilgtermiņā augstākās kvalifikācijas darbaspēka pieprasījums un piedāvājums būs tuvu līdzsvaram, kas nozīmē, ka manevra iespējas attiecībā uz augstākās kvalifikācijas darbaspēka piesaisti būs ierobežotas. Būtiskākā darbaspēka nepietiekamība augstākās kvalifikācijas darbaspēka segmentā var veidoties pēc speciālistiem ar STEM izglītību (līdz 2030. gadam iztrūkums pēc augstākās kvalifikācijas speciālistiem Svirzienos var pieaugt līdz ~10,1 tūkst.), savukārt darbaspēka pārpalikums sagaidāms starp speciālistiem ar sociālās un humanitārās zinātnēs iegūtu izglītību - līdz 2030.gadam darbaspēka pārpalikums ar augstāko izglītību sociālo, komerczinību un humanitāro zinātņu tematiskajās jomās var sasniegt ~12,5 tūkst.

Salīdzinot ar 2022. gada EM vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm, prognozējamais darbaspēka iztrūkums pēc speciālistiem ar STEM izglītību pieaudzis par gandrīz 1 tūkst. (2022. gada prognozēs: ~9,1 tūkst. 2030. gadā). Darbaspēka iztrūkuma pieaugumu veicinājis galvenokārt piedāvājuma puses faktori - straujāks darbaspēka piedāvājuma sarukums ar STEM izglītību, salīdzinot ar 2022. gada prognozēto, kā arī mazāks STEM izglītības programmās uzņemto un absolventu skaits 2022. gadā, salīdzinot ar 2021. gadu. Tāpat strukturālās izmaiņas ekonomikā un darba tirgus pieprasījuma pusē kopumā norit lēnāk nekā paredz izaugsmes mērķa scenārijs, līdz ar to, lai sasniegtu izaugsmes mērķus uz 2030. gadu, kopumā nepieciešamas straujākas darbaspēka pieprasījuma strukturālās izmaiņas, kas palielina darbaspēka nepietiekamības riskus, ņemot vērā īsāku laika posmu darbaspēka piedāvājumā pielāgošanās procesam.

Kopumā līdzīgas tendences vērojamas arī darbaspēka piedāvājumā ar augstāko izglītību sociālās un humanitārajās zinātnēs (galvenokārt sociālo zinātņu, komerczinību un tiesību zinātņu izglītības tematiskajā grupā), līdz ar to samazinot prognozējamo atbilstošās kvalifikācijas darbaspēka pārpalikumu uz 2030. Salīdzinot ar 2022. gada prognozēm, prognozētais pārpalikums samazinājies vairāk nekā divas reizes (iepriekš ~26,5 tūkst. 2030. gadā).

Izteiktāka nepietiekamība būs vērojama pēc speciālistiem ar profesionālo izglītību. Līdz 2030. gadam plaša starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu ar profesionālo izglītību varētu palielināties līdz 46 tūkst. speciālistu. Salīdzinot ar 2022. gada prognozēm, kopumā darbaspēka iztrūkuma prognoze uz 2030. gadu ir samazināta, ņemot vērā gan lēnāku darbaspēka piedāvājuma samazinājums ar profesionālo izglītību, ko daļēji ietekmējusi Ukrainas bēgļu ienākšana Latvijas darba tirgū, gan arī zemāks darbaspēka paprasījums (nodarbināto skaits) ar profesionālo izglītību prognožu bāzes gadā (2023. gadā) – saglabājoties darbaspēka nepietiekamībai ar profesionālo izglītību, daļā no vidējās kvalifikācijas darbavieta tiek piesaistīti darbinieki ar vidējo vispārējo izglītību vai pamatzglītību, un atsevišķos gadījumos arī ar augstāko izglītību.

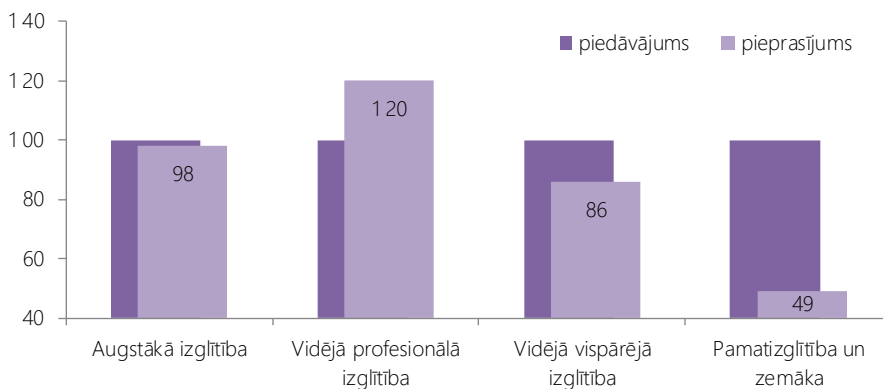
Ņemot vērā, ka joprojām vērojami būtiski darbaspēka iztrūkuma riski ar profesionālo izglītību, sagaidāms, ka arī nākotnē daļā no vidējās kvalifikācijas darbavieta var nākties piesaistīt darbaspēku bez profesionālās kvalifikācijas, kas kopumā var samazināt katras individuālās darbavietas summāro pienesumu pievienoto vērtību ķēdē.

Vienlaikus būtisks darbaspēka pārpalikums sagaidāms ar vispārējo vidējo izglītību un pamatzglītību. Šādas kvalifikācijas darbaspēka pārpalikums līdz 2030. gadam varētu sasniegt gandrīz 90 tūkst. (29,4 tūkst. ar vidējo vispārējo izglītību un 60,3 tūkst. ar pamatzglītību). Darbaspēka pārpalikumu šajās grupās lielā mērā noteiks atbilstošās kvalifikācijas darbaspēka pieprasījuma samazināšanās – arvien vairāk vienkāršas profesijas un manuālie darbi tiks aizvietoti ar dažādiem tehnoloģiskiem risinājumiem. Tāpat sagaidāms, ka vidējā termiņā palielināsies darbaspēka piedāvājums ar pamatzglītību un zemāku izglītības līmeni, līdz ar to pusei no šiem cilvēkiem 2030. gadā varētu būt problēmas atrast piemērotu darbu un iekļauties darba tirgū.

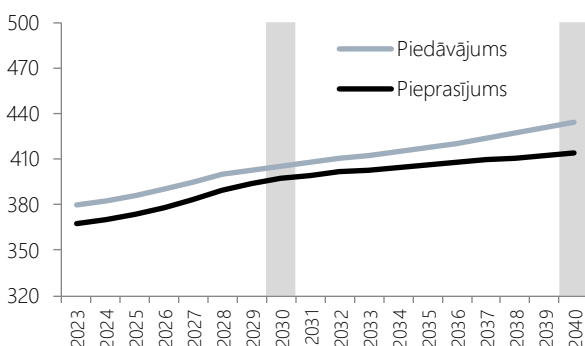
Salīdzinoši ar 2022. gada EM prognozēm, prognozējamais darbaspēka pārpalikums ar vispārējo vidējo izglītību un pamatzglītību ir samazinājies, ko ietekmējuši gan piedāvājuma puses faktori – zemāka ekonomisko aktivitāte starp iedzīvotājiem ar vispārējo vidējo izglītību un pamatzglītību nekā iepriekš prognozēts, gan arī pieprasījuma faktori – līdz ar kvalificēta darbaspēka nepietiekamību, darbaspēka iztrūkums tiek kompensēts ar darbinieku piesaisti ar vidējo vispārējo izglītību, pamatzglītību vai zemāku izglītības līmeni.

Darbspēka pietiekamība pa izglītības līmeņiem

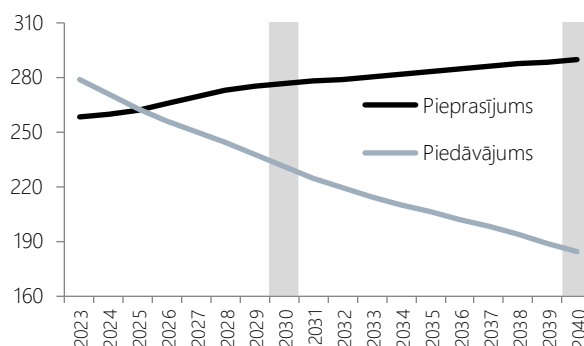
pieāvājuma un pieprasījuma attiecība 2030.gadā, procentos pieprasījums pret pieāvājumu

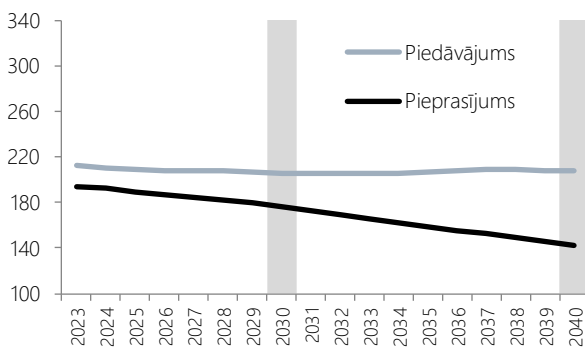
Augstākā izglītība tūkst.

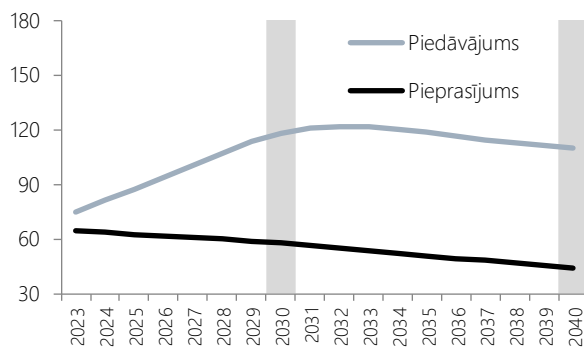
Profesionālā vidējā izglītība tūkst.

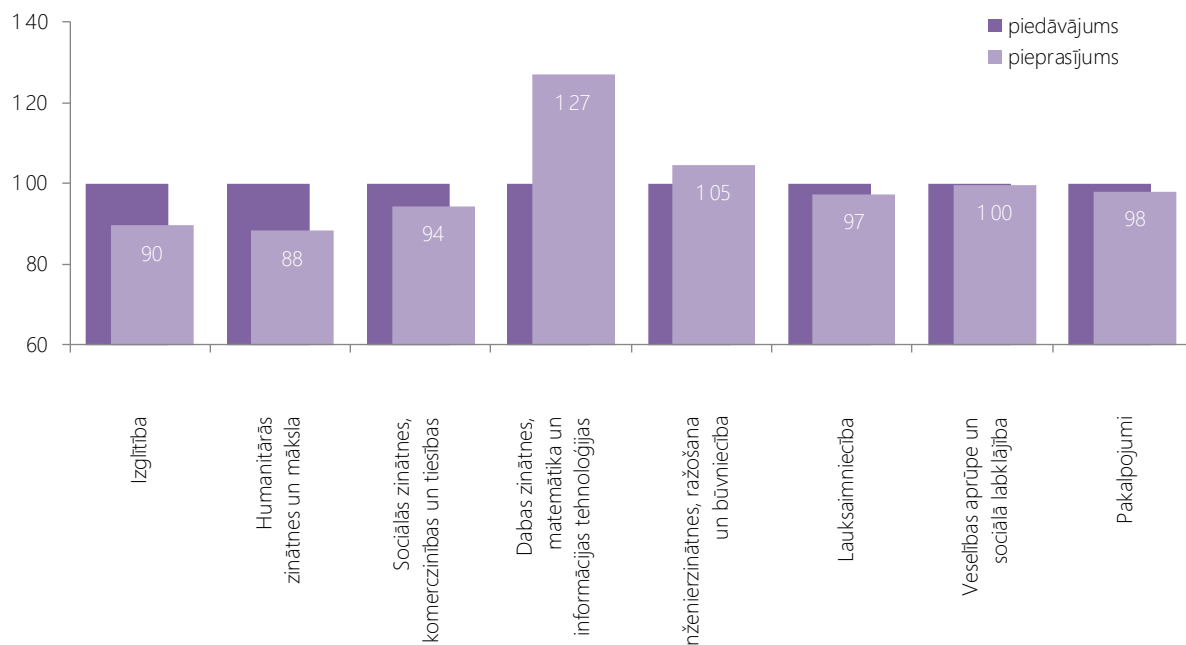
Vispārējā vidējā izglītība tūkst.

Pamatizglītība tūkst.

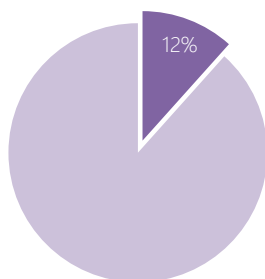

Darbspēka piedāvājuma un pieprasījuma prognozes ar augstāko izglītību sadalījumā pa izglītības tematiskajām grupām procentos, pieprasījums pret piedāvājumu 2030. gadā

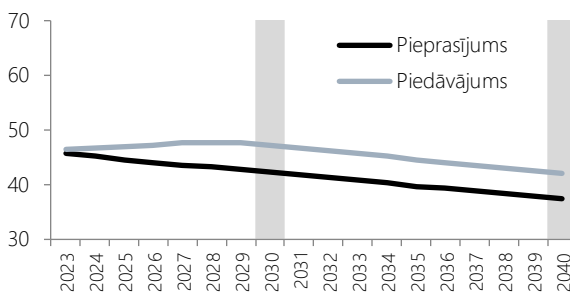

Izglītība

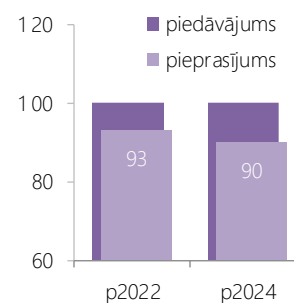
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

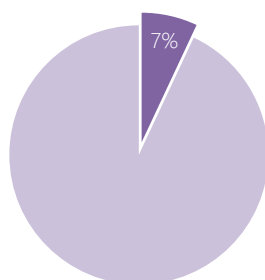

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

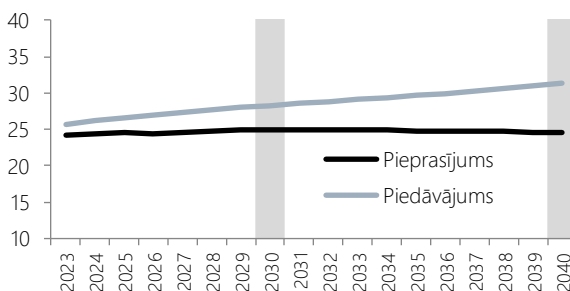

Humanitārās zinātnes un māksla

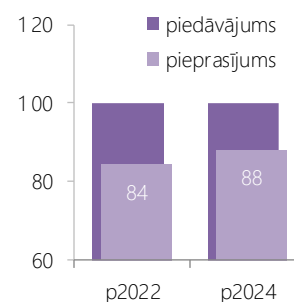
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

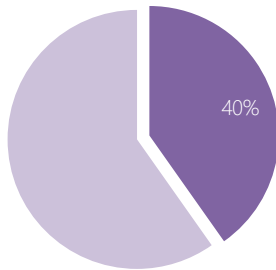

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

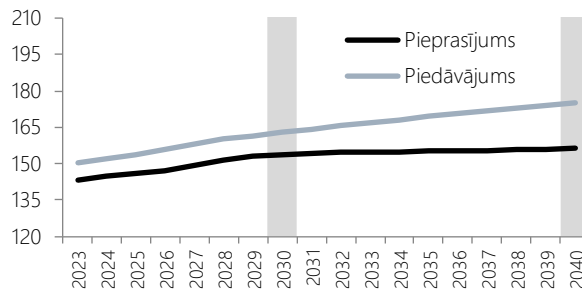

Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības

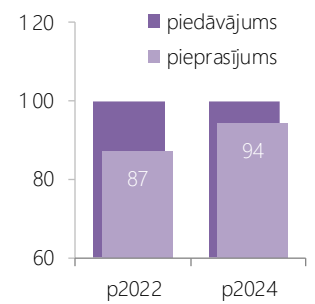
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

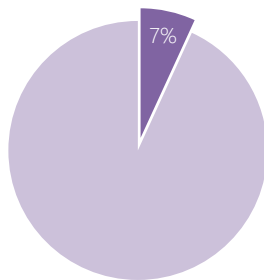

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

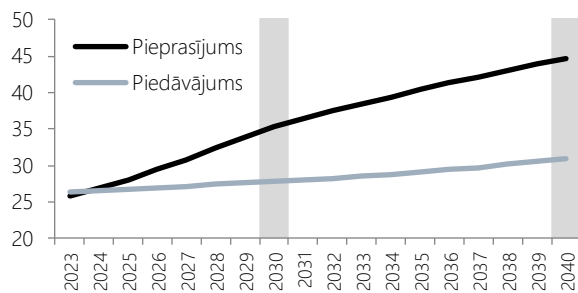

Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas

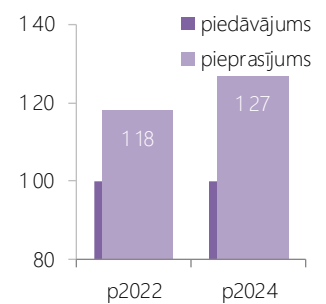
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

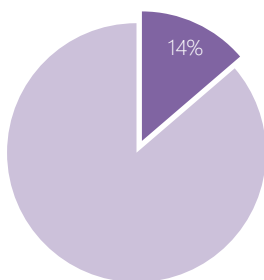

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

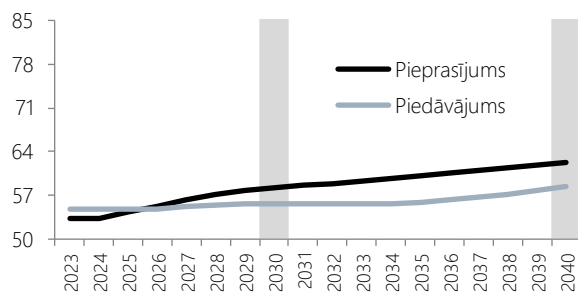

Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība

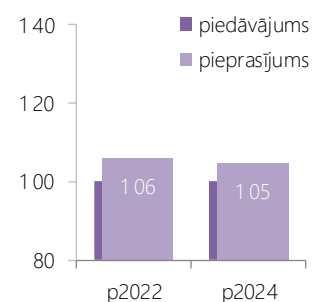
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

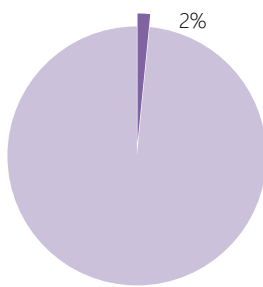

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

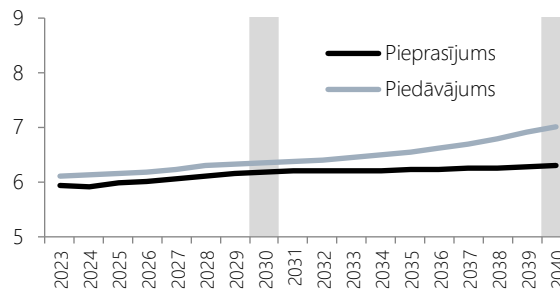

Lauksaimniecība

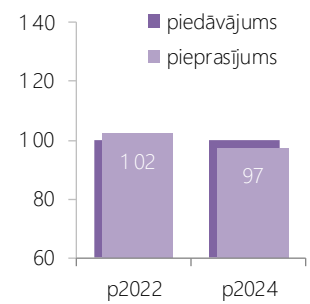
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

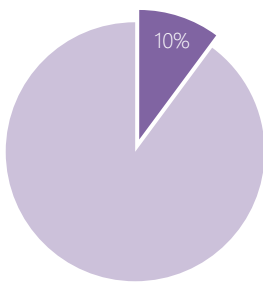

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

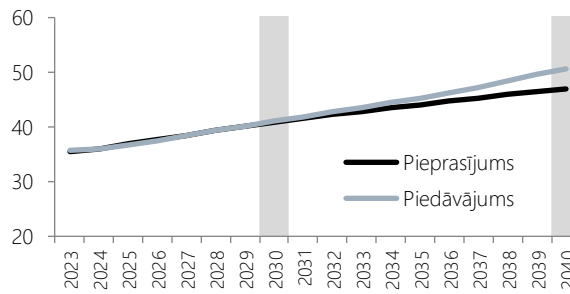

Veselības aprūpe un sociālā labklājība

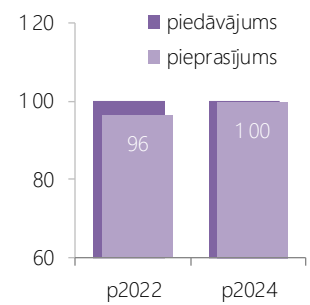
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

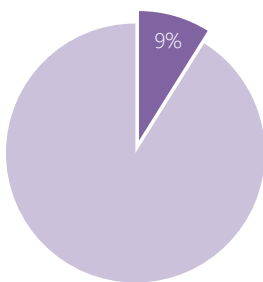

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

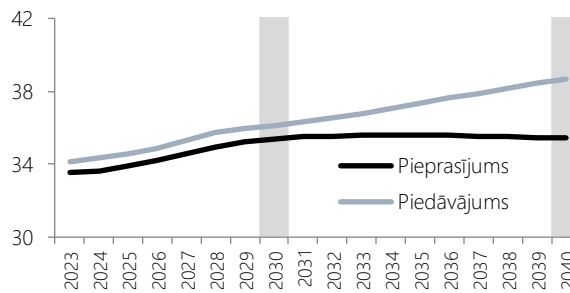

Pakalpojumi

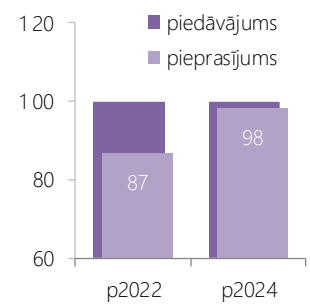
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

Avots: CSP dati 2023. gadam, EM prognozes sākot ar 2024. gadu

Saglabājoties esošai augstākās izglītības piedāvājuma struktūrai, būtiskākais darbaspēka iztrūkums **augstākās izglītības grupā** sagaidāms pēc speciālistiem ar izglītību inženierzinātņu, dabaszinātņu un IKT (STEM) jomās. Atbilstošās kvalifikācijas speciālistu iztrūkums līdz 2030. gadam varētu pārsniegt 10 tūkst. speciālistu, galvenokārt tādās jomās kā datorzinātnes, arhitektūra un būvniecība, fizikālās un inženierzinātnēs.

Joprojām tiek sagatavoti mazāk speciālistu ar izglītību STEM virzienos nekā darba tirgū turpmākajos gados būs nepieciešams, situācija ir arī nedaudz pasliktinājusies, salīdzinot ar 2022. gada EM darba tirgus prognozēm, kad uz 2030. gadu tika prognozēts aptuveni 9 tūkst. speciālistu iztrūkums ar STEM izglītību. Jāatzīmē, ka STEM virzienu absolventu īpatsvars studijas beigušo kopskaitā laika periodā no 2008. gada līdz 2023. gadam ir pieaudzis no 13% līdz 20%, kas kopumā ir arī palielinājis jauno speciālistu piedāvājumu darba tirgū.

Lauksaimniecības tematiskajā grupā tāpat kā 2022. gada prognozēs arī pašreizējās prognozēs darbaspēka pieprasījums un piedāvājums būs tuvu līdzsvaram. Tomēr lauksaimniecības tematiskajā grupā absolventu skaits ir samazinājies pēdējos gados un joprojām ir nepietiekams, lai kompensētu lauksaimniecības speciālistu samazinājumu, ko nosaka darbaspēka novecošanās.

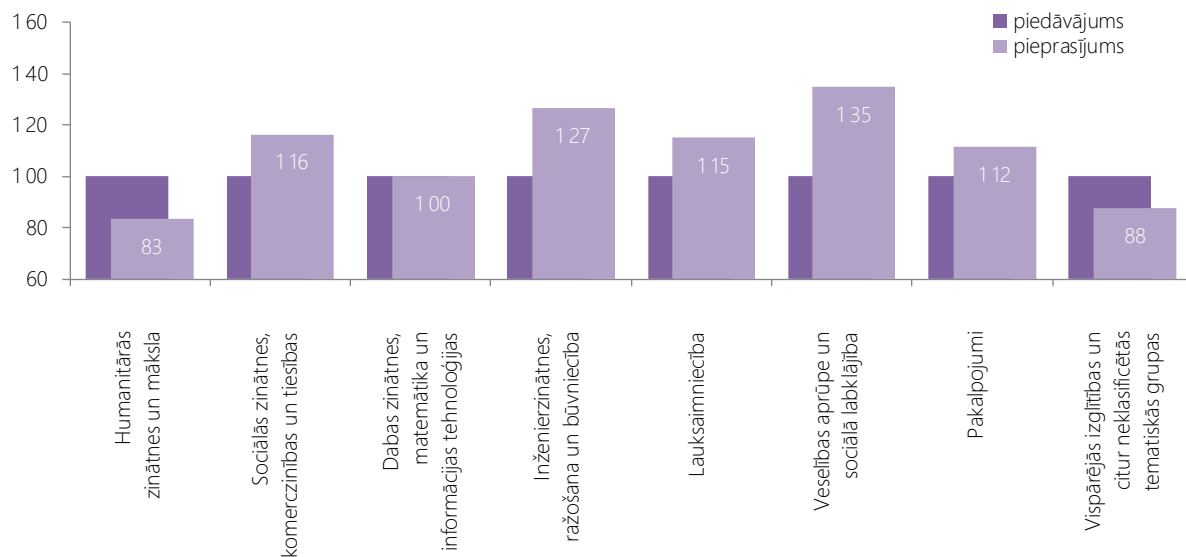
Vienlaikus veselības un sociālās aprūpes izglītības tematiskajā grupā situācija turpina būt sabalansēta, kur kopumā vidējā termiņā darbaspēka pieprasījums un piedāvājums būs līdzsvarā. Tomēr ilgtermiņā darbaspēka piedāvājums var nedaudz pārsniegt pieprasījumu. Jāatzīmē, ka pēdējo 7 gadu laikā absolventu skaits veselības un sociālās aprūpes tematiskajā grupā pieaudzis par vairāk nekā 22%, savukārt kopš 2000. gada tas ir pieckāršojies.

Relatīvajā izteiksmē lielākais darbaspēka pārpalikums ar augstāko izglītību prognozējams humanitāro zinātņu un pakalpojumu tematiskajās grupās. Jāatzīmē, ka kopš 2009. gada, kad šajās izglītības programmās absolventu skaits bija vislielākais, ir samazinājies par 40 procentiem.

Absolūtā izteiksmē lielākais darbaspēka pārpalikums joprojām sagaidāms ar izglītību sociālās un komerczinātnēs, bet salīdzinot ar 2022. gada prognozēto, pārpalikums kopumā ir samazinājies – par 13,6 tūkst. speciālistu 2030. gadā. Jāatzīmē, ka sociālo un komerczinātņu programmās pēdējos 10 gados absolventu skaits strauji samazinās – par aptuveni 42%. Ja pirms 10 gadiem to skaits veidoja 40% no kopējā absolventu skaita augstskolās, tad 2023. gadā tas veidoja nedaudz vairāk par trešo daļu. Jāņem vērā, ka minētās izmaiņas izglītības piedāvājumā jūtami ietekmi darba tirgū dos tikai ilgtermiņā – pēc 15-20 gadiem, tāpēc plaša starp atbilstošās kvalifikācijas speciālistu piedāvājumu un pieprasījumu nākamajos gados turpinās pieaugt.

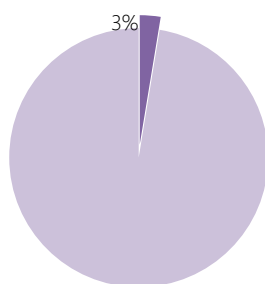
Gan vidējā, gan ilgtermiņā darbaspēka pārpalikums saglabāsies tematiskajā grupā „Izglītība”. Kopumā darbaspēka pieprasījums pēc izglītības speciālistiem turpmākajos gados varētu samazināties, kas saistīts gan ar skolu tīkla optimizāciju, gan arī kopējo izglītojamo skaita samazināšanos. Vienlaikus jāatzīmē, ka arī atbilstošās kvalifikācijas darbaspēka piedāvājums samazināsies – jauno darba tirgū ienākošo speciālistu skaits ir mazāks nekā tie kuri iziet no tā dēļ pensionēšanās u.c. faktoriem. 2023. gadā gandrīz puse (47%) no kopējā darbaspēka piedāvājuma ar augstāko izglītību tematiskajā grupā „Izglītība” bija vecumā virs 50 gadiem, tādejādi nākamo 10-15 gadu laikā vairums no tiem pametīs darba tirgu.

Darbspēka piedāvājuma un pieprasījuma prognozes ar vidējo izglītību sadalījumā pa izglītības tematiskajām grupām
 procentos, pieprasījums pret piedāvājumu 2030. gadā

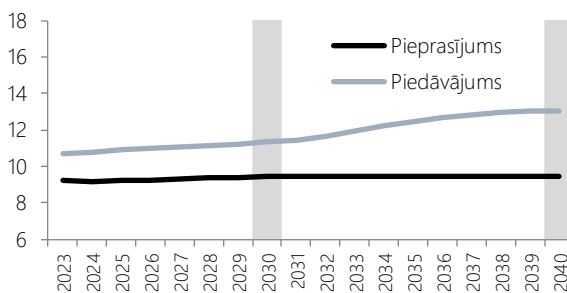

Humanitārās zinātnes un māksla

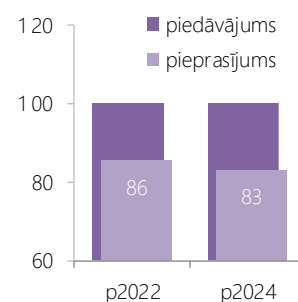
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

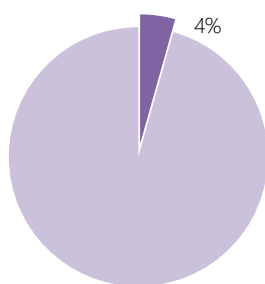

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

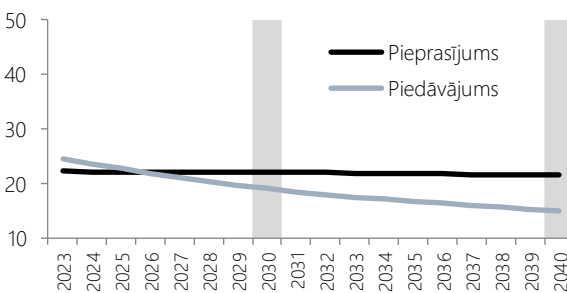

Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības

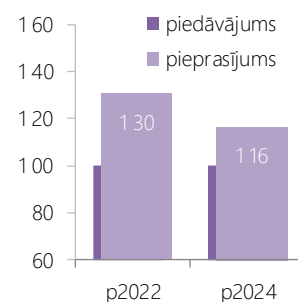
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

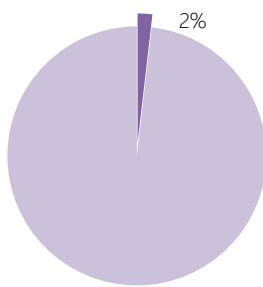

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

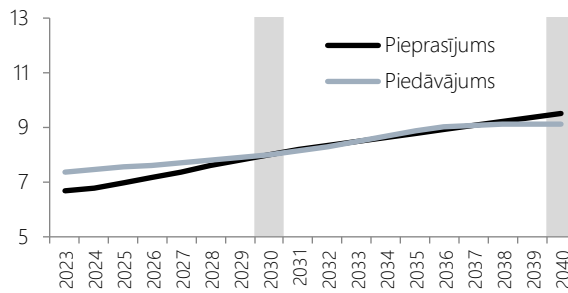

Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas

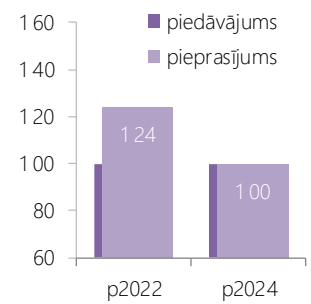
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

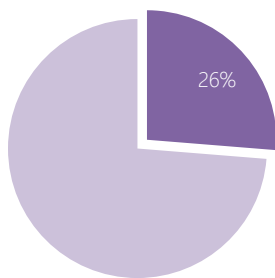

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

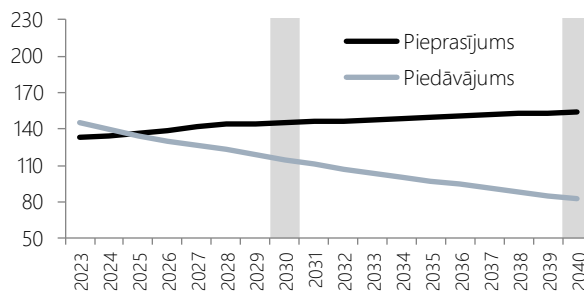

Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība

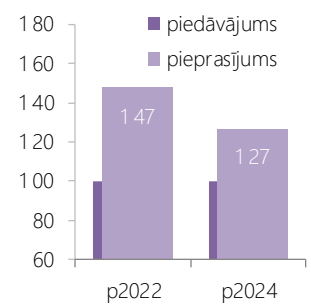
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

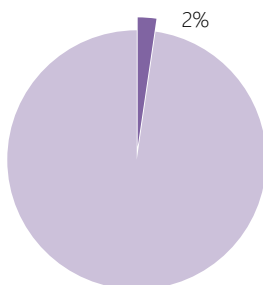

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

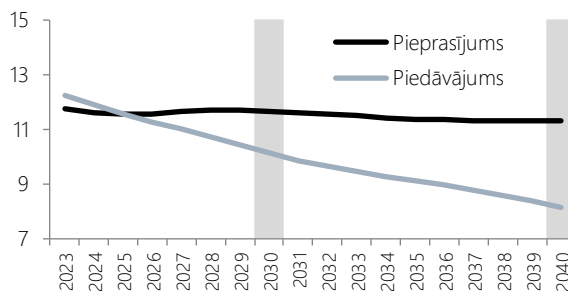

Lauksaimniecība

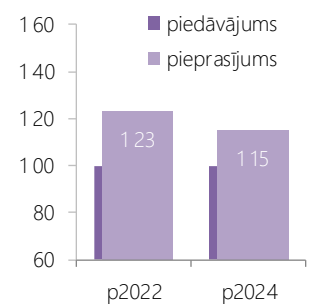
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

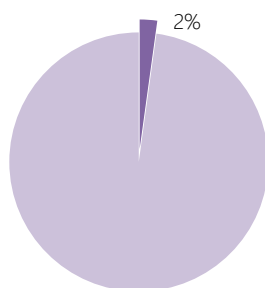

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

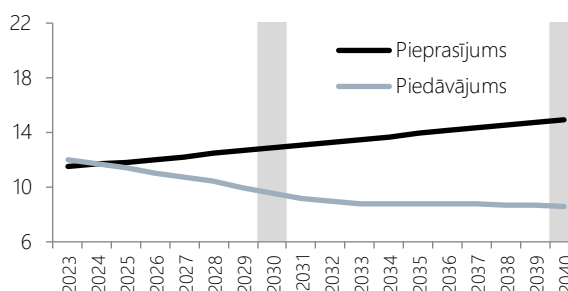

Veselības aprūpe un sociālā labklājība

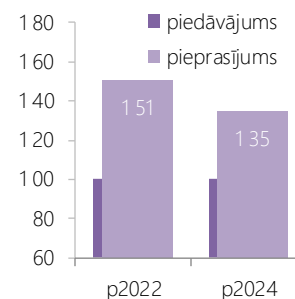
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

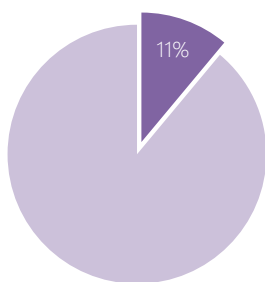

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2027. gadā

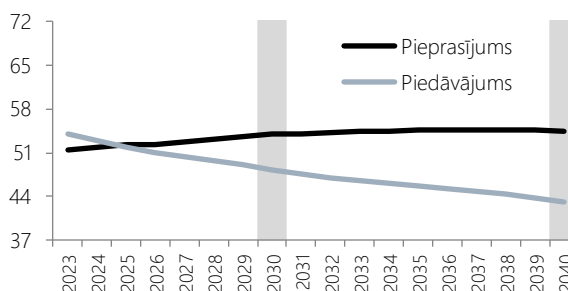

Pakalpojumi

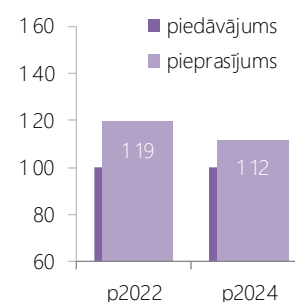
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

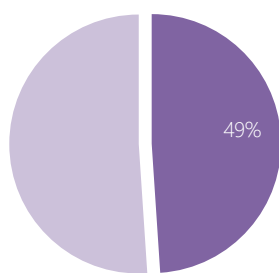

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

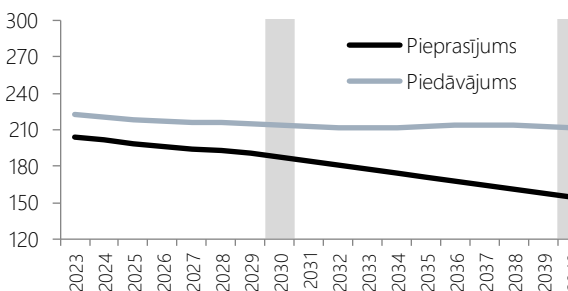

Vispārējās izglītības un citur neklasificētās tematiskās grupas

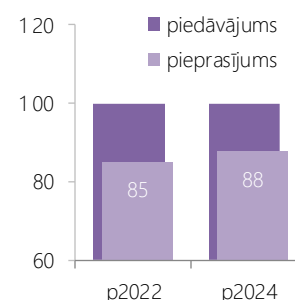
Piedāvājuma struktūra procentos, 2030. gadā

Piedāvājuma un pieprasījuma dinamika tūkstošos

Neatbilstība pieprasījums pret piedāvājumu, procentos, 2030. gadā

Avots: CSP dati līdz 2023. gadam, EM prognozes sākot ar 2024. gadu

Nepietiekams darbaspēka piedāvājums **ar profesionālo izglītību** sagaidāms gandrīz visās izglītības tematiskajās grupās. Attiecība starp darbaspēka pieprasījumu un piedāvājumu ir samazinājusies visās tematiskajās grupās, izņemot vispārējo vidējo izglītību. Būtiskākais iztrūkums sagaidāms inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības tematiskajās grupās – galvenokārt tādās jomās kā būvniecība un civilā celtniecība, mehānika un metālapstrāde, mašīnzinības, enerģētika, kā arī kokapstrādes tehnoloģijas un izstrādājumu izgatavošana. Inženierzinātņu, ražošanas un būvniecības vidējās kvalifikācijas speciālistu iztrūkums līdz 2030. gadam varētu pieaugt līdz aptuveni 31 tūkst. speciālistu. Relatīvajā izteiksmē speciālistu iztrūkums ar izglītību inženierzinātņu un ražošanas tematiskajā

grupā ir samazinājies, salīdzinot ar 2022.gada darba tirgus prognozēm, bet tendence iztrūkamam pakāpeniski pieaugt ilgtermiņā saglabājas, kas lielā mērā atspoguļo atbilstošā izglītības piedāvājuma strukturālās izmaiņas – gan uzņemto audzēkņu, gan absolventu īpatsvars attiecīgajā tematiskajā grupā kopš 2008.gada ir sarucis par attiecīgi 4 un 8 procentpunktiem. Jāatzīmē gan, ka uzņemto audzēkņu skaits pēdējos divos gados būtiski pieaudzis un to īpatsvars kopējā uzņemto audzēkņu skaitā sasniedzis 2011.gada līmeni.

Līdzīgi kā inženierzinātnēs, arī sociālās zinātnēs, komerczinībās un tiesībās, veselības aprūpē un sociālajā labklājībā un pakalpojumos absolventu īpatsvars pēdējos gados ir samazinājies. Turklāt veselības aprūpes un sociālās labklājības tematiskajā grupā iztrūkums pieaug darbaspēka novecošanās dēļ, kā arī daudzas medicīnas programmas vairs neīsteno profesionālās vidējās izglītības līmeni un pamatā pārstrukturētas uz koledžām, kas nozīmē, ka jauni atbilstošās kvalifikācijas speciālisti nāk klāt ievērojami mazāk.

Vienlaikus arī lauksaimniecības tematiskajā grupā līdz 2030.gadam varētu veidoties darbaspēka iztrūkums un starpība starp pieprasījumu un piedāvājumu pakāpeniski palielināsies darbaspēka novecošanās dēļ. Tāpat jāņem vērā salīdzinoši nelielais atbilstošās kvalifikācijas speciālistu piedāvājums darba tirgū.

3.13. tabula

Darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma prognozes pa izglītības tematiskām grupām

Saglabājoties pašreizējai darbaspēka sagatavošanas struktūrai

	2030			2040		
	pieprasījums tūkst.	piedāvājums tūkst.	atbilstība procentos	pieprasījums tūkst.	piedāvājums tūkst.	atbilstība procentos
Augstākā izglītība, tai skaitā:	397,1	405,4	98	413,9	434,3	95
Izglītība	42,2	47,2	90	37,4	42,1	89
Humanitārās zinātnes un māksla	25,0	28,3	88	24,5	31,3	78
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	153,9	163,0	94	156,2	175,2	89
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	35,3	27,8	127	44,7	30,9	145
Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība	58,1	55,6	105	62,2	58,4	106
Lauksaimniecība	6,2	6,3	97	6,3	7,0	90
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	41,0	41,1	100	47,1	50,8	93
Pakalpojumi	35,3	36,1	98	35,4	38,7	92
Vidējā izglītība, tai skaitā:	453,1	436,8	104	431,9	392,3	110
Profesionālā vidējā izglītība, tai skaitā:	276,5	230,8	120	289,7	184,5	157
Izglītība	2,1	1,8	114	1,5	0,7	230
Humanitārās zinātnes un māksla	9,4	11,3	83	9,5	13,1	73
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	22,2	19,1	116	21,6	15,0	144
Dabas zinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas	8,0	8,0	100	9,5	9,1	104
Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība	145,4	114,8	127	154,4	82,5	187
Lauksaimniecība	11,7	10,1	115	11,3	8,1	139
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	12,8	9,5	135	14,9	8,6	173
Pakalpojumi	53,9	48,3	112	54,5	43,1	126
Vispārējā vidējā izglītība	176,5	205,9	86	142,2	207,8	68
Pamatizglītība un zemāka par pamatizglītību	57,6	117,9	49	44,2	109,7	40
Kopā	907,8	890,0	95	960,1	936,3	95

Avots: EM prognozes

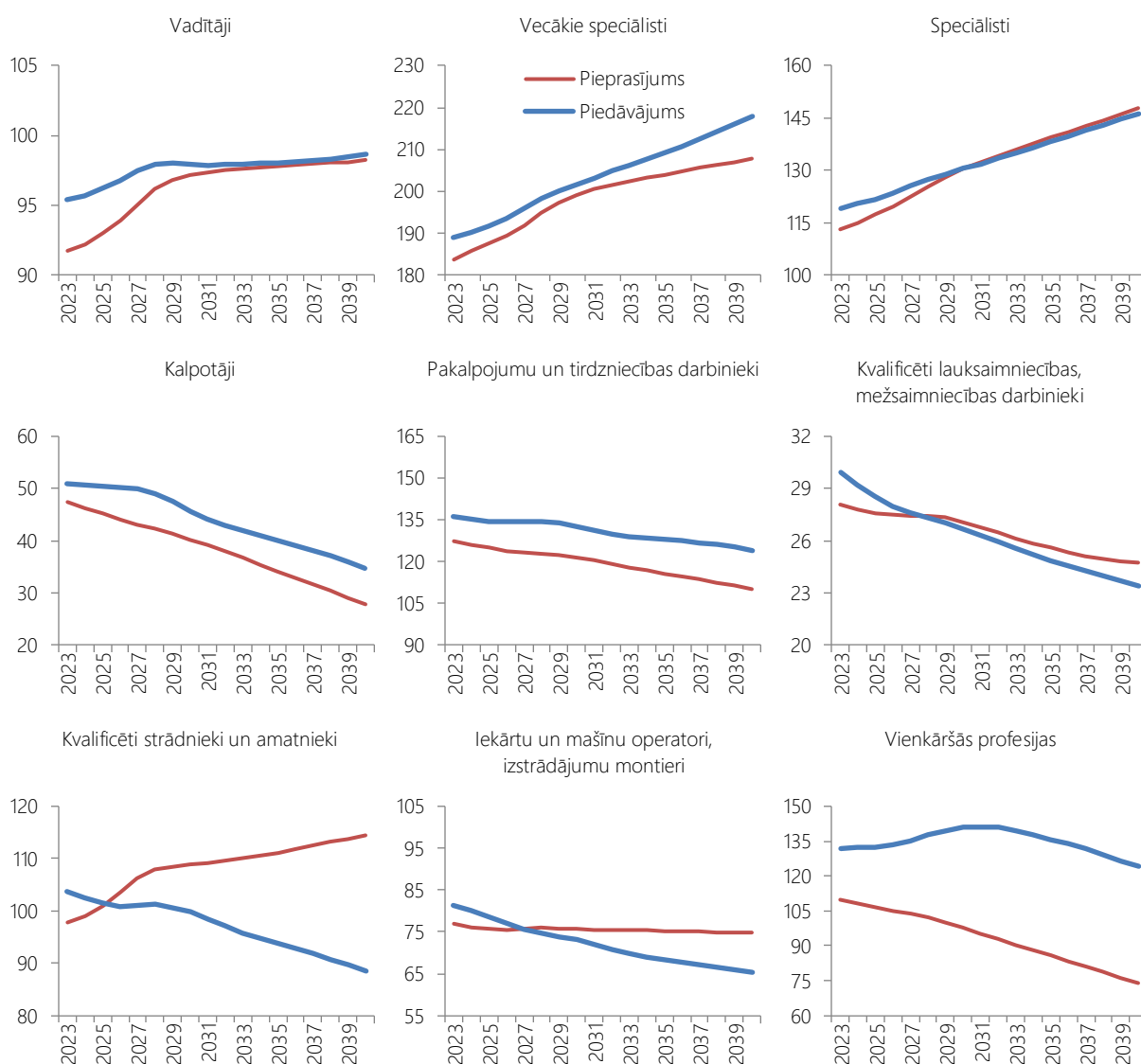
Darbaspēka pieprasījuma un piedāvājuma atbilstība pa profesiju grupām

Gan vidējā, gan ilgtermiņā būtiskākais **darbaspēka iztrūkums veidosies pēc vidējās kvalifikācijas darbiniekiem** tādās profesijās kā metālapstrādes un mašīnbūves strādnieki, būvnieki, pašgājēju mašīnu un iekārtu vadītāji un operatori, elektrisko un elektronisko iekārtu speciālisti, pārtikas produktu pārstrādes un kokapstrādes strādnieki, rūpniecisko iekārtu operatori. Gandrīz visās šajās specialitātēs nākamajos gados sagaidāms darbaspēka piedāvājuma samazinājums, ko no vienas puses nosaka darbaspēka novecošanās un iziešana no darba tirgus, bet no otras puses, nepietiekamais profesionālās izglītības piedāvājums atbilstošajās specialitātēs.

Vienlaikus lielākais darbaspēka pārpalikums būs pakalpojumu un tirdzniecības profesijās, kā arī kalpotāju profesijās, kur liela daļa no nodarbinātajiem ir ar vidējo vispārējo izglītību, savukārt darba meklētāju skaits ar šādu izglītību saglabāsies augsts.

3.17. attēls

Darbaspēka piedāvājuma un pieprasījuma prognozes sadalījumā pa profesiju grupām
tūkstošos

Avots: CSP dati 2023. gadam, EM prognozes sākot ar 2024. gadu

Augstākās kvalifikācijas profesijās vidējā un ilgtermiņā turpinās augt gan darbaspēka pieprasījums, gan piedāvājums, tādējādi kopumā pieprasījums un piedāvājums saglabāsies līdzsvarā. Vienlaikus izteiktā darbaspēka nepietiekamība varētu veidoties atsevišķās augstākās kvalifikācijas profesijās. Būtiskākā darbaspēka nepietiekamība vidējā termiņā varētu veidoties IKT speciālistu profesijās (datu bāzu un tīklu vecākie speciālisti, programmētāji/lietojumprogrammu veidotāji un analītiķi, informācijas tehnoloģiju darbības un lietotāju atbalsta speciālisti, telekomunikāciju un radiosakaru iekārtu speciālisti), zinātnes un inženierzinātņu profesijās

(matemātikas, statistiķu un aktuāru profesijās, tehnoloģisko procesu kontroles profesijās, elektrotehnoloģiju inženieru, fizikas un zemes zinātņu vecākie speciālisti, arhitekti, plānotāji, ģeodēzijas un kartogrāfijas inženieri un dizaineri, kā arī kuģu un gaisa kuģu vadītāji un tehniskie speciālisti) kā arī veselības jomas vecāko speciālistu profesijās (ārsti un ārstu palīgi, medicīnas māsas un vecmāšu profesijās), kā arī dažādu līmeņu vadītāju profesijās (tirdzniecības un attīstības jomās, lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības ražošanā, kā arī IKT).

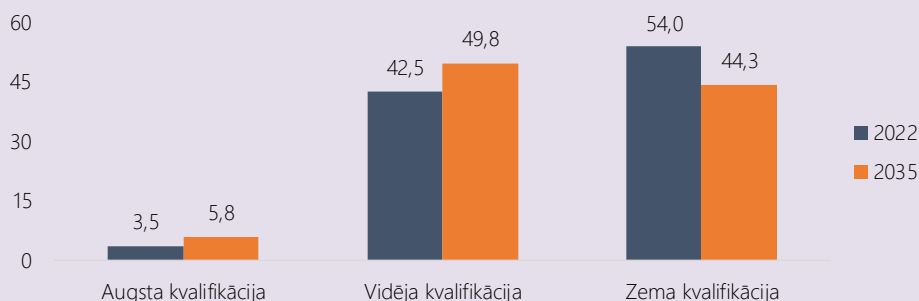
Prasmju piedāvājuma un pieprasījuma neatbilstības Eiropā*

Paredzams, ka pandēmijas ietekmē pieaugs prasmju neatbilstība Eiropā. Arī digitālo tehnoloģiju attīstība veidos arvien lielāku nesabalansētību darba tirgū. Aizvien aktuālāks kļūs jautājums par sabiedrības novecošanos un sudraba ekonomikas izaicinājumiem darba tirgū. Līdz ar to īpaši svarīgas būs politikas iniciatīvas attiecībā uz pārkvalifikāciju vai esošo prasmju pilnveidošanu.

Pieaugs augstas kvalifikācijas darbaspēka īpatsvars. Saskaņā ar Cedefop, augstas kvalifikācijas darbaspēks pieaugs no 26% 2021. gadā līdz 40% 2030. gadā (salīdzinājumam, 2000. gadā – 21%), savukārt zemas kvalifikācijas ievērojami saruks un veidos tikai 15% no visa darbaspēka 2030. gadā. Pieprasījums pēc zemas kvalifikācijas darbaspēka būs ievērojami zemāks nekā piedāvājums un cilvēkiem ar pamatzglītību vai bez izglītības būs arvien grūtāk atrast darbu, jo viņus no darba tirgus izspiedīs darbaspēks ar augstāku kvalifikāciju. Darbaspēka īpatsvars ar vidēju kvalifikāciju paliks gandrīz nemainīgs un 2030. gadā veidos 45% no visa darbaspēka.

ES-27 esošais un prognozētais nodarbinātības īpatsvars pēc izglītības līmeņa

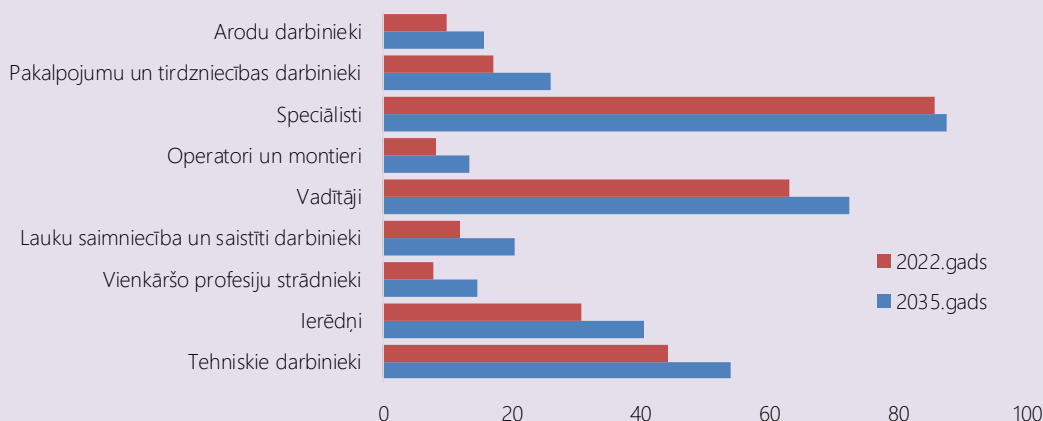
2035. gads pret 2022. gadu, tūkst.

Lai gan paredzams, ka 2030. gadā pieprasījums pēc augstas kvalifikācijas darbaspēka pat nedaudz pārsniegs piedāvājumu, tuvākos gados augstas kvalifikācijas darbaspēka piedāvājums varētu pieaugt straujāk nekā pieprasījums. Tā kā jaunieši, kas ienāk darba tirgū ir ar augstāku izglītību nekā vecākās kohortas, kas pamet darba tirgu (daudziem ir nepieciešamās prasmes, bet nav atbilstošas formālās kvalifikācijas), paredzams, ka darbinieku īpatsvars ar augstāko kvalifikāciju pieaugs. Daži augsti kvalificēti darbinieki nonāks profesijās, kas prasa zemāku kvalifikāciju. Tajā pašā laikā paredzams, ka profesijās, kurām nepieciešamas augsta līmeņa prasmes, būs tās, kurām 2030. gadā būs vislielākās rekrutēšanas grūtības, jo automatizācija veicinās esošo darbinieku prasmju novecošanu. Tas radīs situāciju, ka darbaspēks ir ar augstāko kvalifikāciju/izglītību, tomēr ar nepietiekamām profesionālām prasmēm.

ES-27 augstākās izglītības kvalifikācijas nodarbināto īpatsvars profesiju griezumā

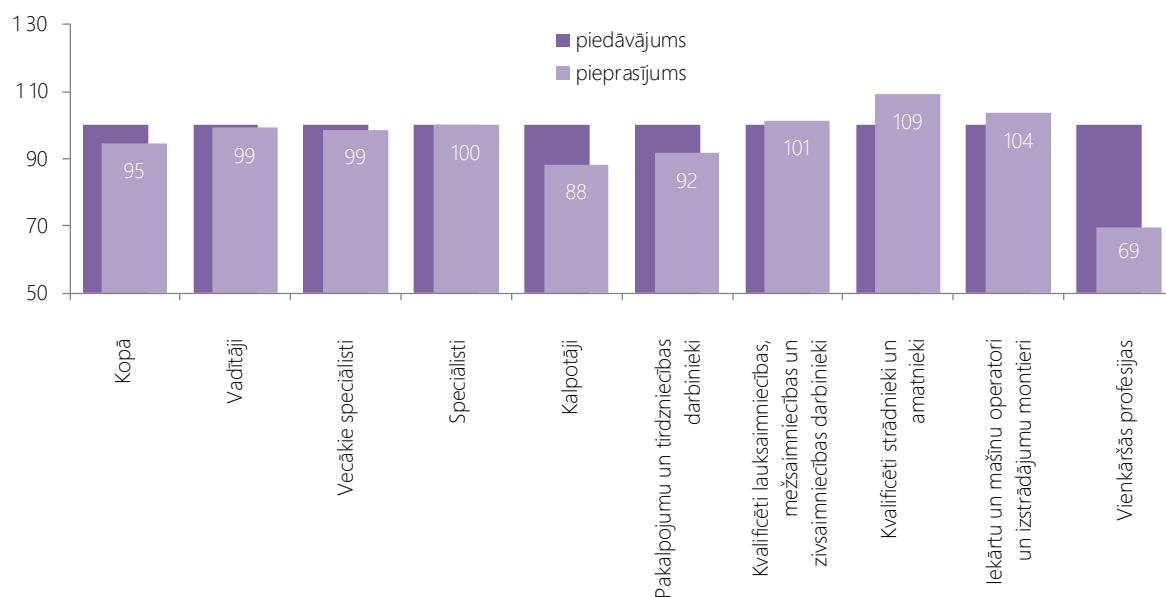
2035. gads pret 2022. gadu, procentos

* saskaņā ar Cedefop prognozēm

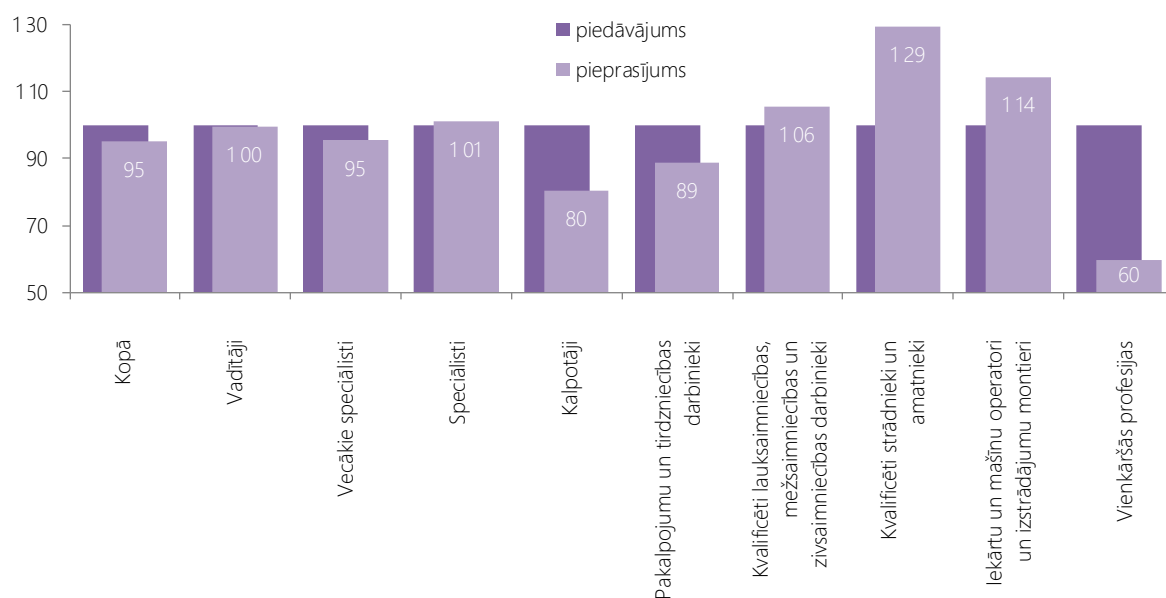
Darbspēka pieprasījuma un piedāvājuma attiecība pa profesiju grupām

2030. gads, pieprasījums pret piedāvājumu, procentos

Darbspēka pieprasījuma un piedāvājuma attiecība pa profesiju grupām

2040. gads, pieprasījums pret piedāvājumu, procentos

Avots: EM prognozes

Sagaidāms, ka būtisks darbspēka pārpalikums saglabāsies vienkāršajās profesijās, ņemot vērā darbspēka piedāvājuma ar pamatzglītību pieaugumu vidējā termiņā, kā arī ievērojamo darbspēka pārpalikumu ar vispārējo vidējo izglītību. Jāņem vērā, ka vidējā un ilgtermiņā, līdz ar automatizācijas tendencēm, būtiskākais darbavietu samazinājums sagaidāms profesijās ar augstu manuālo un atkārtojamu darbu īpatsvaru.

Saglabājoties līdzšinējai darbspēka sagatavošanas struktūrai un apjomam, ilgtermiņā disproporcijas padziļināsies jau iepriekš minētajās vidējās kvalifikācijas profesijās – iekārtu un mašīnu operatoru, kā arī kvalificētu strādnieku un amatnieku profesijās piedāvājums būs ievērojami mazāks nekā pieprasījums. Pieprasījums pārsniegs piedāvājumu arī kvalificētu lauksaimniecības, mežsaimniecības un zivsaimniecības darbinieku profesiju grupā, tā kā šajā profesiju grupā ir augsts nodarbināto īpatsvars pirmspensijas vecumā, bet vienlaikus relatīvi mazs jaunpieņacēju skaits no izglītības sistēmas.

4. PĀRSKATS PAR ĪSTENOTAJIEM UN PLĀNOTAJIEM IZGLĪTĪBAS UN NODARBINĀTĪBAS PASĀKUMIEM

Iepriekšējos gados īstenotie nodarbinātības veicināšanas un prasmju attīstības pasākumi kopumā ir devuši labvēlīgu ietekmi gan uz iedzīvotāju nodarbinātību, gan uz darbaspēka pietiekamību un prasmju atbilstību. Vienlaikus, neskatoties uz uzlabojumiem, joprojām daudzas strukturālās problēmas saglabājas aktuālas – nepietiekama STEM speciālistu sagatavošana, liels jauniešu īpatsvars, kas neturpina mācības vidējā vai augstākajā izglītības līmenī, vai pamet izglītības sistēmu priekšlaicīgi, nepietiekams izglītojamo skaits profesionālās izglītības virzienos, liels mazkvalificēto iedzīvotāju īpatsvars, u.c. problēmas. Tāpat izglītības pasākumu ietekme bieži vien ir lēna un ietekmes mērogs nepietiekams, savukārt pieaugušo izglītības sniegtās iespējas netiek pietiekami izmantotas un vajadzīgajā apjomā nesasniedzot galvenās mērķa grupas – iedzīvotājus ar zemu izglītības līmeni un bez kvalifikācijas.

MK 2024. gada 30. aprīlī apstiprināja **Latvijas ekonomikas izaugsmes stratēģiju**¹, kas paredz arī būtiskas reformas cilvēkkapitāla attīstībā nākamajos 10 gados. Paredzēts uzlabot izglītības kvalitāti un sabiedrības veselību, kā arī pilnveidot pārkvalifikācijas un kvalifikācijas paaugstināšanas, darbaspēka efektīvākas izmantošanas, talantu un kvalitatīva darbaspēka piesaistes procesus.

4.1. CILVĒKKAPITĀLA ATTĪSTĪBAS PĀRVALDĪBA

Jaunā ģeopolitiskā realitāte, digitālo tehnoloģiju attīstība, globalizācija, automatizācija, darbaspēka novecošanās – šīs pārmaiņas būtiski ietekmē darbavietas, rūpniecības un pakalpojumu nozares, uzņēmējdarbības modeļus, ekonomiku, sabiedrību un ikkatru tās individu. Ilgtspējīgai ekonomikas izaugsmei un transformācijai nepieciešams nodrošināt darbaspēku augošajām un produktīvām nozarēm, kas pieprasa aizvien jaunas prasmes un zināšanas.

Lai panāktu straujāku tautsaimniecības izaugsmi un iedzīvotāju ienākumu pieaugumu, EM tika nodota vadošā loma koordinētas cilvēkkapitāla jautājumu pārvaldības nodrošināšanā, sekmējot darbaspēka piedāvājuma pielāgošanos nākotnes darba tirgus vajadzībām.

Cilvēkkapitāla attīstības stratēģiskie virzieni. 2024.gadā EM plāno pabeigt “Cilvēkkapitāla attīstības stratēģija 2024.-2027. gadam” izstrādi. Stratēģija paredz piecus rīcības virzienus darbaspēka attīstībai un produktivitātes celšanai:

- 1) STEM izglītība un prasmes – STEM prasmju stiprināšana visos izglītības līmeņos un profesionālās vidējās izglītības piedāvājuma palielināšana;
- 2) darba tirgus paplašināšana – ekonomiski neaktīvo iedzīvotāju lielāka iesaiste darba tirgū un darbaspēka reģionālās mobilitātes veicināšana;
- 3) kvalificētu darbinieku piesaiste – imigrācijas procesu pilnveide, ārvalstīs studējošo Latvijas un ārvalstu studentu piesaiste;
- 4) pieaugušo izglītības piedāvājums un kvalitāte, prasmes – iedzīvotāju motivēšana iesaistīties pieaugušo izglītībā (pieaugušo izglītības kultūras veicināšana sabiedrībā), ilgtspējīgas un sociāli atbildīgas pieaugušo izglītības atbalsta sistēmas attīstība;
- 5) atbalsts uzņēmēju veiktspējai – talantu attīstīšana uzņēmējdarbībai un atbalsts uz nozaru vajadzībām balstītām uzņēmumu darbinieku mācībām, tai skaitā digitalizācijā, automatizācijā, robotizācijā.

Cilvēkkapitāla attīstības padome. MK 2023. gada 6. jūnijā apstiprināja Cilvēkkapitāla attīstības padomes nolikumu, atbalstot trīs ministru – ekonomikas, izglītības un zinātnes un labklājības – vienošanos pārveidot līdzšinējo Nodarbinātības padomi, veidojot ciešāku sasaisti ar valdības deklarācijā dotajiem uzdevumiem darbaspēka jautājumu pārvaldības un cilvēkkapitāla attīstības jomā. Stiprinot līdzšinējo ministru sadarbību un definējot jaunus mērķus, paredzams, ka Cilvēkkapitāla attīstības padome dos pienesumu starpministriju sadarbības uzlabošanai un efektīvākai pārvaldības jautājumu risināšanai.

Pieaugušo izglītības jautājumu koordinācija un mācību vajadzību noteikšana. Lai īstenotu saskaņotu iesaistīto institūciju sadarbību un pārvaldības koordināciju pieaugušo izglītības jomā cilvēkkapitāla attīstības stratēģisko mērķu sasniegšanai, plānots apvienot līdzšinējās komisijas un padomes, kas noteica pieaugušo mācību vajadzības, tai skaitā ES struktūrfondu finansētajos projektos pieaugušo izglītības jomā. Turpmāk minēto funkciju paredzēts deleģēt apvienotai pieaugušo izglītības koordinācijas komisijai, kuras sastāvā būs EM, LM, IZM un Vides

¹ EM informatīvais ziņojums par Latvijas ekonomikas attīstību “LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBA – PRODUKTIVITĀTE, KONKURĒTSPĒJA, IZAUGSME” pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/3ee763e4-6022-41f5-a3d9-3055df261cb

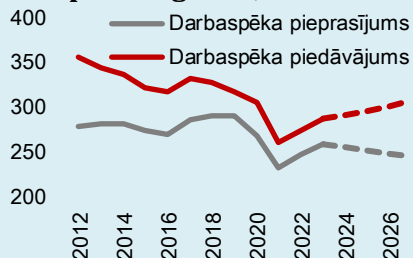
aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, kā arī Latvijas Darba devēju konfederācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības un Latvijas Pašvaldību savienības pārstāvji. Iecerēts, ka komisijas galvenie uzdevumi būs noteikt un apstiprināt finansējuma saņēmēja plānotās prioritāri atbalstāmās mērķa grupas, mācību virzienus, jomas un plānotās mācības, tā nodrošinot mācību savstarpēju papildinātību. Paredzams arī, ka komisija veiks regulāru pieaugušo izglītības pasākumu īstenošanas rezultātu novērtējumu.

Uzņēmēju iesaiste cilvēkkapitāla attīstībā - nozaru ekspertu padomes (NEP). Paredzēts paplašināt NEP lomu un iesaisti cilvēkkapitāla attīstības jautājumu risināšanā, tām kļūstot par platformu, kur tiek noteikti nozaru ilgtermiņa attīstības mērķi. Plānots, ka NEP validēs nozares attīstības mērķu un darbaspēka prognozes, identificēs jaunās prasmes pasaules ekonomikas attīstības kontekstā, attīstīs dažādus eksaminācijas modeļus visos profesionālās kvalifikācijas līmeņos, nodrošinot nozaru līdzdalību kvalifikāciju ieguves procesa kvalitatīvā novērtēšanā, kā arī veicinās nozaru izcilības attīstības programmas izveidi, veicinot talantu un jauno profesionāļu attīstību.

Monitorings un datu analīze. Lai nodrošinātu uz datiem un pierādījumiem balstītus lēmumus cilvēkkapitāla attīstības jautājumos, EM stiprinās analītisko kapacitāti, paplašinot informatīvo bāzi un pilnveidojot datu analītiku. Paredzēts valstī konsolidēt darba tirgus prognozēšanu, EM pārņemot no LM (NVA) īstermiņa darba tirgus prognožu izstrādi. Uzsākts darbs, lai izveidotu pieaugušo izglītības programmu monitoringu, lai, balstoties uz mikro datu analīzi, izvērtētu valsts un ES fondu finansēto pieaugušo izglītības programmu efektivitāti un ietekmi uz nodarbinātību.

Darba tirgus izaicinājumi un sasniedzamie mērķi 2027. gadam.

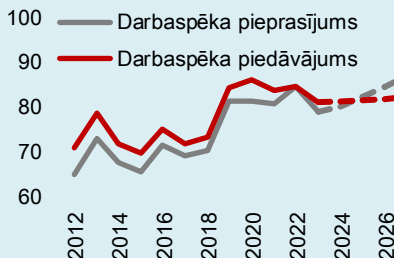
Mazkvalificēti nodarbinātie ar vispārējo vidējo un pamatizglītību, tūkst.

50 000

MAZKVALIFICĒTO PĀRKVALIFIKĀCIJA

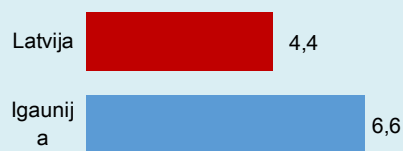
STEM deficīts, tūkst.

+6 000

ABSOLVENTI AR STEM PRASMĒM

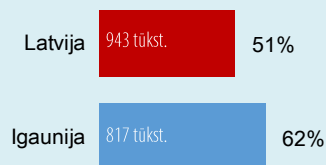
IKT speciālisti 2022.gadā, procentos no nodarbinātajiem

+10 000

IKT SPECIĀLISTI

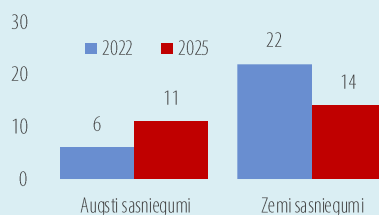
Digitālās prasmes, iedzīvotāji ar pamata digitālajām prasmēm

51% ⇒ 70%

943 TŪKSTOŠI 1.3 MILJONI

PISA sasniegums matemātikā, skolēnu (15.g. vecumā) mācību rezultāti, procentos

6% ⇒ 11%

VISMAZ 11% IZGLĪTOJAMO AR AUGSTIEM SASNIEGUMIEM MATEMĀTIKĀ

Vidējā profesionālā izglītība

SASNIEGT

50/50

IZGLĪTOJAMO SKAITA PROPORCIJU PROFESIONĀLĀS UN VISPĀRĒJĀS VIDĒJĀS IZGLĪTĪBAS PAKĀPĒ LĪDZ 2027.GADAM

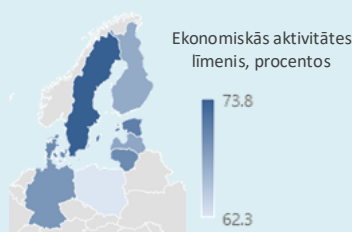
Migrācija

**KVALIFICĒTA
DARBASPĒKA
PIESAISTE**

MAZINĀTA BIROKRĀTIJA,
KOORDINĒTS PROCESS, NODOKĻU
NOMAKSA LATVIJĀ

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji

68% ⇒ 72.5%

+23 500 EKONOMISKI AKTĪVO
IEDZĪVOTĀJU

Ilgtspējīgs pieaugušo iedzīvotāju izglītības finansējuma modelis – kopīga atbildība

**PUBLISKAIS
SEKTORS**

4.2. IZGLĪTĪBAS PIEDĀVĀJUMA UZLABOŠANAS VIRZIENI

MK 2021. gada 21. jūnijā apstiprināja Izglītības attīstības pamatnostādnes 2021.-2027. gadam “Nākotnes prasmes nākotnes sabiedrībai”¹, kas aptver visus izglītības veidus un pakāpes. Pamatnostādnes paredz visās izglītības jomās galveno uzmanību pievērst sāktu reformu ieviešanai un nepieciešamo atbalsta sistēmu (cilvēkresursu, sadarbības tīklu, pārvaldības, kvalitātes) attīstībai un nodrošināšanai, tādējādi nostiprinot pārmaiņu ilgtspēju. Nozīmīgākās plānotās pārmaiņas četrās izglītības jomās:

- **vispārējā izglītībā** – ieviest un nostiprināt kompetenču pieeju ar mērķi uzlabot mācīšanu, mācīšanos un skolēnu sniegumu, piesaistīt jaunus pedagogus, nodrošinot pedagogu ataudzi un nodrošināt mērķtiecīgu atbalsta sistēmu iekļaujošas izglītības nostiprināšanai;
- **profesionālajā izglītībā** – nostiprināt profesionālās izglītības iestādes kā nozaru izcilības un inovāciju centrus, attīstīt elastīgu un ilgtspējīgu izglītības piedāvājumu un stiprināt koordinētu un stratēģisku sadarbību ar tautsaimniecības nozaru pārstāvjiem un darba devējiem;
- **augstākajā izglītībā** – nostiprināt akadēmiskā personāla kvalitāti un nodrošināt ilgtspējīgu akadēmisko karjeru, veicināt izcilību augstākajā izglītībā un stiprināt augstākās izglītības institūciju pārvaldību;
- **pieaugušo izglītībā** – palielināt dalību pieaugušo izglītībā, jo īpaši iedzīvotāju grupām, kas mazāk iesaistās mācībās, paaugstināt pieaugušo izglītības kvalitāti un izveidot ilgtspējīgu un sociāli atbildīgu pieaugušo izglītības finansējuma sistēmu.

4.2.1. AKTUĀLIE PASĀKUMI VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBĀ

Ilgspējīgas izglītības ekosistēmas izveide un jauns pedagogu atalgojuma finansēšanas modelis. MK 2023. gada 21. novembrī apstiprināja informatīvo ziņojumu “Kompleksi risinājumi augstvērtīgai izglītības nodrošināšanai vispārējā pamata un vidējā izglītībā: ilgtspējīga izglītības ekosistēma un efektīvs finansēšanas modelis”, kurā piedāvāti kritēriji vispārējās izglītības iestāžu tīkla reformai, kā arī ietvars jaunam pedagogu atalgojuma finansēšanas modelim vispārējās pamata un vidējās izglītības iestādēs. IZM turpina darbu pie ilgtspējīga vispārējās izglītības iestāžu tīkla izveides, lai nodrošinātu kvalitatīvas izglītības pieejamību, ievērojot principu – sākumskola maksimāli tuvu izglītojamā dzīvesvietai un spēcīga pamatskola un vidusskola, kurā tiek nodrošināts kompetenču pieejai atbilstošs un kvalitatīvs mācību programmu piedāvājums. IZM izstrādā jaunu pedagogu darba samaksas finansēšanas modeli “Programma skolā”. Tas paredz, ka pedagogi saņems taisnīgu un līdzvērtīgu atalgojumu, neatkarīgi no skolas atrašanās vietas vai skolēnu skaita. Jaunais finansēšanas modelis tiek balstīts labas skolas un optimālas klases kritērijos, nosakot, ka finansējums tiek aprēķināts konkrētai izglītības iestādei, ņemot vērā tajā īstenotās izglītības programmas apmēru. Modelis paredz līdzvērtīgu finansējumu līdzīgām skolām visā valsts teritorijā. Tāpat tiek paredzēts finansējuma pieaugums atbalsta personālam, tai skaitā garantēts valsts finansējums sociālajiem pedagogiem un karjeras konsultantiem. Plānots, ka jaunais pedagogu darba samaksas modelis stāsies spēkā ar 2025. gada 1. septembri.

Pāreja uz mācībām latviešu valodā. 2023./2024. mācību gadā pirmsskolas izglītībā un pamatizglītības pakāpē uzsākta pāreja uz mācībām tikai valsts valodā Latvijas izglītības iestādēs, kuras pirms tam īstenoja mazākumtautību izglītības programmas – “Vienota skola”. Šobrīd izglītības process tikai valsts valodā tiek īstenots 1., 4. un 7. klasē. No 2024. gada 1. septembra mācības tikai valsts valodā uzsāks 2., 5. un 8. klašu skolēni, bet no 2025. gada 1. septembra – pievienosies arī 3., 6. un 9. klases. Vienlaikus pamatizglītības posmā notiek pāreja uz otru svešvalodu, kas ir ES oficiālā valoda vai valoda, par kuras apguvi noslēgti starpvaldību līgumi izglītības jomā. Lai sniegtu atbalstu skolu pārejai uz mācībām latviešu valodā tiek īstenotas aktivitātes, veicinot skolu sadarbību, skolotāju pieredzes apmaiņu un jaunu prasmju apguvi.

Kompetencēs balstīta izglītības satura ieviešana. 2023. gadā noslēdzās 2019. gadā uzsāktā vispārējās izglītības satura reforma, ieviešot pamatizglītībā un vidējā izglītībā kompetenču pieeju mācību saturā, kas iekļāva arī pedagogu atbalsta sistēmas veidošanu un mācību procesa pilnveidi. Kompetenču pieejā balstītais vispārējās izglītības saturs paredz vidējās izglītības satura apguvi ne tikai optimālajā līmenī, bet izvēles mācību priekšmetos unursos arī padziļināti augstākajā līmenī, tādējādi veicinot jauniešu mērķtiecīgāku ceļu uz augstāko izglītību. ES fondu 2021.–2027. gada plānošanas perioda ietvaros plānotas darbības profesionālā atbalsta centra izveidei, kas

¹ <https://likumi.lv/ta/id/324332-par-izglitiba-attistibas-pamatnostadnem-20212027-gadam>

nodrošinās metodisko atbalstu izglītības iestādēm, tai skaitā izstrādās mācību un metodiskos materiālus dažādos mācību priekšmetos.

STEM izglītības veicināšana. No 2025./2026. mācību gada vidusskolu beidzējiem būs obligāti jākārtos valsts pārbaudes darbs dabaszinībās vispārīgajā mācību satura apguves līmenī vai fizikā, ķīmijā vai bioloģijā vismaz optimālajā līmenī.

Ar ESF atbalstu ir izstrādāts mācību saturs un mācību līdzekļu piemēri no pirmsskolas līdz vidusskolai visās mācību jomās, arī STEM. Sadarbībā ar Latvijas augstskolām ir izstrādāti digitāli mācību līdzekļi vidējā izglītībā tādos mācību priekšmetos kā fizika, dizains un tehnoloģijas, programmēšana, ķīmija un bioloģija. Lai veicinātu tehnoloģiju izmantošanu skolās, 2023. gadā tika organizētas mācības izglītības tehnoloģiju mentoriem, kā arī sniegts atbalsts izglītības iestādēm digitālo risinājumu ieviešanā un nodrošināti pedagogu profesionālās kompetences pilnveides kursi. Pilnveidota mācīšanās platforma *skolo.lv* un digitāla mācību resursu krātuve *mape.gov.lv* funkcionalitāte un satura komplektēšana.

Lai palielinātu bērnu un jauniešu interesi par STEM, valsts nozīmes interešu izglītības iestādes¹ no 2024. gada 1. septembra varēs saņemt papildu valsts budžeta finansējumu pedagogu atalgojumam un interešu izglītības programmu attīstībai. Šobrīd STEM interešu izglītības programmām tiek izmantoti 6% no valsts mērķdotācijas interešu izglītības programmām. Papildu piešķirtais valsts atbalsts paredz pakāpeniski palielināt finansējumu STEM jomu interešu izglītības programmu attīstībai, 2026./2027. mācību gadā sasniedzot 20% no kopējās mērķdotācijas apjoma pašvaldībām interešu izglītības īstenošanai. Piešķirtais finansējums STEM interešu izglītības programmām paredz izglītojamo skaita pieaugumu 2024. gadā par 9200 izglītojamiem, 2025. gadā un turpmāk par 10 800 izglītojamiem katru gadu.

Lai risinātu pedagogu trūkumu, tai skaitā STEM jomās, īstermiņa risinājums ir skolotāju izglītības projekts "Mācītspēks". Projekta ietvaros skolotāja darbam tiek piesaistīti un sagatavoti cilvēki ar iepriekš iegūtu augstāko izglītību kādā konkrētā jomā, dodot iespēju ātri ienākt izglītības sistēmā. 2023. gadā projekta ietvaros skolotāja kvalifikāciju ieguva 70 dalībnieki, savukārt divu gadu posmā absolvēja 31 dalībnieks. 2023. gada 1. septembrī mācības uzsāka jauns kurss – 89 topošie skolotāji, kuri strādās skolās, paralēli studējot pedagogiju izvēlētajā augstskolā.

2023. gada decembrī IZM, nodibinājums "Iespējamā misija" un Rīgas Tehniskās universitāte (RTU) parakstīja memorandu par skolotāju Līderības attīstības programmas izveidi, kurai pievienojusies arī energokompānija "Enefit". Trīs gadu laikā paredzēts sagatavot vairāk nekā 150 STEM priekšmetu skolotāju.

Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču un talantu attīstībai. Ar ESF atbalstu īstenoti pasākumi skolēnu kompetenču attīstībai galvenokārt STEM jomā, gan sniedzot atbalstu padziļinātai mācību satura apguvei, gan paplašinot interešu izglītības iespējas pamatizglītībā. Līdz 2023. gada decembrim pasākumos iesaistīti vairāk kā 195 tūkst. skolēnu. Bez tam tiek nodrošināts arī atbalsts nacionāla un starptautiska mēroga pasākumu īstenošanai izglītojamo talantu attīstībai. Nodrošināta gan mācību priekšmetu olimpiāžu un zinātnisko konkursu norise valsts un starptautiskā līmenī, gan sniegts atbalsts talantīgu izglītojamo attīstībai un pedagogu profesionālajai pilnveidei darbam ar talantīgiem izglītojamiem, t.sk. meiteņu sasniegumu un talantu attīstībai STEM jomā. Laika posmā no 2017. gada līdz 2023. gadam 760 izglītojamie ir piedalījušies 144 starptautiskos pasākumos, to skaitā ieguvuši 28 zelta, 93 sudraba un 187 bronzas medaļas un 73 atzinības rakstus starptautiskajās mācību priekšmetu olimpiādēs un zinātniski pētniecisko darbu konkursos². Turpmāka mācību priekšmetu olimpiāžu un skolēnu zinātniskās pētniecības darbības finansēšana plānota ar IZM pārziņā esošo ES fondu 2021.–2027. gadam atbalstu, kuru īsteno Valsts izglītības satura centrs.

Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai. Ar ES fondu atbalstu tiek īstenoti preventīvi un intervences pasākumi, iesaistot pašvaldības, skolas, pedagogus un vecākus, lai laikus identificētu bērnus un jauniešus ar risku pārtraukt mācības un sniegtu viņiem personalizētu atbalstu. Nodrošināts ekonomisks atbalsts (kompensācija sabiedriskā transporta, dienesta viesnīcas, ēdināšanas izdevumiem, individuālo mācību līdzekļu iegādei u.c. izdevumiem), individuāls konsultatīvs atbalsts (psihologu, logopēdu u.c. speciālistu iesaiste) un konsultācijas mācību priekšmetos, tai skaitā STEM. 2023. gadā noslēdzās 2017. gadā uzsāktais izglītības kvalitātes valsts dienesta ESF projekts "Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai" (PuMPuRS), kura ietvaros atbalstīti ap 50 tūkst. skolēnu 599 izglītības iestādēs. Projekta īstenošanas gaitā par sadarbības partneriem kļuva 41 pašvaldība. Atbalsts tika sniegts arī izglītības iestāžu pedagogiem un atbalsta personālam. Lai nodrošinātu projekta ilgtspēju, pašvaldībās ir izstrādāti priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas prevencijas sistēmas un ieviešanas plāni 2024.–2028. gadam.

¹ Valsts nozīmes interešu izglītības iestādes statusu piešķir interešu izglītības iestādēm, kas īsteno interešu izglītības programmas, tai skaitā STEM jomās, un papildus veic interešu izglītības metodiskā atbalsta un pedagogu profesionālās kompetences pilnveides nodrošinājuma funkcijas. Plānots, ka katrā plānošanas reģionā (Kurzeme, Latgale, Vidzeme, Zemgale) darbojas ne vairāk kā divas valsts nozīmes interešu izglītības iestādes, bet Rīgā – ne vairāk, kā trīs valsts nozīmes interešu izglītības iestādes.

² IZM informatīvais ziņojums "Par nepieciešamo finansējumu mācību priekšmetu olimpiāžu un skolēnu zinātniski pētnieciskā darba nodrošināšanai 2024. gadā".

2021.–2027. gada ES struktūrfondu plānošanas periodā ieguldījumi paredzēti integrētas “skola-kopiena” sadarbības programmas īstenošanai atstumtības riska mazināšanai izglītības iestādēs. Plānotā atbalsta mērķis ir turpināt attīstīt pašvaldības izglītības ekosistēmas pieeju, veicinot starpinstiitūciju sadarbību un izglītojamā vecāku iesaisti izglītības procesā, tādējādi nodrošinot koordinētu rīcību sociālās atstumtības un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska samazināšanu izglītojamiem un sekmējot vispārējās izglītības satura apguvi.

Skolēniem, kuri 9. klasē nenokārto centralizētos eksāmenus, lai iegūtu pamatizglītību ir pienākums atkārtoti mācīties 9. klasē. Šobrīd notiek diskusijas par IZM iniciatīvu ieviest izlīdzinošo mācību gadu, kura laikā eksāmenus nenokārtojušie pamatskolēni apgūtu ne tikai tos priekšmetus, kuros viņa zināšanas un prasmes bija nepietiekamas, bet mācītos arī profesionālās orientācijas priekšmetus.

Projekta “PROTI un DARI!” ietvaros kopš 2014. gada atbalsts sniegts vairāk nekā 5 tūkst. jauniešiem (vecumā 15-29 gadi) NEET situācijā (nav iesaistīts ne nodarbinātībā, ne izglītībā, ne mācībās). Ar ESF+ līdzfinansējumu paredzēts turpināt sekmēt NEET jauniešu integrēšanos izglītībā un nodarbinātībā. Līdz 2027. gadam pasākumos plānots iesaistīt 2250 jauniešus.

Iekļaujošas (speciālās) izglītības nostiprināšana. Nodrošinot iekļaujošās izglītības pieejamību, 2023./2024. mācību gadā 365 vispārējās izglītības iestādes īsteno speciālās izglītības programmas. Valstī darbojas 10 speciālās izglītības iestādes attīstības centri. ES fondu 2021.–2027. gadam plānošanas perioda ietvaros paredzēta infrastruktūras un mācību vides pilnveide efektīvas, kvalitatīvas un mūsdienīgas izglītības īstenošanai speciālās izglītības iestādēs. Lai paaugstinātu speciālās izglītības iestāžu kapacitāti kvalitatīvas speciālās izglītības nodrošināšanā, līdz 2029. gada beigām paredzēts sakārtot speciālās izglītības iestāžu tīklu, uzlabot mācību vidi, pilnveidot materiāltechnisko un mācību līdzekļu nodrošinājumu. Paredzēts, ka katrā pašvaldībā pēc 2025. gada 31. augusta darbojas ne vairāk kā viena speciālās izglītības iestāde (izņemot Rīgas valstspilsētu), kas licencētas speciālās izglītības programmas īsteno vienuviet. Prioritāri atbalsts paredzēts speciālās izglītības attīstības centriem.

Karjeras atbalsts palīdz skolēniem pieņemt apzinātu un motivētu lēmumu par savu turpmāko izglītības vai darba karjeru, tādējādi arī veicina izglītības priekšlaicīgas pārtraukšanas mazināšanu. Izglītības iestādes vai pašvaldības to iespēju robežās nodrošina pedagoga-karjeras konsultanta pakalpojumus un īsteno karjeras atbalsta pasākumus. Valsts izglītības attīstības aģentūra (VIAA) nodrošina regulāru metodisko un informatīvo atbalstu karjeras konsultantiem izglītības iestādēs un pašvaldību izglītības pārvaldēs.

Valsts pārbaudījumu organizēšanas procesa pilnveide. 2023. gadā noslēdzās projekta “Valsts pārbaudījumu organizēšanas procesa pilnveide” īstenošana, nodrošinot iespēju valsts pārbaudījumus vai to daļas kārtot e-vidē, uzlabojot informācijas apmaiņas un datu apstrādes iespējas. Projekta ietvaros pilnveidota Valsts pārbaudījumu informācijas sistēma un ieviesti jauni risinājumi, piemēram, valsts pārbaudījumu uzdevumu ievade sistēmā (uzdevumu bankas izveide) un attīstīti e-pakalpojumi. Sākot ar 2023. gadu centralizētie eksāmeni notiek tiešsaistē. Tāpat tiešsaistē tiek veikta centralizēto eksāmenu vērtēšana, un sagatavoti elektroniski parakstīti sertifikāti.

Vispārējās izglītības iestāžu infrastruktūras modernizācija. Piesaistot ERAF līdzfinansējumu līdz 2023. gada beigām modernizētas 92 pašvaldību dibinātas vispārējās izglītības iestādes, radot modernu, ergonomisku un higiēnas prasībām atbilstošu mācību vidi, kas papildināta ar modernu, mācību procesam nepieciešamu IKT aprīkojumu un risinājumiem. Atsevišķās pašvaldībās, kurās vērojams izglītojamo skaita pieaugums un esošas infrastruktūras nepietiekamība, paredzēta arī jaunu izglītības iestāžu ēku būvniecība (piemēram, Ādažu un Ogres novada pašvaldībās), kā arī jaunu piebūvju būvniecība.

Digitālās plaisas mazināšana vispārējā un profesionālajā vidējā izglītībā. Izstrādāta “Izglītības resursu uzskaites un monitoringa informācijas sistēma” (RUMIS) izglītības procesam nepieciešamo datoru un citu palīg līdzekļu reģistrēšanai un izsniegšanai skolēniem. 2021. gada 14. maijā augstāko valsts un Latvijas Pašvaldību savienības amatpersonu parakstītais sadarbības memorands “Dators ikvienam bērnam” paredz līdz 2025. gadam nodrošināt mācību procesam piemērotu datoru katram skolēnam un skolotājam, kā arī datoru bibliotēkas izveidi skolās. Ar REACT-EU pieejamo finansējumu 2023. gadā 524 vispārējās izglītības iestādes tika nodrošinātas ar 25,7 tūkst. datortehnikas vienībām 7.-9. klašu izglītojamiem. ANM ietvaros tika iegādātas 35,8 tūkst. portatīvās datortehnikas vienības sociāli neaizsargātākajiem izglītojamiem. Datortehnika pārējām izglītojamo grupām, kā arī pedagogiem un atbalsta personālam, kas ir iesaistīts vispārējās izglītības nodrošināšanā, tiks iegādāta ES fondu 2021.-2027. gada plānošanas perioda ietvaros.

Mācībspēka prognozēšanas un nodarbinātības plānošanas sistēma. 2023. gadā noslēdzās darbs pie pētījuma un analītiskā rīka izstrādes, kas ir priekšnosacījums pedagogu pieprasījuma un piedāvājuma prognozēšanas un nodarbinātības plānošanas sistēmas izveidei vispārējā un profesionālā izglītībā, kas dos iespēju laicīgi reaģēt uz sistēmas vajadzībām skolotāju sagatavošanā un profesionālās kompetences pilnveidē, pedagogu efektīvai nodarbinātības plānošanai izglītības iestādēs, atbalsta darbību plānošanai pašvaldības un valsts līmenī.

4.2.2. AKTUĀLIE PASĀKUMI PROFESIONĀLAJĀ VIDĒJĀ IZGLĪTĪBĀ

Profesionālās izglītības satura reforma, kas tika uzsākta ES fondu 2014. – 2020. gada plānošanas periodā, ir noslēgusies, vienlaikus vairāku projektu ietvaros uzsāktās iniciatīvas, piemēram DVB mācības, plānots turpināt un attīstīt ar ES fondu un citu finanšu instrumentu atbalstu. Profesionālās izglītības programmu īstenošanā ir ieviesta modulārā pieeja, kas izglītības iestādēm ļauj īstenot atsevišķi vienu vai vairākus moduljus un izsniegt apliecību par attiecīgā moduļa apguvi. Sākot ar 2023. gadu izglītības iestādes var uzņemt personas profesionālās izglītības programmās vēlākos posmos, lai turpinātu / pabeigtu mācības. Tiek izvērtēta un atzīta iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē iegūtā kompetence, lai persona īsākā laika periodā, individualizēti apgūtu tikai trūkstošās vispārīgās vai profesionālās kompetences konkrētās profesionālās kvalifikācijas ieguvei. Līdz 2029. gadam paredzēts izstrādāt digitālu platformu “Profesionālo kvalifikāciju sistēma” (e-PKS) profesionālās izglītības satura infrastruktūras pārvaldībai un aktualizācijai, kas būs vienlīdz izmantojama gan sākotnējā profesionālajā izglītībā, gan pieaugušo profesionālajā tālākizglītībā un profesionālajā pilnveidē.

2023. gadā publicētajā OECD pētījumā “Education at a Glance 2023” Latvijas profesionālās izglītības sistēma atzīta par vienu no efektīvākajām starp pētījuma dalībvalstīm.

Izcilības un inovāciju attīstība profesionālajā izglītībā. Kopš 2017. gada ar ES fondu atbalstu Valsts izglītības attīstības aģentūra organizē nacionāla līmeņa profesionālās meistarības konkursu *SkillsLatvia* profesionālās izglītības audzēkņiem, kā arī sagatavo konkursantus dalībai starptautiskajos jauno profesionāļu meistarības konkursos “EuroSkills” un “WorldSkills”. Arī turpmāk profesionālās izglītības iestādēs tiks sniegts atbalsts pedagogiem darbā ar talantīgajiem audzēkņiem profesionālo prasmju apguvē un pilnveidē.

Karjeras attīstības atbalsta pasākumu īstenošana. Turpinās karjeras atbalsta pasākumu īstenošana – uzņēmumu apmeklējumi, tikšanās ar absolventiem, mērķtiecīga prakses vietu izvēle u.c., iespēju robežās nodrošināts karjeras konsultanta amats tehnikumos un citās profesionālās izglītības iestādēs, audzēkņiem ir iespēja saņemt individuālas un grupu karjeras konsultācijas.

DVB mācību un prakšu īstenošanai profesionālajā izglītībā. 2023. gadā bija pieejams papildu ES fondu finansējums, nodrošinot iespēju papildus 650 izglītojamo iesaisti DVB mācībās un 1130 izglītojamo iesaisti mācību praksēs uzņēmumos. Kopš ES projekta uzsākšanas mācību praksēs un DVB mācībās iesaistījušies kopumā vairāk nekā 16 tūkst. audzēkņu, 37 profesionālās izglītības iestādes un vairāk nekā 2700 uzņēmumu. DVB mācību nostiprināšana profesionālajā izglītībā tiks turpināta.

Profesionālās izglītības iestāžu infrastruktūras modernizācija. Ar ERAF atbalstu līdz šim veikti nozīmīgi uzlabojumi izglītības iestāžu mācību vidē, tai skaitā ar izglītības programmu īstenošanai nepieciešamajām iekārtām aprīkoti mācību kabineti, no jauna izveidoti mācību poligoni un darbnīcas, atjaunotas dienesta viesnīcas un sporta infrastruktūra. Modernizētas 66 izglītības programmas, kopējie ieguldījumi infrastruktūras modernizācijā ES fondu 2014. - 2020. gada plānošanas periodā bija 96,2 milj. EUR. Turpmāk plānoti ieguldījumi 41,5 milj. EUR apmērā izglītības iestāžu mācību vidē nozarēm aktuālo prasmju apguvei, nodrošinot iepriekšējo investīciju ilgtspēju un rezultātu nostiprināšanu, tāpat arī IKT un digitālo risinājumu attīstībai, STEM mācību kabinetu aprīkojumam, kā arī energoefektivitātes paaugstināšanai izglītības iestāžu ēkās.

Sadarbības stiprināšana ar sociālajiem partneriem un nozares organizācijām. Lai nodrošinātu speciālistu sagatavošanu atbilstoši darba tirgus prasībām. Visās IZM padotībā esošajās profesionālajās izglītības iestādēs kopš 2016. gada sākuma darbojas koleģiāla padomdevēju institūciju – konvents. Tā mērķis ir veicināt profesionālās izglītības iestādes attīstību, nosakot tās darbības stratēģiskos virzienus, atbilstoši darba tirgus prasībām.

Turpina darboties Nozaru ekspertu padomes (NEP), nozaru ekspertiem iesaistoties profesionālās izglītības satura attīstībā, īstenošanā un kvalifikācijas eksāmenu vērtēšanā, kā arī reformu īstenošanā profesionālajā izglītībā, t.sk. risinot jautājumus, kas saistās ar attiecīgās nozares speciālistu pieprasījumu un piedāvājumu darba tirgū.

4.2.3. AKTUĀLIE PASĀKUMI AUGSTĀKAJĀ IZGLĪTĪBĀ

Augstskolu iekšējās pārvaldības reforma. 2023. gadā noslēdzās IZM īstenotais ESF projekts “Atbalsts valsts augstskolu padomju darbības uzsākšanai”, kura mērķis bija nodrošināt valsts augstskolu darbības nepārtrauktību, tām pārejot uz jaunu iekšējās pārvaldības modeli un nosakot tālākās stratēģiskās attīstības virzienus. Projekta ietvaros apstiprinātas 14 valsts dibinātu augstskolu stratēģiskās specializācijas, apstiprinātas un ar IZM saskaņotas

13 valsts dibinātu augstskolu attīstības stratēģijas un sniegts atbalsts 14 augstskolu izveidoto padomju darbības nodrošināšanai.

Tenūras profesūras fonda ieviešana. 2023. gadā IZM uzsāka garantētās nodarbinātības jeb tenūras (no angļu val. *tenure*) sistēmas ieviešanu Latvijā zinātnes universitātēs, vienlaicīgi nodrošinot visu zinātnes nozaru grupu vienmērīgu attīstību. Tenūras sistēmas ietvaros paredzēts vēlētajam akadēmiskajam personālam, iegūstot noteiktu akadēmisko amatu, piemēram, asociētā profesora vai profesora amatu, un izpildot iepriekš zināmus profesionālās un zinātniskās kvalifikācijas kritērijus, nodrošināt stabilu nodarbinātību ar beztermiņa darba līgumu pretstatā darba līguma slēgšanai tikai uz ievēlēšanas laiku – sešiem gadiem, kā tas ir šobrīd. Ņemot vērā, ka tenūras sistēma sekmīgi darbojas citās Eiropas valstīs, tas ir viens no risinājumiem, kā attīstīt cilvēkkapitāla attīstību pētniecībā un inovācijās Latvijā. Tenūras sistēmu plānots pilnībā ieviest 2024. gadā.

Pakāpeniska institucionālā finansējuma modeļa ieviešana. Grozījumi Augstskolu likumā, kas stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī, paredz pakāpenisku institucionālā finansējuma modeļa (izmaiņas augstākās izglītības finansēšanas 1. pīlārā) ieviešanu Latvijā. Galvenais mērķis ir pilnveidot un modernizēt esošo valsts augstākās izglītības iestāžu finansēšanas modeli un principus, stiprinot atbilstību tautsaimniecības pieprasījumam. Paredzēts atteikties no tā, ka IZM un Augstākās izglītības padome mikrolīmenī nosaka valsts budžeta finansēto vietu skaitu sadalījumā pa studiju programmām. Visām augstākās izglītības iestādēm būs iespējams pieteikties dalībai izmēģinājumu projektā.

Pilnveidots pašreizējais augstākās izglītības finansēšanas modelis. No 2023. gada snieguma finansējums (augstākās izglītības finansēšanas 2. pīlārs) augstskolām tiek piešķirts, ņemot vērā absolventu skaitu jomās, kurās ir darbaspēka iztrūkums, kā arī atbilstoši tam, vai to absolventi ir nodarbināti augsti kvalificētajos amatos, kas atbilst speciālistiem ar augstāko izglītību. Iepriekš snieguma finansējuma struktūra sastāvēja tikai no zinātnes un pētniecības kritērijiem. Līdz ar minētajām izmaiņām ministrija sniedz stimulu augstākās izglītības iestādēm fokusēties uz rezultātu (absolventu sagatavošanu), nevis procesu (studiju programmas īstenošanu).

Atbalsts topošajiem un jaunajiem pedagogiem. IZM 2023. gadā uzsāka īstenot atbalsta programmu topošajiem un jaunajiem skolotājiem, kuri savu darbību pēc studijām saista ar darbu skolā. Atbalsta programmas ietvaros IZM ir izstrādājusi tematisko stipendiju prioritāro jomu pedagoģijas studentiem, nodrošinot valsts budžeta stipendiju 300 EUR apmērā mēnesī, sākot ar 1. kursu. Stipendija ieviesta, lai nodrošinātu valsts izglītības iestādēs nepieciešamo skolotāju skaitu un veicinātu vidējās izglītības absolventu interesi par pedagoģijas studijām, it īpaši valstī prioritārajās izglītības (STEM, Eiropas Ekonomikas zonas oficiālo valodu un latviešu valodas un literatūras mācību) jomās. Stipendijas saņēmējiem izvirzītas prasības attiecībā pret akadēmiskajiem rādītājiem, praksi un nodarbinātību izglītības iestādē. Jauno pedagoģijas studentu atbalsta programmas ietvaros ministrija aktualizējusi studiju vietas izmaksas valstij prioritārajās pedagoģijas izglītības programmās, tādējādi izvirzot prasības augstākās izglītības iestādēm celt studiju kvalitāti un modernizēt studiju vidi.

2023. gadā tika uzsākta ES fondu līdzfinansēta programma, kas paredz indukcijas gada ieviešanu pedagogu sagatavošanas studiju programmās. Jaunajiem pedagogiem pirmajā gadā pēc skolotāja kvalifikācijas iegūšanas tik sniegts sistēmisks atbalsts, lai sekmētu viņu tālāku iekļaušanos izglītības iestādes vidē un palikšanu skolotāja profesijā. Projektu īsteno Latvijas Universitāte, tā īstenošana plānota līdz 2026. gada 30. jūnijam.

Digitālo prasmju attīstība augstākajā izglītībā. Nodrošina pārvaldības efektivitāti, akadēmiskā personāla veiktspēju, studiju kvalitātes augšanu, starptautisko konkurētspēju un augstākās izglītības iestāžu kā digitālās izcilības centru veidošanos. Ar ES fondu atbalstu Latvijas augstskolu un zinātnisko institūciju akadēmiskais un zinātniskais personāls apgūst augsta līmeņa digitālās prasmes (jaunākās tendences un metodes informāciju tehnoloģiju kursu satura sagatavošanā un pasniegšanā) Ņujorkas štata Bufalo Universitātē. Šo mācību mērķis ir nodrošināt iegūto zināšanu pārnesi Latvijas augstskolās. No 2019. gada augsta līmeņa digitālās prasmes Ņujorkas štata Bufalo universitātē apguvuši 74 Latvijas augstākās izglītības institūciju pasniedzēji.

ES Atveseļošanas palīdzības programmas REACT-EU ietvaros no 2022. gada novembra līdz 2023. gada decembrim tika īstenoti augstskolu sadarbības projekti (kopējais finansējums 7,1 milj. EUR, projektu īstenošanā iesaistījās 12 augstskolas, kā arī nozaru organizācijas) studējošo digitālo prasmju attīstībai, pilnveidojot studiju saturu, mācību metodiku un ieviešot atbilstošus digitālos tehnoloģiskos risinājumus. Atbalsts ir veicinājis IKT izglītības attīstību, ļaujot ikvienam studentam būtiski uzlabot digitālās prasmes atbilstoši mūsdienu darba tirgus vajadzībām. Atbalstu saņēma arī docētāji jaunā digitālā saturā, mācību metodikas un digitālo tehnoloģisko risinājumu ieviešanai.

ANM digitālās transformācijas komponentes ietvaros plānotas investīcijas augsta līmeņa digitālo prasmju apguvei (kopējais finansējums 17 milj. EUR). Līdz 2026. gadam paredzēts ievērojami palielināt speciālistu skaitu ar augsta līmeņa digitālajām prasmēm (DigiComp 7.-8. līmenis), kas spēj pielietot augstās tehnoloģijas zināšanu un tehnoloģiju ietilpīgu jaunu produktu un pakalpojumu attīstībai dažādās nozarēs, vienlaikus arī sekmējot Latvijas lomas nostiprināšanos reģionā augsta līmeņa IKT speciālistu sagatavošanā. Investīcijas mācību un saistīto P&A

aktivitāšu īstenošanā plānotas trīs jomās – kvantu tehnoloģijās, augstas veiktspējas skaitļošanā un valodu tehnoloģijās. Projektus plānots īstenot no

Atbalsta programmas digitālo prasmju attīstībai tiks turpinātas ar citiem atbalsta pasākumiem arī ES fondu plānošanas periodā 2021.-2027. gadam, kur digitālā transformācija ir viens no ES izvirzītajiem prioritārajiem virzieniem.

Atbrīvojumi no nodokļiem. Darba devēja apmaksātā mācību maksa par darbinieka augstākās izglītības iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs, ES dalībvalstu un Eiropas Ekonomikas zonas valstu mācību iestādēs nav uzskatāma par algota darba ienākumu, ja augstākās izglītības iegūšana saistīta ar tādu prasmju iegūšanu, kas nepieciešama darba devējam. To nosaka grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", kas stājās spēkā 2024. gada 1. janvārī. Tādējādi darba devējiem tiek dota iespēja apmaksāt darbiniekiem augstāko izglītību, neapliekot mācību maksu darbiniekam/ darba devējam ar darbaspēka nodokļiem.

4.2.4. AKTUĀLIE PASĀKUMI PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBĀ

Pieaugušo izglītības kvalitātes pilnveidošana. 2022. gada 15. septembrī tika veikti grozījumi Izglītības likumā, un atbilstoši tiem MK apstiprināja kārtību, kādā pašvaldības izsniedz un atceļ neformālās izglītības programmu īstenošanas atļaujas, lai veicinātu neformālās izglītības, tai skaitā digitālo prasmju, pieejamību un kvalitāti Latvijā. Turpmāk par neformālās izglītības programmas apguvi tek izsniegts izglītības dokuments – apliecība, kurā iekļauti mācīšanās rezultātu apraksts. 2023.gadā noslēdzās darbs pie vienota ietvara izveidošanas Latvijā, kas nosaka, ka digitālo pamatprasmju novērtēšanai, mācību vajadzību noteikšanai, plānošanai un novērtēšanai tiek izmantots Eiropas Iedzīvotāju digitālo kompetenču ietvars (DigComp). Lai atbalstītu jaunā regulējuma ieviešanu, izstrādātas vadlīnijas neformālās izglītības programmu izstrādei un īstenošanai.

Vienlaikus ir SAM 4.2.4.2. projekta ietvaros tiks uzsākts darbs pie vienotas metodikas sistēmiskai pieaugušo izglītības kvalitātes uzraudzībai. SAM 4.2.4.2. projekta ietvaros ir paredzēts sniegt metodisko atbalstu izglītības iestādēm, apkopot un analizēt informāciju par situāciju pieaugušo izglītībā un informēt sabiedrību par pieaugušo izglītības kvalitātes aspektiem, kā arī veikt pieaugušo izglītības īstenošanu darbības un pieaugušo izglītības programmu īstenošanas izvērtējumu un uzraudzību.

Individualizēts un elastīgs pieaugušo izglītības piedāvājums. 2022. gada 1. aprīlī stājās spēkā grozījumi Profesionālās izglītības likumā, kas paredz modulāro profesionālās izglītības programmu īstenošanu pieaugušo izglītībā un nosaka izglītības dokumentus, ko izsniedz par programmas moduļa apguvi. Modulārās pieejas ieviešana ir profesionālās izglītības programmu saturiska pārstrukturēšana, dodot iespēju cilvēkiem efektīvi pārvaldīt pārmaiņas un ātrāk pielāgoties jaunajām attīstības tendencēm nozarē. Ņemot vērā minētos grozījumus Profesionālās izglītības likumā, IZM izstrādāja kritērijus un kārtību, kādā profesionālās izglītības iestāde novērtē cilvēka iepriekšējā izglītībā vai profesionālajā pieredzē iegūto kompetenci, lai vēlākos posmos uzņemtu viņu profesionālās izglītības programmā izglītības turpināšanai un profesionālās kvalifikācijas iegūšanai. Patlaban notiek darbs pie regulējuma pilnveides, lai noteiktu prasības un kārtību, kādā atzīst personas profesionālo kvalifikāciju vai tās daļu. 2023. gadā MK apstiprināja noteikumus, kas nosaka valsts atzītu profesionālās izglītības, profesionālās kvalifikācijas, profesionālās pilnveides un profesionālās ievirzes izglītību apliecinājošu dokumentu paraugus, to izgatavošanas un izsniegšanas kārtību, kā arī moduļa apliecības paraugu un dokumenta par profesionālās izglītības programmas daļas apguvi paraugus un to izsniegšanas kārtību. 2024. gada februārī MK apstiprināja jaunu valsts profesionālās tālākizglītības un profesionālās pilnveides izglītības standartu. Lai nodrošinātu augstāko vajadzību pēc augstāka līmeņa profesionālajām kompetencēm un prasmēm, jaunais standarts nodrošina iespējas profesionālajā tālākizglītībā iegūt arī 5.–8. profesionālā kvalifikācijas līmeņa profesionālo kvalifikāciju. Minētās izmaiņas ļaus profesionālās izglītības iestādēm attīstīt darba tirgum atbilstošu profesionālās tālākizglītības piedāvājumu.

Visas IZM padotības profesionālās izglītības iestādes īsteno pieaugušo izglītību. To attīstības un investīciju stratēģijās 2021.-2027. gadam pieaugušo izglītībā ir plānots palielināt pieaugušo izglītojamo skaitu un piedāvāt profesionālās tālākizglītības programmas un ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanu visās profesionālajās kvalifikācijās.

Ilgspējīgas un sociāli atbildīgas atbalsta sistēmas pieaugušo izglītībai izveides ietvaros turpinās darbs pie Individuālā mācību kontu (IMK) pieejas attīstības. Līdz 2026. gada 31. maijam plānots attīstīt un aprobēt Latvijas kontekstam atbilstošu IMK pieeju un platformu, kas stiprinās indivīda mācību ceļu īstenošanu, pārvaldību un informācijas par mācīšanās rezultātiem uzglabāšanu, kā arī sekmēs pieaugušo dalību izglītībā, palīdzot apgūt un pilnveidot digitālās prasmes, tostarp veicinot piekļuvi starptautisku un ārvalstu mācību platformu mācību iespējām, izmantojot IMK

resursus. Pasākuma finansējumu veido ANM finansējums 14,30 milj. EUR apmērā un plānots, ka līdz 2026.gada 31. maijam vismaz 3 500 pieaugušajiem, tiks palīdzēti apgūt digitālās prasmes, izmantojot individuālo mācību kontu resursus.

Tāpat ANM plāna reformas ietvaros ir paredzēts attīstīt un pilotēt Latvijas kontekstam atbilstošus Prasmju fondus. Atbalsts ir paredzēts publiskās un privātās partnerības instrumenta – Prasmju fondu attīstībai, kur finansējuma saņēmējs būs darba devēju un darba ņēmēju pārstāvošu institūciju un valsts institūciju partnerība. Pieejamais indikatīvais finansējums 2024.-2029.gadam ir ESF 5,8 milj. EUR. Finansējuma mērķis ir izstrādāt Latvijai atbilstošu prasmju fondu finansēšanas, darbības un pārvaldības modeli, ar nodomu tam ilgtermiņā kļūt par pašregulējošu un pašfinansējošu struktūru, attīstot sociālajā dialogā balstītu sistēmu nozares stratēģiskai cilvēkkapitāla attīstībai un jaunu darbinieku piesaistei.

Atbalsts nodarbināto kvalifikācijas pilnveidei un atbalsts dalības šķēršļu mazināšanai. 2023. gada decembrī noslēdzās 2017. gadā uzsāktais ESF projekts “Nodarbināto personu profesionālās kompetences pilnveide”, kuru īstenoja Valsts izglītības attīstības aģentūra (VIAA) sadarbībā ar Latvijas pašvaldībām, izglītības iestādēm un Nodarbinātības valsts aģentūru (NVA). Projekta ietvaros 10 mācību kārtās dažādas izglītības programmas pabeidza nepilni 77 tūkst. dalībnieki, tai skaitā 14,6 tūkst. personas ar zemu izglītības līmeni. Vairāk nekā puse no projektā iesaistītajiem nodarbinātajiem mācību ietvaros pilnveidoja digitālās prasmes. Nodarbinātajiem projektā bija iespēja saņemt kompensāciju par profesionālās kvalifikācijas eksāmena nokārtošanu un kvalifikācijas iegūšanu, apliecinot darba gaitā vai personiskajā dzīvē iegūtās profesionālās zināšanas un prasmes kādā profesijā. Kopumā šo iespēju izmantoja 1909 personas. Projektā iesaistījās 124 izglītības iestādes kopumā piedāvājot apgūt 2309 dažādas izglītības programmas. Nodarbināto mācības turpināsies ES fondu 2021.-2027. gadam plānošanas periodā ESF+ projekta ietvaros “Atbalsts pieaugušo individuālajās vajadzībās balstītai pieaugušo izglītībai”, kura īstenošanas noteikumus MK apstiprināja 2024. gada 5. maijā. Paredzēts, ka līdz 2029. gada 31. decembrim 28 tūkst. nodarbinātajiem, tostarp pašnodarbinātajiem, līdz būs iespēja apgūt jaunas zināšanas un pilnveidot prasmes, iegūt profesionālo kvalifikāciju vai pārkvalificēties. Prioritāri atbalsts tiks sniegts nodarbinātajiem ar zemu izglītības līmeni, paredzot atbalstu 14 tūkst. nodarbināto ar zemu izglītības līmeni. Vienlaikus projekta ietvaros VIAA izstrādās konceptuāla risinājuma aprakstu un tā īstenošanas plānu, lai sasniegtu, informētu un motivētu nodarbinātos ar zemu izglītības līmeni iesaistīties mācībās. Izvērtējot projekta īstenošanas progresu, VIAA reizi gadā aktualizēs konceptuālo risinājuma aprakstu un plānu.

Atbalsts uzņēmējiem nodarbināto prasmju pilnveidei. Lai sekmētu uzņēmuma digitālo transformāciju un konkurētspēju, ANM digitālās transformācijas komponentes ietvaros plānotas investīcijas uzņēmumu digitālo prasmju attīstībai. Atveseļošanas fonda atbalsta programma tika apstiprināta 2023. gada 12. septembrī. Tās mērķis ir pilnveidot Latvijas sīko (mikro), mazo, vidējo un lielo komersantu digitālās, robotizācijas un automatizācijas prasmes, tai skaitā prasmes, kas sekmētu eksporta veicināšanu, augsta līmeņa digitālās pārvaldības pamatprasmes uzņēmumu vadības līmenī un prasmes digitālo tehnoloģiju izmantošanai dažādos uzņēmējdarbības procesos. Investīcijai pieejamais Atveseļošanas fonda finansējums ir 20 milj. EUR, un plānots, ka programmas ietvaros līdz 2026. gada vidum atbalstu darbinieku digitālo prasmju pilnveidei saņems vismaz 2521 komersanti. Apmācības digitālo prasmju pilnveidei uzņēmumu darbiniekiem pieejamas caur Eiropas digitālās inovācijas centriem (EDIC) vai konkursa kārtībā atlasītām biedrībām jeb nozares asociācijām. Biedrības nodrošina pamata prasmju apmācību kursus komersantu darbiniekiem tiešsaistē, klātienē un hibrīdformātā, savukārt EDIC komersantu darbiniekiem nodrošina specializēto jomu apmācību kursus. Līdz šim atbalsta programmas ietvaros 2 kārtās saņemti 9 biedrību projekti. Minēto investīciju plānots turpināt arī ES fondu 2021–2027. gadam plānošanas ietvaros, tam novirzot vēl 10 milj. EUR.

ES fondu 2021.-2027. gadam plānošanas periodā paredzēts sniegt atbalstu arī darba devēju nozaru vajadzībās balstītai darbinieku kompetences paaugstināšanai, motivējot darba devējus iesaistīt mācībās savus darbiniekus prasmju pilnveidošanai, tādējādi sekmējot uzņēmēju konkurētspēju un produktivitāti. ESF+ pasākuma “Atbalsts nozaru vajadzībās balstītai pieaugušo izglītībai” īstenošanai līdz 2029. gada beigām būs pieejams finansējums 14,5 milj. EUR apmērā, un kopumā paredzēts mācībās iesaistīt vismaz 8352 darba devēju nodarbinātas personas, tai skaitā pašnodarbinātas personas. Paredzēts atbalstu sniegt vismaz 464 komersantiem. Mācības paredzētas tādās jomās kā telemātika un loģistika, inženierzinātnes, tehnoloģijas un vadība, ražošana un pārstrāde, programmēšana, matemātika un statistika, veselības aprūpes pakalpojumi, viesnīcu vadība, tūrisma vadība, tūrisma un atpūtas organizācija u.c..

Atbalsts darba devējiem prasmju attīstīšanas veicināšanā Latvijā

2023. gada septembrī noslēdzās 2021. gadā uzsāktā EK Strukturālo reformu atbalsta ģenerāldirektorāts sadarbībā ar OECD uzsāktā IZM pieteiktā Tehniskā atbalsta instrumenta projekta "Atbalsts darba devējiem prasmju attīstīšanas veicināšanā Latvijā" ("Support employers in promoting skills development in Latvia") īstenošana. Projekta mērķis bija atbalstīt Latviju jauna normatīvā regulējuma izstrādē, kas atbalstīs un stimulēs darba devējus (īpaši mazos un vidējos uzņēmumus) paaugstināt savu darbinieku prasmes vai veicināt pārkvalifikāciju, ko paredz Izglītības likumā ietvertais deleģējums MK "...noteikt atbalsta pasākumus darba devējiem darbinieku papildu izglītošanā, tai skaitā kritērijus šāda atbalsta saņemšanai un atbalsta pasākumu īstenošanas kārtību". Projekts ietvēra plašas Latvijas ieinteresēto pušu konsultācijas, tostarp diskusijās un darba semināros iesaistot EM, IZM, Finanšu ministriju, kā arī sociālos un sadarbības partnerus un nozaru asociācijas. Projekta ietvaros tika: (1) veikts galveno šķēršļu novērtējums un noskaidroti apstākļi, kas veicina Latvijas darba devēju ieguldījumu savu darbinieku prasmēs; (2) identificēti starptautiskās labās prakses piemēri, kas mudina darba devējus ieguldīt savu darbinieku prasmēs; (3) izstrādātas praktiskas vadlīnijas, lai attīstītu normatīvo regulējumu darba devēju atbalstam un ieguldījumu veicināšanai darbinieku prasmju pilnveidē; (3) izstrādāti priekšlikumi atbalsta pasākumiem (subsīdēto mācību, kuras nodrošināja darba devēju asociācijas, pilnveidošanai; tiešsaistes rīka attīstībai uzņēmumiem prasmju nepietiekamības un mācību vajadzību novērtēšanai; ārējo ekspertu piesaistei mikro, mazo un vidējo uzņēmumu prasmju nepietiekamības un mācību vajadzību novērtējumam u.c.); (4) attīstīts monitoringa ietvars, t.sk. metodoloģija un uzraudzības rādītāji, kas sekmēs ieviestu atbalsta pasākumu īstenošanas novērtējumu; (5) izveidots celvedis turpmākiem rīcības virzieniem ilgtermiņā un sociāli atbildīgas pieaugušo izglītības atbalsta sistēmai.

Projekta rezultāti ņemti vērā EM normatīvā regulējuma izstrādē, lai stimulētu darba devējus paaugstināt savu darbinieku prasmes, kā arī pilnveidotu plānotos atbalsta pasākumu darba devējiem. Ilgtermiņā. Projekta ietvaros izstrādāto priekšlikumu ieviešana, kopā ar citiem iecerētiem atbalsta pasākumiem (piemēram, Prasmju fondu iniciatīvu, Individuālo mācību kontu iniciatīvu), sniegs ieguldījumu ilgtermiņā un sociāli atbildīgai pieaugušo izglītības atbalsta sistēmas attīstībai.

Digitālo prasmju attīstība. ANM projekta "Sabiedrības digitālo prasmju attīstība" ietvaros līdz 2026. gada vidum 40 000 iedzīvotājiem bez vai ar zemu digitālo prasmju līmeni tiks nodrošināta digitālo prasmju pilnveide, tostarp ar mentora atbalstu. Projekta mērķis veicināt digitālo pašpalpošanās prasmju attīstību sabiedrībā, tādējādi veicinot personu veiksmīgāku iekļaušanos mūsdienu sabiedrībā, t.sk. nodarbinātībā, ikdienas sadzīves jautājumu mūsdienīgā risināšanā un kvalitatīvas dzīves uzlabošanā, jo īpaši valsts un pašvaldību digitālo pakalpojumu izmantošanu un pieeju digitālai informācijai.

ANM plāna ietvaros paredzēts izveidot jaunu pieeju IKT speciālistu sagatavošanai, t.i. pašvadītas IKT mācīšanās skolas mācību vidi un līdz 2027.gadam izglītojot ap 500-600 jaunus IKT speciālistus. Tāpat paredzētas investīcijas jau izveidoto ārpusformālās izglītības IKT speciālistu sagatavošanas iniciatīvu mērogošanai, īpaši atbalstot sieviešu iesaisti IKT darbā, intensīvu mācību īstenošanai cilvēkiem, kas vēlas mainīt karjeru un apgūt nepieciešamās iemaņas darbam IT jomā. Šādi plānots līdz 2027.gadam papildus iesaistīt mācībās ap 400 personām. Pasākuma finansējumu veido Atveseļošanās fonda finansējums 7,6 milj. EUR apmērā.

OECD pieaugušo prasmju pētījums

2023. gada 16. jūnijā tika pabeigta datu iegūšana par iedzīvotāju izglītības, prasmēm un kompetencēm starptautiskajā Starptautiskajā pieaugušo kompetenču novērtēšanas programmas pētījumā OECD PIAAC, kuru IZM un Latvijas Universitāte sadarbībā ar pētījumu centru SKDS īstenoja visā Latvijas teritorijā. Dalība OECD PIAAC pētījumā dod iespēju novērtēt 16-65 gadus vecu iedzīvotāju lasītprasmi, rēķināšanu un problēmu risināšanu, kā arī šo kompetenču izmantošanu ikdienas dzīvē un darbā. Pirmie OECD PIAAC pētījuma rezultāti tiks publicēti 2024. gada 10. decembrī. Iegūtie dati ļaus analizēt cilvēkkapitāla kapacitāti, neatbilstības starp prasmju piedāvājumu un pieprasījumu darba tirgū un attiecīgo prasmju ietekmi uz atbildības apmēru, kā arī starptautiski salīdzināt Latvijas cilvēkresursu kvalitāti.

Pašvaldību pieaugušo izglītības koordinātoru tīkls tiek pastāvīgi stiprināts – notiek mācības, izstrādāta un īstenota Pieaugušo izglītības koordinātoru kompetences pilnveides programma u.tml. Sadarbībā ar Baltijas Datoru akadēmiju izstrādāta un pašvaldībās pilotēta neformālās izglītības programma "Digitālo pakalpojumu izmantošana ikdienas dzīves situāciju risināšanā", iesaistot pieaugušos ar zemām digitālām prasmēm. Sadarbībā ar Latvijas Banku izstrādātas un pilotētas neformālās izglītības programmas pieaugušajiem finanšu pratības jomā. 2024. gadā ir uzsākta jauna ikmēneša aktivitāte "Atvērtās e-durvju dienas pieaugušo izglītībā".

Papildus aktīvā darba tirgus politikas ietvaros tiek īstenotas bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu profesionālās mācības, pārkvalifikācijas un prasmju pilnveides pasākumu pilnveidošana (detalizēti par ADTP pasākumiem sk. ziņojuma 4.3 sadaļu).

4.3. AKTĪVĀ DARBA TIRGUS POLITIKA UN IEKŠĒJĀS MOBILITĀTES VEICINĀŠANA

NVA īstenotie aktīvie un preventīvie darba tirgus pasākumi

NVA sniegtie pakalpojumi un pasākumi sekmē iedzīvotāju ekonomisko aktivitāti un konkurētspēju darba tirgū. Tie pastāvīgi tiek pārskatīti un pilnveidoti, lai uzlabotu to efektivitāti un pielāgotu aktuālajai situācijai Latvijas ekonomikā un darba tirgū. Nozīmīgākie īstenotie aktīvie darba tirgus politikas (ADTP) pasākumi:

- mācību pasākumi – profesionālā tālākizglītība (pārqualifikācija), profesionālā pilnveide (kvalifikācijas paaugstināšana), apmācība pie darba devēja, neformālās izglītības ieguve, konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi (pamatkompetences) un atbalsts tiešsaistes kursu mācībām, tai skaitā atbalsts pieejams bezdarba riskam pakļautajām personām (nodarbinātajiem);
- nodarbinātības pasākumi – pasākumi noteiktām personu grupām (subsīdētās darba vietas), algotie pagaidu sabiedriskie darbi, pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai, skolēnu vasaras nodarbinātība;
- darba meklēšanas atbalsta pasākumi un konsultācijas – bezdarbnieku profilēšana un individuālā darba meklēšanas plāna sastādīšana, karjeras plānošanas konsultācijas, informatīvās dienas;
- citi atbalsta pasākumi – aktivizēšanas pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem, arī personām ar atkarību, atbalsts reģionālajai mobilitātei (nokļūšanai līdz darba vai mācību vietai) u. c.

2021. gada septembrī MK apstiprināja “Sociālās aizsardzības un darba tirgus politikas pamatnostādnes 2021.-2027. gadam”¹. ADTP vidējā termiņa mērķis ir izveidot iekļaujošu darba tirgu ikvienam un rūpēties par esošo darba vietu kvalitāti, tādējādi atbalstot ilgtermiņa līdzdalību darba tirgū. Līdz 2027. gadam plānots:

- sasniegt 80% nodarbinātības līmeni iedzīvotājiem vecuma grupā no 20-64 gadiem;
- sasniegt 50% nodarbinātības līmeni personām ar invaliditāti vecuma grupā no 20-64 gadiem;
- samazināt ilgstošo reģistrēto bezdarbnieku īpatsvaru līdz 15%.

Esošo ADTP pasākumu pilnveide un attīstība tiek plānota tā, lai palīdzētu visiem darbaspējīgajiem iedzīvotājiem iekļauties darba tirgū, īpašu atbalstu sniedzot nelabvēlīgākā situācijā esošajiem un augstākam bezdarba riskam pakļautajiem iedzīvotājiem (cilvēki ar zemu izglītības līmeni, ilgstošie bezdarbnieki, personas ar invaliditāti, gados vecākas personas u.c.). Iekļaujoša darba tirgus veidošana paredz savlaicīga un individuāli pielāgota atbalsta sniegšanu, lai uzlabotu nodarbinātības vai pašnodarbinātības izredzes, atbalstu pārejā no ekonomiskās neaktivitātes uz nodarbinātību un starp dažādām profesijām un nozarēm, kvalitatīvu un drošu darba vietu attīstību, nodarbināto nabadzības riska novēršanu, iespēju radīšanu pārqualifikācijai un izglītībai visa darba mūža garumā.

Darbaspēka iekšējās mobilitātes veicināšanas pasākumi

Lai mazinātu darba tirgus reģionālās atšķirības un palielinātu iedzīvotāju iesaisti nodarbinātībā, kā arī palielināt reģionu iespējas reaģēt uz pieaugošām darbaspēka vajadzībām un uzņemt nepieciešamos darbiniekus, īstenoti vairāki pasākumi darbaspēka iekšējās mobilitātes veicināšanai.

Īres mājokļa pieejamības veicināšana reģionos. Darbaspēka pieejamību reģionos ar lielāku ekonomisko aktivitāti kavē kvalitatīvu un iedzīvotāju maksātspējai atbilstošu mājokļu trūkums. EM ir izstrādājusi vairākas atbalsta programmas un turpina darbu pie jauniem projektiem, lai risinātu jautājumu par kvalitatīvu mājokļu pieejamību Latvijā. Kopš 2022. gada novembra nekustamo īpašumu attīstītāji var sākt pieteikties AS “Attīstības finanšu institūcija ALTUM” valsts atbalsta programmai zemu izmaksu īres namu būvniecībai Latvijas reģionos. Programmas finansējuma kopējais apjoms ir 42,9 milj. EUR, un tā tiek finansēta no ES Atveseļošanās fonda līdzekļiem. Ar šīs programmas atbalstu līdz 2026. gadam plānots sekmēt aptuveni 700 jaunu dzīvokļu būvniecību. Cenas ziņā pieejami mūsdienīgi mājokļi tiks izīrēti mājāsaimniecībām, kas nespēj iegādāties dzīvokļus ar tirgus nosacījumiem. Ņemot vērā pastāvošās mājokļu pieejamības problēmas, jo īpaši reģionos, un OECD rekomendācijas, 2023. gadā viena no EM prioritātēm ir atbalsta programmas zemu izmaksu īres mājokļu būvniecībai.

Mājokļu atbalsta programmas īstenošana. Mājokļu atbalsta programma, kas ģimenēm ar bērniem atvieglo iespēju nodrošināt pirmo iemaksu kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai, kopš 2015. gada palīdzējusi vairāk nekā 26

¹ <https://likumi.lv/ta/id/325828-par-socialas-aizsardzibas-un-darba-tirgus-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

tūkst. ģimeņu ar 39 tūkst. bērnu tikt pie atbilstoša lieluma mājokļiem. Kopējā garantiju summa programmas darbības laikā ir vairāk nekā 214 milj. EUR. Kopš 2018. gada, kad programma tika paplašināta, garantiju pirmajai iemaksai kredītam mājokļa iegādei vai būvniecībai var saņemt arī personas vecumā līdz 35 gadiem ar augstāko vai profesionālo izglītību. Jaunajiem speciālistiem līdz 2024. gada pavasarim piešķirtas vairāk kā 6000 garantijas. 2020. gadā tika radīta papildu atbalsta programma “Balsts”, kas daudz bērnu ģimenēm sniedz iespēju saņemt neatmaksājamu valsts subsīdiju mājokļa iegādei vai būvniecībai. Subsīdijas apmērs atbilstoši bērnu skaitam ģimenē ir 8–12 tūkst. EUR. Subsīdija tika palielināta par 2 tūkst. EUR, ja mājoklis atbilst energoefektivitātes prasībām gandrīz nulles enerģijas ēkām. Kopš programmas stāšanās spēkā subsīdiju saņēmēmu vairāk nekā 1140 ģimenes ar vairāk nekā 3500 bērniem. Kopā subsīdijās ir izsniegti 9,6 milj. EUR.

Mobilitātes atbalsts ADTP pasākumu ietvaros. Lai veicinātu darba vai apmācību piedāvājuma pieņemšanu ārpus deklarētās dzīvesvietas, NVA īstenoto pasākumu ietvaros dalībniekiem pēc pieprasījuma tiek segti transporta un dzīvojamās telpas īres izdevumi uzsākot jaunās darba tiesiskās attiecības (pirmajos četros mēnešos) vai uzsākot mācībās (visā mācību īstenošanas periodā). Finanšu atlīdzību izmaksā par katru darba tiesisko attiecību mēnesī, nepārsniedzot 200 EUR mēnesī dzīvojamās telpas īres izmaksu segšanai vai 10 euro dienā transporta izdevumu segšanai. 2023. gadā reģionālās mobilitātes atbalsts tika sniegts 1393 NVA klientiem (2022. gadā – 1628).

Bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu mācības

Bezdarbnieku un bezdarba riskam pakļauto personu profesionālās mācības, pārkvalifikācijas un prasmju pilnveides pasākumu pilnveidošana. NVA īstenotajos apmācību pasākumos bezdarbniekiem, darba meklētājiem un bezdarba riskam pakļautām personām 2023. gadā kopumā bija iesaistīti 28,5 tūkst. cilvēku (dalību skaits), kas bija par 11,5 tūkst. vairāk nekā 2022. gadā. To var skaidrot gan ar NVA atbalsta intensificēšanu mācību jomu dažādošanai un klientu sasniegšanai, gan bezdarba riskam pakļauto personu mērķa grupas paplašināšanu iesaistei mācībās, īpaši iesaistot gados vecākas nodarbinātās personas, nodarbinātās personas ar invaliditāti, nodarbinātās personas ar zemu izglītības līmeni un tml.

Bezdarbnieku un darba meklētāju prasmju pilnveides un darbaspēka pieejamības veicināšanas nolūkos turpinās NVA un darba devēju sadarbība. Tiek sniegtas un popularizētas iespējas pašiem darba devējiem iesaistīties gan bezdarbnieku atlasē, piemeklējot piemērotus kandidātus jaunajām darba vietām, gan arī sekmētas bezdarbnieku mācības pēc tiešā darba devēja pieprasījuma un prasmju apguve darba vietā, iesaistoties tādos NVA pasākumos kā “Apmācība pie darba devēja” un “Apmācība pie darba devēja ar nozaru asociāciju iesaisti”, kas vērsts uz bezdarbnieku un darba meklētāju atbalstu darbam IKT, inženierzinātņu un apstrādes rūpniecības, transporta un uzglabāšanas nozarēs. Minēto nozaru asociācijām ir iespēja saņemt dotāciju apmācību pasākumu koordinēšanai, vadīšanai, attiecīgo pasniedzēju piesaistei u.c. aktivitātēm. NVA turpina mācību atbalsta paplašināšanu, tai skaitā, sniedzot atbalstu pieaugušajiem iesaistei mācībām atvērto tiešsaistes kursu platformās (piemēram, *coursera.com*) un bezmaksas “Google” programmās. Papildus NVA turpina attīstīt tādu pakalpojumu pieejamību, kas saistīti ar digitālo prasmju testēšanu un konsultatīvu atbalstam personām, kas vēlas iesaistīties mācībās.

2024. gadā, lai atbalstītu darba tirgus transformāciju un mazinātu prasmju nevienlīdzības iedzīvotāju vidū, piesaistot ANM finansējumu (projekts “Bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto iedzīvotāju iesaiste darba tirgū”), ar NVA starpniecību tiks veicināta vairāk nekā 17 tūkst. bezdarbnieku, darba meklētāju un bezdarba riskam pakļauto personu nepārtraukta zināšanu un prasmju pilnveidošana.

Prasmju neatbilstību (*skills mismatches*) mazināšanai un pieaugušo izglītības veicināšanai bezdarbniekiem, tai skaitā tiem, kas nav pabeiguši profesionālās izglītības programmas, taču ieguvuši nozīmīgu darba pieredzi vai attīstījuši prasmes ārpus formālās izglītības sistēmas, tiek piedāvāta iespēja iegūt valsts atzītu kvalifikāciju apliecinošu dokumentu, veicot ārpus formālās izglītības iegūto kompetenču novērtēšanu un atzīšanu. Līdzīgi tiesiskajā regulējumā paredzētas modulārās profesionālās izglītības programmas bezdarbniekiem un citiem NVA reģistrētajiem klientiem. Īstenojot šīs mācību programmas tiek pievērsta uzmanība arī kvalitātes aspektiem, izvirzot papildu prasības izglītības iestādēm attiecībā uz materiāltehniskās bāzes nodrošināšanu, vides pieejamības prasību ievērošanu, noteiktajiem sekmības rādītājiem apmācību procesā u.c. Informētākai mācību programmu izvēlei NVA klientiem ir pieejamas karjeras konsultācijas un NVA mājaslapā publiski pieejami IKT rīki (darba tirgus prognozēšanas rīks, izglītības iestāžu meklētājs u.c.), kā arī jaunizstrādātie NVA prasmju novērtēšanas E-karjeras testi.

2022. gadā Finanšu ministrijas pasūtītā izvērtējuma “ES fondu ieguldījumu ilgtspējīgas un kvalitatīvas nodarbinātībā un darbaspēka mobilitātē 2014. – 2020. gada plānošanas periodā lietderības, efektivitātes un ietekmes 2022.gada izvērtējums”¹ ietvaros ar kontrafaktuālo izvērtējuma metodēm tika vērtēta NVA īstenoto mācību pasākumu ieguldījumu lietderība un efektivitāte nodarbinātības veicināšanā. Izvērtējums rāda, ka mācību

¹ Pētījums pieejams: <https://petijumi.mk.gov.lv/node/3417>

pasākumiem ir labvēlīga un pozitīva ietekme uz dalībnieku spējām kļūt nodarbinātiem pēc noteikta laika perioda (dalībnieku nodarbinātības situācija tika salīdzināta ar kontroles grupu 6, 12 un 18 mēnešu periodā). Tāpat 2022.gada periodā tika uzrādīts rekordaugsts darbā iekārtošanās rādītājs pēc mācību beigām. Sešu mēnešu laikā pēc dalības profesionālajās mācībās darbā iekārtojas – 48,2% mācības pabeigušās personas, kas uzskatāms kā augsts ietekmes novērtējuma rādītājs arī ES dalībvalstu vidū. Vēl labāki rezultāti, atbilstoši Finanšu ministrijas izvērtējumam, tika novēroti pasākumam “Apmācība pie darba devēja”, kurā pēc dalības pabeigšanas 6 mēnešu laikā darbu atrada līdz 70% pasākuma dalībnieku. Plānots, ka arī turpmāk NVA sniegs nepieciešamo mācību atbalstu iedzīvotājiem, tajā skaitā, veicinot mērķētu iesaisti mācībās personām ar zemu kvalifikāciju, kurām trūkst darba tirgum nepieciešamās zināšanas un prasmes, pastiprināti uzraugot mācību programmu kvalitāti, piemērojot papildus kritērijus, piemēram, atbalstu dalībai mācībām sniedzot personām ar zemiem ienākumiem.

4.4. DARBASPĒKA MIGRĀCIJAS PASĀKUMI

Darbaspēka migrācijas sistēma Latvijā ir vērsta uz augstāk kvalificēta darbaspēka piesaisti (galvenokārt pasākumiem administratīvo šķēršļu mazināšanai trešo valstu darbaspēka piesaistei), kā arī uz vietējā darba tirgus aizsardzību, tādējādi veicinot produktivitātes attīstību un ieguldījumus cilvēkresursos.

Kvalificētā darbaspēka piesaistes veicināšanai Latvijā pēdējos gados ir veikti vairāki grozījumi tiesību aktos. 2024. gada janvārī stājās spēkā grozījumi MK noteikumos par ārzemniekam nepieciešamo finanšu līdzekļu apmēru un finanšu līdzekļu esību konstatēšanu, kas nosaka, ka ārzemniekam, lai saņemtu vīzu un tiesības uz nodarbinātību, darba algai, ko izmaksā darba devējs, jābūt ne mazākai par Latvijas Republikā strādājošo mēneša vidējo bruto darba samaksu nozarē (saskaņā ar CSP pēdējo publicēto informāciju) vai par nozares ģenerālvienošanas noteikto minimālo algu. Ja ārzemnieka paredzamās nodarbinātības nozares vidējā alga, tad nepieciešamais finanšu līdzekļu apmēram (darba algai) ir jābūt ne mazākai par Latvijas Republikā strādājošo mēneša vidējo bruto darba samaksu iepriekšējā gadā (2023.gadā – 1537 EUR). Ir arī nolemts arī atteikties no prasības iesniegt ārvalstnieka izglītību/pieredzi apliecināša dokumenta kopiju gadījumos, ja profesija Latvijā nav reglamentēta. Vienlaicīgi paredzēts saglabāt uzaicinātājam (darba devējam) pienākumu pārliecināties par uzaicināto darbinieku kvalifikāciju un piemērotību darba veikšanai.

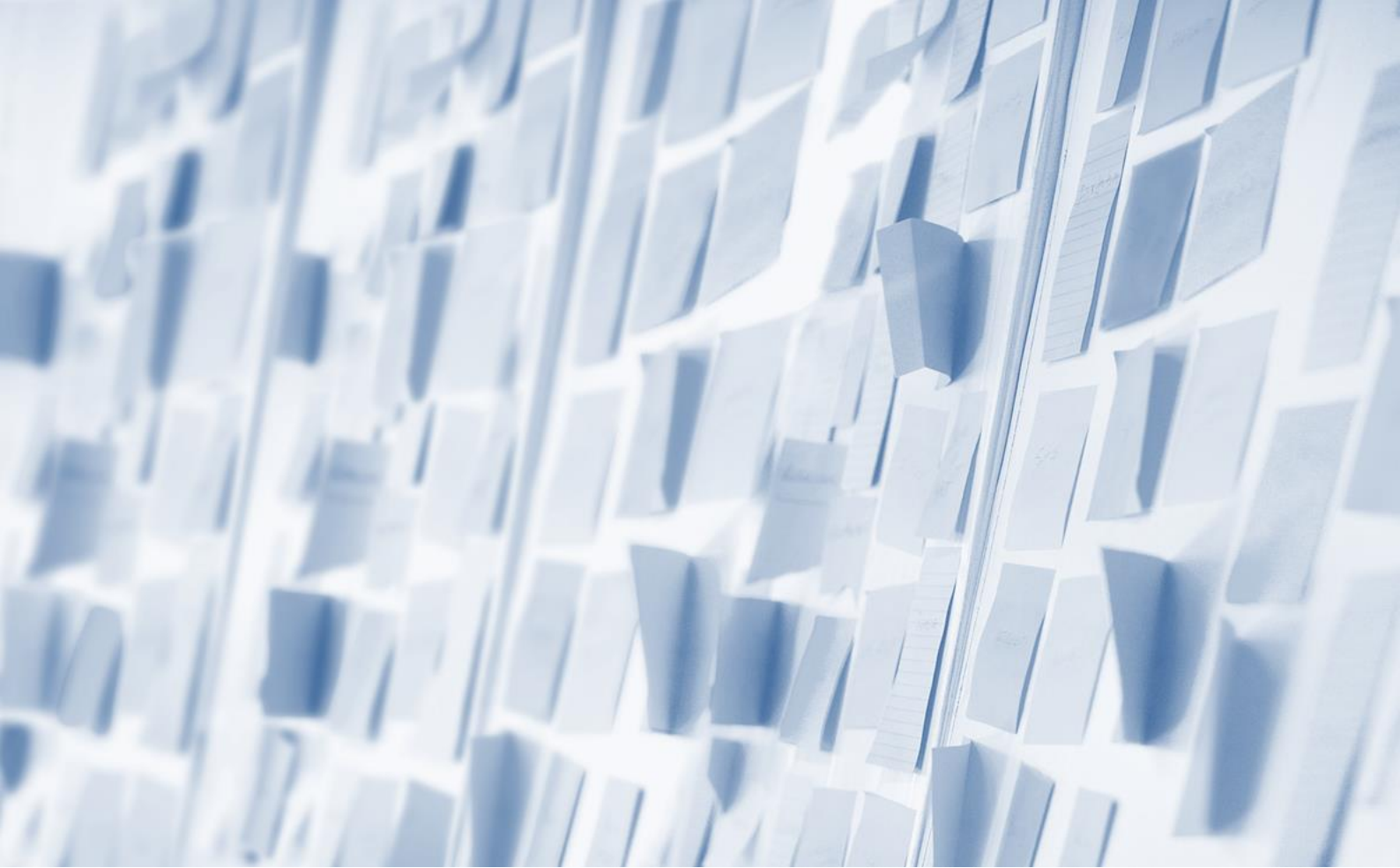
2024. gada 9. janvārī stājās spēkā grozījumi Imigrācijas likumā, kuru mērķis ir ierobežot negodprātīgus darba devējus – ārvalstu darbaspēka uzaicinātājus, paredzot tiesības Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei (PMLP) pieņemt lēmumu par aizliegumu uz laiku līdz 1 gadam fiziskai vai juridiskai personai uzaicināt ārvalstnieku. Līdz ar to paredzams, ka tiks samazināts negodprātīgo vīzu un uzturēšanās atļauju pieprasītāju skaits, kas neievēro ar ārvalstnieku nodarbināšanu saistīto normatīvo aktu prasības, tādējādi mazinot arī Latvijas reputācijas apdraudējuma riskus.

2024. gadā EM sadarbībā ar LM turpina izstrādāt vienkāršotas darbaspēka piesaistes procedūras ārvalstu darbaspēka piesaistei investīciju un eksportējošiem uzņēmumiem, tostarp paredzot darba devējiem sadarbības pienākumu ar NVA un atbalstot Latvijas darba tirgum nepieciešamā darbaspēka piesaisti. Tāpat EM notiek darbs pie vienas pieturas aģentūras izveides, lai sadarbībā ar PMLP, Ārlietu ministriju, LM, NVA piesaistītu augsti kvalificētu ārvalstu talantus.

Reemigrācija. Mērķtiecīgs remigrācijas atbalsta pasākums ir Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas (agrāk - Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM)) izveidotais piecu reģionālo remigrācijas koordinātoru tīkls, kas nodrošina vienu reģionālo koordinātoru katrā plānošanas reģionā. Potenciālajiem remigrantiem ir iespēja bez maksas saņemt reģionālā koordinātorā konsultāciju un atbalstu, risinot sev aktuālus jautājumus, kas saistīti ar atgriešanos Latvijā konkrētā reģionā. Kopš tīkla izveides, 2018. gadā ir izveidota un nostiprināta sistēma, kā tiek sniegta palīdzība cilvēkiem, kuri atgriežas Latvijā. Ar koordinātoru atbalstu no laika posmā no 2018. līdz 2023. gada beigām ar remigrācijas koordinātoru atbalstu Latvijā atgriezušās 4534 personas. VARAM kopā ar plānošanas reģioniem un pašvaldībām īsteno arī atbalsta pasākumu remigrantiem uzņēmējdarbības veicināšanai. Kopējais valsts finansējums šim mērķim paredzēts 1,2 miljoni EUR periodam no 2024. līdz 2026. gadam.

Arī NVA, tai skaitā sadarbojoties ar diasporas organizācijām, Latvijas vēstniecībām ārvalstīs, Latvijas darba devējiem u.c., turpina īstenot remigrāciju veicinošās aktivitātes, tostarp nodrošina informācijas pieejamību diasporai par darba un uzņēmējdarbības iespējām Latvijā. ES dzīvojošajiem ir iespēja attālināti izmantot vairākus NVA pakalpojumus, tostarp NVA CV un vakanču portālu. 2021.-2023.gadā NVA EURES konsultanti, piesaistot arī dažādu jomu ekspertus, uzņēma raidījumu sēriju "Esi informēts, atgriežoties Latvijā", lai sniegtu remigrantiem aktuālāko informācija par darba iespējām un dzīves apstākļiem Latvijā, valsts un pašvaldību institūciju pakalpojumiem un atbalstu un nepieciešamajiem dokumentiem gan ārvalstīs pirms izceļošanas, gan atgriežoties Latvijā. Raidījumu skatījumu skaits tīmeklī sasniedza 9 tūkstošus.

Ukrainas civiliedzīvotāju (kara bēgļu) nodarbinātības veicināšanai Latvijā kopš 2022. gada marta tiek īstenoti vairāki pasākumi, galvenokārt ar NVA starpniecību. Lai nodarbinātu Ukrainas iedzīvotāju, darba devējam nav jāreģistrē vakance NVA, tāpat nav jānodrošina darba samaksa vismaz vidējās Latvijas darba algas apmērā, kā tas ir, ja tiek nodarbināti citu trešo valstu pilsoņi. Bēgļiem no Ukrainas ir arī atvieglotas prasības pēc valsts valodas zināšanām – iespējams strādāt bez latviešu valodas zināšanām, ja tas netraucē darba pienākumu izpildē. Uzsākot nodarbinātību, Ukrainas civiliedzīvotājiem ir pieejams vienreizējs nodarbinātības un pašnodarbinātības uzsākšanas pabalsts – abi pabalsta veidi ir Latvijas minimālās mēneša algas apmērā (2022. gadā – 500 EUR, 2023. gadā – 620 EUR, 2024. gadā – 700 EUR).

5. KOPSAVILKUMS UN PRIEKŠLIKUMI

EM ir aktualizējusi vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozes, aptverot nozaru nodarbinātības vajadzības profesiju un izglītības griezumā līdz 2040. gadam. Prognozes izstrādātas, balstoties uz tautsaimniecības izaugsmes mērķa scenāriju un tam atbilstošām demogrāfijas prognozēm. Darba tirgus prognozēs ņemti vērā aktuālie globālās ekonomikas attīstības procesi, arī ģeopolitiskie izaicinājumi un MI attīstības tendences.

EM Darba tirgus prognozes ir kvantitatīvā bāzē tālākām diskusijām starp nodarbinātības, izglītības, struktūrpoltikas veidotājiem, sociālajiem partneriem, zinātniekiem u.c. iesaistītām pusēm, lai izkristalizētos rīcības virzieni, kas sekmētu sabalansētu darba tirgus attīstību.

I PROGNOŽU MAKROEKONOMISKAIS IETVARS UN PIENĒMUMI

Darba tirgus prognozes balstās uz EM izstrādāto tautsaimniecības izaugsmes Mērķa scenāriju un tam atbilstošo makroekonomisko prognozi. Lai arī ģeopolitiskā situācija reģionā negatīvi ietekmē ekonomiku, tomēr tautsaimniecības attīstības ilgtermiņa mērķi, kas jau ir noteikti politikas plānošanas dokumentos, kā nepieciešamība palielināt Latvijas preču un pakalpojumu eksportu un produktivitāti, nemainās. Tāpat joprojām aktuālas ir arī ES uzsāktās iniciatīvas kā, piemēram, zaļais kurss un digitalizācija.

Mērķa scenārijs izstrādāts atbilstoši EM Informatīvajā ziņojumā par Latvijas ekonomikas attīstību izvirzītam mērķim – līdz 2035.gadam panākt, lai Latvijas IKP apjomi dubultotos (sasniedz 83 mljrd. EUR faktiskajās cenās), salīdzinājumā ar šodienas situāciju. Tāpat mērķa scenārijā ņemti vērā esošie struktūrpoltikas uzstādījumi, kas noteikti politikas dokumentos – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija „Latvija 2030”, Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2027.gadam, Nacionālās industriālās politikas pamatnostādnēs 2027.gadam.

Perioda no 2024. līdz 2030. gadam scenārijs paredz ekonomikas izaugsmi par vidēji 4,1% gadā, bet periodā no 2031. līdz 2040.gadam ikgadējie izaugsmes tempi būs vidēji 3,7% gadā. Priekšnosacījumi izaugsmei gan vidējā, gan ilgtermiņā ir ekonomikas konkurētspējas priekšrocību balstīšana uz tehnoloģiskiem faktoriem, ražošanas efektivitāti, inovācijām, kā arī spējai pielāgoties un izmantot globālo pārmaiņu radītās iespējas.

Vidējā termiņa ekonomikas izaugsmi turpinās ierobežot saspringtā ģeopolitiskā situācija, tomēr to kompensēs izaugsmes potenciāla palielināšanās ilgtermiņā. Līdz ar Krievijas iebrukumu Ukrainā būtiski ir mainījusies ģeopolitiskā situācija reģionā. Ņemot vērā Latvijas vēsturisko ekonomisko saišu sašaurināšanos ar Krieviju un Baltkrieviju, kā arī izaugsmes palēnināšanos galvenajos Latvijas eksporta tirgos, kopumā Latvijas ekonomika ir augusi lēnāk nekā iepriekš prognozēts. Jāņem vērā, ka saspringtā ģeopolitiskā situācija arī tuvākajos gados turpinās ierobežot Latvijas ekonomikas izaugsmi, tomēr ilgtermiņā, jauni un diversificēti izejmateriālu piegādes tirgi, valsts enerģētiskās neatkarības stiprināšana un pārorientēšanas no Krievijas uz maksātpējīgākiem Rietumvalstu tirgiem, kopumā palielinās Latvijas ekonomikas izaugsmes potenciālu. Jāatzīmē, ka Latvijas ekonomika pēdējos 2 gados ir apliecinājusi stingru noturību pret ārējiem šokiem un kopumā ekonomisko saišu sašaurināšanās tiešā ietekme ir bijusi ierobežota. Tāpat Latvija ir spējusi pielāgoties mainīgiem apstākļiem ātrāk nekā iepriekš vērtēts, kas parāda mazas valsts priekšrocības labāk pielāgoties un izmantot jaunas ekonomikās iespējas.

Straujākas ekonomiskās izaugsmes noteicošais priekšnosacījums ir produktivitātes līmeņa paaugstināšana. Sagaidāmo demogrāfijas tendenču dēļ ekonomiskās izaugsmes noteicošais priekšnosacījums ir produktivitātes līmeņa paaugstināšana. Viens no galvenajiem izaicinājumiem ir jauno konkurētspējas priekšrocību veidošana, kas ir saistīts ar investīcijām cilvēkkapitālā, tehnoloģijās, inovācijā, pētniecībā, digitalizācijā. Jaunu konkurētspējas priekšrocību veidošana ir svarīgs nosacījums eksporta noietu tirgus paplašināšanai un eksporta apjomu pieaugumam, kam ir jāklūst par galveno izaugsmes dzinuli. Latvijas konkurētspēju ārējos un iekšējos tirgos noteiks spēja mazināt produktivitātes plaisu ar tehnoloģiski attīstītajām valstīm. Produktivitātes paaugstināšanas pamatā ir ne tikai tehnoloģiskās novitātes, ražošanas procesa vadības pilnveidošana, bet arī esošo resursu pārdale augstākās pievienotās vērtības produktu ražošanai. Vidējā un ilgtermiņā straujāka attīstība ir sagaidāma nozarēs, kas spēs palielināt produktivitāti, ko ietekmē tehnoloģiskās atpalicības pārvarēšana, ražošanas modernizēšana un investīcijas, ieguldījumi cilvēkkapitālā, pētniecībā un inovācijā. Darbspēka produktivitātes pieaugums periodā no 2024. līdz 2030.gadam varētu veidot vidēji aptuveni 3,7% gadā, kas ir aptuveni 90% no ekonomikas izaugsmes atbilstošā periodā, bet no 2031. līdz 2040.gadam ekonomikas izaugsme varētu būt pilnā apmērā balstīta uz produktivitātes pieaugumu.

Ukrainas kara bēgļu pieplūde kopumā ir uzlabojusi Latvijas nākotnes demogrāfijas perspektīvas. Lai gan iedzīvotāju skaits Latvijā arī nākamajos gados turpinās sarukt, tomēr Ukrainas kara bēgļu ienākšana Latvijā kopumā ir palēninājusi iedzīvotāju skaita lejupslīdes tempus, kas kopumā ir uzlabojis arī Latvijas nākotnes demogrāfijas perspektīvas. Jāatzīmē, ka 2022. gadā pirmo reizi kopš Latvijas neatkarības atgūšanas bija vērojams pozitīvs migrācijas saldo demogrāfijas bilancē - imigrējušo skaits par vairāk nekā 22 tūkst. pārsniedza no Latvijas emigrējušo

skaitu. Mazākā apmērā, bet pozitīvs migrācijas saldo saglabājās arī 2023. gadā. Lai arī daļa no Ukrainas kara bēgļiem nākamajos gados atgriezīsies mājās, tomēr tie, kuri ir spējuši veiksmīgi integrēties Latvijas sabiedrībā, varētu arī pastāvīgi palikt Latvijā vai nākotnē atgriezties, tādējādi kopumā dodot pozitīvu ietekmi uz Latvijas demogrāfijas situāciju ilgtermiņā.

Neskatoties uz iedzīvotāju skaita lejupslīdes palēnināšanos, ilgtermiņā turpināsies sabiedrības novecošanās un samazināsies darbaspējīgo iedzīvotāju skaits. Sagaidāms, ka kopējais iedzīvotāju skaits Latvijā līdz 2040.gadam turpinās samazināties, vienlaikus iedzīvotāju skaita negatīvā dinamika palēnināsies, ko ietekmēs uzlabojumi gan iedzīvotāju starptautiskās migrācijas plūsmās, gan dabiskā pieauguma bilancē. Galvenais iedzīvotāju skaita samazināšanās iemesls gan vidējā, gan ilgtermiņā būs sabiedrības novecošanās tendences, līdz ar to negatīvā plaisa starp dzimstības un mirstības rādītājiem saglabāsies līdz pat 2040.gadam. Būtiskākais iedzīvotāju skaita samazinājums prognozējams starp iedzīvotājiem darbaspējas vecumā, līdz ar to demogrāfiskie procesi atstās jūtamu ietekmi uz darba tirgu. Saskaņā ar EM demogrāfijas prognozēm kopumā iedzīvotāju skaits Latvijā līdz 2040. gadam samazināsies līdz aptuveni 1,76 milj. jeb par gandrīz 125 tūkst., salīdzinot ar 2023. gada sākumu. Vecuma grupā no 15 līdz 64 gadiem iedzīvotāju skaita samazinājums sagaidāms par gandrīz 126,2 tūkst. jeb aptuveni 11%. Tikmēr turpinās palielināties gados vecāku iedzīvotāju īpatsvars - iedzīvotāju skaits virs 64 gadiem līdz 2040. gadam palielināsies par gandrīz 67 tūkst. jeb aptuveni 17 procentiem.

II VIDĒJA UN ILGTERMIŅA DARBA TIRGUS TENDENCES

Ilgtermiņā darba tirgus saglabāsies saspringts un bezdarbs būs tuvu dabiskam līmenim. Ilgtermiņa demogrāfiskās tendences sašaurina darbaspēka kvantitatīvo piedāvājumu, savukārt sabiedrības prasmju polarizācija, reģionālās disproporcijas un prasmju novecošanās saasina strukturālās neatbilstības un darbaspēka iztrūkuma riskus. Kopumā bezdarbs gan vidējā, gan ilgtermiņā turpinās sarukt. Sagaidāms, ka bezdarba līmenis jau 2026. gadā varētu samazināties zem 6%. Gan vidējā, gan arī ilgtermiņā bezdarbs būs tuvu tā dabiskam līmenim (5-6% robežās) un to pamatā veidos frikcionālais un strukturālais bezdarbs. Augstākie bezdarba riski sagaidāmi iedzīvotājiem ar zemu izglītības līmeni un bez profesionālām prasmēm/profesionālās kvalifikācijas, kā arī no ekonomiskās aktivitātes centriem attālākos reģionos. Vienlaikus Latvijas ekonomikas noturība pret ārējiem šokiem iepriekšējos gados ir pierādījusi sevi, apliecinot sankciju un eksporta tirgus sašaurināšanās ierobežoto tiešo ietekmi uz Latvijas darba tirgu, tādējādi neatkarīgi no ģeopolitiskās situācijas un ekonomiskiem satricinājumiem, arī turpmāk darba devēju manevru iespējas darba tirgū būs ierobežotas.

Vidējā termiņā ekonomikas izaugsme palielinās darbaspēka vajadzības, ilgtermiņā izaugsmi balstīs produktivitātes pieaugums un nodarbināto skaits varētu sarukt. Gan vidējā termiņā, gan arī ilgtermiņā darbaspēka pieprasījuma un nodarbinātības dinamikas bāzes tendences joprojām lielā mērā noteiks darbaspēka produktivitātes pieaugums, kas ir būtisks priekšnosacījums Latvijas globālās konkurētspējas saglabāšanai, līdz ar to nodarbināto skaits nākamajos gados kopumā varētu augt lēni. Vienlaikus, līdz ar divkārši straujāku ekonomikas izaugsmi (salīdzinot ar iepriekšējo dekādi), kopumā arī darbaspēka pieprasījuma pieaugums līdz 2030. gadam varētu būt vidēji straujāks nekā iepriekšējos gados. Vienlaikus, ņemot vērā gan produktivitātes pieaugumu, gan demogrāfijas tendences (ierobežotos darba resursus), ilgtermiņā nodarbināto skaita dinamikā varētu atgriezties lejupvērsta tendence. Ņemot vērā to, nodarbināto iedzīvotāju skaits līdz 2030.gadam varētu kopumā augt par aptuveni 23,6 tūkst. jeb 2,7%, salīdzinot ar 2023.gadu, bet pēc 2030. gada periodā līdz 2040.gadam tas varētu samazināties par aptuveni 18 tūkst. (2%). Augstākais darbaspēka pieprasījuma līmenis varētu tikt sasniegts 2030. gadā, kad nodarbināto skaits būtu tuvu 908 tūkst.

Būtiskākais jauno darbavietu pieaugums vidējā termiņā sagaidāms būvniecībā, profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos, kā arī informācijas un komunikācijas pakalpojumos. Kopumā augstāk minētās nozares līdz 2030.gadam radīs aptuveni 29 tūkst. jaunu darbavietu, kas kopējā darbaspēka pieprasījumā kompensēs nodarbināto skaita samazinājumu citās nozarēs, piemēram, tirdzniecības nozarē, kur atbilstošā periodā sagaidāms nodarbināto skaita samazinājums par gandrīz 14 tūkst. Vienlaikus ilgtermiņā (periodā līdz 2040. gadam) nozīmīgākais jaunu darbavietu piensums varētu būt komercpakalpojumu sektoram, jo īpaši informācijas un komunikācijas pakalpojumos, kā arī profesionālos, zinātniskos un tehniskos pakalpojumos.

Situāciju darba tirgū turpinās noteikt piedāvājuma puses faktori. Iedzīvotāju skaita lejupslīde laika periodā līdz 2040. gadam kļūs lēnāka, tomēr turpināsies sabiedrības novecošanās un samazināsies darbaspējīgo iedzīvotāju skaits, kas ietekmēs arī kopējo darbaspēka piedāvājumu nākotnē. Vienlaikus demogrāfijas tendenču negatīvo ietekmi uz darbaspēka piedāvājumu periodā turpinās kompensēt iedzīvotāju līdzdalības pieaugums darba tirgū. Tāpat pozitīvu ietekmi uz darbaspējīgo iedzīvotāju skaitu ir atstājusi Ukrainas kara bēgļu ieplūde Latvijā, kas ir palielinājis arī potenciālo darbaspēka piedāvājumu darba tirgū. Tomēr šāds efekts ilgtermiņā ir ierobežots, jo daļa no kara

bēgļiem pakāpeniski atgriežas mājās. Vidējā termiņā ekonomiskā izaugsme, kā arī pieaugošā darbaspēka nepietiekamība sekmēs iedzīvotāju līdzdalības palielināšanos darba tirgū, līdz ar to paverot plašākas darba iespējas virknei neaktīvo iedzīvotāju grupu (mājsaimniecēm, studentiem, pensijas vecuma iedzīvotājiem u.c.). Tāpat būtiska loma iedzīvotāju līdzdalības veicināšanā būs atalgojuma pieaugumam. Vienlaikus ilgtermiņā (periodā pēc 2030. gada) iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes pieauguma kompensējošā ietekme uz darbaspēka piedāvājumu varētu pamazām izsīkt un demogrāfijas procesi ņems virsroku, tādejādi no 2030. līdz 2040. gadam kopumā sagaidāma darbaspēka piedāvājuma krītoša tendence. Jāņem vērā, ka iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte ir tuvu savam potenciālam, līdz ar to ilgtermiņā iedzīvotāju līdzdalības pieaugums darba tirgū būs ierobežots un jaunas darbaspēka rezerves galvenokārt nodrošinās ārējā darbaspēka piesaiste.

Kopumā līdz 2030. gadam darbaspēka piedāvājums varētu palielināties līdz 960 tūkst. (par 14,5 tūkst. jeb 1,5% augstāks rādītājs nekā 2023. gadā), savukārt pēc 2030. gada darbaspēka piedāvājumu arvien vairāk ietekmēs demogrāfiskie procesi un tas varētu atkal sarukt – līdz 936 tūkst (par aptuveni 9 tūkst. jeb 1% mazāk nekā 2023. gadā).

Darbaspēka novecošanās tendences, gan arī zemais atražošanās līmenis vidējā un ilgtermiņā visvairāk ietekmēs vidējās kvalifikācijas darbaspēka pieejamību. Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits ar profesionālo vidējo izglītību līdz 2040.gadam varētu samazināties par vairāk nekā 1/3 jeb gandrīz 94 tūkst., bet atbilstošas kvalifikācijas darbaspēka iztrūkums varētu pieaugt līdz 105 tūkst. darbinieku. Visvairāk vidējās kvalifikācijas darbaspēka nepietiekamību varēs izjust tādas nozares kā transporta pakalpojumos un uzglabāšanā, būvniecībā, apstrādes rūpniecībā, kā arī lauksaimniecībā un tirdzniecības nozarēs, kur vidējās kvalifikācijas darbavietu īpatsvars veido aptuveni 50% un vairāk, kā arī ir augsts pirmspensijas nodarbināto īpatsvars.

Tautsaimniecības struktūras maiņa palielinās pieprasījumu pēc augstas kvalifikācijas darbaspēka, bet samazinās zemas un vidējās kvalifikācijas darbavietu skaitu. Produktivitātes līmeņa pieaugumu lielā mērā nodrošinās tautsaimniecības pārstrukturizācija no zemu un vidēji zemu tehnoloģiju nozarēm uz vidēji augstu un augstu tehnoloģiju nozarēm, līdz ar to ietekmējot ne tikai kopējo darbaspēka pieprasījumu, bet arī tā struktūru – palielinot augstas kvalifikācijas darbavietu īpatsvaru no vienas puses, bet samazinot zemas un vidēji zemas kvalifikācijas darbavietu īpatsvaru no otras puses. Kopumā līdz 2040. gadam augstākās kvalifikācijas darbavietu īpatsvars varētu palielināties par aptuveni 7,2 procentpunktiem kopējajā darbaspēka pieprasījumā, bet vidējās un zemas kvalifikācijas profesiju īpatsvars sarukt, attiecīgi, par 3,1 procentpunktiem un 4,1 procentpunktiem, salīdzinot ar 2023. gadu. Proporcioniāli visbūtiskāk tautsaimniecības struktūras maiņa varētu ietekmēt vienkāršās profesijas. Darbaspēka pieprasījums vienkāršajās profesijās līdz 2040. gadam varētu samazināties par gandrīz 33% jeb 35,8 tūkst. darbavietu, savukārt vidējās kvalifikācijas darbavietas - par gandrīz 26 tūkst. jeb 6,8%. Periodā līdz 2040. gadam augstākās kvalifikācijas darbavietu skaits varētu pieaugt par vairāk nekā 65 tūkst., veidojot 454 tūkst. darbavietu jeb aptuveni pusi (gandrīz 51%) no kopējā darbavietu skaita tautsaimniecībā. Augstākās kvalifikācijas darbavietu pieaugums kopumā palielinās pieprasījumu pēc darbaspēka ar augstāko izglītību. Sagaidāms, ka līdz 2040. gadam darbaspēka pieprasījums ar augstāko izglītību varētu palielināties par 46,7 tūkst. Vienlaikus jāņem vērā, ka gandrīz 26% no augstākās kvalifikācijas profesijām pašlaik ir nodarbināti darbinieki ar vidējo (25%) vai zemāku (1%) izglītību, tomēr šādi darbinieki nākamajos gados pakāpeniski tiks aizvietoti.

Darbaspēka produktivitāti turpinās balstīt darbavietu automatizācija, ko paātrinās plašāka MI izmantošana. Ja iepriekšējās dekādēs viens no būtiskākajiem produktivitātes dzinūjiem ir bijis dažādu pakalpojumu un ražošanas procesu robotizācija un digitalizācija, tad līdz ar plašāku lielo valodu modeļu un citu MI balstītu produktu un pakalpojumu attīstību, ir aizsācies jauns tehnoloģiskais cikls. Līdzšinējās darbavietu automatizācijas tendences galvenokārt skāra vienkāršākus, manuāli veicamus un atkartojamus darbus, kas pamatā aptvēra vidējās kvalifikācijas profesijas un darbaspēku, tomēr MI attīstība paver daudz plašākas automatizācijas iespējas, sākot ar uzlabojumiem darba organizācijā un klientu apkalpošanā līdz pat jaunu produktu un pakalpojumu radīšanai, līdz ar to skarot gandrīz visus darba tirgus segmentus. Lai arī MI attīstība ļauj turpināt efektīvāties arī manuāli veicamo darbu izpildi, tomēr atšķirībā no iepriekšējiem automatizācijas cikliem lielāka ietekme sagaidāma uz augstākās kvalifikācijas profesijām un dažādu jomu pakalpojumu darbiniekiem. Starp darbavietām ar augstu MI pielietojuma varbūtību ir reģistratūras darbinieki un klientu apkalpošanas speciālisti, grāmatveži, tirdzniecības jomas darbinieki, pētnieki un datu analītiķi, dizaineri, IT jomas speciālisti. Vienlaikus MI mazāk ietekmēs vadītāju, veselības aprūpes, izglītības, juristu, aktieru u.c. profesijas, kur būtiska loma ir cilvēka līdzdalībai. Lai gan MI ietekmē plašu darba tirgus daļu, tomēr līdz 2040. gadam nav sagaidāma būtiskā MI ietekme uz kopējo darbavietu skaitu. Tāpat jāņem vērā, ka MI attīstība rada arī jaunas darbavietas, kas, piemēram, nodrošina MI pakalpojumus un procesu uzraudzību, līdz ar to pieaug pieprasījums pēc speciālistiem ar prasmēm strādāt un pielietot MI ikdienas darbā.

Galvenās darba iespējas radīs aizvietojošais pieprasījums. Līdz 2040. gadam dēļ darbaspēka novecošanās un izešanas no darba tirgus var atbrīvoties aptuveni 278 tūkst. darbavietu, no kurām 118 tūkst. vakanču veidosies augstākās kvalifikācijas profesijās, 123 tūkst. vidējās kvalifikācijas profesijās, bet 37 tūkst. vienkāršajās profesijās. Būtiskākais aizvietojošais darbaspēka pieprasījums sagaidāms vecāko speciālistu profesijās – aptuveni 30% no

pašlaik nodarbinātajiem atbilstošajās profesijās līdz 2040. gadam varētu iziet no darba tirgus. Kopumā aizvietojošais pieprasījums līdz 2040. gadam varētu veidot gandrīz 70% no kopējā vakanču skaita darba tirgū. Būtiskākais aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma pieaugums augstākās kvalifikācijas profesijās sagaidāms vecāko speciālistu profesijās – gandrīz 1/3 no pašlaik nodarbinātajiem atbilstošajās profesijās līdz 2040. gadam varētu iziet no darba tirgus. Nozīmīgākais aizvietojošais darbaspēka pieprasījums vecāko speciālistu profesijās sagaidāms izglītības un veselības aprūpes jomas vecāko speciālistu profesiju apakšgrupās. Vienlaikus vidējās kvalifikācijas profesijās būtiskākais aizvietojošā darbaspēka pieprasījuma pieaugums var veidoties mašīnu un iekārtu vadītāju un celšanas iekārtu un mašīnu operatoru profesijās, individuālās aprūpes darbinieku profesijās, rūpniecisko iekārtu operatoru profesijās, pārtikas produktu pārstrādes un kokapstrādes strādnieku profesijās, lauksaimniecības, kā arī apsardzes pakalpojumu jomas darbinieku profesijās. Kopumā aizvietojošais pieprasījums līdz 2040. gadam varētu veidot gandrīz 70% no kopējā vakanču skaita darba tirgū.

III GALVENĀS DARBA TIRGUS NEATBILSTĪBAS

Austākās izglītības piedāvājuma strukturālās izmaiņas ir lēnas, būtiska problēma saglabājās studējošo atbirums STEM virzienos. Lai gan kopumā augstākās izglītības piedāvājums ir kļuvis sabalansētāks, salīdzinot ar periodu 2000.-2008. gadam, tomēr pēdējo 10 gadu laikā jomās, kurās sagaidāms lielākais darbaspēka trūkums un pārpalikums, būtiski uzlabojumi piedāvājuma struktūrā nav bijuši. STEM virzienos 2023. gadā kopumā augstākās izglītības programmās tika uzņemti aptuveni 27% no kopumā augstākajā izglītībā uzņemto kopskaita, kas ir līdzīgs līmenis kā 2014. gadā. Līdzīga situācija ir vērojama arī sociālo un humanitāru zinātņu virzienos, kur uzņemto īpatsvars 2023. gadā (43% no visiem augstākajā izglītības uzņemtajiem) bija tuvu tam kāds tas bija 2015. gadā. Tāpat būtiska problēma joprojām saglabājās, ka nozīmīga daļa jauniešu, kas uzsāk studijas STEM virzienos, tās nepabeidz. Absolventu skaits STEM virzienos nepārsniedz 2/5 no tiem, kas uzsāk studijas. Piemēram, ja imatrikulēto skaits pēdējos 5 gados STEM virzienos ir bijis vidēji 7,3 tūkst. gadā, tad absolventu skaits vien 2,7 tūkst. gadā. Turklāt kopumā ir novērojama tendence, ka atskaitīto studentu īpatsvars STEM virzienos pēdējos gados ir pieaudzis. Ņemot vērā minētās tendences, gan vidējā, gan ilgtermiņā joprojām saglabājās augsti nepietiekamības riski pēc darbaspēka ar augstāko izglītību STEM virzienos.

Saglabājās augsts vidējās kvalifikācijas darbaspēka ar profesionālo izglītību nepietiekamības risks. Profesionālo izglītību beigušo audzēkņu skaits turpina sarukt. Pēdējo 5 gadu laika profesionālās izglītības absolventu skaits ir sarucis par gandrīz 1/4 (ja 2018. gadā profesionālo izglītību absolvēja 7,7 tūkst jauniešu, tad 2023. gadā vien 5,9 tūkst.). Tāpat 2023. gadā ir samazinājies to jauniešu īpatsvars, kas pēc pamatizglītības un vidējās vispārējās izglītības posma turpina mācības profesionālajā izglītībā. Līdz ar to profesionālo izglītību ieguvušo skaits saglabājās būtiski mazāks nekā būtu nepieciešams, lai nodrošinātu vidējās kvalifikācijas darbaspēka vajadzības gan pašlaik, gan nākotnē.

Pieaug jauniešu īpatsvars, kas nonāk darba tirgū bez konkrētas specialitātes un prasmēm. Kopš 2020. gada pieaug jauniešu īpatsvars, kas pēc pamatizglītības beigšanas neturpina izglītības gaitas nākamajā izglītības posmā, tādējādi jau agrīni izkrītot no izglītības procesa un papildinot iedzīvotāju grupu ar zemu izglītības līmeni. Šādu jauniešu īpatsvars 2023.gadā veidoja 6,8% no visiem pamatizglītības posmu beigušajiem, kas ir augstākais rādītājs kopš 2007. gada. Gada laikā rādītājs palielinājies par 2,1 procentpunktu. Tāpat būtiski ir pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kuri skolas beigšanas neturpināja izglītības gaitas - 2023. gadā šādu jauniešu īpatsvars veidoja 36,9%, savukārt 2022. gadā rādītājs pārsniedz 2/5 (42,2%), kas ir bijis līdz šim vēsturiski augstākais rādītājs. Ņemot vērā arī izglītojamo atbiruma rādītājus dažādos izglītības posmos, vairāk nekā 1/3 no jauniešiem darba tirgū nonāk ar vidējo vispārējo, pamatizglītību vai zemāku izglītību, savukārt pieprasījums pēc šāda darbaspēka nākamajos gados samazināsies.

Palielinās pieaugušo iesaiste izglītības procesā, tomēr pieaugušo izglītības piedāvājums nesasniedz mērķa grupas. Ņemot vērā demogrāfiskos procesus, kā arī tradicionālo izglītojamo plūsmu samazināšanos, būtiska loma darba tirgus disproporciju mazināšanā ir pieaugušo izglītības piedāvājumam un dalības šķēršļu mazināšanai. Iedzīvotāju vecumā no 25-64 gadiem iesaiste izglītības procesā 2023.gadā palielinājās par 1 procentpunktu, salīdzinot ar 2022.gadu, un sasniedz 10,7%, kas līdz šim ir bijis vēsturiski augstākais rādītājs Latvijā. Lai gan kopumā pieaugušo iesaistes aktivitāte izglītības procesā pēdējo 5 gadu laikā ir būtiski augusi (pieaugums 4 procentpunktiem), tomēr esošais pieaugušo izglītības piedāvājums nerisina mazkvalificētā darbaspēka pārpalikumu. Pieaugušo ar pamatizglītību un zemāku izglītību iesaiste izglītības pasākumos ir zemākā starp visām iedzīvotāju grupām – 2023.gadā vien 2,5%, turklāt pēdējo 5 gadu laikā pieaugušo ar pamatizglītību un zemāku izglītību iesaistes līmenis izglītības procesā būtiski nav mainījies.

Lielākajai daļai īstenoto pasākumu ietekme uz darba tirgu ir lēna un mērogs nav pietiekams. Lai arī atsevišķos darba tirgus segmentos ir vērojami zināmi uzlabojumi, tomēr būtiskākie darba tirgus neatbilstību riski saglabājās augsti. Tikmēr vairumam izglītības pasākumu ietekme uz darba tirgu ir lēna un redzamas izmaiņas var būt vērojamas tikai pēc 5-10 gadiem. Tāpat pasākumu efektivitāti uz tradicionālajiem izglītības/darbaspēka sagatavošanas kanāliem samazina demogrāfiskie procesi – jaunieši skaitliskais samazinājums izglītības sistēmā. Ņemot vērā sabiedrības novecošanos, nozīmīga loma prasmju pieprasījuma un piedāvājuma neatbilstību risināšanā saglabājās efektīvai pieaugušo izglītībai, tomēr pieaugušo izglītība nevar pilnībā aizstāt tradicionālo izglītības ceļu, jo īpaši augstākas kvalifikācijas speciālistu sagatavošanā, līdz ar to prioritāte joprojām saglabājās tradicionālā izglītības piedāvājuma tuvināšana darba tirgus vajadzībām gan pēc struktūras, gan apjoma. Ņemot vērā to, būtiski ir mazināt jaunieši agrīnu iziešanu/atbirumu no izglītības sistēmas, kā arī nodrošināt izglītojamo sagatavošanas jomās ar augstāku pienesumu un nākotnes potenciālu darba tirgū.

Darba tirgus nesabalansētības pastiprina reģionālās atšķirības. Nevienmērīgā reģionālā izaugsme lielā mērā nosaka to, ka darbavietas un darba iespējas galvenokārt veidojās un koncentrējās ekonomiski aktīvākajos Latvijas reģionos – galvenokārt Rīgas aglomerācijā, savukārt lielākais darba meklētāju skaits (brīvās darbaspēka rezerves) joprojām saglabājās mazāk attīstītos reģionos, piemēram, Latgales reģionā. Vienlaikus ekonomikas mērķu sasniegšanai kritiska nozīme ir efektīvai vietējā darbaspēka pieejamībai, līdz ar to būtiski ir ne tikai palielināt darbaspēka reģionālo mobilitāti jeb spēju operatīvi mainīt darba un dzīves vietu, bet arī nodrošināt plašākas investīcijas un darba iespējas mazāk ekonomiski aktīvos Latvijas reģionos.

Darbaspēka produktivitātes ziņā Latvija joprojām būtiski atpaliek no Eiropas vidējā līmeņa. 2023.gadā produktivitāte (IKP uz vienu nodarbināto) Latvijas tautsaimniecībā kopumā sasniedza 59% no ES27 vidējā līmeņa. Pēdējos 10 gados vidējais Latvijas konverģences līmenis pret ES27 vidējo rādītāju ir bijis par vidēji 1,5 procentpunkti gadā – periodā no 2013. līdz 2023. gadam Latvijas produktivitātes plaisa pret ES27 vidējo līmeni ir samazinājusies par 15 procentpunktiem. Lai gan produktivitātes pieauguma tempi Latvijā joprojām saglabājās straujāki nekā vidēji ES27, tomēr kopumā konverģences tempi kļūst lēnāki, ko galvenokārt ietekmē Latvijas produktivitātes pieaugumu tempu palēnināšanās. Tikmēr noturīgi augsts joprojām saglabājās darbaspēka izmaksu pieaugums. Kopumā aizvadīto 10 gadu laikā darbaspēka produktivitātes pieaugums par gandrīz 5 reizēm ir atpalicis no darbaspēka izmaksu pieauguma. Darbaspēka produktivitāte periodā no 2013. līdz 2023.gadam ir augusi par 25%, kamēr darbaspēka izmaksas ir palielinājušās par 124%, tādējādi Latvija strauji zaudē savas konkurētspējas priekšrocības zemu izmaksu tirgus segmentos. Darba samaksa ir nozīmīgs izmaksu konkurētspējas faktors, tāpēc darba samaksas pieaugumam jābūt līdzsvarotam ar produktivitātes kāpumu, pretējā gadījumā tiek zaudēta konkurētspēja tirgojamās nozarēs, kas rezultātā nenodrošina noturīgu kopējo ienākumu (labklājības) pieaugumu.

Atbilstoši vidēja un ilgtermiņa darba tirgus prognozēm, paredzamas šādas būtiskākās darba tirgus disproporcijas:

- **Iztrūkums pēc augstākās kvalifikācijas dabaszinātņu, IKT un inženierzinātņu speciālistiem.** Līdz 2030.gadam iztrūkums pēc augstākās kvalifikācijas speciālistiem STEM virzienos var pieaugt līdz ~10,1 tūkst. Salīdzinot ar 2022.gada prognozēm, prognozētais iztrūkums pieaudzis par gandrīz 1 tūkst. (iepriekš ~9,1 tūkst. 2030.gadā);
- **Augstākās kvalifikācijas darbaspēka pārpalikums ar izglītību sociālās, komerczinātnēs un humanitāras zinātnēs.** Līdz 2030.gadam darbaspēka pārpalikums ar augstāko izglītību sociālo, komerczinību un humanitāro zinātņu tematiskajās jomās var sasniegt ~12,5 tūkst. Salīdzinot ar 2022.gada prognozēm, prognozētais pārpalikums samazinājies vairāk nekā divas reizes (iepriekš ~26,5 tūkst. 2030.gadā);
- **Iztrūkums pēc darbaspēka ar profesionālo vidējo izglītību.** Vidējā termiņā var veidoties darbaspēka iztrūkums ar profesionālo vidējo izglītību (~45,7 tūkst.), pie tam iztrūkums būs vērojams praktiski visās izglītības tematiskajās grupās, it īpaši inženierzinātnēs un ražošanā. Salīdzinot ar 2022.gada prognozēm, prognozētais iztrūkums samazinājies par 23,3 tūkst. (iepriekš ~69 tūkst. 2030.gadā);
- **Darbaspēka pārpalikums ar vidējo vispārējo izglītību, pamatizglītību un zemāku izglītības līmeni.** Sagaidāms, ka vidējā termiņā palielināsies darbaspēka pārpalikums ar vidējo vispārējo izglītību, pamatizglītību un zemāku izglītības līmeni. Līdz 2030.gadam šāda darbaspēka pārpalikums var sasniegt ~89,7 tūkst. (ar vidējo vispārējo izglītību ~29,4 tūkst., ar pamatizglītību un zemāku ~60,3 tūkst.). Salīdzinot ar 2022.gada prognozēm, prognozētais pārpalikums samazinājies par aptuveni 6,1 tūkst. (iepriekš ~95,8 tūkst. 2030.gadā). Prognozētais darbaspēka pārpalikums galvenokārt samazinājies vidējās vispārējās izglītības grupā.

Minētās darba tirgus disproporcijas var saasināt negatīvās demogrāfijas tendences un darba tirgus reģionālās atšķirības.

IV REKOMENDĀCIJAS DARBA TIRGUS NEATBILSTĪBU MAZINĀŠANAI

Lai nākotnē mazinātu iespējamās darba tirgus disproporcijas, jautājumi ir jārisina kompleksi. Piemēram, ir grūti palielināt studējošo skaitu dabas zinātnēs un inženierzinātnēs, ja jau pamatizglītībā un vidējā izglītībā skolēniem ir vājas zināšanas un maza interese par eksaktajiem mācību priekšmetiem. Tāpat jāņem vērā, ka iespējamie risinājumi augstākā izglītībā, vidējā, vidējā profesionālā izglītībā un pamatizglītībā jūtamu ietekmi dos tikai ilgtermiņā. Izmaiņas formālā izglītībā atstāj relatīvi mazu ietekmi uz vidēja termiņa problēmām. Tāpēc profesionālās kvalitātes uzlabošanai un darba tirgus disproporciju mazināšanai nozīmīga loma ir efektīvām pieaugušo apmācībām un tālākizglītībai. Būtiski ir palielināt iedzīvotāju ar pamatizglītību un vispārējo vidējo izglītību iesaisti pieaugušo izglītības pasākumos. Šādi iedzīvotāji bieži vien ir ekonomiski neaktīvi – bez darba vietas, kā arī nav reģistrējušies kā darba meklētāji. Kvalitatīva tālākizglītības piedāvājuma nodrošināšanā pieaugušajiem nozīmīga loma ir gan augstākās izglītības iestādēm, gan profesionālās izglītības iestādēm, gan arī darba devējiem.

Jāatzīmē, ka liela daļa no pasākumiem, kas vērsti uz darba tirgus piedāvājuma sabalansēšanu jau pašlaik tiek īstenoti, tomēr bieži vien tie nav savstarpēji saskaņoti un strukturēti atbilstoši mērķim. Lai mazinātu nākotnē sagaidāmās neatbilstības darba tirgū, ir nepieciešams pievērst pastiprinātu uzmanību šādās jomās:

- i. **Augstākās kvalifikācijas darbaspēka ar STEM izglītību, jo īpaši IKT virzienos izrūcuma mazināšana :**
 - pieaugušo izglītības piedāvājuma STEM jomā un jo īpaši IKT virzienos paplašināšana augstākās izglītības iestādēs – zināšanu atjaunošana un padziļināšana iegūtajā specialitātē, pārkvalifikācijas iespējas cilvēkiem ar augstāko izglītību uz citām jomām;
 - studējošo atbiruma mazināšana – matemātikas un dabaszinātņu, kā arī IKT mācību jomas apguves kvalitātes stiprināšana vispārējā un profesionālā izglītībā preventīvai studentu atbiruma mazināšanai augstskolās, uzņemamo studentu atlases sistēmas pilnveide;
 - karjeras atbalsta sistēmas stiprināšana jauniešiem, motivējot tos studijām STEM jomās, t.sk. informatīvo kampaņu veidošana un metodisko materiālu izstrāde karjeras konsultantiem;
 - STEM izglītības kvalitātes stiprināšana – studiju vietu nodrošinājuma palielināšana, modulāru programmu piedāvājuma ieviešana un mikrokvalifikāciju attīstība;
 - akadēmiskā personāla atjaunotne un kompetenču stiprināšana STEM, t.sk. IKT virzienos – akadēmiskā personāla kvalifikācijas kritēriju paaugstināšana, t.sk. izstrādājot kritērijus akadēmiskā amata pretendentu un akadēmiskā personāla kompetenču novērtēšanai, akadēmiskā personāla nodarbinātības un atalgojuma nosacījumu pilnveide, nepārtraukta akadēmiskā personāla profesionālās pilnveides nodrošināšana, stiprinot digitālo kompetenci, doktorantu plašāka iesaiste akadēmiskā un pētnieciskā darbā, kā arī doktora grāda iegūšana optimālā laikā (trīs līdz četrus gadu laikā), vienlaikus samazinot doktorantu atbirumu;
 - caurviju kompetenču attīstīšana un stiprināšana STEM un IKT jomās, īpaši uzņēmējdarbības, inovētspējas, sociālo un komunikāciju kompetenču attīstīšana studiju procesā;
 - STEM, t.sk. IKT studiju programmu piedāvājuma aktualizēšana atbilstoši nozares attīstības vajadzībām, kā arī DVB mācību ieviešana studiju procesā, veicināt darba devēju iesaisti resursu efektīvā izmantošanā augstākajā izglītībā, studiju programmu fragmentācijas mazināšanā un nodrošināt augstskolas stratēģiskai specializācijai atbilstošu spēcīgu un pētniecībā balstītu studiju programmu attīstību un eksportspēju;
 - augstskolu tehniskā nodrošinājuma un aprīkojuma uzlabošana STEM, t.sk. IKT virzienos, jo īpaši digitālās veikspējas stiprināšanai;
 - stipendiju sistēmas pilnveide, tai skaitā paredzot atbalstu atsevišķām sociālā riska grupām (piemēram, atbalsts studējošiem vecākiem, studējošiem no trūcīgām un sociāli mazāk aizsargātām ģimenēm);
 - studējošo kredītu pieejamības paplašināšana, t.sk. STEM un IKT virzienos;
 - atbalsta programmas STEM, t.sk. IKT virzienos izglītības pieejamības nodrošināšana cilvēkiem ar invaliditāti.

ii. Vidējās kvalifikācijas darbaspēka iztrūkuma mazināšana:

- Izglītojamo skaita palielināšana profesionālās izglītības programmās, it īpaši tajās profesionālās izglītības programmās, kas atbilst būvniecības, mehānikas un metālapstrādes, mašīnbūves, kokapstrādes un poligrāfijas izstrādājumu izgatavošanas, kā arī transporta pakalpojumu nozarēm;
- turpināt darbu pie modulārās pieejas izglītības programmu īstenošanas;
- paaugstināt izglītojamo skaitu, kas prasmes un kompetences apgūst DVB mācībās;
- profesionālo izglītības iestāžu absolventu tālāku studiju vecināšana augstākajā izglītībā – jāstiprina sinerģija starp profesionālās vidējās izglītības programmām un pirmā cikla profesionālās augstākās izglītības studiju programmām koledžās, kā arī starp koledžu studiju programmām un atbilstošām bakalaura studiju programmām augstskolās;
- pieaugušo izglītības piedāvājuma paplašināšana profesionālajā izglītībā, koncentrējoties uz pieaugušo izglītības piedāvājuma paplašināšanu iedzīvotājiem ar vispārējo vidējo izglītību un pamatzglītību, nodrošinot tiem profesionālās kvalifikācijas iegūšanu;
- NEP kapacitātes stiprināšana, tostarp sastāva un funkciju pārskatīšana, t.sk. izveidot līdzfinansēšanas instrumentu vidēja termiņa nozares ekspertu padomju finansēšanai;
- profesionālās izglītības iestāžu konventu paplašināšana – reģionālā līmeņa pārstāvības nodrošināšana.

iii. Darbaspēka ar zemu izglītības līmeni īpatsvara mazināšana:

- jauniešu, kas nonāk darba tirgū bez konkrētas profesionālās kvalifikācijas un prasmēm, skaita samazināšana, tostarp izglītojamo, kas priekšlaicīgi pārtrauc mācības visos izglītības posmos vai neturpina mācības pēc pamatzglītības un vispārējās vidējās izglītības iegūšanas skaita samazināšana;
- mērķēti pieaugušo izglītības pasākumi iedzīvotājiem ar vispārējo vidējo izglītību, pamatzglītību un izglītību zemāku par pamatzglītību, neatkarīgi no to ekonomiskās aktivitātes statusa;
- motivācijas paaugstināšanas pasākumi cilvēkiem ar zemu izglītību darbaspēka iesaistes palielināšanai izglītības procesā, dalības šķēršļu mazināšana – saglabāt un paplašināt esošo atbalstu mazkvalificēto dalībai izglītībā, piemēram, stipendijas, mobilitātes pabalsti, apgādībā esošu ģimenes locekļu pieskatīšanas pakalpojumi;
- nodarbinātības konsultāciju pieejamības paplašināšana iedzīvotājiem ar vidējo vispārējo izglītību, pamatzglītību un izglītību zemāku par pamatzglītību, t.sk. mērķa grupu uzrunāšana, kas nav reģistrējušies NVA;
- darba devēju/nozaru plašāka iesaiste nodarbināto kvalifikācijas paaugstināšanas pasākumos, piemēram, plašāka mācību atbalsta instrumentu uzņēmumos, atbalsts mācībām darba laikā u.c.

iv. Horizontālie pasākumi darbaspēka iztrūkuma mazināšanai

a. *Izglītības sistēmas kapacitātes stiprināšana*

- turpināt pedagogu atalgojuma sistēmas attīstību, lai nodrošinātu atalgojuma konkurētspēju un profesijas prestižu darba tirgū;
- nodrošinot pilnvērtīgu finansējumu izglītības iestāžu atbalsta personālam (karjeras konsultantiem, skolas psihologiem u.c.);
- turpināt nostiprināt izglītības kvalitāti visos izglītības sistēmas posmos, t.sk. mazinot izglītības kvalitātes plaisu starp reģioniem un valstspilsētām¹;

¹ Izglītības iestāžu obligāto centralizēto eksāmenu indeksa augstākās un zemākās vērtības atšķirības 2021./2022.m.g veidoja 32 procentpunkti: <https://www.viis.gov.lv/dati/occe-rezultatu-indeks>

- salāgot maksimāli uzņemamo audzēkņu skaitu profesionālās izglītības iestādēs ar vietām dienesta viesnīcās, nepieciešamības gadījumā izskatot alternatīvus atbalstus izmitināšanas pakalpojumiem vai nodrošinot papildus vietas dienesta viesnīcās.
- nodrošināt atbilstošu finansējumu saskaņā ar aktuālajiem izdevumiem profesionālās izglītības programmu īstenošanai un valsts finansēto vietu skaita palielināšanai mērķa 50:50 proporcijas sasniegšanai.

b. ***Demogrāfijas tendenču negatīvās ietekmes mazināšana uz darbaspēka piedāvājumu***

- iedzīvotāju ataudzes veicināšana – valsts atbalsts 2 un vairāk bērnu ģimenēm (ģimenes valsts pabalsta palielināšana, atbalsts publisko pakalpojumu pieejamībai);
- remigrācijas atbalsta pasākumi – uzturēt reģionālo remigrācijas koordinātoru tīklu, kas sniedz informāciju un palīdz atgriezties Latvijā emigrējušajām ģimenēm;
- pasākumi iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes celšanai – atbalsts iedzīvotājiem ar vispārējo vidējo izglītību, pamatzglītību vai zemāku izglītības līmeni, kas nav reģistrēti NVA, bezdarbnieku apmācības pie darba devēja, reģionālas mobilitātes atbalsts;
- mērķēti pasākumi ātrai bēgļu integrācijai Latvijas darba tirgū un iesaistei nodarbinātībā – vienas pieturas kontaktpunkta noteikšana;
- stimulējošu atbalsta mehānismu izstrāde senioru (pensijas vecumā) iekļaušanās darba tirgū atbalstam;
- izdienes pensiju sistēmas pārskatīšana, tostarp izvērtējot izdienes pensiju kategorijas un pamatotību, līdzsvarojot aktīvās darba dzīves periodu ar iespējām palikt darba tirgū ilgāk;
- vienkāršotas darbaspēka piesaistes procedūras investīciju un eksportējošiem uzņēmumiem ārvalstu darbaspēka piesaistei izstrāde – samazinot administratīvo slogu un paātrinot administratīvos saskaņošanas procesus. Tomēr norādām, ka ārvalstu darbaspēka piesaiste ir tikai īstermiņa risinājums tiem komersantiem, kuri Latvijā nerod savām vajadzībām atbilstošu darbaspēku;
- mērķēti pasākumi personu ar kredītparādu saistībām iesaistei legālajā nodarbinātībā, tādējādi veicinot šo personu oficiālu nodarbinātību;
- mērķēti pasākumi, lai veicinātu Latvijā studējošu ārvalstu studentu oficiālu nodarbinātību un ilgtspējīgu integrāciju darba tirgū, atbilstoši studiju jomai;
- viedā darbaspēka migrācija – atvieglota augsti kvalificētu speciālistu piesaiste jomās, kur vērojams vietējā darbaspēka un atbilstošo prasmju iztrūkums.

c. ***Darba tirgus reģionālo atšķirību mazināšana***

- mobilitātes atbalsts aktīvo nodarbinātības pasākumu ietvaros – transporta un īres kompensācijas bezdarbnieku mobilitātes veicināšanai;
- investīciju un kohēzijas politikas aktīvāka izmantošana vājāk attīstītajos reģionos, tādējādi veicinot darbavietu un nodarbinātības iespēju veidošanos teritorijās ar augstāku bezdarbu;
- darbaspēka pieejamības nodrošināšana teritorijās ar pieaugošu nodarbinātību – mājokļu garantiju programmas pilnveide, atbalsta programma īres namu būvniecībai ekonomiskās aktivitātes centros.

d. ***Pieaugošo izglītības attīstība:***

- elastīgas un uz indivīda un darba tirgus vajadzībām balstītas pieaugošo izglītības sistēmas izveide – nodrošināts atbalsts dažādām mērķa grupām, katras sasniegšanai un motivēšanai izmantojot atbilstošāku pieeju (individuālajās vajadzībās balstīta pieaugošo izglītība, karjeras atbalsta konsultācijas/ mentorings, mācības pēc darba devēju un nozaru pieprasījuma);
- izskatīt iespēju ilgtspējīga pieaugošo izglītības finansēšanas modeļa izveidei, t.sk. prasmju fonda izveide – pilotprojekta veidā izskatīt iespēju nozaru vajadzībām izveidot mācību fondu, kurā veic iemaksas arī darba devēji un, kas tālāk kalpotu trūkstošo speciālistu sagatavošanai;

- turpināt ieviest nepārtrauktu izglītošanās kultūru sabiedrībā, t.sk. uzņēmumos, tādējādi nodrošinot iedzīvotāju prasmju atjaunošanos, pārkvalifikāciju un attīstību atbilstoši aktuālajām darba tirgus vajadzībām;
- nodrošināt iedzīvotājiem digitālo prasmju pilnveidošanu, kā arī iespēju uzņēmumiem saņemt atbalstu digitālo prasmju mācību veikšanai, jo īpaši par digitalizācijas un MI risinājumiem.

Vienlaikus, lai nodrošinātu ātrāku darbaspēka piedāvājuma pielāgošanos nākotnes darba tirgus vajadzībām, bez pasākumiem darbaspēka piedāvājuma uzlabošanai, būtiski ir stiprināt ražotāju konkurētspēju un veicināt tautsaimniecības pārstrukturizāciju no zemas uz vidēju un augstu tehnoloģiju nozarēm, kā arī veicināt ārvalstu investīciju piesaisti.

Ekonomikas ministrs

V.Valainis